Institutiones medicae / Curtii Sprengel.

Contributors

Sprengel, Kurt Polycarp Joachim, 1766-1833
Royal College of Physicians of Edinburgh

Publication/Creation

Mediolani : J. Silvestri, 1816-1817.

Persistent URL

https://wellcomecollection.org/works/ptjm5xgy

Provider

Royal College of Physicians Edinburgh

License and attribution

This material has been provided by the Royal College of Physicians of Edinburgh. The original may be consulted at the Royal College of Physicians of Edinburgh.
This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
https://wellcomecollection.org

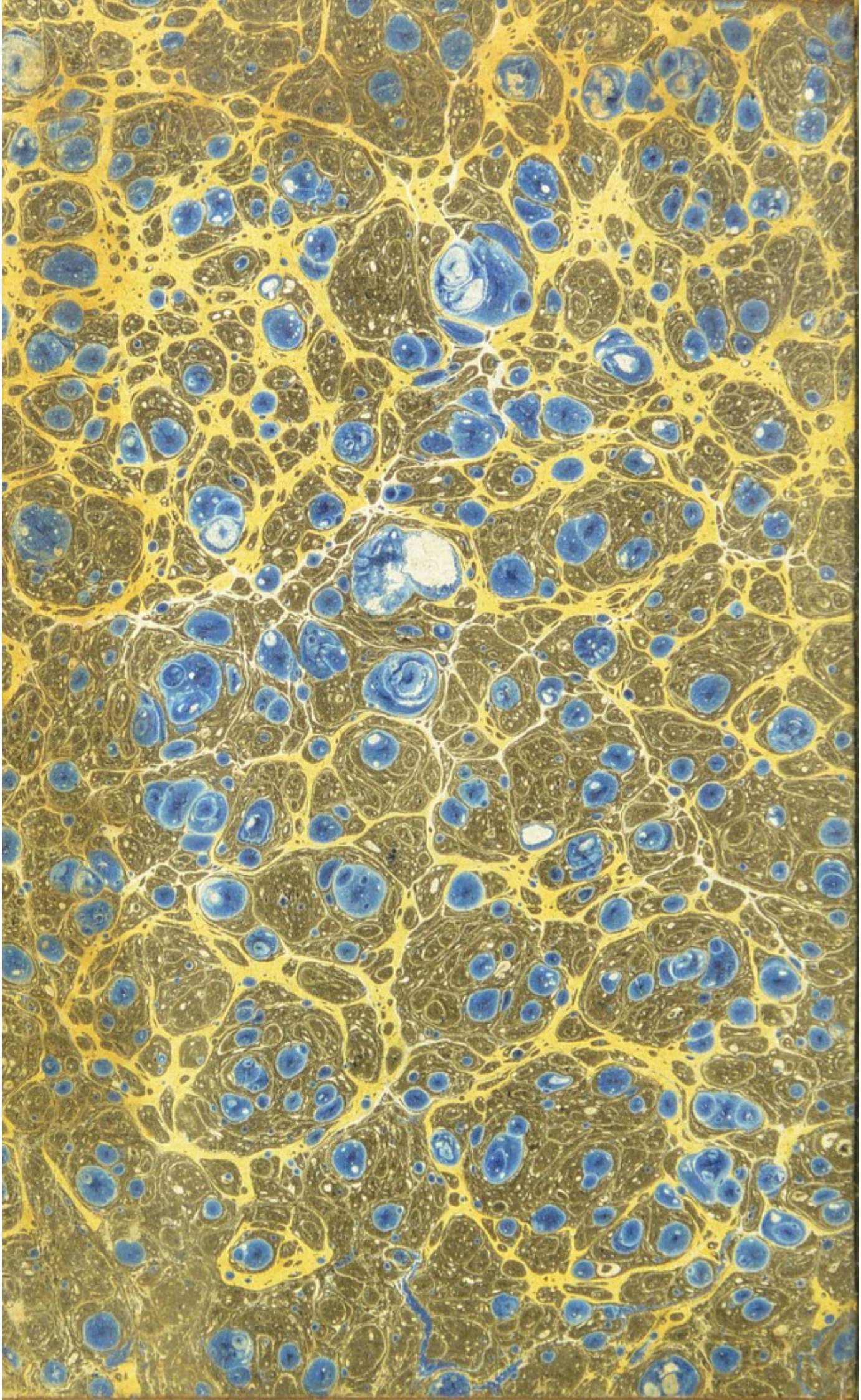

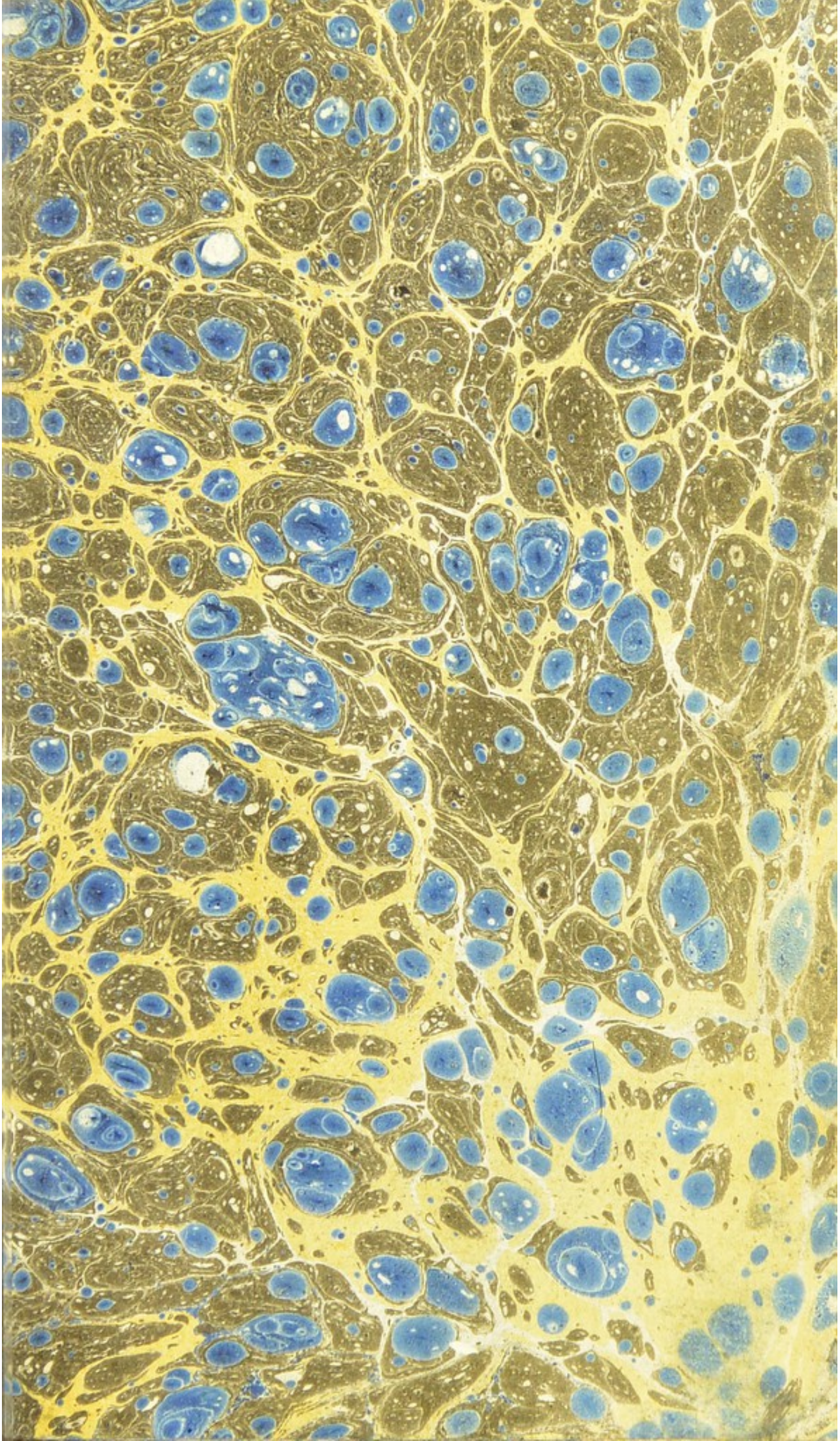

6 i 1. 36

R34564

CURTII SPRENGEL

INSTITUTIONES

MEDICÆ.

VOLUMEN DECIMUM.

CURTII SPRENGEL

INSTITUTIONES

MEDICÆ.

THERAPIA GENERALIS.

BIBLIOTH. COLL. REG. MED.

MEDIOLANI

REIMPRIMEBAT JOHANNES SILVESTRI

MDCCCXVII.

PARS GENERALIS.

CAP. I.

DE DOCTRINAE CONSILIO.

§. 1. *Quid sit curare, sanare, therapeutice?*

Ad sanitatem perducunt mortales, qui adversam mutant in secundam valetudinem: curare vero dicuntur aegros, qui arte eas in corpore vicissitudines excitant, quas recursus in sanitatem sequi possit. Itaque, licet fortuito ac ulla sine arte plurimi sanescant aegri, curatio tamen citra artis regulas contingere nequit.

Doctrina autem de regulis curandi *therapeutice* appellatur; naturaliter diducta in duas partes. Siquidem vel universa morborum genera comprehendit, regulasque generales tradit, quibus artifex obtemperaturus est; vel formis aegritudinum singulis ac speciebus accommodat regulas: illa *therapeutices generalis*, haec *specialis* nomine venit. Quibus accedit *medicina clinica*, quae in singulis aegris valetudinem adversam fugare docet (*Instit. med.* vol. 1. *Introit.* §. 6).

§. 2. *Est doctrina scientiam comprehendens.*

Doctrina est scientiam comprehendens: namque curationum regulas haud membratim tradit, sed e principiis rationalibus deducit: pariter igitur scientiam gignit, ac mathesis applicata, quae architecto aut nautae regulas impertit.

Artificis est, dum morbis medetur, regularum conscium esse, easque e principio derivare universali. Hac enim ratione distinguitur ab agyrta aut inscio homine, qui, etiamsi sanat forte homines, rationem tamen actionum suarum reddere nequit, quod regulas nequaquam cognoscit.

§. 3. *Neque tamen absque experimentis est.*

Quanquam ubique finem eum sibi proponere debet medicus, ut legibus hujus doctrinae et regulis obediat, nonnunquam tamen, ubi abstrusum est morbi ingenium, aut ubi latent, quae morbum genuerunt; necesse est confugiat ad ea, quae usus docuit ac experientia, sive sequatur ea, quae juvant aut nocent, sive experimenta etiam fortuita instituat, ut quo demum cunque modo id fiat, opem aegro ferat. Accidit id praeprimis in novis morborum generibus, sive plane ante ignotis, sive populari ingenio obsequentibus, ubi, Celso id jam monente, confirmante etiam Sydenhamo, novae saepius medendi viae inveniendiae sunt, quas ra-

tio tantum abest ut semper doceat, ut potius usu et exercitatione multo saepius pateant. Nec indoles, quam aegritudo, utut probe cognita, in corpore individuo accipit, ejusmodi ubique est, ut regulas certas fixasque liceat statuere ac consequi; cum abdita nonnunquam dispositio aut fortuitum aliquid ita mutare possint morbum, ut regulas suetas appliceri nefas sit, sed oporteat experimenta instituere. Sic, qui in clarissimis semper Germaniae medicis nominatur, Richterus Göttingensis, quamvis jure suo carpat eos, qui purgantia remedia sine regulis imperant, ipse tamen, si in febre biliosa pleni sunt pulsus et vegeti, sanguinem mittendum esse, praecipit ut periculum faciamus.

§. 4. *Ars non habet locum, ubi natura sufficit.*

Priusquam ulterius progrediamur, inquirendum est, semperne curationes locum obtineant. Haudquaquam id ita esse patet tum e superflua quandoque curatione, tum quod interdum curatio omnem vim humanam superat.

Non superflua solum sed noxia etiam est omnis curatio, ubicumque naturae ope levia incommoda nascuntur, quae sponte iterum sua in pristinum statum redeunt. Noxia ibi omnis officiosa sedulitas fit, quia naturae efficaciam turbat ut et pejores sequelae nasci possint. Hippocraticis viris probe jam notum erat, invenire naturam sibi ipsi vias, nullius magistri egentem ac debita sine prae-

ceptis facientem (1); et sponte sua revalescere homines, nisi quid aliunde male actum fuerit (2): et nullo utentes medico aegros saepius convalescere (3). Superfluas igitur curationes perstrinxerunt Gid Harvaeus, (*Ars sanandi cum expectatione.* Offenb. 1730. 8). Stahlius. (*Diss. de autocratia naturae.* Hal. 1696. progr. *περὶ φύσεως ἀπαιδεύτου.* Hal. 1703. *Diss. de abstinentia medica* ib. 1709) Fr. Hoffmannus (*De naturae et artis efficacia in medendo opp.* tom. 6. *p.* 261: s. I.). Petr. Camper (*De optima agendi vel exspectandi ratione in diss.* 10 *app.*) et Schmidtius (*Analecta practica de morbis exspectationem desiderantibus.* Goett. 1759). Quodsi in iis adfectibus, quibus natura ipsa medetur, artifex nihil molitur, sed naturae nutibus observatis victus rationem moderatur, multo magis saluti aegrorum consulit, quam nimia activitate; artemque ipsam promovet, quae naturae ministra merito habetur.

---

(1) Hipp: *epid.* lib. 6. s. 5. p. 1184. Ἀνευρίσκει ἡ φύσις ἑωυτῇ τὰς ἐφόδους, ἀπαίδευτος ἐοῦσα, καὶ οὐ μαθοῦσα τὰ δεοντα ποιέει.

(2) Hipp: *nat. hum.* p. 224. Ὑγιέες γίνονται αὐτόματοι, ἢν μή τι ἐξ ἄλλου κακουργήται.

(3) Hipp: *de arte*, p. 4. Οὐ χρησάμενοι ἰητρῷ νοσέοντες ὑγιάνθησαν.

§. 5. *In desperatis morbis quid agendum.*

Dein abstinendum est a curationis consilio, si eae adsunt laesiones, quae nunquam arte humana penitus curatae fuerunt; si destructis organis nobilioribus aut viribus omnino pessumdatis spes nulla salutis superest. Quivis enim conatus, incurabiles eos morbos tollendi, in detrimentum aegri aut perniciem etiam vertitur. Veteres jam Hippocratici viri praeceperunt, nequaquam suscipere curationem eorum, qui ad summam morbi devenerint, scientes, quod talia ars praestare nequeat (1). Et Celsus: neminem velle, ait, periclitari conjectura sua in splendida persona, ne occidisse, nisi servasset, videretur. Neque tamen eo minus nunquam deserendi sunt ejusmodi aegri, ne a medicis desperantibus semet ad agyrtas convertant, eoque modo arti opprobrium nascatur. Si hoc prudentiae est, humanitas etiam imperat juvare ac levare molestias, etiamsi penitus tollere aegritudines in nostra neutiquam potestate situm sit. » Duo « » inquiunt Hippocratici viri circa morbos facienda » sunt: juvare aut non nocere. « (2) Jam vero juvat

---

(1) Hipp: *de arte*, p. 5. Μὴ ἐγχειρέειν τοῖσι κεκρατημένοισιν ὑπὸ τῶν νοσημάτων, ἐιδόταε ὅτι τοῦτα ὀυ δύναται ἰητρικὴ

(2) Hipp epid lib. I. p. 960. Ἀσυέειν περὶ τύ νουσήματα δύο, ἢ ὠφελέειν, ἢ μὴ βλάπτειν.

saepe magis, qui blanditur aegri sensibus molestis ac dolores aliosque adfectus mitigat, quam qui ubique, repugnantibus etiam viribus ipsaque morbi indole, penitus eum tollere studet. Boni tamen et cordati est artificis, si nulla plane spes superest salutis: nec aegrum nec eos, qui adstant, id celare; sed artis impotentiam candide aperire, ne falsa spe decepti crudelitatis denique et imprudentiae medicum arguant.

Neque desunt aegritudines, per se quidem magnopere ancipites et periculosae, quae, etiamsi usitato modo haud curentur, cedunt tamen interdum novae methodo, aut experimentis παραβόλως institutis. Syphilitici morbi, antequam hydrargyri usus; febres pervicaces intermittentes, priusquam corticis peruviani administratio innotescerent, incurabiles putabantur. Angina polyposa, magnopere anceps, nuperis kali sulfurati applicationibus debellata fuit. Itaque verecundiae est, fateri, morbum hunc a me quidem et meae aetatis medicis penitus curari non posse, etiamsi haud inficiar, a posteritate forte meliorem tutioremque inventum iri methodum. Ea autem confessio, quamlibet magnopere deceat medicum optimum, a tirone tamen et juniore medico, famae suae consulente, vix ac ne vix quidem expectanda est.

§. 6. *Curatio perfecta et imperfecta.*

Ex iis, quae modo dicta sunt, liquet, *curationes* esse vel *perfectas* vel *imperfectas*: illas versari in tollendo morbo ipso cum omnibus effecti-

bus: has vero in amovendis partibus morbi, seu effectibus quibusdam, superstite tamen morbi ipsius essentia. Perfecta curatio, quae et *tuta* dicitur, quaque radicitus evellitur malum, ut nullae supersint reliquiae, generatim quidem necessaria est, cum melior sit securitas, quam intuta indoles: praeferri quoque debet curatio tuta ac perfecta reliquis omnibus modis, si modo artis facultas eam permittit. Laude igitur dignissimus est medicus, qui tutae curationi operam dat, quam qui celeriter gratoque ac jucundo modo aegritudines tollere studet.

Morbi vero inveterati, aut qui partium nobilium destructionem adferunt, cum perfecte ac tuto curari nequeant, exigunt tamen curationem imperfectam, ut ea solummodo abigantur, quae perniciem ocyus adferre morbumque magis insanabilem reddere possunt (§. 5).

§. 7. *Constantia consilii.*

Qui perfecte curaturus est aegritudines, consilium curationis totius inire debet, quod, dum morbus ipse non mutatur, constanter sequatur, nec unquam penitus mutet, quamvis artis praesidia, consilio apta, omnino permutare possit saepeque debeat. Ratio enim ipsa nos cogit atque compellit, si rite cognitus est morbus, consilium unum idemque sequi, neque variis turbari phaenomenis, quae agyrtam aut inscium hominem illico instinguunt, ut aliam agendi rationem eligat. Haec est *ἡ περὶ τὸν νοσέοντα ὀικονομίη*, quam Hippocratici vi-

ri commendant: haec est ἡ ὁδὸς καὶ τῶν ὀρθῶς ἐχόντων δοκιμασιη καὶ τῶν μὴ ἐχόντων ἔλεγχος, ab iis ipsis viris praedicata. „ Quam viam „ omnem medendi qui intelligit, cognoscit ac se- „ quitur, donec fine potiatur, solus is est, qui medendi scientiam et artem possidet. " (*Galen: meth. med.* lib. 6 c. 1.) Haec est constantia medici, cui qui studet, si omnia secundum rationem fecerit, quamvis κατὰ λόγον res non succedant, non discedet ad alia, firma manente principiorum sententia (*Hipp.* aph. 2. 52). Hanc necessariam medici perseverantiam in consilio curationis semel facto, magnopere et uberrime commendavit summus Fr. Hoffmannus (*Opp.* tom. 6. *p.* 278).

Nec perturbari semet medicus sinat doloribus aut molestiis variis, curandi rationem excipientibus. Quodsi necessario sequuntur, neque morbi vim superant, transire etiam solent; vertiginis exemplo et amblyopiae, quae belladonnae usum sequitur; gingivarum tumoris ipsiusque salivae cursus hydrargyrosin excipientis. Quodsi vero curandi ratio etiam majores aut diuturniores molestias adlatura est, quam morbus ipse; rationalis est medici eam penitus rejicere, cum securitas curationis princeps sit ac primaria indoles.

§. 8. *Individua curatio.*

Ut perfecta curatio instituatur, antecedat necesse est cognitio morbi omniumque ejus partium, par is praecipue laesae, modi, quo laesa est, et caussarum, quae nocuerunt. Quibus omnibus rite

cognitis, consilium curationis ita eruitur, ut ad propriam ac singularem aegri cujusvis conditionem applicetur. Namque, ut Galenus (*De optim. sect.* p. 18) monet, ἀδύνατον ἐν ἅπαντι τῷ βίῳ, μὴ ὅτι πλείοσιν, ἀλλὰ καὶ δυο ἀῤῥώστοις πάντα ὁμοίως συμβῆναι. Nec in ipsis popularibus morbis perfecta omnium casuum similitudo observatur, sed peculiaribus cujusvis aegri conditionibus mutatur morborum forma. Hinc igitur, μηδὲν εἰκῇ, μηδὲν ὑπερορᾷν, antiquissima est Hippocraticorum regula, nunquam negligenda, quae eo potissimum valet, ne curationis consilium praecipitetur, sed tum demum formetur, cum omnia rite cognita fuerint, quae basin ejus constituunt.

§. 9. *Ad exitum probabilem formandum.*

Qui perfecte curaturus est, aegritudinis exitum probabilem debet praenoscere, ut sperato curationis fine potiatur. Imprudentis enim est hominis et agyrtae, praesentia duntaxat incommoda ammovere, neque curam eorum habere, quae instant, quaeque caveri possent, si rite cognoscerentur. Egregie enim Cous senex (*Hipp.* progn. p. 36): » Curandi rationem optime molietur, si ex affectio- » nibus praesentibus futura praenoverit. « (1) Et Galenus (*Meth. med.* lib. 13. p. 174): « Quod jam

(1) Τὴν θεραπείην ἄριστα ἂν ποιέοιτο προειδὼς τὰ ἐσομενα τῶν παθημάτων.

» factum est, illi medendum; quod futurum est, » impediendum « (1). Hinc boni medici est, haud fidendum cessationi molestiarum praesentaneae, si sine bono securitatis signo evanuerint (2).

§. 10. *Celeritas curationis ejusque circumscriptio.*

Celeritas curationis quamvis laudabilis sit, ubique tamen observanda non est, cum morbi plures id habeant singulare, ut tempora sua adsiduo servent, nunquam mutanda, nec arte, sine aegri damno, turbanda. Qui enim acutis morbis medetur, quotidie animadvertet. Stadia cruditatis, coctionis et criseos nunquam esse pervertenda: maxime si exanthemata peculiaria cum iis morbis juncta sunt. Nec in aliis aegritudinibus taxanda est cunctatio rationalis, qua et vires aegroti sublevare et salubrem exitum praeparare valemus. Itaque cavendum et in morborum diuturnorum curatione a tumultuaria medicaminum valentissimorum administratione, priusquam rite cognita fuerit morbi indoles et probabilis exitus. » Sanatio » inquit Cous senex, » tem- » pore fit, sed magis etiam opportunitate » (3). Et

---

(1) Τὸ ἤδη γεγονός ἰητέον, τὸ δὲ ἐσόμενον κωλυτέον.

(2) Hipp: *praedict.* 1. p. 77. Τὰ ὀλέθρια ἀσήμως ῥαστωνήσαντα θάνατον σημαίνει.

(3) Hipp. de prisc. med. p. 8. ἄκεσις χρόνῳ, ἐστὶ δὲ ἡνικα καιρῷ.

» Galenus: » Satius est, longius impendere tempus » curae, quam celerius progressos mascule occidere « (1).

§. 11. *Jucunditas curationis.*

Nec *jucunditas* curationis negligenda est cum humanitas jam praecipiat, minimos, quantum fieri potest, dolores mortalibus excitare; prudentia etiam et artis ipsius honos vetent, taedium facere, quo aeger fiduciam amittit. Optime antiquus Hippocraticus auctor *τὰς τῶν καμνόντων χάριτας* commendat, ut munde tum potus tum cibus parentur, tum etiam, quae videt aut tangit, mollia sint. Gratificandum esse jubet aegroto in iis, quae magnam haud adferant noxam, quaeque facile corrigenda sint (*ἐυανάληπτα*). Medicum vero ipsum et habitum cultuque, et sermone et ingressu, gratum esse debere aegroto, antiqua erat regula (2). Per totam antiquitatem celebris est Asclepiades Bithynas blanditiis, quibus mulcere sensus aegrotorum studebat. Eae quamvis commendandae, postponendae tamen sunt tutae curationi et celeri, si una consistere nequeunt. Namque, sicut antiquus auctor monet, metus impotentiam, audacia au-

---

(1) Meth. med. *lib.* 12 p. 163. *Ἐν πλείονι χρόνῳ θεραπεῦσαι βελτίον, ἢ τοὺς σπεύδοντας ἀνδρείως ἀποθανεῖν.*

(2) Hipp. *epidem.* lib. 6. s. 4. p. 1180. Hipp. de decent. ornat.

tem imperitiam indicat (1): itaque nec metus aegrum offendendi, nec rustica fiducia unquam modicum ad actiones compellere debent.

CAP. II.

DE OBSTACULIS CURATIONUM.

§. 12. *Generatim.*

Immensam profecto provinciam suscipit, qui ea omnia perstringere, ne dicam enarrare cupiverit, quae obstant, quominus curationes institui aut ad finem perduci possint. Praeter enim impedimenta, quae natura ipsa, finibus certis humanam prudentiam et potestatem continens, efficit, innumera alia posita sunt in praeconceptis medici aegrotorumque opinionibus, in peculiari artificis temperamento, in aliis fortuitis rebus, quae humanam effugiunt providentiam potestatemque. Ea brevibus decurrere libet, ut artis nostrae termini pateant.

§. 13. *Publica obstacula. Agyrtarum toleratio.*

Primo autem loco *publica* nominamus *impedimenta*, quae vel magistratuum negligentiae vel popularibus praejudiciis tribuenda sunt. Magistra-

---

(1) Hipp: *lex.* p. 2. Δειλίη μὲν ἀδυναμίην σημαίνει, θρασύτης δὲ ἀτεχνιην.

tuum autem incuria arguenda est, si agyrtae, quos ἀνακυκλέοντας ἐν ταῖς πόλεσι veteres Hippocratici appellitabant, si seplasiarii et barbarum tonsores, si rhizotomi et aniculae ipsae aegris mederi audent. Namque e Plinii inde temporibus (*Lib.* 29 *s.* 8) dolendum est, » in hac artium sola » evenire, ut cuicunque medicum se professo statim » credatur, quum sit periculum in nullo mendacio » majus. Non tamen illud intuemur, adeo blanda est » sperandi pro se cuique dulcedo. Nulla praeterea » lex, quae puniant inscitiam: capitale nullum » exemplum vindictae. Discunt periculis nostris, » et experimenta per mortes agunt: medicoque tan- » tum hominem occidisse impunitas summa est. « In ea autem civitate, quae circulatores tolerat, ars vera contemtui exposita opem ferre aegrotis rite nequit: populi enim vulgus magis attrahitur a circumforaneis hominibus, salutem thrasonica audacia pollicitantibus, quam e verecundo medico, doctrina imbuto, qui fines artis suae probe noscit, ideoque neminem decipere audet. Quodsi igitur, securitati curationis potissimum studens, taedium forte aegrotis impatientibus adfert, ad agyrtas confugiunt, qui eo majorem saepe fiduciam vulgi acquirunt, quo simpliciora usuque comprobata remedia adhibent, quae salutem saepius adferunt. Accedit naturae vis medicatrix, quae nonnunquam obstacula ipsius perversae curationis superat, ut huic tandem tribuatur, quod naturae est beneficium.

§. 14. *Vulgi praejudicia.*

Alia sunt vulgi praejudicia, e ruditate, mala educatione, cultus animi defectu et imperitia proficiscentia, quae magnopere impediunt curandi rationes. Quo pertinent opinatio: Deum humanae vitae terminum statuisse, quem non praetereat, ideoque parum vel nihil valere artem, artisque praesidia. Huc pertinet miraculorum desiderium, quo adlectum vulgus ei maxime confidit, qui momento citius, pulvere unico, vel paucis guttulis morbum atrocissimum fugare jactat; qui abstrusas aegritudinum caussas vel e sola lotii inspectione dijudicare gestit; qui velut e tripode de salute aut exitio judicium ferre gloriatur. Multo minus fiducia vulgus collocat in medico ab iis jactationibus abstinenti artisque finium bene conscio. Huc pertinet praeconcepta vulgi opinio, quemvis morbum suum exigere remedium, quo, quisquis fuerit aeger, quaecunque demum caussae, semper debelletur: itaque, quidquid alium juverit eadem aegritudinis forma laborantem, id et praesenti aegro adminiculum fore. Taceo errores populares, cuivis fere regioni, singulisque nationibus peculiares, quos medicus corrigere nequit, cum magistratuum sit, educationi providere, ac noxia, per paedagogos et praecones sacros, praejudicia destruere.

§. 15. *Privata obstacula in aegro.*

Privata dein sunt aegrorum praejudicia, variaque ex eorum conditione proficiscentia obstacula,

quae curationem saepe impediunt. Diduci potissimum possunt in ea, quae animum complectuntur ac quae in corpore et rebus externis versantur. Animi ruditas saepe ignorantiam caussarum historiaeque morbi producit, ut neglectae ab aegro opportunitates et potentiae nocentes diu etiam medicum lateant. Nec doloris sedem ac ingenium peculiare, nec sensus anomalos rite aperire verbisque describere potest aeger, vel rationis expers, vel animo rudis vel a sermonis cultu etiam alienus. Accedit pudor, maxime in feminis, licet et in viris obvius, qui prohibet detegere caussas, quae derogare aliquid honestati, bonis moribus et fidei videntur. Quoties enim contingit, infectionem celari veneream, occultari hernias, negari vitia turpia, quae morbum tamen produxerunt?

Nec minus gravia sunt alia animi vitia quae curationi saepius obstant: impotentia et importunitas, quae diuturnam curationem respuit, rejicitque praesidia, nisi citissime molestias omnes fugaverint: meticulositas et dolorum omnium fuga qua compulsi aegri curationem abhorrent injucundam et dolores parientem: animi abjectio mortisque metus, quibus vires corporis, necessariae ad sanationem, infringuntur: victus ratio neglecta cupediarumque amor puerilis.

His adnumeranda sunt alia, quae morbi ipsius naturam complectuntur, adstantes etiam et res externas. Morbi indoles pervicax aut complicata, quae curandi conamina omnia eludit; adstantium

incuria aut negligentia, dum victus rationem negligunt, vel remedia non rite administrant; variae demum res externae, quae morbum pertinacem reddunt, haec omnia curationum saepenumero impediunt.

§. 16. *Obstacula in medico.*

Jam vero et ignominiam medicorum aut imbecillitatem reticere nequeo, quae curationibus obest. Peccant autem non raro in dignoscendo morbo et judicio de laesa parte ferendo, unde falli etiam in curationis consilio necesse est. Ii autem errores nascuntur tum e temeritate nimiaque properatione, qua negligunt curiosius aegritudinis examen; tum (quod maxime vulgare est) e scholarum praejudiciis, quibus intellectus et judicium obfuscatur, ut veritatem haud videant; tum ex opinationibus quae fixas radices egerunt, ut libertatem tollant. Huc pertinent commenta scholarum, dominationem adfectantia, quae quamvis animos juvenum per aliquot annos aut lustra etiam compedibus vinciant, postea tamen oblivioni traduntur. Huc demum referenda est eruditionis noxa, quae, quomodocunque medicum ornet, saepius tamen obstaculo est, quominus rite observet.

Dein curationem impediunt medici, dum in selectu medicaminum falluntur, vel nimis frequenter ea mutant, vel male demum componi jubent. Praeter imperitiam pharmacologiae nocet inprimis novorum adminiculorum desiderium. Haec,

prinsquam studiose ventilata sunt, praepostere adhibita saepe totum curationis consilium pervertunt, ut curationes quas magneticas vocant scioli homines gloriolam adfectantes; quibus mirum est, quantopere naturae vires pervertantur et motus salubres turbentur. Huc referendum esse puto venenorum abusum, a temerariis medicis commissum, quem cordatissimus Frankius jure suo damnat (*Syst. der medic. poliz.* B. 4 p. 448).

Nec sine noxa graviore est inconstantia medici, quae vel nullum consilium sequitur, vel de die in diem id mutat, variatque simul artis praesidia. Eo valet ea incostantia, ut naturae vires turbentur, nulla conamina salubria nascantur, adeoque finis curationis haud attingatur.

CAP. III.

DE EXAMINE THERAPEUTICO.

§. 17. *Quid sit?*

Ut curationis consilium rite formetur, necesse est medendi vias trahamus ab iis rebus, quae morbum fecerunt vel etiamnum constituunt, adeoque mutant, ut peculiari modo in hoc aegro appareat. Cum eo potissimum sine id examen instituatur, aliter comparatum est ac id, quod aliquis, scientiae forte augendae caussa, instituit. Itaque necesse est, paullo uberius de eo praecipiamus.

§. 18. *Praecepta generalia.*

Generatim autem monendum, medicum tum demum veram morbi imaginem concepturum esse, si, relatione aegri patienter audita, in ea, quae necessaria videntur, directa et cum ipsa inspectione ac inquisitione comparata, judicium formare conatur a praeconceptis opinionibus liberum. Exigitur autem patientia in audienda aegri aut adstantium narratione, cum non raro deflectant a tramite, inepta aut quae idonea sunt admisceant eoque modo medici judicium perturbent. Necessaria est vultus habitusque ea compositio, quae percellere aegrum timore nequeat, quam ἀταραχτοποίησιν Hippocrates nominare consuevit; necessariae sunt χάριτες, ut aeger fiducia adlectus omnia revelet, quae alioquin facile reticuerit. Oportet medicum loquendi facilitatem (ἐυεπίην) cum audiendi facultate jungat, ut aegrum, ubicunque desilit ejus relatio, revocet in tramitem, et quaestiones idoneas interponat. Necessaria est comitas medici et humanitas, quae nec spernat nec negligat aegrotorum querelas, nisi modum nimis excedant.

Magnopere autem interest, nec aegrum quaestionibus nimiis obruere, nec certissimum exspectare judicium de prima inspectione. Saepiuscule enim diebus sequentibus tandem in id incidimus, quod prima vice latuerat. Gravissimum quoque est monitum, ne medicus aegrum compellat, omnia verbis exprimere, quae vel nutu, vel suspiriis,

vel vultu produntur : parcendum est pudicitiae feminarum, parcendum honesti sensui.

Nec abs re esse arbitror, si medicus meminerit, nimis studiosam rerum omnium investigationem nonnunquam quam potius obesse judicio, quam ipsam partium inspectionem et pertractationem. Quid enim juvat interrogatio maxime sedula si manibus ipsis vel herniam tangere vel ulcera genitalium inspicere oculis potuerit?

§. 19. *Quid primo interrogandum sit.*

Quibus generatim decursis, de ordine jam dicendum est, quo examen institui debet. In eo autem ordine praecipiendo alienus sum a plerisque, qui his regulis memoriae traditis, ordiendum esse suadent vel ab aetate, vel a caussis vel etiam a functionibus laesis. Meo autem arbitrio necesse est, quid queratur aeger, quid doleat, quaenam sint molestiae, primum inquirere. Eo autem valet id exordium, ut fiduciam aeger in medico collocet, cum is summam mali ex ipso sciscitatur, cui sublevando aut tollendo accersitus fuit. Qui, protinus ut intrant, aetatem aegrotorum scire cupiunt, non feminas solas terrent, sed plurimos alios aegros, salutis anxios. Ad primam istam quaestionem, quid nimirum doleat, aeger, vel, si nequit, adstantes ita respondent, ut saepe sedem mali et indolem manifestent. Insistendum est huic, ut, quantum fieri potest, clara fiant omnia et lucida, quae morbi sedem et ingenium complectantur.

Dum haec referuntur, vacare debet medicus habitui aegri, vultui, oculis, modo quo decumbit, observandis. Gravissima est haec studiosa inspectio ut, quod sequitur, examen ea illustretur et ad finem dirigatur. Ex hac enim habitus, vultus decubitusque observatione mirum est, quantum effici possit ad vires aegri, morbi ipsius indolem, quinetiam ad caussas aegritudinis percipiendas.

§. 20. *Symptomatum examen.*

Quae postquam probe sunt investigata tempestivum est, ad symptomata semet convertere. Ea autem ceteris praemittenda sunt, quae cum summa querelarum cohaerent: dein sequuntur, quae ex his fluunt. Ex iis autem symptomatibus ratiocinia ea deducenda sunt, quae morbi et sedem et modum noscendi et reliquas qualitates declarant. Necesse est, ea ratiocinia haud prius formare, quam omnia singulaque symptomata scienter secum contuleris. Neque uni aut alteri soli fidendum, sed conspiratio potius omnium observanda est (1). Hactenus autem argumentandum est, ut partium solidarum fluidarumque mutatio et imponderabilium per nervos conductorum vicissitudines pateant (2). In symptomatibus his etiam considerandae sunt

---

(1) Χρὴ πάντα θέασασθαι τὰ σημεῖα καὶ μὴ πιστεύειν ἑνὶ. *Galen.*

(2) Τὰ ἴσχοντα, ἢ ὁρμῶντα, ἢ ἐνισχόμενα σώματα Hipp. *epid.* lib. 6. s. 8. p. 1199.

accessiones remissionesque seu continua mora (1). Quibus adjungenda est historia morbi, seu relatio de initio ejus variisque vicissitudinibus, quas ad hanc usque diem subjerit. Gravissima enim est cognitio prodromorum primique insultus, quo tempore contigerit, quoque modo aegrum adfecerit.

In eo autem examine probe distinguenda sunt partium systemata, quae primitus patiuntur. Morbi enim, qui in reproductionis systemate radices egerunt, valde differunt ab iis, qui irritabile systema aut sensuum organa aut sensuum organa corripuerunt. Quanquam in plerisque adfectibus omnia systemata laborant, fit id tamen haud uno eodemque modo, neque perinde est, in hoc sive in illo systemate primitus apparuerit aegritudo (*Instit. path. gen.* §. 28—31).

§. 21. *Virium inquisitio.*

His absolutis ad virium rationem consilium transferendum est, quae licet nonnunquam ex ipsis symptomatibus jam elucet, saepius tamen studiosius investiganda est. Magnopere interest, discrimen statuere oppressarum duntaxat et vere debilitatarum virium (*Instit. path. gen.* §. 48); neque querelis aegrotorum nimis fidere, qui summam

---

(1) *Ὥρη τῆς νούσου, ὁ χρόνος, τὰ επιγινόμενα, αἱ περίοδοι, καὶ τῶν περιόδων αἱ μείζονες καὶ αἱ διὰ πλείονος, αἱ ἐπιδόσιες, καὶ ἡ τῆς ἄλλης νούσου ἐπίδοσις, ἡ χάλασις καὶ ἡ ἀκμή. ib.*

saepe infirmitatem accusant, dum humorum congerie partes nobiliores obrutae aut vi morbi, dolorum etiam et spasmorum violentia corpus defessum est. Probe quoque distinguenda est inaequabilis virium dispensatio a vera debilitate. Illa enim in multis morbis speciem infirmitatis prae se fert, longe alio tamen modo dijudicanda (*Instit. path. gen.* §. 56—58). Comparanda sunt aegri aetas, vitae ratio, peculiaris corporis constitutio, caussae praegressae, symptomatum denique caterva, ut virium vera ratio inde eruatur.

§. 22. *Vitae genus, aetas, aliaque investiganda.*

Tum transeundum est ad aetatem, quae insignem habet efficaciam in mutandis morbis; pubertatis exemplo et annorum scansilium, quibus peculiares interdum aegritudines excitantur (*Instit. path. gen.* §. 37). In feminis calliditate saepius cauta opus est, ut prodant magis aetatem quam claris exprimant verbis.

Exploranda dein sunt vitae ratio, modus quo victus quaerebatur, studia, opes aegri; quibus indagatis interdum egregia lux morbo adfulget. Exiguntur autem cognitiones haud ubivis obviae victus vitaeque opificum artificumque, quae illico saepe morbi genus dilucidant. Nec res domesticae familiaresque curae aut educatio aegri aut mentis dotes et proclivitas negligendae sunt, quibus morbus vel efficitur vel mutatur (1). Consuetudinum etiam

(1) Hipp. *epid.* lib. s. S. 8. p. 1200. Καὶ τῆς

vel maxime ratio habenda est, quippe quae vel intermissae morbum efficere potuerunt, varioque modo vicissitudines ejus excitare.

In variis morbis examinanda etiam est parentum constitutio: morborum genera, quibus conflictati fuerint, ut hereditarii mali indoles pateat. Id in arthriticis, calculosis, scrofulosis, melancholicis adfectibus magni momenti instar habet.

Peculiaris ea dispositio saepe in censum venit, quam *ἰδιοσυγκρασίαν* Graeci vocitare consuerunt, qua fit, ut potentiae nocentes singulari modo vel ferantur vel contra eas natura lacessatur.

Nec contemnenda sunt medicamenta, quae vel in hoc morbo vel in praegressis jam adhibita fuerunt. Eorum effectus insigniter saepe aegri dispositionem morbique naturam exponit.

§. 23. *Potentiae nocentes, et epidemica constitutio.*

Tandem ad potentias ipsas nocentes seu caussas occasionales abeundum est, quae summa sedulitate et prudentia investigandae sunt. In iis autem eminet popularium morborum dominium, quod tanti est, ut per se morbis excitandis par sit (1).

γνώμης ξύνοια, ἀυτὴ καθ' ἑωὕτὴν. χωρὶς τῶν ὀργάνων καὶ τῶν πρηγμάτων ἄχθεται καὶ ἰηθεται; καὶ φοβεῖτα, καὶ θαρσέει, καὶ ἐλπίζει καὶ ἀδοξέει.

(1) *Τῶν ἐπιδημιουσέων νούσων οἱ τρόποι.* Hipp. l. c.

Ex ea constitutione epidemica cognita non morbi indoles sola, sed probabilis etiam exitus noscendus est, ut indicationes rite formari possint.

CAP. IV.

DE VIRIBUS NATURAE MEDICATRICIBUS.

§. 24. *Quid sit natura?*

Priusquam medicus curandi consilium capiat, in virium rationem inquirendum esse monumus (§. 21). Inde autem deducenda est sacratissima medicorum lex: Νούσων φύσις ἰητροί: *morborum medicum esse naturam*, quae sine doctrina et instructione (ἀπαίδευτος ἐοῦσα) omnia moliatur, quae commoda saluti esse possint. Nec tamen peculiaris est aut sui generis naturae vis in morbis medicatrix, cum optime exponatur e vi universam naturam organicam regente, quae in duo momenta naturaliter diducta, altero momento suscipit stimulos et limitatur iisdem, altero autem eosdem mutat et vel in suam naturam abire jubet vel arcet ac removet (*Instit. phys.* §. 62. *Instit. path. gen.* §. 6. *Inst. pharmac.* §. 8). Ea ratione assimilatio contingit et nutritio, ac integra servatur corporum mixtio, etiamsi proclivis sit ad discessum particularum (*Instit. phys.* §. 54. 58 78). Eo modo consideratus morbus luctam sistit rerum externarum cum vi vitali, e qua phaenomena varia ipsique tumultus morbosi explicandi

sunt (*Instit. path. gen.* §. 6). Ita praecipue symptomata activa, tempora morborum et critica molimina exposuimus (*Ib.* §. 17. s.).

§. 25. *Veterum sententiae.*

Hinc igitur firmissima est et inconcussa veritas, tot praeclaris veterum dictis illustrata, sine virium vitalium adminiculo nihil medicum posse in curationibus perpetrare. » Auxilia, inquit Galenus » (*De opt. sect.* ad *Thrasyb* p. 21) in se ipsis » considerata, non uti sunt, faciunt caussarum » ablationem. Opus est cooperante natura: equidem » saltem impulsum et principium naturae indunt, » reliqua natura per se ipsam efficit. » Et Are- » taeus (*Causs. acut.* lib. 2. c. 3): natura vegeta » et probe temperata omnia superat, omnibus do- » minatur, ac per humores et spiritus et solidas » partes, eorumque convenientem ordinem et mo- » dum hominis vitam administrat. « Et iterum: » potentia naturae sanitatem, imbecillitas mor- » bum parit « (1). Luctam eam naturae cum potentiis externis, quae vel in victoriam vel cladem naturae tendit, pluribus locis Galenus illustravit (*De causs. sympt.* lib. 2. c. 2. *Meth. med.* lib. 2. c. 3).

Nec naturae termino, ut qualitati occultae aut deo cuidam ex machina acquieverunt veteres, sed

---

(1) Aret. *cur. diut.* lib. 1. c. 7. *Δύναμις μὲν γὰρ φύσιος ὑγείαν τίκτει, ἀσθένεια δὲ νοῦσον.*

disertis verbis expresserunt ingenium, differentias et modum agendi. » Haud simpliciter, inquit Ga» lenus (1), nominanda est natura, sed adjicien» dum est, cujus ea sit et ubi. « Generatim autem dicit naturam totam genus virium, quibus quis convalescit: et uberius: » Natura est ratioci» nium totius virtutis illius, quae animal regit, » sive cum nostra conscientia, sive sine illa ob» luctamur omni praeter naturam caussae, per quam laeditur aut corrumpitur corpus. « (*De sympt. causs.* lib. 1. c. 3).

§. 26. *Morbi mora et tempora consideranda.*

Quodsi igitur naturae vires et molimina uberius considerantur, obvium est protinus discrimen morborum acutorum et diuturnorum. In iis lacessita vehementius vis vitalis saepius sufficit, sibi ipsi vias aperit eaque molitur, quae sanitatem adferre valent (*Inst. path. gen.* §. 17). In diuturnis vero morbis minus efficax est, etiamsi et ii quandoque, si vitae ratio et victus mutantur, naturae conatibus tollantur. Hinc Celsus (*Lib.* 3. praef.). » Magis ignoscendum medico est parum proficien» ti in acutis morbis, quam in longis. Hic enim » breve spatium est, intra quod, si auxilium non

---

(1) Meth. med. *lib.* 3. c. 1. *Ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς εἰπεῖν χρὴ φύσιν, ἀλλὰ προσθεῖναι τὴν τίνων καὶ ποῦ.*

» profuit, aeger exstinguitur; ibi et deliberationi » et mutationi remediorum tempus patet «.

Dein tempora morbi momenti aliquid habent. In initio morbi perfecte formati raro solet esse natura sufficiens ad eliminandas noxas. Plerumque necessaria est praevia praeparatio et remissio ingentium turbarum, quas sequi solet solutio morbi aut crisis. Quodsi vero jam fini exitioso proximus est morbus, naturae vires labascunt, rarissimeque possunt ita revalescere, ut crisin moliantur. Caute tamen et de his est judicandum; siquidem haud sine exemplo est, crises saluberrimas praecedi oppressione ea virium, ut penitus prostratae esse videantur: ipso tamen naturae beneficio iterum suscitantur, ut miraculo revaluisse aeger videatur.

§. 27. *Naturae salubritas limitanda.*

Cum tamen natura sit ἀπαίδευτος et, ut Hippocraticus auctor dicit, κατὰ δείην ἀναγκίην, *secundum divinam necessitatem*, agat, in salutem nequaquam omnes ejus actiones vertuntur. Etenim potentiae externae indoles haud facile adsimilanda, vis ejusdem nimia vehementia facultates corporis sollicitans, turbas nonnunquam producit, ni perniciosas, arte saltem haud imitandas. Accedit, etiamsi per se salubria sint, quae natura molitur, effectus tamen adsociari, interdum majora incommoda producunt: ulcerum, furunculorum, bubonum etiam pestilentium exemplo, quibus, licet a natura productis, mala tamen plurima efficiuntur.

Nec negligenda sunt obstacula varia, qui semet naturae moliminibus opponunt: complicata aegritudinis indoles; illuvies humorum corruptorum: spasmi etiam aut rigores, quibus viae constringuntur. Ita oriuntur crises impeditae: τὰ κρίσιμα, μὴ κρίνοντα, quae Galenus dicit τὰ μὲν θανατώδεα, τὰ δὲ δύσκριτα, τουτέστιν ἄκριτα ποιεῖν τὰ νοσήματα (*Comm.* 3. in *praedict. Hipp.* lib. 3. *p.* 205). Haec sunt τὰ ἡμιῤῥόπως κριθέντα, quae ex metaptosi acutos morbos faciunt (*Galen.* Comm. *in aphor.* lib. 2. p. 349).

Itaque, quamvis naturae minister medicus esse debeat, haud sine prudentia ei obedire, neque, quaecunque molitur, promovere debet, sed exitum prospicere.

§. 28. *Natura utitur instinctu.*

In observandis naturae moliminibus modos eos, quibus natura utitur ad finem obtingendum, probe animadvertere decet.

Primum autem utitur *instinctu*, seu impulsu e sensu organico orto, quo sine disciplina ac conscientia actus sensui congruos producuntur (*Inst. phys.* §. 89). Solet is appetentia ciborum, siti, positu corporis motibusque semet manifestare; saepius magnum artis adminiculum, ut quanam ratione aegro succurrendum sit, discatur. Ecquis enim negaverit, cupiditatem acidorum in morbis putridis, vini in typho, aëris liberi in aliis morbis magni esse momenti, ut praecepta medici rite dirigantur? Saepius quidem fallitur instinctus; in-

terdum pro instinctu habetur, quod cupiditati rudi tribuendum est. Neque facile obtemperandum est abnormi aut pravae chloroticarum feminarum et virorum melancholicorum appetentiae, quae ex acrimonia succi gastrici derivanda insaniae saepe proxima est.

Quodsi igitur instinctu duci cupit medicus, et morbi indolem necesse est probe noscat et rerum naturam, quas appetit aeger, ut, salubres futurae sint an noxiae judicare possit.

§. 29. *Lex universalis, cui obtemperans natura morbos sanat.*

Multo latius patet alius modus, quo naturae vires morbis medentur. Lex enim universalis, quod omnem incitationem remissio sequi debeat, sufficit fere, ut spontaneae sanationes morborum multorum exponantur (*Instit. path. gen.* §. 21). Cum ea cohaeret alia lex, quod chemica indoles insignite mutetur, si intensio virium sese remittit (*Inst. phys.* §. 250. *Inst. path. gen.* §. 30). Hac ratione inaequabilis imponderabilium conductio impeditaque consumtio cessat, eliminata per humores copiose excretos abundantia imponderabilium. Hinc non raro, si animi perturbationibus aut vigiliis aut aliis caussis, nullo modo per se humores mutantibus, febriles insultus accenduntur aut spasmi cientur, solutio contingit per sudores peculiari odore conspicuos, quibus et spasticorum nervosorumve mor-

borum accessus terminari solent (*Inst. path. spec.* §. 527). Quae humorum mutationes quanquam salubriter contingant, hactenus imitari solummodo naturae nutus nos oportet, ut remissionem ipsam parare, naturae vero committere, quorsum ac quomodo humores ejectura sit (Ἃ δεῖ ἄγειν ὅκου ἂν μάλιστα ῥέπῃ τάυτῃ ἄγειν, διὰ τῶν ξυμφερόντων χωρίων Aph. I. 21).

§. 30. *Alius modus, morborum universalium transitus in locales, quomodo imitandus sit.*

Cum eo naturali modo congruit etiam transitus morborum universalium in locales, quem alio loco (*Inst. path. gen.* §. 29) uberius illustravimus. Universo corpore stimulis morbosis incitato et partibus praesertim nobiliori bus lacessitis liberatio contingit, dum cutis inprimis, organon depurationi inserviens et universalem consensum importans, adficitur; dum vel sudores, vel exanthemata vel ulcuscula etiam cientur. Haec est via, qua plerique morbi, et mere etiam nervosi, judicantur. Itaque imitatio naturae pensi habenda est, ut cutem irritemus, exanthemata aut secretiones morbosas producamus. Neque tamen prius haec molienda sunt, quam morbi universalis efficacia cessaverit (*Inst. path. gen.* §. 29); et naturae etiam nutus eo verserint. Ita etiam de partiali tractus intestinalis incitatione sequentique excretione humorum ac sordium indicandum est. Universalis non

raro morbus cessat, si haec contigerint; quanquam remittente semet febre et activis symptomatibus praegressis duntaxat salubre esse alvi profluvium potest (*Inst. path. gen.* §. 249).

Generatim vero sancte servanda est lex, parari potius debere corpora aegrotorum ad excretiones, quod victu fit iisque artis praesidiis, quae nimiam incitationem et inaequabilem imponderabilium conductionem minuunt, quam hunc vel illum adfectum localem, arbitrio magis quam naturae judicio, excitari. Εὔροα ποιεῖν vocitabat Cous senex, πορροποιεῖν Galenus eam medendi rationem (*Aph.* 2. 9), quam de meatibus omnibus recludendis et humoribus diluendis intelligit Galenus. Nonnunquam enim citra omnem excretionem morbi cessant, sola perspiratione cutanea aucta (*Inst. path. gen.* §. 21).

§. 31. *Per consensum agit natura et antagonismum.*

Consensum saepius et antagonismum partium naturae vires adhibent, ceu adminiculum in amovendis morbis (*Instit. phys.* §. 72. 74). Liberatur enim altera pars incitatione, si altera consensu priori juncta, denuo incitatur. Eam ἀντισπασιν dictam studiose observandam esse suadet Hippocrates: nec prius simile aliquid patrandum esse existimamus, quam ingenium popularium morborum et naturae nutus eo vergere videantur. Ita angina parotidea frequenter in tumores verendarum partium

abscedit (*Inst. path. spec.* §. 223); pulmonum inflammationes in erysipelata et ulcera cutanea, quae omnino caute imitanda sunt.

§. 32. *Dolores et spasmi saepe salubres.*

Praeterea inest ipsi inaequabili vis nervosae dispensationi salubre aliquid, quo morbi tolluntur. Namque accumulata vis sensifera excitat nonnunquam et alias facultates, praesertim vegetativam et nutritivam, aut dolores nascuntur et spasmi, quibus, etiamsi molestias plures proferant, salus tamen parari potest (*Inst. path. gen.* §. 57. 259. 260. 271). Hac ratione arthritici insultus salubres sunt, ut torporem organorum digestioni inservientium tollant ac excretiones utiles promoveant (*Inst. path. spec.* §. 452). Quodsi natura eo vergit aut iis phaenomenis adsuefacta est, et ars imitari debet naturam, doloresque ciere aut spasmos, quibus nervorum resolutiones et humorum stasis saepe avertitur.

§. 33. *Inflammatio et suppuratio tempestiva salubriter cientur.*

Alia prorsus est sanandi ratio qua natura utitur, ut, si quid continui solutum est aut amissae partes, inflammationem suscitet, novamque secretionem, qua ὀργανουμέναι particulae accedunt ad resarciendum vulnus et partes regenerandas (*Instit. phys.* §. 84 *Path. gen.* § 105. 196. *Path. spec.* §. 162. s.) Itaque et suppurationi ma-

gna vis inest, morbos naturae nutu sanandi et partes amissas restituendi. Neque tamen et haec contingere possunt, priusquam universalis incitatio decreverit, et in localem abscesserit excitationem, secretionibus stipatam. Necessitas imminutae incitationis universalis vel inde probari potest, quod regenerationis vis in ratione inversa est ad sensiferae vis dominium (*Instit. phys.* §. 84). Ars imitatur haec naturae molimina, dum debito tempore inflammationem suscitat, eoque modo continet ac in mediocri gradu servat, ut suppuratio benigna aut exsudatio saltem consequi possit.

§. 34. *Destructio partium salubris quomodo imitanda.*

Denique natura finis potitur, dum partem vi morbi depravatam atque destructioni proximam penitus destruit ac a reliquo corpore omnino separat. Ea quidem curandi ratio in gangraena, sphacelo et carie ossium conspicua (*Inst. path. spec.* §. 174. 183) non nisi cautissimam admittit imitationem, cum nostrae potestatis haud sit, destructioni terminos imponere idoneos. Itaque nec in gangraena curanda sphacelum, nec in carie necrosin causticis producere consilii est: sed ita agere, ut naturae vires in partibus, quae juxta sunt, erigantur, debitoque modo contineantur, ut abigere partem destructam possint. Quodsi naturae vires vel non suffecerint, vel obstaculis pluribus impeditae fuerint, satius est ferramentis id tentare, ulcusque carcinomatosum exstirpare, quam medicamentis intutam partium destructionem moliri.

CAP. V.

DE INDICATIONIBUS GENERATIM.

§. 35. *Indicatio quid sit, a quonam inventa?*

Regulae curationum, seu judicia de eo quod salubriter in corpore mutandum est et perficiendum *indicationes* dicuntur. Haec judicia si format, eas regulas si sequitur, *medicus artifex* dicitur; alioquin *opifex* est aut *agyrta*. Hic enim, nullius regulae sibi conscius, quae juvarunt aut nocuerunt in similibus morbis usu doctus iterum adhibet. Regularum earum auctor Hippocrates therapiam generalem vere condidit, quanquam indicationum nomen ab ipso inventum non sit (*Galen. meth. med.* lib. 4. p 78). Magna dein contentione inter dogmaticos empiricosque oborta de medicinae viis ducendis: illi et nomen et informationem ἐνδείξεων s. indicationum curatius introduxerunt. Cum Galeno autem omnes dogmatici in eo semper consenserunt, a primis indicationibus et generalibus incipiendum esse, si methodum medendi instituere volueris; atque ex illis, quae generatim dicta et clare patefacta sunt, invenienda esse ea, quae speciatim valeant. „ Qui rationem, inquit Galenus (*Meth. med.* „ lib. 1. p. 38), ducem inventionis fecerunt, et „ ordinem et viam unam, quae ad finem ducit, „ instituunt, illis necessum est, ab universali quo-

„ dam incipientibus, agnito ab omnibus, transire
„ ad reliqua. Sic arbitror etiam ab illis, quae in
„ medica arte demonstratae sunt, ad summas qua-
„ sdam haud porro demonstrabiles et ex se ipsis
„ fide dignas propositiones adscendendum esse. "

Est autem indicatio ratiocinium quoddam, quo universalia cognita ponuntur, ex iis autem conclusio fit ad invenienda auxilia. Nec tamen protinus haec conclusio valet, nec ubique certissima est. Haud proxime fluit e generali status morbosi cognitione, quomodo removendus sit, cum prius specialis et individua aegritudinis conditio praemitti debeat. Neque certissima est regula, siquidem jure suo τὴν ἐπιστημονικὴν διάγνωσιν, τεχνικὸν στοχασμὸν Galenus nuncupat (*Instit. phys.* §. 19).

§. 36. *Indicationes ab hypothesibus orsae.*

Quodsi medendi regulae ex iis proficiscuntur, quae clara sunt et manifesta, aut quae inductione et epilogismo eruta sunt, indicationes ipsae verae et tutae sunt: opinabiles vero, στοχαστικαὶ aut fallaces etiam, si hypothesibus vel commentis nituntur (*Instit. phys.* Introit. §. 10 — 13). Quo plus arbitrarii inest hypothesibus, eo magis fallaces fiunt indicationes iis superstructae: quo plures vero conveniunt ac conspirant observationes in stabilienda hypothesi, eo probabilior fit indicatio; donec tandem, quae optimum epilogismum basin habent, contradictionem fere nullam admittant. Cuivis patet, gradus quosdam adesse et modos sensibus

fere non obvios a claritate ad solam opinabilem indolem, quos animadvertere et rite distinguere acutissimum exigit optimi medici judicium. Quo magis therapeutica doctrina sibi cavet a regulis opinabilibus, eo dignior est, eoque magis verae artis progressum promovet. Neque tamen omnes omnino hypotheses vitandae sunt, cum rerum ipsarum indoles haud ubivis clara sit, sed conjecturis locum largiatur. Itaque praeprimis enitendum, ut hypotheses caute casteque formentur, continuoque in emendandis iis et corrigendis laborandum, ut quantum fieri possit, dignitatem naturae judiciorum, adispiscantur.

§. 37. *Simplicitati indicationum studendum.*

Regula curationum potest versari in removendo statu praeternaturali simplici vel composito vel etiam complicato: unde indicatio erit vel *simplex* vel *composita*. Qui aequabilem vis sensiferae dispensationem restituere conatur, *simplicem*; qui simul egerere studet abundantiam humorum aut detrahere impetum ab organo quodam nobiliori, *compositam* format indicationem. Jam vero, cum simplicior informatio, simplicior regula clarior sit et tutior composita, praeferendae his ubique illae sunt.

Id tamen ante omnia tenendum: compositas indicationes saepius, ni plerumque posse debereque ad simpliciores reduci, ut clariores fiant faciliorescque. Siquidem composita morbi natura complec-

titur variorum organorum adfectiones ab eadem caussa diverso modo productas (*Instit. path. gen.* §. 43); disparilitas haec adfectionum saepe fucum imponit morbo toti, deducitque medicos a simplicitatis tramite, ut regulis magis compositis sibi ipsis tenebras pariant et valetudinem aegroti etiam magis offendat quam adjuvent.

§. 38. *Continuatio.*

Quo magis optimus quisque medicus penetraverit morbi naturam, eo simpliciorem formabit indicationem, cum facile perspiciat, disparilitatem variorum adfectuum simul praesentium ex opportunitatibus organorum aut e varia caussarum indole proficisci, nec verae caussarum diversitati adscribendam esse. Namque, qui febre laborat nervosa, pulmonum adfectiones inflammatorias simul pati potest, ex eadem caussa fluentes, eodemque methodo tollendas, si modo exploratum habemus, caussam generalem morbi in hoc homine eo modo egisse. Tirones et, qui expertes interioris sunt morborum cognitionis, proclives sunt in compositiones morborum complicationesque statuendas, quibus curandi ratio non solum pervertitur, sed penitus etiam deletur, ut tandem empirico modo adfectus quivis et molestiae tollantur.

Ut ab hac caveamus perversitate, necessaria est particularis regulae cujusvis reductio ad normam universalem; quod, etiamsi ubique fieri nequeat, faciliorem tamen et clariorem et simpliciorem reddit curandi rationem. Quodsi enim obviam ire in-

flammationi ad typhum accedenti necesse est, regula ea particularis optime reduci potest ad universalem in typho indicationem, quae versatur in restituenda aequabili vis sensiferae distributione et minuenda nimia ejus incitatione.

§. 39. *Nec tamen ubique particulares indicationes negligendae.*

Nihilominus fallitur, qui, simplicitati soli studens, generalibus praeceptis solummodo subsistit. Imperfecta enim est et lacunosa curationis via, quae corporum singulorum varietates negligit: namque nec genus humanum sanare, nec morbi ideam, qualem sibi intellectus fingit aut imaginatio, e medio tollere nostrum est, sed morbos singulares et individuos in singulis et individuis hominibus. Itaque probe unienda sunt generalia praecepta cum particularibus, haec autem ex illis, inductione praeeunte, eruenda. Quodsi compositio inde regularum exoritur, operam dare debemus, ut certo et naturali ordine constitutae eodem ordine observentur iisque obtemperetur. Si quis forte ex iracundia inflammationem contraxerit, sordes biliosae in ventriculo congestae prius eliminandae sunt, quam impetum avertere a partibus nobilioribus tentaveris.

Saepius tamen generalibus praeceptis acquiescere necesse est, cum peculiares morbi conditiones aut singulares corporis adfectiones nos lateant. Id docent inter alia exempla celeberrima Wassenaerii et S. Albani a Boerhaavio descripta (*Rariorum morborum historiae prior et posterior ed. Baldinger* Frcf. 1771. 8).

§. 40. *Continuatio.*

Cum simplicitate indicationum jungenda est complexio omnium ad eas pertinentium cumulata, sine qua nec cogitari quidem perfectio potest. Necessaria est clara perspectio et corporis conditionum, indicationem hanc vel poscentium vel admittentium, et mutationum omnium, quae sequi necessario consuescunt, aut fortuito possunt indicationis expletionem. Quod nisi fiat, salebrosa est via, qua medicus incedit. Qui in inflammationibus impetum sanguinis minuendum esse jubet, necesse est simul perspiciat, quomodo id fieri in hoc singulari casu possit, quanam ratione mutationes impetu sanguinis minuto obortae sanitatem restituere possint, ac quibus modis obstacula hujus curationis rite removenda sint.

Hac igitur ratione abusus simplicitatis vitatur. Sed alius est scopulus, in quem impingunt, qui, phaenomena morbosa e primis rerum omnium principiis exponere satagentes, regulas quidem fingunt simplicissimas, sed examen rationis et liberi a praeconceptis scholarum commentis judicii fugientes. Qui nimiam in ratiociniis fiduciam collocant, malunt facillimam et simplicissimam statuere curationis normam, quam naturae judiciis, saepe magis compositis operam navare.

§. 41. *Indicatio caussalis, prophylactica, curativa apotherapeutica.*

Quanquam indicationes semper versentur in removendo statu praeternaturali, possunt tamen vario modo distingui pro varia ratione ejus status.

Indicatio *caussalis* dicitur, quae caussas amovendas, vel occasionales vel etiam disponentes complectitur: ut, si quis plumbi oxyda colicam saturninam excitantia, in regulinum statum reducere aut e corpore ejicere studet, aut si pulmonum debilitatem custodire contra morbi efficaciam conatur. *Prophylactica* eadem dicitur, cum terrentia morbi avertere et cavere a morbo imminente nitatur. Qua quidem definitione patet, therapeutices omnino partem esse, cum in statu praeternaturali avertendo versetur. Alia autem est prophylaxis, hygieines pars, quae, quomodo servanda sit secunda valetudo et vitandi morbi, docet. Liquet etiam indicationem prophylacticam neutiquam locum obtinere, ubi nulla sunt morbi terrentia, nulla caussarum efficacia. Homo, qui bene valet, dum morbus popularis grassatur, curationem nullam admittit: sed is, qui vel valetudinarius est, vel terrentia morbi jam sentit.

Huic indicationi opponitur *curativa*, quae ipsi morbo jam praesenti obviam it et *apotherapeutica*, quae reliquias morbi excutere conatur. Haec autem necessaria est, cum officium medici exigat perfectam morbi curationem (§. 6).

§. 42. *Indicatio vitalis.*

Gravissimae quoque sunt indicationes *vitales*, quae in servandis solis viribus versantur, neque rationem ullam morbi aut caussarum habent. Quodsi enim natura aegritudinis specialis vel individua nos latet, si caussae occultae sunt, nil superest, nisi vires vitales servare et excitare, ut, quomodocunque id fieri possit, ipsae morbum vel tollant vel leviorem reddant (§. 4. 24).

Cavendum tamen, ne haec indicatio negligentiae vel ignorantiae asylum praebeat. Etenim dedecet medicum levitas ea, quae praetendens morborum aut caussarum latentem indolem, solis viribus servandis operam navat: cum in plurimis morbis naturae conamina haud sufficiant ut morbus tollatur. Itaque prius acquiescere huic indicationi est nefas, quam cum vel desperamus curationem ipsam, vel persuasum nobis est, nec caussas nec morbum penitus nos cognituros esse: aut denique, cum obstacula ea curationi semet opponunt, quae e medio tollere omnino nequimus.

Nec sine momento est, indicationes vitales saepiuscule cum curativis easdem esse, siquidem in morbis pluribus cardo totius curationis vertitur in virium rationibus ita regendis moderandisque, ut pares morbo sint vincendo.

§. 43. *Indicatio symptomatica, saepe necessaria.*

Denique indicationi curativae opponitur ea, quae graviores solummodo adfectus levare aut e medio tollere studet, salvo tamen morbo ipso et intactis caussis. Barbara voce ea indicatio dicitur *palliativa*, quasi pallio obtegat morbum. *Mitigatoriam* appellamus cum veteribus (*παρηγορικὴν*) et *symptomaticam*, quod symptomatibus solis opposita est.

Hac autem indicatione egere non possumus, cum, Galeni sententia (*Comm. in aph.* 6, 33) mederi duplex sit: alterum quidem omnia facere, ut sana fiat adfecta pars; alterum, adhibita conveniente morbis circumspectione, solari et mansuefacere. Itaque non soli morbo tollendo cura est adhibenda, sed amovenda omnia quae molesta sunt.

Alia etiam, et major quidem dignitas indicationis symptomaticae inde proficiscitur, quod interna morborum indoles, quae *essentia* dicitur, saepius nos penitus latet, neque indicationes inde petitae adeo clarae sunt ac exploratae, neque eam habent securitatem, quam quae e manifestis functionum laesionibus et symptomatibus fluunt. Febrem enim curaturus, si solam sequitur informationem, quam scholae sibi de morbi ingenio et natura fingunt, in diluculo et nebulis saepius versabitur, cum hypotheses duces agnoscat (§. 36). Qui vero calorem minuere et sanguinis impetum,

aperire conatur vias, quibus natura semet liberare possit, is, licet symptomaticas formet indicationes, multo tutiorem viam eligit, eamque, quae ad salubrem finem conducit.

§. 44. *Ejus praestantia.*

Alia est indicationis symptomaticae praestantia, quae e symptomatibus variis curationem ipsam impedientibus fluit. Potest enim symptoma quoddam ejus esse indolis, ut, nisi prius tollatur, nulla omnino curatio contingere valeat, aut vires saltem prius deficiant. Qui hydropem curaturus est, haud ubique laxitatem vel stricturam vasorum absorbentium, vel glandularum duram imperviamque indolem amovere potest, nisi prius colluviem aquosam acu triquetra eduxerit. Faciliorem igitur reddit indicationem curativam ipsa indicationis symptomaticae expletio. Quod eo clarius fit, si, virium vitalium prostrationem symptoma esse frequentissimum morborum consideramus: ejus autem amotio quantopere necessaria sit, ex indicationis praestantia patet (§. 42).

§. 45. *Commoda alia ejusdem.*

Nec negligenda est symptomatum efficacia in producendis novis morbis aut compositionibus etiam morborum. Haec minuitur, novique morbi avertuntur, cum symptomatibus nosmet opponimus. Quodsi enim in febrium nervosarum initio impetus sanguinis haud mitigatur, eo nobiliora organa saepius adeo corripiuntur, ut encephali et pulmo-

num inflammationes inde nascantur. Itaque capitis atroces dolores in typho studiose mitigandi sunt, ne vel encephalitis vel apoplexia aegrum praecipitent.

Accedit, quod cum his cohaeret, symptomata varia hactenus atrocia esse tantumque casum recipere, ut, ni vincantur, praecipitent aegrum. Ecquis enim gangraenam, quae ad febrem nervosam accedit, aut nervorum resolutionem, morborum diuturnorum comitem, intentatum reliquerit? Ecquis semet haud opposuerit alvi profluvio pertinaci, vires aegroti consumenti?

§. 46. *Continuatio.*

Denique, quod caput rei esse videtur, morbi natura ipsa saepe insuperabilis, aut curatio, quae opponitur, plus damni etiam infert quam salutis. Itaque tutius est, symptomata oppugnare, maxime cum iis ablatis morbus etiam simul tollatur. Nulli enim non notum est, scirrhum tentari neutiquam debere ea curatione, quae acribus stimulis penitus resolvere eum conatur: multo plus autem juvare mitigatoriam methodum, quae doloribus sedatis et impetu sanguinis averso cavet a transitu in carcinoma. Quin etiam potest nonnunquam, quae symptomatibus adversa videtur methodus, vere esse curativa, cum remediorum actio saepe latius pateat.

Hinc nec specificam methodum symptomaticam nuncupaverim, cum illa potius curationis consilio ipso nitatur et morbi ingenio ipsi oppona-

tur: hydrargyroseos exemplo, quae etsi specifice agat in syphilide, indicationem tamen curativam sequitur.

§. 47. *Circumscriptio dignitatis.*

His enumeratis indicationis symptomaticae commodis, generatim tamen dicendum est, symptomata sola medendi vias haudquaquam aperire, sed tum demum, cum rite collata atque cum caussis et toto morbi decursu comparata fuerint (*Inst. path. gen.* §. 11). Ratio doctrinae pariter ac constantia medici exigunt methodum eam, quae, rite exploratam morbi naturam e medio tollere omnesque effectus avertere conatur, quaeque haud faci e accedentibus his vel illis symptomatibus perturbatur (§. 7).

CAP. VI.

DE INDICANTIBUS ET CONTRAINDICANTIBUS.

§. 48. *Definitio.*

Qui acturus rationem sequitur, clare perspiciat necesse est, cur aliquid agat aut moliatur Medicus igitur rationalis, regulas sibi formans actionum therapeuticarum, debet caussae conscius esse, cur hoc vel illud moliatur: quae caussae actionum dicuntur *indicantia*: res vero, quae oppositae curationibus eas prohibent, *contraindicantia* appellantur.

§. 49. *Indicantia generalia et particularia.*

Indicans autem vel generatim consilium curationis format, vel speciales regulas. Illud omnium eorum, quae morborum fecerunt, complexionem sistens, diagnosi nititur, et unicum est, cum ea omnia jubeat, quae consilium curationis producunt. Indicantia vero particularia plura esse possunt, cum variis modis consilium generale obsequi liceat.

Magnopere interest, prius consilium secundum indicans generale formare, quam ad singulas variasque cautiones seu medendi vias descendamus. Etenim hae sine illo haud satis cohaerent, neque constantes esse possunt: sed contrariae sibi plurimae sunt, nisi ad generalia praecepta redigantur. Sic qui in typho impetum sanguinis minuere student, iis semet opponunt, qui stimulis fugacibus nimiam credunt incitationem deprimere posse. Sed utrumque consilium speciale ad generale praeceptum reduci potest; inaequabilem vis sensiferae distributionem regendam ac moderandam esse.

§. 50. *Utraque jungenda.*

Quemadmodum consilium generale curationis e diagnosi morbi, ut generis, fluit, ita consilia particularia e modis variis proficiscuntur, quibus morbus sese manifestat. Individua vero existunt indicantia e ratione singulari, qua morbus in hoc vel illo homine apparet. Sic typhus alio modo in homine curandus, qui in lustris tempus aetatis con-

sumsit, ac in eo, qui ἐνεξίᾳ eousque insignis fuit. Arthritis alias curandi regulas particulares exigit in femina delicata ac in agricola aut auriga. Itaque perfecta indicatio nititur tum indicante universali, tum speciali, tum etiam individuo; quanquam ex hoc cautelae potius aut momenta consilii formantur quam ipsa consilia.

§. 51. *Unde petenda indicantia.*

Quaenam sint indicantia, patet ex iis, quae de examine aegrotorum instituendo monuimus (§. 19. s.). Therapeutico vero fine quaestio ea ita habenda est, ut phaenomena morbosa et praesentia et praeterita non solum observemus, sed etiam rite aestimemus, ut pateat, quomodo orta sint; quamnam habeant rationem ad formam morbi; quaenam systemata corporis aut quaenam partes primitus adfectae sint; quaenam denique internae corporis mutationes probabiliter contingerint, a quibus tota aegritudinis forma pendeat. Ea sunt indicantia principalia, quae tum observatione, tum etiam ratiocinio erui, cuivis patet. Per se igitur symptomata non indicant, nisi ope ratiocinii ad ortum eorum adscenderis, nisique ratione habita eorum, quae de indicatione symptomatica praecepimus (§ 43).

Nec caussae externae per se indicant, nisi quatenus mutationes corporis ex iis exponuntur. Neque enim aëris temperies aut qualitas depravata prius regulas curationum indicabit, quam corporis constitutio ea peculiari modo correpta est. Caussae

autem praedisponentes, cum corporis sint deflexus a norma sanitatis, utique indicantibus accensendae sunt, licet individua maxime consilia inde proficiscantur. Quodsi morbi natura per se haud adeo patescit ut indicans esse possit, refugiendum est ad caussas remotiores, quarum effectus magnopere juvant expositionem morbi ipsam.

Quod et prognosis indicantia formet supra jam innuimus (§. 9). Decursus enim morbi probabilisque exitus ni consilia ipsa formare jubent, mutationes tamen modosque consiliorum producunt nunquam in perfecta curatione negligendos.

§. 52. *Certitudinis et probabilitatis gradus in iis.*

Cum nec morbi interior indoles, nec modus, quo caussae mutarunt corpus, nec symptomatum ratio ad morbi ingenium semper satis pateant; indicantia saepius incerta, plurimum nonnunquam valent, dum conjectura probabili nituntur. Quanquam certitudinem ambire dignissimum fit medico rationali, vi tamen eam exigere, ubi pleraque latent, haud licet. Indicantia particularia, et quae epilogismo eruuntur, multo magis probabilia esse solent, quam generalia quae ratione sola aut inductione haud perfecta, aut hypothesi demum finguntur.

Increscit probabilitas et certitudini proxima est, si duabus aut pluribus corporis conditionibus idem curationis consilium indicatur. Ea consensio magnopere exoptanda est, ut actiones nostrae aliquid certi acquirant.

§. 53. *Indicantia perfecta et completa.*

Indicans si sufficientem indicationis rationem continet, *perfectum* dicitur et *completum*: *imperfectum* vero et *incompletum*, si id secus se habet. Generalis quidem indicatio saepius rationem sufficientem in indicante quodam habet, nec tamen specialis. Namque evacuandas esse sordes indicatur non raro, nec tamen emetica methodus. Quodsi vero plura consentiunt indicantia, per se quidem haud perfecta, perfecta tamen et completa fiunt consensu. Itaque necessarium est accuratius examen, quo rationes corporis penitius cognoscantur, ut indicantia fiant completa.

§. 54. *Conditiones indicantium.*

Indicantia pleraque conditione quadam circumscribuntur; nisi alia, ea saltem, si vires suffecerint, aut nisi obstacula fortuita semet opposuerint. Plura tamen fere nullam admittunt conditionem: sed qualibet corporis ratione regulam eamdem adhiberi jubent: velut sphacelus membrum aliquod devastans, qui praecidendam esse emortuam partem imperat.

Interest tamen et hic inter indicationes generales et speciales, quod illae utplurimum nulli adstrictae sunt conditioni, hae autem omnino pluribus circumscribuntur. Febris quidem intermittens comitata celerrimam jubet virium vitalium excitationem: sed, sive id fiat ope corticis peruviani, sive alio modo, perinde saltem neutiquam est, sed examine ulteriori eruitur.

§. 55. *Indicantium obscuritas ad experimenta compellit.*

Ubi latet morbi natura, ubi caussarum effectus aeque obscuri sunt ac symptomatum ratio: ubi saltem indicantia tot conditionibus circumscripta videntur, ut, quo nos vertamus, quidve agendum sit, dubitemus; ibi cordatum medicum experimenta instituere atque a juvantibus nocentibusque medendi vias trahere decet (§. 3). Quod vero cum empiricorum temeritati finitimum sit, prius eo refugiendum non est, quam exhausti fuerint omnes indicantium fontes. In morbis novis etiam popularibus saepius contingit ea indicantium obscuritas aut contraria indoles, ut, eo duntaxat, quod juvat aut nocet, edocti, moliri aliquid possimus.

§. 56. *Contraindicantia.*

Contraindicantia sunt rationes corporis aegroti, quibus prohibetur regulae cujusdam applicatio aut indicatio. Itaque per se contraindicantia haud subsistunt, sed ubique sunt in ratione indicantium, quodvis etiam indicans contraindicat omnia ea, quae obstant, quominus imperata rite perpetrentur.

§. 57. *Eorum natura.*

Contraindicantia totidem habent differentias: quod indicantia. Sunt *certa* et *incerta*; *vera* et *fallacia*, *probabilia* etiam; *perfecta* et *imperfecta*; *generalia*, *specialia* et *individua*, conditionibus cir-

cumscripta, vel nullis conditionibus subjecta. Specialia quidem et individua multo frequentiora sunt generalibus: namque indicantia quidem generalia tuta esse possunt ac certa, secus tamen specialia et individua (§. 50, 53).

Itaque contraindicantia eo valent, ut, licet indicatio generalis sancte servanda sit, speciales tamen regulae eruantur, quae actiones medici determinant selectumque medicaminum idoneum formare jubent. Cautum faciunt medicum contraindicantia, ut momenta quaevis investiget, quae et morbi perfectam cognitionem et idoneam medendi methodum paratura sunt. Qui his sedulo inquirendis operam dat, nihil temere, ac praeconceptis scholarum opinionibus irretitus, molitur; sed circumspectissime tutum curationis consilium et perfectum sequitur.

§. 58. *Quomodo contraindicantibus utendum sit.*

Quae circumspectio etiamsi laudalibis est, quamvis graviora contraindicantia indicantium usum penitus abolent; abutuntur tamen meticulosi homines contraindicantibus, si iis, quae speciales individuasque corporis rationes aut effectus medicaminum fortuitos complectuntur, deterrentur a mascula curandi ratione. Nihil agunt, ne nocuisse videantur. Quae timiditas ut virum dedecet, qui suae spontis est et miseris opem ferre debet, ita saepius e scientiae defectu proficiscitur. Namque, qui phaenomenorum morbosorum rationem nexum-

que rite indagaverit, multo pauciora reperiet contraindicantia; nonnulla enim, quae contraria primo intuitu videntur, ut interius cognoscuntur, in eo nexu apparent, qui curationis consilium nequaquam impedit. Quodsi enim aliquis, ad curandam febrem intermittentem vocatus, saburram animadverterit primarum viarum, hujus nexu haud prius indagato, deterrebitur forte ab indicatione vera, quae tonicis remediis ventriculi nervos sollicitare studet. Scientius vero indagato fonte saburrae, perspiciet, eamdem a longiore mora ipsius febris intermittentis natam soli saepe cedere tonicae methodo.

Strenui etiam medici est, contraindicantia prius removere, quam indicantibus obtemperet. Saepius contraindicans sola medicamina vetat, nequaquam vero curationis consilium: itaque mutanda remedia, sed minime consilium ipsum.

§. 59. *Quaenam sint speciatim.*

Repugnant autem vel indicantibus ipsis vel indicationibus, maxime vero indicatis variae corporis rationes: aetas infantilis vel senilis: sexus rationes, ut graviditas, menstruorum cursus, aut tempus, ubi menstrua haud amplius feruntur; vitae genus et temperamentum partium solidarum: idiosyncrasia et consuetudo, quibus omnibus indicata nonnunquam oppugnantur, consilium ipsum vero generale neutiquam exceptionem experitur.

CAP. VII.

DE INDICATIS.

§. 60. *Amplissimus ambitus.*

Indicata dicuntur omnia artis praesidia, quae ad consilium curationis exiguntur, ut mutationes salubres contingant. Cum autem rerum saluti conferentium immensa fere sit varietas; tantum abest, ut solis medicaminibus finem attingamus, ut animi etiam vires et adfectus, victus rationem, aëra omniaque, quae hominem ambiunt, quocunque modo in corpus agentia, indicatis accensere liceat, (*Inst. pharmac.* §. 3).

§. 61. *Victus ratio gravissima est.*

Maximi momenti est, nec victus rationem, nec rerum earum, quae aegrotum ambiunt, efficaciam unquam negligere, cum medicamenta saepius irrita sint, aut longe alienum, imo contrarium effectum producant, nisi victus ratio iis faveat; cum interdum quoque sola diaeta sufficiat ad morbos tollendos. Id non solum de levioribus acutis morbis valet, quos naturae vis, victu idoneo adita, saepe sola sanat (§. 4. 24. s.); sed in diuturnis pluribus aegritudinibus mutatio victus vitaeque generis, itinera et habitatio in locis sanis mirum quantum conferant ad sanitatem restituendam. Eum igitur errorem sedulo vitare debet medicus, quasi solis medicaminibus, quae ex officinis pe-

tuntur, morbus quilibet fugandus sit ; quamvis praeconceptae vulgi opiniones inertiae interdum medicum accusent aut negligentiae, nisi plures sorbitiones, pulveres, pilulas et unguenta ex officinis peti jubeat.

§. 62. *Simpliciora et usitata praeferenda compositis remediis et novis peregrinisque.*

Aliud est praeceptum, haud minoris momenti. Medicamenta, si qua indicantur, ita eligenda sunt, ut rationem actionis reddere possis. Itaque nihil imperandum, quod superfluum sit, cujus actio dubia, aut quod majora etiam damna adlaturum sit. Studiosissime simplicitas observanda est, neve plura jungenda sunt remedia aut simul adhibenda, quam vel composita aegritudinis indoles, vel mutuum remediorum adminiculum poscunt. Etenim, quo plura miscueris, eo minus rationem reddere actionis singulorum licebit.

Nec, si optio datur medicaminum exoticorum et indigenorum, novorum vel diu cognitorum, exotica potius aut nova praeferenda sunt, ut nostrae aetatis moribus obtemperemus. Nova remedia prius in nosocomiis publicis tentanda sunt, efficacia etiam comprobanda, quam in praxi privata adhibeantur. Gloriatio est contemtu digna, quamvis novam sequi curationem, novisque semper medicaminibus uti: plerumque proficiscitur e defectu scientiae solidae. Exoticis remediis licet egere nequeamus; cavendum

tamen ab eorum usu, si indigena minoris pretii, ejusdem autem valoris sunt. Namque impensis parcere aegrotorum, officii nostri est.

§. 63. *Ratio agendi medicaminum consideranda.*

Remediorum actionem in corpore medicus artifex ita observat, ne, partium studio aut praeconceptis opinionibus occoecatus, organismi naturam susque deque habeat. Triplex ratio, quo externae res corpus animale adficiunt; mechanica nimirum, physico-chemica et dynamica, continuo ob oculos versatur medico, ut cujusvis remedii actionem primariam sibi claram reddat (*Inst. path. gen.* §. 28). Nec negligit consensum partium omnium, maximeque conspirationem centralium organorum et antithesin (*Inst. phis.* §. 16. 61), ut ex alio in aliud deflectere morbum atque a nobilioribus in minus graves partes derivare possit.

§. 64. *Quid efficiat remedium scire praestat, quam quomodo agat.*

Multo magis refert scire quid medicamenta efficiant, quam quomodo agant, licet nec de hac scientia penitus sit desperandum. Cum nondum exploratum sit, quomodo hydrargyrum corpus animale adficiat, persuasum tamen habeamus, vasa absorbentia capillaria et peculiari ac specifico modo id irritare (*Inst. pharmac.* §. 315); amplissimus aperitur campus observationum et inquisitionum, quibus differentiam effectuum, quos hoc et quos similia

producunt remedia. In eo semet exercere decet quemvis artificem observatione adjutum doctrina et ratiocinio. Qua quidem parte scientae gravissima rite exculta vitantur plurimi errores et contentionum occasiones, quae de modo agendi semper existent.

§. 65. *Necessaria aliarum rerum consideratio, quae remediorum actionem moderantur.*

In exhibendis remediis caute observabit medicus differentiam individuorum corporum; discrimen partium, in quas adhibentur remedia; magnam varietatem formarum, quibus applicantur; dosium diversitatem, unde insignis varietas effectuum nascitur: denique etiam aliarum rerum, quae aegrum ambiunt, magnam efficaciam in mutandis remediorum effectibus. Haec iterum observationi et ratiocinio uberrimam praebent occasionem, qua semet exerceant.

§. 66. *Animi vires regendae.*

Tandem meminisse opus est, animi vires et propensiones insignis esse momenti ad morbos tum efficiendos tum etiam curandos. Itaque et in regenda mente et in observandis variis adfectibus ac proclivitatibus studium collocare opportet et operam. Hinc praecipue studendum est, ut ipse medicus dignitate, comitate, doctrina, εὐεπίᾳ ceterisque virtutibus aegro placeat, fiduciamque ipsius

obtineat. Dein necesse est, et eos, qui adstant, et ceteras res, quae aegrum ambiunt, ni jucundo modo aegrum adficere possint, ingrato saltem nequaquam modo in eum agere. Denique et adfectus vel excitandi sunt, a quibus salus speranda, vel mitigandi, si qui damnum adferre videntur.

CAP. VIII.

DE INDICATIONUM DIFFERENTIA GENERALI.

§. 67. *Possunt quidem juxta systemata corporis dividi.*

Cum triplici modo se vita manifestet: reproductione, irritabilitate et vi sensifera (*Inst. phys.* §. 58—61); cum morborum sedes primaria in systematibus, earum vitae manifestationum focis, quaeratur (*Inst. path. gen.* §. 31), possunt omnino curationum consilia generatim dividi, prout haec vel illa functio primaria proxime laborant licet haudquaquam negemus, in morbis concretis functionum earum laesiones intime nexas esse et quasi confusas.

Quodsi igitur, diagnosi absoluta, cognoscimus mutatam corporis indolem, ceu indicans (§. 94): ut id perfectum evadat, inquirendum est, cui systemati adnumeranda sit pars praeter naturam adfecta, aut quodnam momentum, seu quaenam functio ejus partis primitus correpta sit; quomodo

per eam adfectionem reliqua momenta mutata sint, aut quanam ratione aliae functiones laborent. Eo examine rite perfecto, videndum, indicans primarium inconcussum maneat, quoniam omnia rite secum congruant, an mutetur aliarum functionum qualitatibus diversis. Sic qui ulcerationem partes late exedentem curaturus est, sedem quidem in systemate reproductivo cognoscit, sed necesse est simul irritabilitatis et vis sensiferae rationes circumspiciat, ut indicans rite finiatur et determinetur.

I.

Indicationes in morbis functionis reproductivae.

§. 68.

Cum vita vegetativa formatione potissimum, incremento, secretione et regeneratione partium amissarum manifestetur (*Inst. phys.* §. 81. s.); primaria autem caussa formationis typo universalis vitae, in quovis corpore alii, tribuenda sit (*Ib.* §. 18. 19); formationum vitia e typi defectu aut deflexu a norma universali proficiscuntur (*Inst. pathol. gen.* §. 101). Itaque et lex generalis et consilium curationis versantur in mutando eo typo, ut redeat ad normam. Id autem, cum typus partium conformationem adjacentium sequatur, sine harum restitutione fieri nequit. Cum vero in secretionibus, ad formationem necessariis, vis sensiferae efficacia in animalibus perfectioribus exigatur (*Inst. phys.* §. 247); typi mutatio, si qua arte

perficitur, redit fere ad moderamen vis sensiferae, ne depressa sit, neve modum excedat. Quibus accedit aequabilis rationis, quae appositionem intercedit ablationemque, idonea restitutio (*Inst. phys.* §. 80. 81), quae humorum rerumque earum, e quibus partes formantur, mutationem poscit.

§. 69. *Regulae.*

Quibus positis, sequentes potissimae curationum regulae in morbis a reproductione vitiata ortis patent:

1. Restituantur partium adfectarum positus, cohaerentia et continuitas normales, ut typus inde pendens iterum in integrum redeat.

2. Vis sensiferae abnormitates, inaequabilis praeprimis distributio corrigendae sunt, ut secretiones ad normam redeant

3. Humorum indoles ita emendanda, ut peregrina, si quae adsunt, amoveantur: miasmatum autem et contagiorum evolutio, nutritioni et reproductioni vel maxime infesta, impedienda est aut moderanda. Raro id proxime fit, e. g. in infectione syphilitica (*Inst. pharmac.* §. 314), et in contagio febrium malignarum (*Ib.* §. 259. 264); plerumque miasmata ea et contagia aliter mutari nequeunt, quam curatione morbi ipsius idonea.

II.

Indicationes in morbis irritabilitatis.

§. 70.

Cum irritabilitas, seu vis contractiones alternans et expansiones, antithesibus nitatur, materialis etiam ejus conditio sit polarium elementorum lucta (*Inst. phys.* §. 59); antithesium abnormium restitutio polariumque elementorum moderatio summam totius curationis complectuntur. Cum vero nec polaria elementa mutari nec debita restitui ratio absque reproductione emendata possint; nec irritabilitas in corpore animali sine vis sensiferae sit efficacia (*Inst. phys.* §. 314); luculenter patet, et hujus abnormitatis curationem redire ad mutationes, quas in aliis functionibus perficere conamur.

§. 71. *Regulae.*

Itaque, ut antithesium ratio restituatur et motus fiant normales, sequentes regulae servandae sunt:

1. Motus sanguinis regendus est, ut antithesis arteriarum venarumque, vasorum etiam et organorum nobiliorum ad normam redeat. Quantum enim sanguinis appulsus ad internam necessariamque in fibris muscularibus secretionem, quae quemvis motum comitatur, conferat, olim docuimus (*Inst. phys.* §. 309. 313. 316).

Huic regulae obedimus, cum sanguinem vel

mittimus vel motum tardiorem acceleramus, vel in alia loca dirigimus. Quae quidem acceleratio motus et directio abnormitatum ejus vel proxime fit, vel nervorum arteriis providentium ea mutatione, ut, sensifero momento minuto, energia evocetur.

2. Nutritio regenda est et ad normam reducenda, ut secretio idonea in fibris muscularibus et congrua antithesis consequatur. Itaque in atonia fibrae muscularis pariter ac in spasmis alimenta digestu facilia eaque remedia exiguntur, quae digestioni favent.

3. Peregrina omnia, quae polarium elementorum rationem turbant, aër depravatus, humores corrupti, miasmata et contagia, vel amovenda atque arcenda sunt, vel ita moderanda, ut irritabilitatem offendere nequeant.

4. Magnopere autem refert, in momentum sensiferum irritabilium partium primitus agere, ut laesa ratio ejus ad alterum momentum corrigatur, normalis autem antithesium ratio restituatur. Id plerumque fit specificis remediis, quae usus probavit.

III.

Indicationes in morbis vis sensiferae.

§. 72.

Cum vis sensifera et perceptionibus variarum rerum externarum et dominatione quam in motus et secretiones exercet, unitatem exprimat; abnor-

mitates ejus complectuntur fere unitatis, seu vis ejus defectum, cujus ope varios rerum externarum impulsus nobiscum jungimus ac in nos recipimus; cujus adminiculo nosmetipsos unum esse ac constans sentimus libere que agimus; cujus demum auxilio motus et secretiones ad typum eumdem praestitutum perficimus (*Inst. phys.* §. 88. *s. Inst. path. spec.* §. 552. *s.*).

§. 73. *Regulae.*

Quodsi igitur vis nerveae abnormitatibus mederi cupimus, regulae sequentes observandae sunt:

1. Inquirendum est, irritabile an sensiferum momentum hujus vis primitus laesum sit, et quanam ratione? Scimus enim, debilitato irritabili momento, increscere turbarique sensiferum (*Inst. path. gen.* §. 52), remediaque plura ita agere, ut vel suscitato momento irritabili sensiferum vis nerveae momentum debilitent, vel suscitato hoc illud deprimant.

2. Ubi inaequabilis distributio, maxime organici sensus, in gangliorum systemate adest, quae plerumque consumtionem impeditam ut caussam agnoscit (*Inst. path. gen.* § 58. 61); aperiendae sunt viae, quibus eliminari abundans imponderabilium copia possit. Cum nutritio quoque eo valeat, ut rite adhibeatur et consumatur vis nervea, in diuturnis morbis magnopere interest, alimentis idoneis, motu corporis et aëris salubris usu nutritionem promovere.

3. Quodsi vires perfectiores systematis sensiferi

patiuntur primum ratio inter eas et organicum sensum est restituenda, a cujus laesione plures saltem, ni plerique mentis morbi pendent (*Inst. path. gen.* §. 287). Itaque turbis organici sensus sopitis, sensus altiores et interni saepe iterum revalescunt.

4 Cum reproductio, licet vi sensifera regatur, iterum in eam reagat, atque vel nervorum nutritione locali, manifestetur (*Inst. phys.* §. 362); in omnibus ejusmodi morbis gravissima est motus sanguinis et humorum, secretionis etiam moderatio. Hinc quoque ad periodos evolutionis consilium est transferendum, in quibus utplurimum vis nerveae dispensatio turbatur (*Inst. path. gen.* §. 37).

5. Denique earum rerum, quae mentem proxime adficiunt, ratio est habenda. Animi perturbationes nimiaque intensio, quibus mentis morbi efficiuntur, regendae sunt ac moderandae, ut ad bonam frugem mens ducatur.

§. 74. *Haud tamen haec divisio normam praebere potest.*

Id quidem generale indicationum discrimen quamlibet verum sit, neutiquam tamen normam dividendae doctrinae hujus praebet. Namque conspiratio functionum omnium in quovis organo id impedit (*Inst. path. gen.* §. 31). Accedit etiam, plura superesse curationis consilia, his quidem quodammodo comprehensa, quae vero seorsim tractata usu praestant. Denique et remedia huic normae nequaquam apta sunt, cum lubrica esse pro-

baverimus ac arbitraria plura, quae de polarium elementorum in remediis obviorum ratione ad polaria organorum elementa proferantur. (*Inst. pharmacol.* §. 7. 8).

§. 75. *Alia curationum divisio ab effectibus petitur.*

Itaque curationis consilia satius est ad effectus dividere, quae sub sensus cadunt. Ea enim divisio ut tutior est ceteris, quia in manifestis versatur, ita et a repetitionibus aliena est. Dividendas autem esse curationes reor, prout effectus in solidis partibus aut in fluidis simul conspicui sunt. Solidae curationum tum demum poscunt, cum in vivo corpore statuuntur: namque vitae expertia corpora curari nequeunt. Itaque si cohaerentiam partium solidarum augere conamur aut minuere, id proprio sensu curatio nuncupari nequit, sed praeparatio ad curationem; nisi statueris, in vivo corpore has mutationes aliter tamen fieri ac in eo, quod vitae expers est. Curationes autem, quae humores complectuntur, simpliciter eos comprehendere nequeunt, sed cum pendeant humorum morbi a solidarum partium vitiata indole (*Inst. path. gen.* §. 47); haec etiam curationibus nostris mutatur, cum in humores agimus.

§. 76. *Conspectus curationum singularum hic est:*

SECT. I. *Cohaerentia solidarum partium mutanda.*

1. Cohaerentia augenda. *Methodus adstringens.*
2. Cohaerentia minuenda. *Methodus molliens, humectans.*

SECT. II. *Vires vitales mutandae.*

1. Efficientia ipsa augenda. *Methodus roborans, tonica.*
2. Receptivitas augenda. *Methodus incitans.*
3. Ratio virium atque directio vi penitus mutanda. *Methodus metasyncritica.*
4. Inaequabilis vis sensiferae dispensatio moderanda: nimia intensio minuenda. *Methodus sedans, anodyna, antispastica.*
5. Caloris vis minuenda. *Methodus antiphlogistica.*

SECT. III. *Humorum mutanda vel copia vel indoles.*

1. Directio humorum mutanda. *Methodus derivans, revellens*, antagonistica, consensualis.
2. Motus sanguinis humorumque accelerandus. *Methodus resolvens. Absorbtio promovenda.*
3. *Methodus evacuans*,
   a. Sanguinem. *De sanguinis missione.*
   b. Sordes primarum viarum.
      α. Mutatio earum chemica aut organica.
      β. De vomitu ciendo.

γ. De alvo laxanda et purganda.

c. Urinam. *Methodus diuretica.*

d. Sudores. *Methodus diaphoretica.*

e. De sputis promovendis.

4. De humorum cursibus praeternaturalibus compescendis aut regendis.

5. De secretionum correctione. Acrimonia compescenda: putredo avertenda. Suppuratio moderanda.

SECT. IV. *De euthanasia promovenda.*

PARS SPECIALIS.

SECT. I.

DE COHAERENTIA PARTIUM SOLIDARUM MUTANDA.

CAP. I.

DE METHODO ADSTRINGENTE.

a. *Modus agendi.*

§. 77.

Adstringitur pars solida, si particulis coactis cohaerentia augetur et vis resiliens, quam *elasticitatem* vocamus; quod sine expulsione fluidarum particularum, quae forte insunt, contingere nequit. Itaque et siccantur solida adstricta et secessus particularum remotiorum prohibetur, et putredo arcetur et vis resistendi roburque augetur. Id autem vulgo in corio accidit, quod densare ope corticum adstringentium, principio coriario praegnantium ita consuescunt, ut hoc principium gelatinam animalem praecipitet et cogat (*Inst. pharmac.* §. 189). Ea autem actio mere physica statui omnino potest in corpore animali, si duntaxat primariam eam nec solam intelligimus: mutatur vero effectus adstringentium vi partium vitali, consensu ac conspiratione.

§. 78. *Continuatio.*

Constrictionem partium solidarum vi vitali modificari, vel inde patet, quod in remota agat loca quae proxime attingere nequeunt remedia adhibita, quia nequaquam probabile est, sanguinis massam permeare posse haud mutata; quia saepe brevissimo temporis spatio haec actio in remotas partes perficitur; quia denique vel minima eorum remediorum copia sufficit ad effectus in dissitis locis producendos. Itaque nil superest, nisi actionem primariam consensu partium cum remotis locis communicatam statuere. Unde patet, vires vitales omnino hac curandi ratione mutari.

§. 79. *Continuatio.*

Jam vero, qualis sit ea mutatio, inquirendum est. Cum cohaerentia partium idonea exigatur ad robur actionum et facultatem resistendi, robur vis vitalis ipsum augeri adstrictione, si laxae essent partes, manifestum est (*Inst. path. gen.* §. 53). Itaque adminiculum insigne roboranti et tonicae methodo praebet adstringens, quod et natura ipsa docuit, cum in valentissimis remediis tonicis, corticis exemplo peruviani, particulas adstringentes cum extractivis amaris aliis roborantibus conjunxerit.

Neque tamen sine limitibus est hic effectus. Quodsi enim partes, cohaerentia idonea conspicuae magis constringuntur, necesse est, mobilitas partium amittatur, rationi fluidorum debitae ad solida elementa tribuenda: unde solet obrigescere

pars, haud facile stimulis obtemperare et immobilis fieri. Hinc abusus adstringentis methodi patet.

Quodsi cohaerentia quidem minor est, sed tensae simul partes, facile elucet, robur amissum aegre restitui adstrictione, sed augeri potius tensionem, sollicitari magis etiam vim jam excitatam atque morbosum statum increscere. Cum vero, ut fieri consuescit, tensa hac parte aliae relaxatae sunt et flaccidae, propter inaequabilem virium dispensationem, utilis adstrictio esse potest, dummodo caute adhibeatur, seduloque eligantur ea artis praesidia, quae sine noxa cogere partes possunt.

§. 80. *Continuatio.*

Actio adstringentis methodi in fluidas partes e solidarum mutatione proficiscitur. Cogitur quidem gelatina; sed plures oriuntur effectus, e robore aucto explicandi. Cruor rubore increscit, quod ex aucta vasorum vi et reactione in sanguinem exponitur. Putredo arcetur, tum ob eamdem caussam, tum quia cogitur gelatina.

Motus etiam humorum mutantur. Quodsi enim laxatis vasis tardior contingit motus et stases adsunt, hae solvuntur, motus acceleratur, tumores glandularum discutiuntur. Si ex eadem caussa profluvia adsunt, haec reprimuntur: si cursus naturales suppressi, iidem restituuntur.

b. *Indicantia.*

§. 81.

Itaque adstringens methodus generatim quidem indicatur a laxitate, seu cohaerentiae eo defectu, qui cum nulla vi resiliendi, cum sensu torpido, irritabilitate minuta et motibus languidis junctus est.

Teneritas fibrae autem tum demum adstringentem exigit methodum, cum recens forte est et congestionibus passivis serosis stipata. Angina serosa cum uvulae tumore oedematoso curatur ope aluminis: zinco sulfurico hernia humoralis. Dein etiam in ipsis congestionibus cum teneritate et doloribus junctis prodest haec curatio, dummodo dilatata sunt vasa et humores in telam cellularem effusi.

§. 82. *Continuatio.*

Ut in singula abeamus, vitia praeprimis organica requiruntur hanc methodum: luxationes maxime, a laxitate articulorum manticulaeque natae (*Inst. path. gen.* §. 213); procidentia ani et vaginae, eidem caussae tribuenda (*Ib.* §. 222. 223); herniae etiam, quae aetate infantili, victu molliori, deside et debilitante contrahuntur (*Ib.* §. 224). Deinde aneurysmata et varices caussis laxantibus tribuendae (*Ib.* §. 204. 205) saepe adstringentibus topicis vincuntur.

§. 83. *Continuatio.*

Congestiones passivae, profluviis praesertim et tumoribus manifestatae et ruptis etiam vasis stipatae, requirunt adstringentia, maxime si a caussis externis aut a laxitate diuturna originem ducunt. Sanguinis profusio post evulsum dentem: metrorrhagia qua mulier conflictatur, diu jam blennorrhoeam perpessa: blennorrhoea ipsa muliebris, cum torpore et laxitate partium juncta: blennorrhoea virilis secundaria, quae e solo glandularum et fossae navicularis torpore nascitur: alvi profluvium diuturnum colliquativum, ipsaque dysenteria chronica, dolorum vehementium expers: ptyalismus, hydrargyrosin excipiens, rebellis, aut laxitati soli tribuendus: lippitudo scrofulosa, ipseque diabetes, si torporem renum, ut caussam, agnoscit: haec vitia adstringente methodo debellantur.

§. 84. *Continuatio.*

Inflammationes diuturnae, passivae, glandulas praeprimis infestantes et a vitio scrofuloso ortae aut a scorbuto, feliciter saepe adstringentibus fugantur; ophthalmiae glandulosae exemplo. Ulcera scrofulosa, scorbutica, ex hydrargyrosi nata, omniaque, quae torpidis, flaccidis marginibus, tumoribus fungosis et oedematibus stipata sunt, adstringentium usui cedunt aut saltem pus benignum concipiunt. Exanthemata chronica, impetigines, lichenes, pityriasis nonnunquam exigunt hanc curationem, si cutis pravitas e torpore diuturno et laxi-

tate nascitur. Sphacelus ipse partialis, si partes vicinae doloris expertes sunt et torpor sensiferae vis praeprimis accusari potest, nonnunquam adstringentibus utiliter curatur.

c. *Contraindicantia.*

§. 85.

Prohibetur adstringens curatio provecta aetate et in senium proclivi, quae cum rigiditatem partium adferat, haec etiam magis adstringentibus remediis promovetur. Hinc in arthritica senum dispositione vel cautissime utendum vel plane abstinendum est remediis, stomacho robur adstrictione, addituris.

Nocent adstringentia in infarctibus aut stasibus inveteratis, quae vel jam in longum tempus porrectae sunt, vel congestionibus stipantur. Tum enim humores diu stagnantes in corruptionem proni sunt quae adstringentibus, dum irritant, augetur: tum obrigescere etiam solent vasa quae diutius jam stases perpessa sunt.

§. 86. *Continuatio.*

Adversa sunt generatim adstringenti methodo teneritas partium, tensa indoles, dolores et spastici adfectus. In statu crudo morborum acutorum, etiam profluviorum, nunquam adhibenda est, cum nimia irritatio et manifesti nonnunquam stimuli prohibeant. Removendi sunt prius stimuli materiales, quam ad hanc curationem veniamus. Ubicun-

que cum stasibus et torpore vasorum abdominalium hysterica mobilitas et spasmi junguntur, vel cautissime adhibenda vel plane vitanda est haec methodus. Inflammatio quaevis, doloribus stipata et tensa partium indole nunquam indicat hanc curationem: nec ulcera, febre hectica forte juncta, aut marginibus tensis, dolentibus cincta, aut, quae jam habitualia facta organa sistunt depuratoria, quibus eliminatur quidquid in corpore remanens offendere illud possit. Ex ejusmodi ulceribus praepostere siccatis damnorum insignium caterva saepenumero observata fuit.

§. 87. *Continuatio.*

Profluvia omnia et congestiones, quae orgasmo universali aut febre cientur vel servantur, adstringentem methodum vetant. Nil enim nisi major et valde noxia inde irritatio contingit: hinc probe cavendum est ab hac curatione, quoties dysenteriam aut metrorrhagiam etiam febris comitatur. Sedulo igitur inquirendum est in statum corporis universalem, ut si qui adfuerint stimuli, hi amoveantur, si febris, huic opponenda idonea methodus, donec tempestivum sit, ad hanc confugere curationem.

d. *Indicata.*

§. 88.

Quae ad perficiendam hanc curationem requiruntur, varia sunt; gravissimumque est praecep-

tum, delectum instituendum esse adstringentium cautissimum: ubi enim prosunt acida ibi nonnunquam obsunt vegetabilia adstringentia; ubi prodest aqua calcis, ibi nocent nonnunquam saturnina. Adstringentia autem dividi commode possunt in ea, quae modo mere mechanico, atque ea, quae physico-organico aut etiam chemico-dynamico modo agunt.

§. 89. *Continuatio.*

Mere mechanicis adminiculis primum accensenda est compressio, ope fasciarum tortilium, quas *torcularia* appellant; mantelium etiam, linamentorum carptorum, ellychniorum, turundarum, glomorum, spleniorum, pannorum gradatorum, quibus subinde laminae plumbeae seu monetae cupreae adduntur, ut magis etiam comprimant. Notissimum est, aneurysmata saepius curari vel fasciis tortilibus, vel compressione diuturna ope laminae plumbeae: varices etiam, quae a debilitate venarum nascuntur, cedere involutioni arctae, diu servandae. Vulgatissimus est περιζωμάτων, quibus pila aut pulvillus adsuitur, usus in herniis inguinalibus, ut, repositis, quae provoluta sunt, annulus abdominalis comprimatur. Fascias arcte membra involventes merito commendant in oedematibus et plagarum contusionumque sequelis, quae ecchymoma aut transfusos in telam cellularem humores excipiunt. Ulcera oedematosa, ipsaque fistulos a fascis involventibus probe adstrictis curantur, cum parietes fistularum semet continuo tangentes tan-

dem concrescant. Quinetiam ulcera diuturna, flaccida, in pedibus praeprimis obvia, vel fasciis arcte involventibus, lamina etiam plumbea addita, vel tibialibus arcte constringendis optime curantur: et Bayntoni methodus, ulcera inveterata emplastris adhaesivis tractandi, usum praeprimis e compressione diuturna derivat.

§. 90. *Continuatio.*

Aliud, et mechanicum quidem adminiculum est *frictio*, quae non cohaerentiam solam mutat, sed blanda etiam agitatione nervos partesque vivas sollicitat. Hinc veteres maximi fecerunt frictiones. Sic Hippocraticus jam auctor (*De diaeta*, lib. 2. p. 364), frictionem ait carnes firmare, ideoque angere, ὅτι τὰ μὲν στερεὰ φύσει τριβόμενα συνιστῆσι, τὰ δὲ κοῖλα αὔξεται. Et Asclepiades, maximus hujus methodi laudator, utendum esse frictione praecepit, cum adstringendum sit corpus hebes, aut molliendum, quod induruit aut digerendum in eo, quod copia nocet, aut alendum id, quod tenue et infirmum sit (*Cels.* 2, 14). Optime addit Celsus, frictionem nunquam imperandam esse febre increscente, sed cum ex toto corpus ea vacabit: membra autem resoluta egregia hac methodo firmari Namque et vasorum capillarium et nervorum vires hac agitatione ita cientur, ut et sensus et nutritio redire possint Hinc in oedematibus, tumoribus rheumaticis et incipiente nervorum resolutione frictiones utiles sunt, μάλιστα διὰ φαρμάκων θερμαινόντων (*Galen.*), quod *medicamenta per strigi-*

lem instillare vocabat Celsus. Nostrates ad id aquam coloniensem, spiritum vini, spiritum serpylli, mixturam etiam vulnerariam acidam adhibere solent.

§. 91. *Continuatio.*

Praestantissimum remedium adstringens praebet frigus, vel aëris, vel aquae, vel etiam glacie ipsa et nive admovendum. Cohaerentiam frigore, momentumque irritabile augeri sensiferam vero vim minui, probavimus (*Inst. path. gen.* §. 126). Itaque in initio febrium acutarum, maxime malignarum, typhi et scarlatinae, dum sensifera vis inaequabiliter distributa et magnopere incitata est, debilitata autem energia, aër frigidus, ipsaque aqua frigida insignem usum praestant Balnea frigida caute adhibita diuturnam cutis debilitatem curare, tonumque partium augere valent Frictio etiam nive aut glacie perpetrata vim partium algore emortuarum restituit. Sed facile perspicitur quot quantaque ex incauto frigoris usu damna nasci possint, cum non solum contractio irregularis et nimia, sed irreparabilis etiam vis sensiferae prostratio inde producatur. Itaque ratio utriusque momenti vis vitalis probe noscenda est, priusquam hac methodo utamur.

§. 92. *Continuatio.*

Quaenam sit plantarum adstringentium actio, alibi (*Inst. pharmac.* §. 189—192) exposuimus. Ex iis pura (*Ib.* §. 193) magis externe, amaro

adstringentia autem, seu quae balsamica simul sunt, interno usui aptissima sunt: quod pars extractiva amara cum oleo adjuncto aethereo simul incitat et stomachum viresque digestionis firmat. His igitur insignes tribuendae sunt laudes in curandis morbis, qui et a torpore ventriculi et a laxitate intestinorum et ab ipsa colluvie pituitosa nascuntur: unde et in lithiasi nonnulla eorum utilia sunt (*Instit. pharm.* §. 221).

§. 93. *Continuatio.*

Spitituosa adstringere alibi (*Inst. pharm.* §. 252) monuimus. Is autem effectus, irritatione semper junctus, ab hac potius pendere videtur. Ad internum usum minus idonea sunt, quam ut loca externa quassata, contusa aut e luxatione laxata irritentur et constringantur. Spiritus aetherei cito avolantes, dum insignem caloris partem abripiunt, valide refrigerant, et externas partes, hernias inprimis, contrahunt (*Inst. pharm.* §. 253).

§. 94. *Continuatio.*

Acida, maxime mineralia, fibram contrahere, dum calorem minuant, supra exposuimus (*Inst. pharm.* §. 258). Eorum autem usus latissime patet, tum in acutis morbis, tum in diuturnis, ut non solum cohaerentia augeatur, sed ut vires etiam refocillentur at aequabiliter distribuantur.

§. 95. *Continuatio.*

Calcaria usta, seu aqua calcis, attracto repente acido carbonico contrahere fibram videtur, hinc in colluvie pituitosa irritando agit et egregium usum praestat in diuturnis alvi profluviis et ulceribus internis (*Inst. pharm.* §. 278).

Alumen crudum, maxime ope acidi sulfurici, sed et terrae argillaceae, agit. Externe inprimis adhibitum potenter adstringit laxas partes et profluvia sistit (*Inst. pharm.* §. 285).

Nec ammonium muriaticum sine levi vi adstringente est, quae exseritur praesertim in alvi profluviis curandis, ubi simul stases resolvit (*Inst. pharm.* §. 288).

§. 96. *Continuatio.*

In metallis plumbo praestantissima est vis adstringens, quae vero externe tantummodo tuta est (*Inst. pharm.* § 339—341). Zinci oxydum (*Inst. pharm.* §. 343), cuprum sulfuricum (*Ib.* §. 347) ferrum oxydatum fuscum (*Ib.* § 361), peculiaribus singula gaudent viribus, quas suo loco indigitavimus.

§. 97. *Continuatio.*

Sed praeprimis victus ratio est circumspicienda ut faveas methodo. Jusculis, potibus aquosis, fructibus horaeis interdicendum est: imperandae carnes, fructus sicci, panis tostus, vina generosa, maxime rubrum Burdigalense. Veteres etiam sudores evocare consuerunt, non per exercitationem

tantum, quae utique fructuosa est, sed etiam in arena calida, vel laconico vel clibano, similibusque aliis. Maxime utiles praedicat Celsus (*lib.* 3. c. 21) siccas sudationes, quales super Bajas in myrtetis habebantur. Balnea frigida caute adhibenda: tepida plane prohibenda sunt.

CAP. II.

DE METHODO MOLLIENTE ET HUMECTANTE.

a. *Modus agendi.*

§. 98.

Ut motuum ad vitam necessariorum ratio cohaerentiae defectu patitur, ita nimia cohaerentia et solidarum partium et fluidarum, quam rigiditatem dicunt in illis, tenacitatem aut spissitudinem in his, contrario modo facilitati motuum obest. Ut molliatur igitur, quod obduruit, et humectetur, quod propter siccitatem aut tensam indolem humorum defectu laborat, consilium est curationis saepe perquam necessarium cujus summa fere est, humidarum particularum copiam augere, ut nimia cohaerentia minuatur. Quod ingestis in corpus humoribus fieri etiamsi generatim statuendum sit, modus tamen agendi paullo altius repetendus est.

§. 99. *Continuatio.*

Primum autem fatemur quidem, actionem humectantium rerum et mollientium vel maxime localem esse, atque in penetralia ipsa corporis, in vasa praesertim haud facile, qualia sunt, abire. Mutantur enim omnia, quae in corpus animale ingeruntur (*Inst. phys.* §. 78). Neque tamen neganda est mollientium et humectantium rerum actio in dissitas partes, quam vel e consensu generatim exponimus, vel ex amotis impedimentis, quae circuitui libero et secretionibus a tensis, siccis et duris partibus opponebantur.

Hinc secundum etiam praeceptum lucem accipit. Quodsi enim solam relaxationem nobis proponimus, haec et alias curationes sequitur, et ipso morbi acuti decursu adfertur. Si relaxandae sunt partes, ad virium rationem semper consilium est transferendum: namque inflammatae, si rigiditate laborant aut tensa indole, optime methodo antiphlogistica relaxantur; spasmis tensae partes methodo antispastica et sedante. Nonnunquam ipsa irritantia, quae durarum partium vires sensiferas suscitant, magnopere utiles sunt ad duritiem molliendam lubricandasque partes adfectas.

§. 100. *Continuatio.*

Optime igitur agit haec methodus, si remedia indicata, suscepta in organa digestioni dicata, aut in cutem, vires vivas salubriter mutant, ut et secretiones et absorbtiones restituantur et rite per-

agantur. Namque aqua in corpus ingesta, per se quidem nec humectat partes nec mollit, priusquam mutata virium ratione, perspirationem cutaneam promoverit. Hinc et ea, quae magis adhaerent partibus aut facilius semet insinuant, melius humectant et molliunt solâ aqua; quo pertinent mucilagines, saccharum et quae id habent.

b. *Indicantia.*

§. 101.

Indicatur haec methodus protinus duritie partium et rigiditate. Quo vitio cum spissitudo humorum producatur (*Inst. path. gen.* §. 88), motuum autem sensuumque tarditas sequatur; liquet, in melancholico morbo et articulorum rigiditate, quae vel a senio est vel a topicis caussis, hanc methodum praeprimis locum obtinere.

Eidem vitio adfinis est siccitas aut muci naturalis defectus, quo intestina praesertim in senibus laborant, unde diuturna alvi obstipatio sequi solet. Alvus clysmatibus eluitur, ut huic indicationi satisfiat.

§. 102. *Continuatio.*

Tensio fibrarum, vis sensiferae nimia incitatio, aut inaequabilis distributio; dolores et spasmi, mollientem indicant et relaxantem methodum, quoniam, aucta fluidarum partium copia et apertis oscillis, quibus abundantia humorum educitur, nimia virium intensio aut inaequabilis distributio

cessat (*Path. gen.* §. 30). Hinc in incremento morborum acutorum et ad praeparandas crises magnopere prodest humectans methodus et molliens. Satius est, curationis consilium ab hoc aegrorum statu petere, qui exploratus est et sub sensus cadit, quam a latentibus rebus, quarum opinatio saepe scholae duntaxat est momentum. Quam regulam in curandis morbis acutis qui sequuntur, Hippocratici medici dicuntur, quod Coi senis praeclara praecepta, tum in aphorismis, tum in libro de victu acutorum in eo curationis consilio inculcando praeprimis versantur. Hac methodo saluberrima restituta, postquam consilia scholarum, ad opinationes efficta, mortales plurimos enecassent, Sydenhamus immortalem gloriam nactus est: nec justis encomiis destituendus nostra aetate Stieglitzius, qui eamdem methodum cum antiphlogistica junctam, ut summe fructuosam in febre scarlatina commendavit.

Itaque et calor nimius siccus, et sitis intensa et perspirationis defectus in febribus acutis tam graviter indicant methodum humectantem et relaxantem, ut nulli alii consilio prius obediendum sit. In morbis pectoris ad sputa promovenda utilissima est, si modo caute adhibetur.

Utilis eadem methodus est in adfectibus nervosis et spasticis ἀπυρέταις: tetani ipsius exemplo, qui solis saepe balneis tepidis tollitur.

§. 103. *Continuatio.*

Praeter haec indicantia, e partium solidarum indole petita, exigitur etiam haec methodus, dum saburra intestinorum nimis tenax est et dura, quae quidem indoles cum rigiditate intestinorum cohaerere solet aut cum spastica eorum constrictione.

Denique et acrimonia humorum secretorum, oxyda metallorum ingesta, variaque acria et venena ipsa, quae turbas in intestinis excitant eaque constringunt, mollientem indicant et humectantem methodum.

c. *Contraindicantia.*

§. 104.

Etsi utilissima haec methodus, potest tamen in abusum verti, dum, neglecto eo, quod virium vitalium vitium est, soli huic relaxationi fibrae acquiescimus. Saepissime enim musculi, quorum compages omnino laxa est, vis sensiferae tamen accumulatione et perturbatione tam vehementer stringuntur, ut obrigescere videantur: molliens tamen et lubricans methodus irrita est, ni adjungantur ea, quae sedare tumultus vis sensiferae possunt. Id et de nervorum distensionibus valet, quae ad febres accedunt, et de spasmis ac convulsionibus ἀπυρέτοις.

§. 105. *Continuatio.*

Fallitur, qui, ubicunque strictae sunt fibrae, relaxandas esse easdem arbitratur. Caussis potius obviam eundum est, quae cum sint saepe materiales, acria et venena, haec potius educenda sunt, quam involvenda: sic satius est plumbi oxyda reducere calcaria sulfurata aut kali sulfurato, quam olea jugiter ingerere: sic lactis, quamlibet utilis, ingestio post vorata venena postponenda tamen iis rebus est, quae noxiam venenorum indolem mitigare ac ea educere valent.

§. 106. *Continuatio.*

Interdum quoque calor nimius et adstrictio partium salubris aliquid adfert: vis enim sensiferae incitatio crises moliri potest. Cui si relaxantem methodum adsiduo opponimus, impeditur saluberrima naturae via, qua morbos ad finem perducere solet. Accedit, quod laxitas nimia, quae hanc sequitur methodum continuo adhibitam, plurium morborum fons sit et apotherapiam impediat. Itaque lubricantia et humectantia, quae ingeruntur, cautissime adhibenda sunt, maxime in pectoris adfectibus, quos levant quidem, sputis promotis; sed, si solis iis inhaeremus, diuturna saepius laxitas viarum aëriferarum inde sequitur. Noxius etiam potius quam utilis usus lubricantium continuatus in primarum viarum adfectibus, ubi, laxatis partibus solidis, saburra, quam solvere eo curationis consilio studemus, etiam magis augetur.

Accedit, senes facilius ferre strictam quamdam partium indolem, aetati congruam, quam laxitatem, quae torpori sensuum motuumqne favet. Itaque et hi circumspectissime hoc consilio curandi sunt.

§. 107. *Continuatio.*

Si quis ex informatione morbi cujusdam universim efficta, tollendam esse strictam fibrarum indolem, crediderit, saepe magnopere errat. Inflammationes enim, quas vulgus mollientibus solet tractare et lubricantibus, nonnunquam, si passivae sunt et diuturnae (*Path. spec.* §. 148. 149), irritantibus potius et ipsis adstringentibus melius curantur, quam molliente methodo relaxante. Pariter, et de doloribus et de spasmis judicandum, qui si ab inaequabili vis sensiferae distributione pendent, interdum tonica methodo, nonnunquam etiam incitante, optime fugantur. Suppuratio instans, quamlibet mollientibus promoveatur, satius tamen est, si virium ratio id exigit, nonnunquam vasa incitare, ut eo tutius puri parando paria sint.

d. *Indicata.*

§. 108.

Curationis consilium hoc secuturum decet victus rationem maximi facere, quoniam, quod remediis saepe perfici nequit, id diaeta et bene moderatis iis, quae aegrum ambiunt, optime perpetratur.

Primum autem animi perturbationes avertendae sunt, ne incitent corpus et huic methodo resistant. Itaque animi tranquillitas et vacatio ab omnibus negotiis, quae intendere vires possunt, perquam necessaria est. Dein somno indulgeat, lectique levi tepore corporis superficiem mulceat, ut perspiratio servetur. Quies magnopere utilis est, ut molliatur corpus: jactatione enim et variis motibus augentur turbae magisque illud adstringitur.

§. 109. *Continuatio.*

Aëris indoles, qui aegrum circumdat, sit tepida et humida. Quodsi fieri potest, vapores tepidi adhibendi sunt, maxime vero, dum articuli obduruerunt, aut universales etiam spasmi urgent. Balneis his vaporariis diuturna mala, quae ex arthritide supersunt, ancyloses, nervorumque distensiones optime saepe debellantur. Magnopere etiam juvat vapores ex animalibus recens mactatis adhibere, aut recens detracta pelle aegrum involvere, quali modo Lannesium, ducem Gallorum, se curasse gloriatur Larreyus (*Denkwürdigk.* p. 495).

Fovendae partes, quae obduruerunt, herbis mollientibus et aromaticis coctis; sed cavendum, ne frigescant fomenta in cute, sed continuo reiterentur. His quidem abscessus et tumores durissimi molliri et solvi solent.

§. 110. *Continuatio.*

Balneorum tepidorum, i. e., quae temperiem habent = 75°—90° *Fahr.*, insignis est usus ad molliendas partes, tensionem et spasmos mitigandos, inaequabilem virium dispensationem turbasque circuitus sedandas, dolores leniendos, et perspirationem cutaneam restituendam. Quodsi pulsus tardiores fiunt et molliores, dum aeger balneo utitur; si spasticae partium strictiones cessant, si caput levius sentitur, oculi clarescunt, dolores sedantur; nil praestantius hoc remedio est: si modo tempestive atque rite indicatum adhibetur.

Antyllus olim tria potissimum indicantia balneorum tepidorum statuit: convulsiones nimirum, inflammationes et duritiem partium. Optime etiam addit Agathinus, lassitudinem, quae e nimiis laboribus nascatur, iisdem balneis tepidis solvi: itaque et, qui per totum diem peregrinati sunt, mirifice recreantur balneo. In morbis autem praestat iis uti, dum vis vitalis nondum penitus exstincta est, cum vis sensiferae turbae cum spasmis, febre valida, aestu arido et cute tensa junctae sunt; maxime vero, si quid ex ambitu corporis repercussum est, aut si quid obstat, quominus exanthemata sudoresque critici idoneo tempore proveniant,

Si auctuari mollientem sumus balneorum effectum, juvat sulfures addere aut saponem, cocta etiam semina lini aut foenugraeci vel herbas malvaceas. Quodsi vero vires simul erigere libet, vinum aut spirituosa addimus.

Post balneum laborantes pannis involvi solent, ut sudores prorumpant. Quod neutiquam semper opus est, cum saepius ad balneum accedatur, ut humectetur idque omnino irrigetur, quod immoderatius siccum est aut tensum. Sed opus utique est, ut is, qui balneo usus fuit, quieti semet tradat degatque in tepido aëre, ne perspiratio supprimatur. Saepius enim balnea tepida eapropter nocent, quod aegri perfrixerint protinus ut e labro egrederentur.

Id remedium, quamvis utilissimum, saepe tamen inutile est aut noxium, si haud tempestive adhibetur sed in id temporis differtur, ubi jam vis vitalis prostrata est et aeger in nervorum resolutiones pronus. Nocet etiam continuatus usus, quo laxitas diuturna partium contrahitur (*Agathin.* apud *Oribas.* coll. *lib.* 10. c. 7).

§. 111. *Continuatio.*

Huc deinde pertinent praeprimis mucilaginosa pura (*Pharmac.* §. 22—25), quae externe ad dolores leniendos, duritiem molliendam et mitigandos spasmos adhibentur; gummes etiam (*Pharmac.* §. 27—29); gelatinosa et albuminosa (*Ib.* §. 30 s.); mel et saccharina varia (*Ib.* §. 37. 39. 40. 41); pinguia et oleosa (*Ib.* §. 42. s.); sapo denique et unguenta ex oleosis et variis mollientibus conflata.

§. 112. *Continuatio.*

Ut internae partes humectentur, alvus primum eluitur clysmatibus, quae praeter mucilagi-

nosa etiam amara saponacea, fumariae, cardui benedicti, taraxaci, graminis herbas et radices etc. continent. Quibus continuatis pervicax saepenumero obstructio et rigiditas intestinorum optime debellatur.

Ut viae aëriferae humectentur et molliantur, vapores ex herbis mollientibus coctis per infundibulum attrahuntur, qui insuper eo valent, ut vomica, si quae adfuerit, in bronchia depleatur. Infusum quoque herbarum mollientium et leniter irritantium, quae *species pectorales* dicuntur, bibere suademus. In his omnibus tamen cavendum a laxitate, quam diutinus eorum remediorum usus facile adfert.

SECT. II.

De viribus vitalibus mutandis.

CAP. III.

DE METHODO ROBORANTE.

a. *Modus agendi.*

§. 113.

Roborans dicitur methodus, quae proxime vires firmare atque efficientiam ipsam ita augere valet, ut motibus, sensibus et ceteris functionibus quiete et naturaliter perficiendis par sit.

Quod quidem curationis consilium, ut rite intelligatur, protinus animadvertendum est, robur vis vitalis versari in eo functionum omnium exercitio, quo fit, ut finibus suis respondeant. Itaque,

si stimuli externi neque nimis limitant, neque nimis lacessunt vim sensiferam; si haec cum efficientia ipsa naturali vinculo cohaeret, ut neutra excedat; si motus et automatici et arbitrarii ita perficiuntur, ut sanitatem servent; si sensus nec organicus nec superiores nimis vividi fuerint aut languidi, nec ullo modo hallucinantur; si et nutritio et secretiones et excretiones omnes hactenus peraguntur, sicut norma secundae valetudinis id exigit, tum robur partium et totius organismi idoneum adesse statuimus.

Debile autem declaramus corpus, infirmam partem, si quid horum omnium a norma recedit. Itaque infirmitas nascitur ex oppressis viribus (*Inst. path. gen.* §. 48), maxime vero ex inaequabili vis sensiferae dispensatione (*Ib.* §. 57). Alia etiam est imbecillitas vis motricis (*Ib.* §. 53), alia vis sensiferae (*Ib.* §. 56); alia denique vis vegetativae (*Ib.* §. 61), quarum quaevis denique in debilitatem universalem abire potest (*Ib.* §. 64. 65).

§. 114. *Continuatio.*

Quibus perpensis colligitur, quam vaga sit per se roborantis methodi informatio. Etenim, etiamsi καταχρηστικῶς roborare dicuntur, quae impedimenta normalis virium exercitii removent, purgantium exemplo, sanguinis missionis et sedantium; longe alia tamen est actio earum rerum quae, dum cohaerentia fibrae vivae patitur, hac constricta roborant, ac earum, quae nutritionem promovent, dum vis vegetativa pessumdata est. Alio mo-

do agunt, quae, dum sensifera vis simul depressa est, erigere vires ac sollicitare solent, ac quae, dum ea vis inaequabiliter distributa est, aequabilem conductionem producunt.

§. 115. *Continuatio.*

Quodsi igitur, neglectis iis curationibus, quae haud proxime, sed per ambages, ut ita loquar, roborant, ipsius methodi modum agendi consideraveris; protinus exploratum habebis, rebus iis, quae et proxime roborant, haudquaquam vi corporis aliquid addi, sed vel partium compagem firmari, vel permanentem organis digestioni inservientibus praeberi stimulum, quo fiat, ut, vi vegetativa idoneo modo incitata, melius corpus et nutriatur et semet liberet iis rebus, quae offensurae sunt functiones naturales. Pleraque omnino quae proprio sensu *roborantia* dicuntur, digestionis vires adeo augent, ut e bono chylo sanguis rite mixtus paretur, vires etiam vegetativas hactenus firmant, ut secretio, ad musculorum actionem necessaria, naturaliter peragatur, consumtio quoque seu ablatio adsiduam rationem ad appositionem servet (*Inst. Phys.* §. 80. 316).

E quibus efficitur, quomodo differat haec methodus tum ab adstringente tum ab incitante. Quippe illa cohaerentia solummodo augetur, hac vis sensifera tantum sollicitatur, ut vividius semet exserat. Quodsi vero remedia roborantia simul in vim sensiferam agunt, *tonicorum* nomen accipiunt, quia naturalem tonum partium augere solent. Alia

vero, his fere opposita, vim sensiferam potius deprimunt, ut per longius actionum intervallum reparatio virium promtius contingat (*Inst. phys.* §. 68).

b. *Indicantia.*

§. 116.

Principem locum in indicantibus hujus methodi meretur debilitas vera, seu defectus vis, qua functiones corporis rite peragantur. Eam autem adesse, tum ex morbi historia, tum e caussis remotioribus, maxime ex ingenio morbi popularis, tum denique e symptomatibus scienter ac studiose comparatis cognoscimus. Quodsi enim sanguinis profusiones aut alia profluvia praecesserint morbum, eum a sanguinis penuria originem ducere atque verae debilitati tribuendum esse persuasum habemus, maxime cum symptomata congruunt.

§. 117. *Continuatio.*

Dein verum quidem est, inaequabilem vis sensiferae distributionem, sicut a debilitate vera differt, ita et per se nequaquam hanc curationem exigere (*Inst. path. gen.* §. 56. 57). Quid quod saepius, si tonica simul sunt remedia, casum habet eorum usus, cum irregularem incitationem vis nerveae valde augere soleant. Neque tamen eo minus, cum fluctuationum earum fons in intemperie gangliosi systematis quaerendus sit roborans methodus, si idoneus sit selectus remediorum, sa-

lubriter mutare gangliorum principum vim consuescit, ut aequabiliter iterum per nervos imponderabilia distribuantur. A victus etiam ratione et animi quiete ac hilaritate exspectare licet vel aequabilem conductionem vel idoneam rationem consumtionis et appulsus.

§. 118. *Continuatio.*

Quodsi efficientiae ipsius imminutio cum torpore vis sensiferae juncta est, solet haec, quam Brownii adseclae *debilitatem indirectam* barbara voce nuncupare consuerant, ab incitatione praegressa morbosa vel a fortiorum stimulorum actione originem ducere (*Inst. path. gen.* §. 60). Id autem valetudinis adversae genus non roborantem tantum, quam late patet, methodum, sed incitantem etiam et stimulantem requirit, quoniam, quae efficientiam ipsam auctura sunt, prius agere nequeunt, quam vis sensiferae torpore sublato. In apotherapia hac plerumque utendum est indicatione, praesertim post morbos graviores malignosque, qui vim sensiferam magnopere adfecerunt: quanquam interdum convalescentes nonnullorum organorum teneritate ea ac sensu eo acuto laborent, ut incitantia aegrius ferant.

§. 119. *Continuatio.*

Vis vegetativae debilitas indicat omnino etiam roborantem methodum, sed, cum plerumque vis sensifera sero aboleatur, magis etiam incitata sit (*Inst. path. gen.* §. 63) cavendum est utplurimum

a tonicis, quae proprie ita dicuntur et ab incitantis methodi connubio. Tum nutritio tum oxygenis in pulmonibus confectio promovenda est, tum etiam idonea ratio absorbtionis intestinalis et cutaneae restituenda (*Path. gen.* §. 62).

§. 120 *Continuatio.*

Universalis, aequabilis, ἀπύρετος diuturnaque debilitas, omnibus organis infesta, etiamsi per se in sanitatem haudquaquam abeat, in praeceps tamen dare aegrum non solet, nisi major in singulis organis discrepantia adfuerit, aut destructas esse nobiliores partes patuerit (*Inst. path. gen.* §. 64. 65). In illa diuturna labe palmaria est regula, roboranti methodo praemittere vis sensiferae incitationem fortiorem, febrem etiam excitare et metasyncrisin moliri, ut tandem roborans methodus rite adhiberi possit.

§. 121. *Continuatio.*

Quibus generatim decursis patet etiam, quae morborum classes roborantem methodum magis vel minus exigant.

Quodsi febrium primo meminerimus, intermittentes poscunt methodum roborantem, dum simplices sunt, nec cum inflammationibus aut sordibus biliosis compositae, quoniam ex atonia viscerum et inaequabili virium conductione originem ducunt. (*Path. spec.* §. 38). Nec deserenda haec methodus est, cum sordes gastricae ex longiore febris mora nascuntur: utique commendanda etiam in morbis

febrium pedissequis, qui ex eadem atonia et stasibus abdominalibus ordiuntur (*Path. spec.* §. 39). Si quis vero tumores viscerum aliasque febrium intermittentium sequelas resolvente methodo adgreditur, is caussam eam amovere nequit.

Quod attinet ad febres remittentes, methodus haec, si tempestive adhibetur, utilissima est. Sed in popularibus morbis, maxime qui in typhum proclives sunt, nec initium postulat hanc indicationem, nec is morbi status, ubi vis sensifera magnopere fluctuat, nec is, qui in perniciem ruere aegrum prodit. Tempestive confugimus ad roborantem methodum, cum imminuta energia cum minore vis sensiferae incitatione juncta est. Itaque, si febris semet manifesto remiserit, fractam tamen efficientiam produnt pulsus debiles, molliores, sensus ipsius aegroti, motuum impotentia oculorumque languor. Necesse est, absit sitis intensa, absint dolores pertinaces, spiritus difficultas, deliria, aestus internus, anxietas et trux oculorum obtutus. Convelli tamen membra, per se haud contrarium est huic curationi, nisi e sociis symptomatibus insignem vis sensiferae incitationem cognoveris.

§. 122. *Continuatio.*

Praestantissimum praebet adminiculum haec methodus in curanda pravitate humorum, quae in putredinem vergit, acutus fuerit morbus sive longus. Siquidem principem ejus vitii caussam dicimus vis vitalis infirmitatem (*Path. gen.* §. 94), quam cum protinus nonnulla contagia producant (*Ib.* §.

140), popularium morborum contagiosorum curatio roborantibus quoque et tonicis remediis saepe perficitur. Quinetiam diuturni morbi, in putredinem aut aliam humorum depravationem vergentes, roborantibus tonicisque ipsis optime curantur. Probe tamen observandum est, torporem vis sensiferae cum efficientia deficiente adesse debere, si putredini tonicam methodum opponimus: itaque e pulsibus languidis, mollibus, exilibus, ex oculorum obtutu stupido, e voce tremula et clangosa, e sensuum torpore, soporibus continuis, mentis adiaphoria, humorum denique profusionibus per sudores, alvum et urinam, eum cognoscimus statum, qui tonica requirit. Ubi contra continuo desipit aeger aut insomnia turbatur, ubi dolores internarum partium saeviunt pulsusque sunt concitati et duri, prius vis sensiferae incitatio tollenda est.

§. 123. *Continuatio.*

Inflammatio quamvis per se curatione hac potius augeatur quam minuatur, est tamen species quaedam, debilitate producta, quae in gangraenam vergit et ulcera maligna comitatur (*Path. spec.* §. 148. 169. 180. 184). In hac, circumspectissime cognita, roborans methodus unicum praebet adminiculum: maxime si decrepitam senectutem, cachecticum habitum, caussas praegressas summopere debilitantes, dolorum absentiam et febris validae, celerrimum progressum gangraenae aut ulceris, viriumque prostrationem in praeceps ruentem animadvertimus. Ita etiam agendum in morbis exan-

thematicis, si lividus aut niger color exanthematum, lipothymiae frequentes, pulsus exiles et languidi, pallor frigusque totius corporis exhaustas vires et vis sensiferae torporem signant. Inflammationes diuturnae, quae ulcera interna comitantur, tum demum hanc curationem indicant, cum febris vel nulla vel mitissima est, cum profusiones humorum, sopores et caloris defectus torporem vis sensiferae produnt. In phthisi praesertim ulcerosa delectus remediorum huc pertinentium necessarius est, cum, quae nutriunt et victus rationem complectuntur, multo tutius adhibeantur, quam quae simul tonica sunt.

§. 124. *Continuatio.*

Dolores diuturni per se nunquam hanc methodum postulant, nisi morbi iis juncti habitum depravaverint, vires infregerint naturae et longam produxerint infirmitatem, maxime viscerum abdominalium. Arthritici adfectus, dum atonici sunt, nullis stipati activis doloribus articulorum (*Path. spec.* §. 454), roborante methodo optime curantur, licet etiam hic in victus ratione major fiducia collocanda, quam in tonicorum usu, quae saepe impetum humorum in organa nobilia periculosum cient. Qui in rheumaticos dolores proni sunt, diuturna debilitate conflictati, roborante methodo maximeque diaeta vires confirmante saepe liberantur.

§. 125. *Continuatio.*

Morbi spastici roborante methodo tum demum tractantur, cum nutritionis labes, viscerum torpor et vasorum abdominalium spasmos saepe recurrentes excitant. Id praesertim in hystericis adfectibus contingit, qui sedantibus quidem ad tempus leniuntur, sed penitus fugari nequeunt, nisi vel totius corporis constitutio emendetur, vel viscerum abdominalium torpor tonica methodo, praesertim victus ratione, amoveatur. Quid quod ipsa epilepsia, aliis omnibus remediis resistens, roborantibus nonnunquam, cortice peruviano, glandibus quernis etc. fugata esse fertur.

§. 126. *Continuatio.*

Profluvia sanguinis aliorumve humorum, si a laxitate pendent vasorumque torpore, salubriter tonicis simulque adstringentibus curantur, quamvis circumspectione opus sit propter vim irritantem, qua ea remedia facile impetum humorum augent. Itaque e. g. in dysenteria diuturna, postquam dolores spasmique sopiti fuerint, expedit confugere ad tonicam roborantemque methodum, qua penitus saepius debellatur.

§. 127. *Continuatio.*

Denique et in stasibus si a laxitate oriuntur magis confert haec methodus quam resolvens proprie dicta, quae vires saepe magis infringere solet. Maxime vero confugiendum est ad hanc methodum,

dum colluvies pituitosa viscera abdominalia infestat, in qua cum vermes nidulari consuescant, anthelminthica etiam virtute pollere roborantia patet. Quin calculi generationem avertunt, e muci coagulo utplurimum orti.

c. *Contraindicantia.*

§. 128.

Gravissime et constanter prohibetur praestantissima haec methodus fallaci eo statu, qui ex oppressione virium nascitur (*Path. gen.* §. 48). Is cum speciem verae debilitatis nonnunquam prae se ferat, magnopere refert, caussas praegressas, morbi historiam praesentiaque symptomata curiose comparare, ut, uter adsit status, appareat. Nonnunquam per experimenta haec comperire opus est (§. 3). Siquidem sordium gastricarum praesentia et turgor etiam criticus, sanguinis impetus aliorumque humorum ita vires pessumdare videntur, ut, qui rudis est in doctrina et usu, facillime decipiatur. Purgantibus nonnunquam, sanguinis missione, vomitu excitato fallax ea debilitas ocyus tollitur, quam dum roborantia exhibueris.

Quodsi quoque compertum habemus, veram adesse debilitatem, si sordes tamen simul urgent aut obstructio alvina, humorum denique impetus, haec obstacula prius removenda sunt, quam ad ipsam curationem confugeris. Actio enim medicaminum eorum impeditur colluvie humorum, facileque nocent augendo stimulos.

§. 129. *Continuatio.*

Magni dem est momenti, vis sensiferae incitationem aut nimis inaequabilem dispensationem, ut contraindicans hujus methodi contemplari. Accessus febriles in se confluentes, calor continuus, inflammatio activa, spastica partium constrictio prohibent omnino hanc curationem, ni eae conditiones adsint, quas (§. 123-125) perstrinximus. In haemorrhoïdario morbo, arthriticis, hystericis adfectibus, febribus continuis perquam noxius est roborantium effectus, quod praesertim abusus in Brownii schola docuit.

§. 130. *Continuatio.*

Nec negligenda est naturae efficacia, quae saepe oppressis viribus utitur, ut salubre aliquid moliatur. Dolores et spasmi, febres etiam interdum auxilia praestantissima sunt ad restituendas vires, quibus cum roborantem opposueris methodum, naturae molimina turbabis. Sunt caussarii, qui per arthriticos insultus aut per spasmos etiam vires facilius recuperant, quam cum roborantem adhibueris methodum. Accedit, varios morbos diuturnos toti corporis constitutioni eam labem adferre, ut, digestione labefactata, nullum remedium neque vulgaria nutrimenta ferri possint. Quid enim mulieri sexagenariae, quae majorem vitae partem in spasmis aliisque nervosis degit adfectibus, quaeque jam eo redacta est, ut ventriculus, praeter selecta quaedam alimenta, nihil ferat, quid ei mulieri

roborantia imperaveris? Naturae potius committenda est, levanda symptomata, sensibus blandiendum: curatio autem perfecta ex arte nunquam speranda (§. 5).

d. *Indicata.*

α. Victus ratio.

§. 131.

Quodsi uspiam praestat victus rationem remediis, quae officinae largiuntur, anteferre, certe in hac id opus est curatione perficienda. Namque, cum ipsa corporis compages ac efficientia mutandae sint, fieri in multo minus remediis potest, quippe quae plerumque transeuntem stimulum addant, aut, si permanentem etiam, si ex ipsis utique aliquid in corporis compagem abit, multo minus in suam naturam convertere id potest corpus, quam et alimenta et aërem ambientem; multo insignius agere debet animi temperies et corporis exercitium, quam omnia artis adminicula. Haec etiam potius adjuvant actionem earum rerum, quae e victu salubri proficiscuntur.

Id tamen ex toto monendum, neutiquam eamdem victus rationem cuivis debilitatis gradui aut speciei conferre; sed caute distinguendam esse eam, quae febres acutas comitatur, ab ea, quae in intermittentibus adest; longe alio modo tractandam esse eam, quae in convalescentibus ex acuto morbo superest, quam quae cachexias stipatur: denique peculiari modo studendum est, ut in nervosis

adfectibus diuturnis victus ratio vires conservet et augeat.

§. 132. *Continuatio.*

Nutrimenta, quae vulgus *roborantia* vocat, haud cuivis apta sunt. Generatim vero sedulo eligenda sunt leviora digestuque facillima: valentiora vero a sanis duntaxat ferri possunt. Dandum tamen, ut Hippocrates jam praecepit, aliquid est consuetudini, ut nec agricolae prohibeas valentiora, quibus adsuevit, nec tenerae mulierculae imperes quae miles gregarius aut auriga ferunt. Notandum etiam aliud Coi senis praeceptum: „ Paullo „ deterior et potus et cibus, jucundior autem, „ eligendus potius quam meliores sed ingratiores. (1) " Igitur et in his indulgendum est aegri cupiditati, ni plane noxia appetiverit (2). Denique ex toto cavendum est, ne alimenta remediis ullo modo contraria sint, aut haec in aegri damnum mutent; si quis e. g. aegro hydrargyrosin duranti fructus horaeos aut acida permiserit.

---

(1) Aph. 2, 38. Τῷ σμικρῷ χεῖρον καὶ πόμα καὶ σιτίον. ἥδιον δὲ, τῶν βελτιόνων μὲν ἀηδεστέρων δὲ μᾶλλον αἱρετέον.

(2) Aret. *Curat. diut.* lib. 2. c. 6. Πολλὸν δὲ μέζον ἐπὶ τουτέων ἔστω αἱ τοῖσι κάμνουσι χάριτες, καὶ τὸ καθαρῶς ἅπαν δρᾶν καὶ ταῖσι ἐπιθυμίῃσι ἕπεσθαι τὸν ἰητρὸν, μὴ μεγάλα βλάπτοντα· ἄριστον γὰρ τόδε, ἢν μὴ κάρτα ὠφελεύντων ὄρεξις ἥκῃ.

§. 133. *Continuatio.*

Discrimen nutrimentorum e vegetabilibus animalibusque in diaeta aegrorum magni momenti instar habet, siquidem carnium proclivitas in putredinem eo minus subigitur a stomacho, quo debilior est ejus vis, aut quo magis est intenta in alios fines (*Path. gen.* §. 157). Itaque, qui febribus laborant, abstineant a carnibus, jusculis valentioribus ipsisque ovis. Quo magis continua est febris, eo severius est prohibenda animalis diaeta, eo magis sola sufficiat ptisana, cujus exhibendae varios modos pro varia morbi indole nemo curiosius Hippocrate praecepit. Quodsi vero semet remiserit febris, viribus etiamnum labantibus, addendum aliquid est nutritioni: namque tenuissimus victus aeque offendit aegrum sanitatisque restitutionem impedit, ac valentissimus.

Neque tamen vegetabilis victus ubivis saluberrimus putatur. Cum enim facilius acescat, diuturna stomachi infirmitas leviores potius carnes poscit quam legumina aut fructus horaeos, quibus acrimonia ventriculi acida et flatus facillime generantur. Instinctui plerumque obediendum est; si enim aeger carnes respuit aut horret, nocere etiam solent; si vinum concupiscit, utile etiam id utplurimum erit (§. 28). Denique et convalescentibus carnes potius imperandae sunt, quod celerius nutriunt plantis.

§. 134. *Continuatio.*

Sed magna carnium huic fini idonearum est differentia. Convalescentibus nil utilius ac jucundius venatione et avibus, quae volatu fidunt: quae si assae comeduntur, digestionem adjuvant et corpus firmant. Qui nec has mandere carnes possunt, jusculis nutriuntur e carne vitulina aut gallinacea, quibus oryza, hordeum decorticatum, allia etiam et petroselini, portulacae, dracunculi, sanguisorbae folia adduntur. Saluberrimae partes quaedam animalium juniorum, thymi glandulae et mesenterii vitulini, quae etiam elixae cum succo citri, encrasicolis et pane triticeo miscentur. Febribus impliciti aut morbis diuturnis confecti gelatina animali nutriuntur, quae e cornu cervi raso aut pedibus vitulinis cocta cum additamentis gratis exhibetur (*Pharm.* §. 31). Amphibiorum caro, viperarum maxime et lacertarum debilitati aptissima, quae cachexias comitatur, diureticas simul habet et diaphoreticas vires (*Ib.* §. 32). Juscula etiam e limacibus parata alibi jam (*Ib.* §. 32) commendavimus.

Carnes sale fumoque conditae quamvis in morbis acutis prorsus interdicendae, expediunt tamen in laxitate stomachi diuturna.

§. 135. *Continuatio.*

Lac etiam optimis adnumeratur nutrimentis (*Pharm.* §. 35), maxime humanum et asininum, quod utrumque, intimo connubio saccharinae sub-

stantiae et albuminosae insigne, confert praesertim tabe confectis. Salubrius fit acqua Selterana aut Geilnaviensi aut alia, quae acidum carbonicum continet, mixtum. Salubrius quoque lac ebutyratum et serum lactis dulce: in profluviis sanguinis utilissimum serum lactis aluminatum (*Pharm.* §. 285).

Lacti similia sunt ova, quae si e gallinis petita, recentia aut molliter cocta eduntur, leve nutrimentum praebent. Aliorum tamen pullorum cohortalium, tringae etiam vanelli, licet dapes lautas praebeant, aegris tamen ob pinguem indolem minus conferunt: insignem digestionis vim poscunt coctione durata.

Piscium carnes ocyssime putrescunt, hinc minus commendandae sunt aegrotis, prohibendae omnino, si febre laborant. Salubriores sunt esox lucius, cyprinus barbus, cyprin. carassus; perca fluviatilis et lucioperca; salmo fario, trutta et alpinus; gadus etiam lota. Ob adipis copiam prohibendi cyprinus carpio, brama, salmo salar, cottus gobio, muraena anguilla et petromyzon fluviatilis; ob valentissimam carnem marini et acipenseres.

§. 136. *Continuatio.*

E vegetabilium partibus, ut leviter nutriatur corpus, praeferenda sunt cerealium semina, avenae praesertim et hordei excorticata, fagopyri etiam et festucae fluitantis, e quibus juscula parantur: dein panis vel triticeus vel secalinus. E farre secalino puls conficitur, tabidis commodissima: pariter uti-

lis quoque medulla cycae circinnalis et bulbi orchidum (*Pharm.* §. 26). Solani tamen tubera, amylo ditissima, vel penitus prohibenda sunt aegris, vel in diuturnam infirmitatem servanda.

Plerisque aegris commodissima sunt legumina tenera, phaseolorum, pisorum lotique tetragonolobi, semina etiam ipsa, dum liquorem amni saccharinum continent. Qui si jam concrevit in albumen amylumque, nentiquam idonea sunt semina, quia flatus excitant. Pariter levia et grata praebent alimenta radices dauci carotae, scorzonerae, tragopogonis et sisari, cum intima mixtio saccharinae substantiae et mucilaginis digestionem juvet ac alvum molliat. Huc etiam turiones asparagi, lupuli, crambes maritimae; surculi etiam podagrariae aliarumque herbarum, brassica quoque gongylodes, praesertim botrytis, referenda sunt. Minus confert brassica sabellica et selenisia aut sabauda: brassica vero napobrassica, capitata, viridis et rubra; rapae; radices apii graveolentis, petroselini, ipsa etiam spinacia oleracea vel plane prohibeantur, vel cautissimo in diuturnis morbis permittantur.

In fructibus horaeis, cerasis et prunis siccatis iterumque coctis, dein ficubus et uvis, pomis borstorfianis et cavilleanis, fragis etiam et moris princeps locus est tribuendus. Alii fructus vel flatus gignunt, ut malum armeniacum aut pyra; vel nimis calorem ligant, ut persicae; vel magis adstringunt, ut baccae myrtilli et vitis idaeae. Quibus quamvis uti possis in aliis adfectibus, firmare tamen corporis vires iis haud licet.

§. 137. *Continuatio.*

Potus, que corporis vires firmandae sunt, eo valere debet, ut digestionis vires leniter sollicitentur, excretiones rite serventur. Aquae purae admiscendum est vinum generosum, vel hujus paucula vascula bibenda. Vina gallica leviora, praesertim rubra clarissima et fragrantia, huic fini aptissima sunt. E cerasis etiam coctis aut pomis borstorfianis cum vino, saccharo et aromatibus gratioribus sorbitiones parantur delicatae: quae plerisque aegris optime conferunt. Cerevisia haud admittenda, nisi febre penitus silente, nisique probe parata sit, clara, lupulo bene condita et facillime per urinam transeat.

§. 138. *Continuatio.*

Aër purus praestantissimum offert auxilium ad firmandas vires sanitatemque restituendam. Studiose igitur ventilanda sunt cubicula aegrorum: aër purus continuo admittendus: protinus ut e morbo revaluerint aegri, sub dio degere, si temperies id permittit, discant. Aëre montano gaudere, si possint, insigne virium robur inde percipient. Temperies aëris frigidior, indoles siccior et serena multo utilior est aestuosa, humida et nebulosa.

§. 139. *Continuatio.*

Magnopere juvat exercitatio corporis, qua musculi firmantur, digestio promovetur, oxigenis paratio in pulmonibus acceleratur (*Path. gen.* §. 178).

In variis autem ejus speciebus praecipiendi, plurimum dandum est et consuetudini et vitae generi, tum etiam aetati, sexui, aegritudinis denique speciei et gradui. Imbecillimi aegri, diuturnis malis impliciti, gestationem et vectione in curru ferunt. Equo vehi vires magis exercet, animum reddit hilarem aërisque accessui multiplici favet. Navigatio, maxime per maria temperatiora, in diuturnis malis studiose commendanda est. Quodsi vires suffecerint, subdialis inambulatio, armorum tractatio, venatus, saltatio, ludusque varii, qui sub dio fiunt, commendantur. Eruditis hominibus declamatio et vocis exercitatio magnopere confert, quod quidem praesidium nemo uberius atque scientius Antyllo tractavit (*Oribas.* coll. *lib.* 6 *c.* 7 — 10).

§. 140. *Continuatio.*

Appetitiones animi declinationesque quantum faciant ad valetudinem adversam producendam, olim uberius exposuimus (*Path. gen.* §. 162 s.). Itaque medici est, in id omnes industriae ingeniique nervos intendere, ut animus aegrotorum quietus sit, et, si fieri potest, etiam hilaris. Huc confert inprimis fiducia, quam aeger in medico collocat, quam hic quidem meretur ἀταραχτοποιήσει (§. 18), humanissima sedulitate, nulloque praetermisso studii aut officii genere, quo benevolentiam suam et desiderium opem ferendi probare possit. Magnopere interest, cautissimum esse in praedictione formanda, qua ne terreatur aeger cavendum. Si exitium instat, id ita praedicendum est, ut homi-

nem sapientem et christianum decet. Religionis nostrae, quae humanitatis triumphum sistit, praeceptis utendum, ut animi aerumnis terroribusque fessi vires erigantur eoque vertantur, unde solatium verum auxiliumque omne petendum.

Nec negligenda adfectuum salubrium excitatio, quae etiam musicae artis ope contingit: antiquissimo more, incitationibus mollibusque carminibus morbos fugare, id praeprimis probante. Contra omnem morbi dolorem Avicenna dulcem suadet cantilenam. Et Asclepiades in furore aliisque mentis morbis adhibendum esse praecepit cantum duplicem: phrygium, qui jucundissime excitaret animum prae moestitia furore correptum, alterum doricum, gravem eum et compositum, qui juvet puerilibus cachinnis exsultantes (*Cael. Aurel.* Chron. *lib.* 1 *c.* 5).

§. 141. *Continuatio.*

Denique et somno utendum est, ut vires recreentur. Qui si potest absque narcoticis cieri quietus, mirum est, quantum eo addatur viribus, ut et crises perficiantur et convalescentes citius in sanitatem redeant.

β. Medicamenta.

§. 142.

In remediis primum certe locum *martialia* obtinent, quae vero contraria fere statui febrili, in diuturna duntaxat et cachectica infirmitate adhibenda sunt. Ubi laxitas fibrae simul est corrigen-

da, ubi calefaciendum corpus, sanguinis mixtio depravata curanda, rubor cruoris augendus est, ibi martialia reliquis remediis praeferenda sunt: de quorum delectu alibi (*Pharm.* §. 353—365) praecepimus.

Sequuntur remedia extractiva amara (*Pharm.* §. 171) quae praecipue ventriculi vires firmant, humorum digestioni inservientium mixtionem emendant stasesque resolvunt. Itaque praeferenda sunt in debilitate febrili atque inaequabili virium nervosarum dispensatione: commendanda etiam in colluvie pituitosa et verminosis adfectibus.

Dein remedia *balsamico-adstringentia*, quae et *tonica* dicuntur, maxime suadenda sunt, ubi infirmitas major cum laxitate et atonia adest. E quibus cortex peruvianus reliquis palmam praeripit (*Pharm.* §. 200). Eorum omnium usum in superioribus indicavimus.

Denique et acida mineralia energiam systematis sanguiferi potenter augent, vi sensifera minuta, quod e deposito oxygene exponere poteris *Pharm.* §. 202).

CAP. IV.

DE METHODO INCITANTE.

a. *Modus agendi.*

§. 143.

Quodsi ea, quae de ratione corporis organici ad res externas (*Phys.* § 62), de ortu morborum dynamico (*Path. gen.* §. 6), de actione remediorum generatim (*Pharm.* §. 5) praecepimus, universim intelliguntur; negari nequit, omnem praesidiorum, quae ars offert, actionem vel magis vel minus stimulantem esse, eo saltem tendere, ut, limitata protinus vis sensifera sese exserat. Qua quidem generali lege solutae sunt eae res, quae duntaxat limitant vim, aut quae mechanicas fibrae dotes ita mutant, ut cohaerentiam minuant (*Pharm.* § 6 7). Ab eo autem loquendi usu latissimo recedimus, si incitantem methodum habemus peculiarem, qua vis sensifera vel totius corporis, vel systematis alicuis aut partium singularum ita sollicitatur, atque lacessitur, ut, quae obdormiverit, expergiscatur; quae deses ac iners, suscitetur; ut et efficientia ad valetudinis secundae normam redire possit. Quibus cum sufficienter pateat discrimen roborantis methodi ab hac, monendum etiam, nec evacuantem ullam methodum etiamsi ex incitatione vis sensiferae saepe proficiscatur, huc referendam esse.

§. 144. *Continuatio.*

Cum per se hac methodo vires neutiquam augeantur, exsertione duntaxat aut manifestatione vis

sensiferae increscente, transire eum effectum liquet. Est tamen longa et continua fere series incitantium rerum, ordiens ab iis, quae fugacissimo modo stimulant (spiritum aethereorum exemplo) producta in eas, quae fixo permanenteque modo vires lacessunt (earum exemplo, quae resinam habent). Hae locum primitus adfectum potius sollicitant, in alia minus agunt: fugacissima vero incitamenta per nervorum imperium totius corporis potita vim sensiferam ubique proliciunt. Est autem id singulare in omni incitantium actione, virium functiones accelerari quidem sed nullo modo fortiores in se fieri, sensationes igitur ocyssime contingere vividioresque esse motusque omnes crebriores, neque tamen ipsam efficientiam robustiorem fieri.

§. 145. *Continuatio.*

Itaque contingere solet, ut lacessita vis eo citius semet remittat atque vel ad debiliorem redeat actionem, quo fugacior est incitatio, quoque ocyus transit (*Phys.* § 66). Haec quidem remissio vel protinus in energia ipsa animadvertitur, vel post temporis aliquod spatium in vi sensifera. Hinc fit, ut musculorum actio decrescat, maxime in peculiaribus organis post stimulantium nonnullorum usum camforae exemplo et digitalis aut kali etiam carbonici (*Pharm.* § 98. 165. 273).

Quibus accedit, virium intensitatem imminui secessu aquae et humorum aucto (*Phys.* §. 36. 52). Atqui pleraque incitantia tum demum salubriter agunt et effectus speratos producunt, cum perspi-

rationem cutaneam leniter promovent, quod de camfora, digitali, hydrargyro etiam et stibio notissimum est. Qua perspiratione cum discidium humorum increscat, eliminatur omne id, quod antea vires sollicitaret, ipsa etiam conductio imponderabilium facilior fit et magis regularis. Hic autem agendi modus perquam memorabilis est, quod nimirum incitantia, quo magis fugacia sunt, eo melius et tutius inaequabilem vis sensiferae distributionem ad ordinem sanitatis reducunt: valerianae exemplo et spirituum aethereorum: quoniam horum effectus brevi tempore transit in remissionem, perspiratione aucta.

§. 146. *Continuatio.*

Quamlibet, quae vere roborant adduntque aliquid ad corporis compagem, incitantibus proprie adnumeranda non sint; ea tamen, quae alterum vis vitalis momentum, energiam, privatim lacessunt, stimulare omnino merito dicuntur. Opium enim, quo nervorum energia augetur, minime tamen roborat, sed in praestantissimis militat incitamentis (*Pharm.* §. 232).

§. 147. *Continuatio.*

Magni tamen momenti inter habet discrimen systematum organorumque, quae peculiariter incitante methodo adficiuntur. Vita cujusvis organi peculiaris (*Phys.* §. 13) et specificus modus, quo externae res eorum organorum vim sollicitant (*Phys.* §. 52) nullibi magis clarescunt, quam in incitantium eorum actione. Quodsi enim cantharides et

scilla et digitalis renes es vesicam specifico modo adficiunt; hydrargyrum vasa absorbentia et capillaria; cutim viola tricolor, sulfur et stibium; pectus et asperam arteriam senegae radix; resinosa saponacea ventriculum adoriuntur.

Neque earum rerum, quae idem systema aut organon adgrediuntur, eadem est et una actio; siquidem et kali carbonicum et galbanum et ammoniacum in vasa absorbentia agunt et capillaria; longe tamen alio modo ac hydrargyrum. Quanam autem ratione id exponendum sit haud liquet; medici tamen est, sedulo indagare id discrimen, ut, quemnam effectum peculiarem quodvis remedium incitans exserat, patescat. Maxime vero notanda differentia eorum, quae, nervorum organicorum vim sensiferam eliciendo, motum sanguinis accelerant caloremque animalem et earum rerum, quae nervis cerebralibus blandum, gratum fugacemque stimulum impertiendo, actiones systematis sanguiferi magis sedant et componunt.

§. 148 *Continuatio.*

In quibus antithesis organorum et antagonismus cum consensu haud negligendus est. Quodsi etiam polarium elementorum antithesin minus advertimus, utpote minus clarum, sed hypotheticum (*Phys.* §. 72) cuius tamen patet arteriarum venarumque antithesis, intercedente systemate capillari, utpote indifferenti. Notissima est nervorum musculorumque antithesis, e praedominio alterutrius momenti, quo vis vitalis constituitur, exponenda: quae, si ad stimulantium quorumdam peculiarium

actionem applicatur, ad id fere redit, ut, vi sensifera fugaci modo incitata et conductio et consumtio imponderabilium augeatur, quo facto musculorum contractiones irregulares compescuntur (*Path. gen.* §. 259). Tali quidem modo non est, cur dubitemus, incitantia plura antispastica virtute vigere, moschi exemplo et valerianae.

Nec negligenda est alia organorum cutaneorum et internorum antithesis, qua fit, ut incitatis illis, haec minus vivide, minus etiam turbulenter agant. Hactenus caustica, vesicatoria eaque, quae exanthemata proliciunt, interdum componere turbas viscerum videntur.

b. *Indicantia.*

§. 149.

Generatim haec methodus vis sensiferae torpore indicatur. Quem ut rite cognoscas, ut sedulo rationem utriusque momenti, quo vis vitalis constituitur, gradum torporis et tempus morbi discernas, omnes intendere nervos ingenii et intellectus oportet. Siquidem, ubi resoluti penitus sunt nervi, quivis, vel rudis ab omni scientia, perspicit, stimulantium opus esse; ubi vero, inaequabili virium dispensatione vigente, vis sensifera vergit quidem in torporem, sed nondum penitus est prostrata, curiose delectus incitantium instituendus est. Fugacia eaque, quae blandissimo modo nervos sollicitant, ut aequalibiter imponderabilia conducantur, praemittenda sunt; sequi debent, quae fixiori modo peculiaria organa adficiunt.

§. 150. *Continuatio.*

Incitans igitur methodus in auxilium vocanda est in febribus acutis, dum citra inflammationem activam et saburram virium languor cognoscitur pulsibus exilibus, irregularibus et debilibus, sensuum hallucinationibus, somno turbato insomniis, aut soporibus; tum calor neutiquam adest continuus, sed crebri horrores, aut frigus etiam totum corpus exercet; dum cutis sudoribus madet haud levantibus, dum urina turbida est alvusque vel liquida vel etiam stricta. Nequaquam obstant spastici motus varii, subsultus tendinum et deliria, si modo haec mitia fuerint: namque et in moribundis cum summo languore virium haec symptomata jungi cuivis notum est.

Multo fortius poscuntur incitantia, cum pulsus sunt molliores justo et undabundi, cum temperiei nulla vicissitudo accidit, soporibus continuis aeger vexatur, oculi caligant, auditus aliique sensus hebescunt, cum tremores corpus quovis motu exercent. Tum ad validiora est confugiendum incitantia, quae vero, si energia omnino pessumdata est, sola haud sufficiunt, sed tonicis et roborantibus jungenda sunt.

§. 151. *Continuatio.*

Indicantur incitantia, si naturae vires crisin moliente, infirmitate aut vi morbi impediuntur. Ea caussa rite cognita et sedulo distincta ab oppressione, satius est, incitante methodo generali

adhibita, naturae potius viribus suscitatis committere, quid moliturae sint, quam hanc vel illam crisin protinus suscitare (§. 30). Sic exanthemata, si quae juvabunt; sic sudores, urinam, alvum etiam et vomitum ciet ipsa natura; sic pus benignum in ulceribus malignis producit, dummodo incitante methodo ad id stimulatur. Pleraque ejusmodi remedia, quibus tributa est vis, vel hanc vel illam proliciendi excretionem, generatim potius stimulant vasa capillaria, unde neque myrrha puris generationem proxime, neque hydrargyrum salivae cursum promovere credibile est, sed incitatis vasis capillaribus modo hanc modo illam producere excretionem.

§. 152. *Continuatio.*

In morbis diuturnis incitantem methodum non solum nervorum resolutiones indicant, sed maxime languor reproductionis, e vis sensiferae labe proficiscens. Hinc in hydrope praeprimis, si vasorum absorbentium torpor accusandus est, incitans methodus eligenda est, qua et excretiones augentur et absorbtio promovetur. Scorbutus, a depravata sanguinis paratione pendens, peculiaribus tractatur incitantibus, quae et digestioni et sanguinis boni confectioni favent. Scrofulae incitantibus iis curantur, quae glandulas vasaque absorbentia privatim adficiunt, ut laxitas eorum organorum tollatur.

§. 153. *Continuatio.*

Morborum diuturnorum curatio eo saepe tendit, ut, vi sensifera inaequabiliter distributa, haec in normam redeat, quod excitat ea nonnunquam optime succedit (§. 145). Itaque in innumera fere malorum caterva, quae stases abdominales sensiferaeque vis per ganglia abdominalia fluctuationem excipit, prodest, peculiaris methodus incitans, quae vel vasorum abdominalium actionem auget, vel impetum humorum versus organa quaedam peculiaria suscitat. Ita in arthritide anomala aconitum et guajacum, dulcamara etiam et ammonium agere videntur. In imperanda vero hac methodo incitante magnopere interest, victus rationem ita instituere, ut faveat activis naturae medicatricis moliminibus, alioquin enim vires prius labascunt, quam salubres effectus producant.

§. 154. *Continuatio.*

Gravissima est incitans methodus in atonia viscerum abdominalium, quae et colluviem pituitosam et vermium congeriem et flatus et calculi generationem producit. In his omnibus remedia quae adhibentur, ad incitantem potissimum methodum reducenda sunt. Permanente tamen distinguuntur stimulo, quo suscitatae vires pituitae et resolvendae et educendae pares sunt. Lithontriptica inprimis et physagoga methodus huc fere redit.

§. 155. *Continuatio.*

Vis sensiferae intensio, si ab inaequabili ejus dispensatione pendet, tantum abest, ut irritantis methodi usum prohibeat, ut etiam magis et fortius imperet. Sed circumspectissime est aegritudinis genus et tempus indagandum, ne exasperetur malum, quod omnino debellari potest hac methodo, si tempestive adhibetur. Plurimi quoque interest, delectum instituere eorum remediorum, quae specifico modo et hactenus incitare valent, ut inaequabilis virium dispensatio cesset. Sic hydrargyrum muriaticum mite in inflammationibus passivis adhibitum omnino stimulat vasa absorbentia: nullum tamen aliud remedium incitans ei substitui potest. Kali causticum stimulare ecquis negaverit: eo tamen modo nervorum organicorum fines sollicitat, ut consumtionem imponderabilium accelerent, eaque ratione spasmi sileant (*Pharm.* §. 274).

§. 156. *Continuatio.*

Hinc et profluvia, quamvis vasorum fines utplurimum incitatos agnoscant, stasibus tamen saepe aut laxitate saltem truncorum sustinentur, aut ab inaequabili virium dispensatione pendent. Quibus omnibus merito opponitur incitans methodus. Hinc cinnamomi cortex in sanguinis profluviis, arnicae flores in dysenteria, digitalis in variis ejusmodi profusionibus expediunt.

§. 157. *Continuatio.*

Quanquam oppressio virium humoribus aut aliis rebus materialibus effecta incitantem methodum prohibet, gravissima tamen est, si vel virus animale vel contagium nondum totam humorum massam depravavit, ut suscitatae vires semet liberare ab iis possint venenis. Ammonium causticum contra viperae morsus utilissimum nescio possitne alio modo exponi. Multo vulgatior est vini usus protinus ut aliquis contagio infectus est: et, qui febris flavae contagio inquinantur, si modo hydrargyri muriatici mitis grandiorem copiam sumunt, illico saepe revalescunt (*Mawe's. Reise in das Innere von Brasilien*, p. 8).

c. *Contraindicantia.*

§. 158.

Impotentia motuum et sensuum obfuscatio, quae obstacula excipit, tantopere nonnunquam urgent, ut verae infirmitatis speciem prae se ferant. Huic autem oppressioni, tum symptomatum comparatione tum praecipue caussis praegressis et historia morbi cognoscendae (*Path. gen.* §. 48) incitantem opponere methodum nefas est, cum stimuli opprimentes necessario augeantur.

Nihilominus monendum est, incitantem methodum, quamvis haud indicata sit, ad tempus tamen et in oppressione virium levamen adferre, cum, quaecunque adfuerint caussae, virium exsertio ta-

men augeatur. Itaque in lipothymia aut nervorum resolutione, humorum colluviei tribuendis stimuli fugacissimi, aqua Lucii aut ammonium causticum revocant ad tempus saltem vires, etiamsi perfecte curandus sit morbus remediis iis, quae humores eliminant. Curatio enim symptomatica, cui adnumeranda est haec incitans methodus, saepe necessaria est, cum vel urgent symptomata vel caussa materialis ignota est (§. 43. 44). Accedit, quod paullo ante monui (§. 157), nonnunquam incitantia ipsa paria esse, quibus materies morbosae evacuentur.

§. 159. *Continuatio.*

Aliud, pariter grave, contraindicans existit, si efficientia ipsa jam vere prostrata est; ubi nequaquam sperandum, fore, ut suscitata vi sensifera efficientia refocillari possit. Quinetiam magis infringuntur vires, si continuo lacessuntur, neque aliquid earum robori additur. Itaque ex historia morbi, symptomatibus comparatis et caussis praegressis gradus debilitatis efficiendus est. Si vero is cognoscitur, qui incitante methodo tolli nequit, his remediis addenda sunt roborantia et tonica. Cum arnicae floribus et radice serpentariae cortex peruvianus jungendus est, si in febribus nervosis, dysenteria maligna aut aliis ejusmodi morbis energia jam nimis labefactata est.

§. 160. *Continuatio.*

Inaequabilis vis sensiferae distributio, saepissime debilitatis speciem prae se ferens, haud facile irritantia poscit, nisi adeo fugacia sint, ut intensio iis producta ocyssime in remissionem transiens restitutionem normalis distributionis pedissequam habeat (§. 153). Gradus is aut ratio hujus intemperiei quibus prohibetur incitans methodus, cognoscitur plerumque e duritie pulsuum, ariditate cutis, aestus continuitate, doloribus internarum partium adsiduis, anxietate, desipientia feroci atque continua, e truci oculorum obtutu et lotii flammeo colore. Quorum symptomatum si pauciora adfuerint, fugacissima quidem incitamenta, quae sensus mulcent, proficua saepe sunt, nocentissima vero, quae fixiori stimulo exaestuant et turbas nervorum organicorum augent.

§. 161. *Continuatio.*

Sedulo cavendum est, ne naturae vires et molimina medicatricia incitante methodo perturbentur. Eum errorem gravissimum committunt, qui vel negligunt oppressionem virium crisium praeviam (§. 26); vel regulam auream susque deque habent: *ἃ δεῖ ἄγειν, ὅκου ἂν μάλιστα ῥέπῃ ταύτῃ ἄγειν, διὰ τῶν ξυμφερότων χωρίων* (Aph. 1, 21). Sic pervertunt naturae molimina, qui si forte alvi profluvium molitur, incitatione generali potius diaphoresin producere satagunt.

§. 162. *Continuatio.*

Ex toto autem praeceptum valet: qui morbo ipsi et caussis efficacibus medetur, vires etiam optime servat, et incitat. Superest saepe etiam post morbos superatos debilitas insignis, quae incitantibus nonnunquam magis exasperatur, si status morbosus organi nobilioris remanet. Ita nonnunquam longe alienis methodis vires suscitamus, si caussis eae curationes contrariae sunt. Adstringentia incitant, si laxitas fibrae; mollientia, si durities partium et rigiditas; sedantia ipsa, si nimia vis sensiferae incitatio activitatem minuit.

d. *Indicata.*

§. 163.

Nulla profecto alia curatio tam curiosum praesidiorum delectum exigit, quam haec, cum insignis adsit differentia remediorum, quorum alia alio modo agunt; plurima specifico modo organa peculiaria adficiunt; alia vim sensiferam nervorum, alia motricis fibrae receptivitatem lacessunt. Qui haec rimaturus discrimina probe delectum instituit, optime medetur. Experientia autem et pharmacologica scientia id examen instituendum est, nec opinationibus fidendum, quas scholae forte de polarium elementorum ratione comminiscuntur.

§. 164. *Continuatio.*

A generalibus incitamentis ordientes, aëris primum temperies obvia est, quae dum increscit,

totius corporis vim sensiferam potenter auget. Quantae sint caloris vires in suscitanda ea vi, uberius exposuimus (*Path. gen.* §. 125). Eo igitur utimur ad restituendam vim sensiferam, si nervi forte resoluti sunt, aut si vasa absorbentia et capillaria inertia muneribus suis haud rite funguntur. Veteres jubebant in paralysi sole corpus torrendum vel paroptesin e carbonibus, vel curationem, quam Graeci φοινιγμὸν appellitabant, arena litori vicina, quae sit sole ignita, ut circumtecta gremio foveret aegrotantem: imperabant etiam in lavacro igneo usum flabrorum (*Cael. Aurel.* Chron. *lib.* 2. c. 1). Igne et recentiores saepius utuntur, cylindris e moxa accensis, quibus pertinacem interdum nervorum resolutionem tollere licet. In hydrope quanta sit fomentorum calidorum utilitas, cuivis innotescit: in eodem morbo clibani aut furni aestus non vulgo soli sed medicis etiam commendabilis videtur.

Quae calorem augent mechanico modo, frictiones maxime panno laneo, urticatio etiam, acupunctura, qua Japoniae incolae utuntur, flagra ipsa in usum vocanda sunt, ubi membra integra resoluta sunt. Themison plagis ferulae caedendas partes resolutas imperabat. *Cael. Aurel.* l. c.

§. 165. *Continuatio.*

Magnum praebet electricitas adminiculum, ut vis sensifera suscitetur. Id vel maxime de positiva electricitate, e conductore fasciculis radiantibus prorumpente valet: haec enim pruritum, punctio-

nis sensum et aestus, dolores, succussiones vel partium singularum, vel totius corporis producit. Attrahuntur versus irritatam partem humores, maculis rubris, congestionibus ipsisque inflammationibus obortis. Id fieri oxygene in ea electricitatis forma praevalente probabile est (*Path. gen.* §. 132). Neque tamen et negativa electricitas, e τριπτηρίῳ seu pulvino fricatorio, elicita, sine stimulantibus effectibus est: namque pulsus accelerati, dolores aucti et secretiones promotae inde interdum observatae fuerunt (*Kühn's Zusätze zu Deiman über electr.* p. 64). Quod Böckius explicare studet ex oxygenis e corpore evocati aeque stimulante vi, ac dum corpus ingrediatur (*Beytr. zur Anwend. der electr. auf den menschl. körper*, p. 21).

Quodsi vero electricitatem adhibituri sumus, morbi genus gradusque torporis ante omnia caute definiuntor. Cum enim vis sensifera fortiter eo stimulo lacessatur, consideranda est utriusque momenti, quo vis vitalis constituitur, ratio. In morbis diuturnis potius, quam acutis ad hoc praesidium confugiendum est, quanquam febres intermittentes ipsique rheumatismi acuti huic methodo interdum cedere soleant (*Kühn's Zusätze zu Deiman*, p. 169. 308).

Ita autem administranda est haec curatio, ut a mitioribus speciebus inchoemus, neque prius concussiones ope lagenae Kleistianae in usum vocemus, quam corpus adsueverit huic stimulo, mitioribus aliis incassum tentatis. Balneo electrico, quo, nulla elicita scintilla, atmosphaera electrica

eum circumfundere jubetur, incipimus: ventus electricus sequitur, quem afflamus parti cuidam speciali, ope bacilli directoris recurvi, cujus apex pyrulo ligneo instructus est. Scintillarum elisio his valentior est methodus; sellae separatoriae imposito aegro admovetur elicitor bacillus, obtecta prius parte pannis laneis aut sericeis. Qui, pro crebrius parti admovetur, eo blandior est stimulus; fortior, quo longiora intercedunt temporis spatia. Succussus tandem electricus eo conducit, ut, circulo rapido electricitatis utriusque excitato fortissime pars adfecta feriatur. Requiritur lagena Kleistiana, vel cum conductore jungenda, vel, si fortius et velocius impraegnanda est, ita collocanda, ut tegumen alterum cum conductore, alterum cum τριπτηρίῳ ope catenularum cohaereat. Ex hac vero duobus bacillis ita elicitur electricitas, ut, altero cum altero tegumine juncto ad extremam partem applicito, altero scintillas ex altera extrema parte provocemus.

Circumspectione vero opus est, ut evacuationes liberae serventur et promoveantur, sicut id in omni incitante methodo (§. 145).

§. 166. *Continuatio.*

Galvanismus, seu electricitas heterogeneis corporibus semet contingentibus elicita, cum omnes electricitatis, quae machina provocatur, effectus edat, magni quoque pendendum esse in incitanda vi sensifera probabile est. Bischofii quoque et Grapengiesseri, Schuberti et Waltheri Landshutensis

studiis magnopere commendata est haec curatio; modus eam adhibendi commendatus ab Osiandro, Weinholdio et Westringio. Neque tamen experientia docuit, vel fortiorem praebere vel tutiorem stimulum electricitate machinis elicita.

§. 167. *Continuatio.*

Magnetismo, quem artifex tractibus illis suscitat, sensum organicum mirifice erigi et hactenus incitari, ut et clarus fiat et instinctu actiones salubres producat et crises etiam spasticis motibus turbulentas, olim (*Phys.* §. 396 s.) docuimus: unde nonnulli nostrae aetatis medici in desperatis casibus, ad eam methodum confugiendum esse suadent. Cum vero morbus potius sit, quam status peculiaris; cum, quid effici possit iis turbis, incertum sit; cum id tamen persuasum habeamus, corpori hominis imprimi eam mobilitatem sensiferaeque vis perturbationem, ut diuturna saepe sequatur aegritudo adversa: abstinendum potius est hac intuta methodo.

§. 168. *Continuatio.*

Potentissimum animi imperium in functionibus corporis regendis cogit nos atque compellit, ne unquam mentis dotes, ingenium et proclivitates in morbis curandis negligamus. Intensio animi languentis et marcentis ad studia, ad adfectus laetos erigentesque gravissimum praebet praesidium, quo torpor vis sensiferae tolli potest. Quid quod ira ipsa et terrore nervorum resolutionis sanatae meminerunt auctores.

Ipse denique concubitus eximium praebet incitamentum, quo diuturnae aegritudines, maxime e languore mentis et adfectibus tristibus ortae tolli possunt.

§. 169. *Continuatio.*

In medicamentis incitantibus dispescendis obvia prima est classis fugacium et volatilium, hydrogene abundantium, seu fragrantium seu etiam graveolentium. Haec nervos cerebrales adficiendo toti nervorum imperio blandum impertiunt stimulum, ut et vividius agere et perturbationes cessare possint. Spiritus aetherei primum merentur locum: nominanda dein, quae oleo aethereo scatent, moschus et valeriana: quibus denique vinum rhenanum succedit. Haec in principibus. Pariter sedant ac incitant (§ 156).

Alia his sunt debiliora, ad refocillandas vires in animi deliquiis vel ad diaphoresin promovendam utilia: lavandulae exemplo et sambuci. In aliis oleum aethereum minus blandum est, nervos vasorum organicos fortiter incitat, atque exaestuat: quorum infinita iterum est varietas; aliis magis fugacibus et blandioribus, ideoque magis sedantibus, olei cayeput, castorei, asae foetidae, et cinnamomi exemplo; aliis fixioribus, stomachum salubriter et intestina incitantibus, flatus pellentibus, calorem augentibus totiusque corporis activitatem. His accensenda sunt aromata et bitumina.

§. 170. *Continuatio.*

Oleorum aethereorum ut magna est varietas, ita gradatim transeunt in resinas, accedentibus ad oleum aethereum oxygene, extracto amaro fixioribusque particulis. Camfora cum iis, quae finitima sunt, hinc oleis aethereis proxima est; illinc balsama naturalia, quae tandem in resinas abeunt. Illa potentissimo stimulo vim nervorum organicorum sensiferam evocat, in cutem derivat atque ab aliis organis, maxime renibus et partibus genitalibus deflectit. Haec vero vasa capillaria organorum secretioni dicatorum peculiari modo suscitant, ut et urinam moveant et puris generationi faveant.

§. 171. *Continuatio.*

Balsama sensim in resinas abeunt, mediis quibusdam corporibus, oleo aethereo pariter et resina ac extracto amaro scatentibus. Serpentariae radix huc pertinet et guaiacum. Haec fortius irritando et fixius, nervos organorum secretioni inservientium sollicitant.

Adnumerari his etiam possunt cruciferarum virtutes, oleo aethereo acri et principio nondum satis cognito tribuendae (*Pharm.* §. 109). Satis fixum praebent et localem partibus stimulum, quo et eroditur cutis et inflammationis species excitatur. Ingesta autem tum ventriculi vires erigunt, tum secretionem promovent.

Hiis proxime accedunt resinosa ipsa, quorum alia fortissimo stimulo tunicam ventriculi et inte-

stinorum mucosam exagitant, ut pituita et si quae sordes adfuerint naturalibus ostiis evacuentur, et, communicata cum aliis partibus incitatione, vasorum absorbentium et capillarium actio augeatur et totum systema nervosum salubriter erigatur (*Pharm.* § 129). Alia resinosa volatiliora in remotas agunt partes, ut et secretiones in pectoris organis promovent, senegae exemplo (*Pharm.* §. 160), et lotium pellant, ut scilla (*Pharm* §. 162) et in cutem agant, ut aconitum (*Ib* §. 163). Alia denique, kali caustico forte adjuncto, exedere partes potius solent inflammationemque localem producunt. Quibus cortex mezerei, euphorbium, ipsaeque cantharides adnumerantur.

§. 172. *Continuatio.*

Insigne est discrimen, quod haec potissimum remedia et fossilia arteque parata intercedit. Horum, quae flagrantiae capacia sunt, suo plane et, quodvis singulari modo corpus incitat; fortissimo et fere universali phosphorus, multo blandiori, tum in tunicam intestinorum mucosam tum in ambitum corporis agente, sulfur, fugaci autem et universali, quo et turbae nervorum sedantur, kali sulfuratum et ὑδροθείον.

His proxima sunt alcalina, maxime ammonium carbonicum, quae universalem nervis organicis praebent stimulum, fortissimum autem pura aut caustica, quae et exedere partes solent. Blandissimum vero stimulum localem excitant sapones, quibus vasa indifferentia ad promovendam secretionem absorbtionem sollicitantur.

Similem fere saponi effectum habent sales neutri, quamvis magna sit eorum varietas. Incitans nitri vis, quae et casum interdum recipit et calorem attrahens, longissime differt a natri sulfurici vi stomachum sollicitante, ab ammonii muriatici efficacia resolvente, ab ammonii succinici et acetici virtute diaphoretica.

§. 173. *Continuatio.*

Tandem metalla laudanda sunt, in quibus hydrargyrum oxydulatum tutius reliquis remediis vasa absorbentia et capillaria stimulat, ut functiones restituantur: stibii vero oxydula in cutem potissimum agunt atque ab aliis organis vim deflectunt. Barytes etiam muriaticus suo et peculiari modo eadem organa indifferentia adficit.

CAP. V.

DE METHODO METASYNCRITICA.

a. *Modus agendi.*

§. 174.

Non dubito peculiari modo tractare hanc methodum, quamvis haud ignorem, magnam ejus partem reduci posse ad methodum stimulantem, seu incitantem. Sed cum informatio alia sit, saepe etiam ita instituatur, ut nullo modo simpliciter incitetur corpus vel singulae ejus partes, suam omnino sectionem poscere videtur.

Fuit autem nomen *μετασυγκρίσεως* a Thes-

salo, ut videtur, primo effictum, ut signaret curationem, qua τὰ συγκρίματα, sive αἱ συγκρίσεις, e quibus corpus conflatum existimabatur ac constitutum, mutarentur atque ratio penitus novaretur (*Gal. de simpl. med. facult.* lib. 5. p. 66). Συγκρίματα autem dixerunt veteres Eleatici, quos sequutus est Asclepiades Bithynius, atomorum, seu corpusculorum insecabilium rationes (*Galen. de elem.* lib. 1. p. 47). Itaque μετασύγκρισιν etiam *recorporationem* Caelius Aurelianus vertit: et Asclepiades, methodi quidem inventor, sed nomen, a methodicis sectatoribus usurpatum, nondum adhibens, hanc curationem θεραπείαν dixit φιλοπαράβολον, quam Caelius Aurelianus minus apte *temerariam* interpretatus est et periculosam.

§. 175. *Continuatio.*

Quodsi recedimus ab antiquo illo commento methodicorum, atomorum nimirum rationem posse et debere hac methodo novari et plane mutari; id tamen persuasum habemus, medici esse officium, ut totam corporis constitutionem mutet, eamque reddere satagat, quae et destructioni resistere et salubria moliri possit.

Fieri id autem duplici modo potest; vel lento modo ac suavi, ut victus ratione, habitatione, moribus penitus mutatis, aliam plane virium rationem producere studeat; vel celeriter ac fere turbulenter, ubi plerumque incitans methodus hactenus augetur, ut finis peculiaris amplius haud propositus sit,

sed universalis potius, motibus sensibusque turbulentis excitatis mutandam esse corporis constitutionem.

b. *Indicantia.*

§. 176.

Necessaria autem est haec curatio in gravissimo quovis morbo et pertinaci, qui, vi vitali infestus, indicationem caussalem eludit. Ibi quoquo modo et φιλοπαραβόλως tentandum esse e periclitandum, ut, quid natura faciat aut ferat, cognoscatur. Quodsi enim latent caussae, aut si incitans vulgaris methodus vel tonica haud sufficiunt; quid superest, quam corporis constitutionem mutare?

§. 177. *Continuatio.*

In diuturnis morbis, ab arthritide vaga, stasibus abdominalibus et inaequabili vis sensiferae distributione natis, in lue etiam venerea, scorbuto et variis cachexiis mentisque praesertim morbis unica nonnunquam spes perfectae curationis collocanda est in mutata victus ratione. Habitationis enim permutatio, itinera, navigatio, studiorum et negotiorum aliena plane indoles perfecte nonnunquam curant morbos, conamina omnia medicorum eludentes.

Roboranti methodo praemittendam esse metasyncrisin in debilitate universali, supra (§. 120) monuimus.

§. 178. *Continuatio.*

Morbos spasticos et nervosos subinde, ut et alios diuturnos, natura curat febre excitata quae naturalis est metasyncrisis, arte imitanda. Parem igitur turbam excitamus, ut finis potiamur.

Nec in ipsis acutis morbis negligenda est haec curatio, cum vires haud potis esse videntur ad caussam subigendam vel amovendam. Utiliter tunc totius corporis constitutio ita lacessitur, ut, quomodocunque id fiat, vires restitui et salubriter terminari possit morbus. Quodsi inaequabilis vis sensiferae distributio febris indolem complectitur, nova perturbatione per artem producta, morbosa silebit, ideoque veritatis quaedam species homoeopathicae curationis, quam Hahnemannus stabilivit, inde elucet.

c. *Contraindicantia.*

§. 179.

Utilissima quidem et summe interdum necessaria haec curandi ratio temeritati tamen proxima est, si qualem exitum habitura sit haec methodus, penitus latet. Indicantia enim et prognosi constitui supra (§. 51) monuimus. Itaque agyrtis similis fit medicus, si, nullo respectu ac exitum probabilem habito, metasyncrisin molitur. Cognita prius natura morbi, populari ingenio; cognitis viribus aegroti exitus ratio haud amplius latebit Qua praevisa judicare possumus, suppetiturae sint vires, sive secus.

§. 180. *Continuatio.*

Dein prohibetur haec methodus, dum caussa morbi manifesta, aut probabilis saltem, curationi occasionem praebet. Perversa esset temeritas in febre intermittente negligere viscerum abdominalium torporem nervorumque intemperiem, quae plerumque cortice peruviano optime tollitur. Quodsi vero ea curatio nil proficit, naturae viribus cognitis, expedit saepius ad θεραπείαν φιλοπαράβολον confugere.

d. *Indicata.*

§. 181.

Animi perturbationes violentae egregium interdum adminiculum largiuntur, quo haec possit curatio institui. Terrore et ira repente suscitata epilepsiam ipsamque hygrophobiam, metrorrhagiam quoque, maxime vero paralyses et febres intermittentes fugatas esse meminimus. Haud vero simpliciter incitare, sed febrem moliri et totam corporis constitutionem permutare eos adfectus monuimus (*Path. gen.* §. 167).

Magnopere prodest saepe frigus, quo irritabilitas seu contractilitas fibrarum augetur, vi sensifera in aliis partibus sopita, in aliis vero accumulata. Itaque balnea frigida in febribus nervosis ac scarlatina merito laudanda sunt, quia non solum nimiam vis sensiferae activitatem minuunt et adstringunt (§. 91), sed mutant etiam virium rationem

veramque metasyncrisin producunt (1). Hinc quoque imbrium actio salubris exponenda, quam in febre flava Jacksonius (*On the fevers of Jamaica*, p. 349), in hygrophobia incipiente Morgagni (*De sed. et causs. morb.* ep. 8. n. 32) observarunt.

Utiles etiam hoc potissimum nomine sunt succussus electrici: ope lagenae Kleistianae producti, quos fortissima incitatione et mutatione potius virium (§. 165) metasyncrisin moliri arbitror.

§. 182. *Continuatio.*

Vesicatoria, cum magnam cutis partem sensuque acuto praeditam contegunt, neque secretionem abunde augent, metasyncritice agunt. Eorum enim ope pervicaces nonnunquam morbi acuti fugantur. Simili modo agit aqua frigida guttatim ex alto delabens, qua nervorum resolutorum vires potenter restituuntur. Ignis etiam et ustio, παρόπτησις

---

(1) Galen. *meth. med.* lib. 10. p. 148. Ἐπειδ' ἐν μὲν τῷ ψύξαι καὶ ὑγράναι τὸ κῦρος τῆς θεραπείας ἐστὶν, ἅπαυι δὲ τοῖς ψυκτικοῖς βοηθήμασιν ἐφεδρεύει βλάβη διὰ τὴν ἰσχνότητα τοῦ σώματος, ἀναγκαιον οἶμαι γίγεσθαι τὸ τοῦ Θουκυδίδον· δράσαντάς τι καὶ κινδυνεῦσαι. Οἷς μὲν γὰρ ἑτέρα μὲν οὐχ ὑπάρχει τῆς σωτηρίας ὁδὸς, ἡ δὲ οὖσα μόνη σφαλερὰ καθέστηκεν, ἀναγκαῖον οἶμαι τούτοις ἐστὶν, ὁμόσε τοῖς δεινοῖς ἰέναι οὐ μὴν οὐδὲ τὸ σφάλμα θανατῶδως οὐδ' ἀβοήθητον.

veterum est ἡλίωσις, aut insolatio eumdem effectum producunt.

Magna emeticis inest vis ad metasyncrisin moliendam, dummodo uberius haud evacuent, sed succutiant potius ac commoveant viscera. Quibus et adnumeranda sunt nausea arte producta (*Path. gen.* §. 247), et connubia hydrargyri cum sulfure stibiato (*Pharm.* §. 331), ipsa unguenta mercurialia (*Ib.* §. 318). Hinc et ebrietatis usum in abigendo contagio et curanda febre nervosa inchoante trahendum esse puto (*Eph. nat. cur.* dec. 1, *ann.* 3 c. 145. *Fr. Hoffm.* opp. *vol.* 5 p. 352).

Denique arsenicum, si quando profuit, suscitata vi sensifera totius corporis metasyncrisin moliri, supra (*Pharm.* §. 352) statuimus. Simili modo agere et cuprum sulfurico-ammoniatum (*Pharm.* §. 348) et argentum nitricum in morbis rebellibus (*Pharm.* §. 312) probabile est.

CAP VI.

DE METHODO SEDANTE.

a. *Modus agendi.*

§. 183.

Quodsi nimiae virium intensionis ortum studiose perpendimus, haud unam eamdemque caussam adesse, mox animadvertimus, sed plerumque quidem inaequabilem vis sensiferae distributionem. Quae vero variam originem habens, mox in syste-

matis gangliosi, praecipue abdominalis, dispositione vel congenita vel acquisita: mox in stimulorum necessariorum absentia, profluviis praegressis, animi abjectione aerumnisque; mox in incitamentis valentioribus mechanicisque rebus, quae vim sensiferam nimis lacessunt quaerenda est (*Path. gen.* §. 57. *s.*). Quibus efficitur, sedantem methodum versari generatim in restituenda aequabili imponderabilium distributione, quod fieri potest variis modis.

§. 184. *Continuatio.*

Primum igitur sedat, qui incitamenta peregrina morbosaque amovet, sive humorum adsit colluvies et acrimonia, sive mechanice nervi obsideantur, sive aestus nimius corpus exercuerit; unde evacuantia, sanguinis missio, antiphlogistica demum optime sedare consuescunt.

Dein sedat, qui materialem caussam inaequabilis per nervos abdominales conductionis e medio tollit. Stases enim vasorum abdominalium saepenumero in caussa sunt si nervorum perturbationes nascuntur (*Path. gen.* §. 84). Itaque resolvens methodus, eaque quae naturalem sanguinis menstrui cursum promovet, magni saepe est momenti, ut tumultus nervorum compescantur.

Tertio sedat, qui teneritatem fibrae, inaequabilis distributionis comitem, roborante methodo curat. Hinc, si evolutionis periodos stipatur, si a nutritionis defectu nascitur, si longos morbos gravioresque aut humorum cladem excipit vis sensiferae perturbatio, roborans methodus, maxime,

quae victus rationem complectitur, utilissima est (§. 124. 125. s.).

Quarto sedat, qui incitamenta auget iisque nova addit, ea tamen quibus viae facilius aperiantur, quaeque diaphoresi faveant (§. 145). Itaque incitans methodus, praesertim, quae fugacissimis utitur remediis (§. 169) magnum praebet adminiculum, quo vis sensiferae perturbationis cohiberi possint.

Quinto sedat, qui humectat, lubricat et mollit fibram aridam, duram et nimis strictam: quae indoles quamvis minus caussa sit, quam effectus vis sensiferae perturbatae; magnopere tamen sedantem curandi rationem adjuvat (§. 102).

Sexto et proxime quidem ac proprio sensu sedat, qui momenti utriusque, quo vis vitalis constituitur, rationem laesam restituit, quod utplurimum suscitato fit ac erecto momento irritabili, simul tamen minuta vi sensifera (*Pharm.* §. 227). Id a narcoticis proprie sic dictis exspectari potest. Kali sulfuratum his accensere non dubito.

Novissime sedat, qui consumtionem imponderabilium auget adeoque accumulationem minuit, quod proxime fieri alcalinis, supra (*Pharm.* §. 272) posuimus. Forte et zinci oxydum et bismuthum nitricum et cuprum sulfurico ammoniatum simili modo agunt.

§. 185. *Continuatio.*

Quodsi ab iis recesseris, quae et dispositionem et caussas occasionales inaequabilis imponderabilium

conductionis tollunt, proxime sedant, quae fugacissimo stimulo secretiones augent et excretiones; tum quae consumtionem imponderabilium promovent; novissime, quae momentum irritabile erigunt, ut vis sensifera decrescat. Cum autem per somnum sileant rerum externarum impulsus, quiete distribuatur vis sensifera, momentum irritabile placide restituatur, in somno quaerenda est insignis sedandi vis, quae in omnibus vis sensiferae perturbationibus egregie valet (*Phys.* §. 386).

§. 186. *Continuatio.*

Cum duobus potissimum modis vis vitalis exserat actiones, sensu nimirum motuque, doloribus etiam et spasmis irregularis ac nimia vis sensifera intensio patet. Quae doloribus opponitur, sedans methodus, *anodyna*; *antispastica* vero dicitur, quibus spasmos debellare studemus (1). Quarum utramque generali hac sedantis methodi denominatione comprehendi posse, persuasum habemus.

b. *Indicantia.*

§. 187.

Cum dolores, deliria et spasmi symptomata sint, symptomaticae curationis emolumenta atque necessitas etiam in hanc methodum cadunt (§. 43. s.). Symptomatica tamen curatio complectitur

---

(1) Veteres tamen antispastica dicebant, quae ἀντίσπασιν, i. e. revulsionem efficiunt.

praecipue proximam actionem in alterutrum facultatis vitalis momentum, qua compescuntur turbae. Qui vero incitamenta amovet morbosa aut peregrina; qui fibrae dispositionem roborante methodo curat; qui states resolvit abdominales et impetum humorum cohibet, is in caussas potius agere quam in symptomata dicendus est.

§. 188. *Continuatio.*

Dolores, etiamsi saepius saluberrimi sunt, exigunt tamen sedantem methodum et anodynam, proprie sic dictam, si in tantam gliscunt atrociam, ut naturae molimina pervertant. Intensio enim summa, quam adferunt placidam virium directionem impedit, osculaque ductuum excretoriorum obstringit, ut nulla coctio, crisis nulla contingere possit (*Path. gen.* §. 271). Coctionem igitur promovere, crisin praeparare saepius melius nequimus, quam adhibita sedante, anodyna et antispastica methodo.

§. 189. *Continuatio.*

Dolores pariter ac spasmi sedantem methodum poscunt, si, nobilioribus organis infesti, periculum augent. Ecquis enim dolorem capitis atrocissimum aut spasmos, impetum humorum versus encephalum vehementissimum adferentes desipientiam denique ferocem, tollere medicamentis non studuerit! Maxime si praecesserit dispositio ejus organi ad virium oppressionem: ibi enim periculum in mora esse, cuivis patet.

§. 190. *Continuatio.*

Dolores, deliria et spasmi exigunt methodum proxime iis oppositam, si vires ocyssime infringunt, quod praesertim de spasmis tonicis valet. Hi enim tetani exemplo toti corpori infesti, tantam virium prostrationem adferre solent, ut brevi exitium adferant (*Path. spec.* §. 522). Nec clonici spasmi sine noxa sunt, dum caussa nervis principalibus infesta, capitalem reddit morbum, quod hygrophobiae exemplum ostendit (*Ib.* §. 533).

§. 191. *Continuatio.*

Insigniter urgent dolores et spasmi, si metus existit aliorum morborum eos excepturorum (*Cf.* §. 45). Id de epilepsia, chorea sancti Viti, tussi etiam convulsiva, quamvis per se minus periculosis, valet: in paralyses, mentis praesertim aegritudines ipsamque fatuitatem insanabilem aut apoplexiam abire (*Path. spec.* §. 527. 543). Asthma convulsivum in hydrothoracem (*Path. spec.* §. 538) et phthisin pituitosam abit (*Ib.* §. 619). Id et de desipientia praeprimis valet. Itaque Galeni praeceptum: *τὸ ἤδη γεγωνὸς ἰητέον, τὸ δὲ ἐσόμενον κωλυτέον*, studiose exsequi oportet.

§. 192. *Continuatio.*

Protinus tollere et dolores et spasmos sedantibus remediis opus est, si morbi natura ipsa vel plane nos latet, vel adeo insuperabilis est, ut nulli cedat curationi perfectae, Satius tunc est, mitiga-

re symptomata, levare molestias, virium perturbationem prostrationemque avertere, quam periclitari in curatione inutili (§. 46). In morbis gravissimis, conatus medicorum eludentibus, nil superest, nisi dolores compescere, spasmos cohibere ut placidius vel mors consequatur.

§. 193. *Continuatio.*

Indicatur haec methodus, si diuturnae spasticae constrictiones absorbtionem impediunt, unde stases oriuntur glandularumque tumores, quibus tollendis nulla alia methodus aptior est. Conii maculati ipsiusque laurocerasi praestantissima haec est virtus.

c. *Contraindicantia.*

§. 194.

Curationi, quae, remotis incitamentis superatisque obstaculis nervorum turbas sedat, nihil fere repugnat, nisi impedimenta curationis perfectae (§. 15). Quae vero proxime agit in momenti utriusque, quo vis vitalis constituitur, ratione, prohibetur saepe, et maxime quidem, si adsunt, materiales ejusmodi caussae: impetus humorum, plethora, humorum corruptio: mechanica quoque irritamenta, quae omnia prius arcenda sunt, quam ad ipsam sedantem methodum abiveris. Satius enim est caussis mederi, quam symptomata suffocare, mox reditura, si caussam intactam reliqueris aut morbi indoles eadem manserit. Capitis dolores

atrocissimi in typhi initio multo tutius fugantur frigido lavacro, hirudinibus appositis et acidi muriatici sorbitione, quam iis remediis, quae proxime dolores sedare dicuntur.

§. 195. *Continuatio.*

Contraindicantur remedia anodyna, si effectus secundarii eorum plus detrimenti adferunt, quam primarii commodi. Cum opium ventriculi vires sufflaminare, digestionem offendere, alvumque segnem reddere, impetum vero versus caput magnopere soleat augere; abstinere eo opus est in infantibus iisque hominibus, qui ante jam laborarunt iis adfectibus, qui facile ex opii usu augescunt. Impedire tamen noxios eos effectus possumus idoneis additamentis, hydrargyro muriatico miti aut radice ipecacuanhae.

Quodsi morbum etiam excitant narcotica, belladonnae exemplo; dispiciendus est detrimenti inde nati gradus, qui si minor sit morbo praegresso, audaciter est sequenda haec curandi, ratio; si major, deserenda (§. 7).

§. 196. *Continuatio.*

Gravissimum est hujus methodi contraindicans, e salubribus naturae moliminibus petitum. Quae cum saepissime dolores adferant spasmosque, hos qui praepostere sedat, naturae nutibus spretis, coctionem impedit crisesque pervertit. Ab eo vitio sedulo cavendum est, etiamsi aegri doloribus cruciati, cohibitionem anxie poscant. Medicus, natu-

rae minister, nunquam impune leges almae matris perfringit.

§. 197. *Continuatio.*

Si teneritas fibrae defectusque nutritionis merito arguuntur, et superflua est haec methodus et eo potissimum nomine nociva, quod etiam magis infirmet vires ideoque, nutritione labefactata, caussam augeat. Multo tutius est, victu uti idoneo, vitaeque rationem, habitationem hominumque consortium mutare, ut constitutio plane alia fiat, quam ad tempus tantummodo sopire tumultus. Hystericis mulieribus hominibusque, qui arthritide anomala laborant, nil aeque saepius prodest, quam itinera aëris puri montanique usus, fontium medicatorum balneorumque frequentatio. Haec igitur auxilia reddeunt fere ad roborantem methodum (§. 125. 138. 139) et metasyncrisin (§. 177. 178).

d. *Indicata.*

§. 198.

Gravissima praesidia, quae nunquam negligenda sunt, sola saepe sufficiunt, quaerenda sunt in victus ratione. Qui enim incitamenta omnia et externa et interna vitare valet, is melius doloribus obviam it spasmisque, quam dum largas ingerit opii aut belladonnae aut aliorum ejus farinae remediorum copias.

Aëris usus sereni, puri, tranquilli, nec nimis aestuosi nec nimis frigidi; cubiculi temperies idonea; lectorum positus et compositio, quae nulla

modo stimulos augere possit: exercitatio modica: vectio in curru aut equo: itinera jucunda: frictio quoque et mollis membrorum contrectatio: animi quies et ab omnibus perturbationibus immunitas: cibi digestu facillimi, blande nutrientes, nullo modo incitantes: potus sensus quidem mulcens, sed ab omni irritante indole alienus: en maximam partem earum rerum, quibus dolores spasmique sedandi sunt.

§. 199. *Continuatio.*

In somno conciliando cura omnis omneque studium collocandum, quod et diaeteticis remediis et amoto quocunque incitamento externo optime fit. Cavendum, ne lux nimia oculos feriat (1), ne pictae forte in parietibus imagines (2), ne coena lautior, vini aliorumque incitantium potus, ne occupationes brevi ante somnum mentem perturbent; ne vestimenta cubitoria, stragula vel culcitae nimis exaestuent aut duritie offendant. Facillime in somnum ire solet, qui aëre libero gravisus fuerit; qui corporis exercitatione fessus, qui alvum liquidam, saltem haud obstructam habet, qui brevi ante somnum lectione vel auditione, nullo modo perturbante fatigatus est, qui denique sonos

---

(1) Hipp. *Vict. acut.* 400. Κατακλίνειν ἐς ζοφερὰ οἰκήματα.

(2) Aret. *Curat. acut.* 1, 1. Ἐρεθστικὸν τοιχογραφίη.

auscultat uniformes. (1). Nonnunquam sufficit, eodem corporis situ decumbere et quam minime volvere corpus, ut quies somnusque accedant.

§. 200. *Continuatio.*

Sedari insultus spasticos in iis, qui dispositione ad somnambulismum gaudent, admotione palmarum, praesertim praecordiis, aut tractione earum paullo remotiore a corpore, digitis extrorsum versis; partisque etiam cujusdam dolores et spasmos compesci, admoto saepius margine palmae inferiori, molliterque inferiore versus tracto, in superioribus docuimus (*Phys.* §. 395). Huic magnetismi artificialis applicationi laudes suae derogandae sunt nec extendendae ad alias tractationes, quae casum recipiunt (§. 167).

§. 201. *Continuatio.*

Omni cura vero studendum, ut calor nimius minuatur, ut mollescat cutis, ut impetus sanguinis decrescat et alvus laxetur. Quibus perpetratis,

---

(1) Aret. *Cur. acut.* lib. 1. c. 1. *Ὑπνου δὲ ἀγωγὴ ἑκάστου καὶ τὰ ξυνήθεα· ναυτίλῳ μὲν ἡ ἐν ἀκάτῳ κατακλισις καὶ ἐν θαλάσσῃ περιφορὴ, καὶ αἰγιαλῶν ἦχος καὶ κυμάτων κτύπος, ἀνέμων τὲ βόμβος καὶ θαλάσσης καὶ νηὸς ὀδμὴ μουσικῷ δὲ ἔτι ἐθισμὸς αὐλῶν ἐφ' ἡσυχίη, ἢ ψαλμὸς λύρης ἢ πυκτίδος, ἢ μελέτη παίδων σὺν ὠδῇ· διδασκάλων δὲ νηπιάχων μύθων προσομιλίη· ἄλλοισι δὲ ἄλλα ὑπνου θελετήρια.*

quies saepe in acutis morbis, remissio spasmorum, deliriorum et dolorum sequitur. Coctionis praeparatio, eaque curatio, quae εὔροα facit spiracula, optima saepenumero est sedans methodus.

Quod cum nec humectante methodo nec antiphlogistica perfici potest, lex est in acutis morbis, ad fugacissimos stimulos valerianae, spirituum aethereorum et moschi confugere, quibus cutis functiones restitutae turbas nervorum saepe cessare jubent. Et ipsi fortiores stimuli, oleorum aethereorum et camforae, quin etiam cantharidum cuti impositarum, quarum opus omnino est, si dolores spasmique singularum partium cum pulsuum mollitie et cutis laxitate uniuntur, dolores tamen et deliria et spasmos compescunt.

§. 202. *Continuatio.*

Ad ipsa autem narcotica confugiendum est, si momentum vis vitalis irritabile labascit, vi sensifera nimis lacessita; nulla tamen praesente caussa materiali. Itaque opio utimur potissimum, si continuae vigiliae, deliria, nervorum distensiones cum pulsibus spasticis, exilibus, irregularibus, cum cute arida pallida, lotio etiam turbido aegrum male habent. Anxietas incredibilis cum alvi profluviis aut vomitu irrito nullo prorsus remedio adeo tuto cohibetur, quam opio, cui zincum oxydatum aut hydrargyrum muriaticum mite admisceatur.

Belladonna et conium et laurocerasus citra fe-

brilem statum eos spasticos adfectus fugant, quibus stases producuntur.

§. 203. *Continuatio.*

Longe alia vis est acidi carbonici, quod perturbationes solummodo nervorum gastricorum, vomituritionem et cardialgiam compescit, caloremque nimium et bilis corruptionem impedit (*Pharm.* §. 265).

Alcalina consumtionem imponderabilium in musculis accelerare eoque modo spasmos arcere videntur (*Pharm.* §. 273. 274).

Tandem et zincum oxydatum et bismuthum nitricum et cuprum sulfurico ammoniatum, celebratissima antispastica, incitamento peculiari videntur vires suscitare, ut morbosam intensionem cessare opus sit.

CAP. VII.

DE METHODO ANTIPHLOGISTICA.

a. *Modus agendi.*

§. 204.

Cum in calore nimio minuendo ligandoque et in impetu sanguinis cohibendo haec methodus versetur, quodammodo cohaerere cum methodo sedante atque cum ipsa humectante et molliente (§. 102), facile perspicitur. Namque sanguinis nimius impetus exponi nequit, nisi ex inaequabili vis sensiferae, quae per nervos organicos in vasa condu-

citur, distributione nimiaque ejus vis intensione (*Path. gen.* §. 76). Sedantem vero methodum versari generatim diximus in restituenda aequabili vis sensiferae dispensatione (§. 183). Quod cum contingat amotis incitamentis; caloris etiam, incitamentis vulgatissimis accensendi, amotio sedantis methodi species est.

§. 205. *Continuatio.*

Itaque haud uno eodemque modo antiphlogisticam methodum agere patet Refrigerat enim primum, qui calorem sensibilem cogit vaporibus formandis inservire: quod cum contingit, necessario calor sensu percipiendus minuitur, capacitate aucta (*Phys.* §. 305). Hinc perspiratione cutanea et pulmonali increscente corpus refrigeratur.

Dein refrigerat, qui res ingeri et ad corpus applicari jubet. quibus calor vincitur atque ligatur. Quod acidis fieri, salibus neutris, frigore demum ipso, notissimum est.

Refrigerat, qui incitamenta circuitus minuit et e medio tollit. Hinc, si sordes primarum viarum evacuantur, si dolores mitigantur, si animi adfectus compescuntur, si victus tota ratio ita instituitur, ut nova incitamenta circuitus gigni nequeant, aestus nimius minuitur.

b. *Indicantia.*

§. 206.

Exigi hanc curandi rationem, si aestu nimio corpus exercetur, exploratum habemus. Necessita-

tem vero hujus methodi perspiciet, qui secum perpenderit, nimiam virium intensionem, aestu manifestam, pervertere molimina naturae salubria, coctionem ac crisin impedire et in praeceps nonnunquam aegrum dare, ni eam minuamus (Cf. *Phys.* §. 250. *Path. gen.* § 30 *Therap. gen.* § 29).

Hinc non solum in inflammationibus activis, dum nondum successiones instant, sed in febribus exanthematicis aliisque ardentibus, continuis, ante ἀκμὴν, et in ea ipsa, magni momenti est, methodo antiphlogistica uti, ut naturae vires a turbis nimiae intensionis deflectantur et crises praeparentur. Eadem enim commoda, quae de humectante methodo et molliente laudavimus (§. 102), etiam de hac praedicari possunt.

§. 207. *Continuatio.*

Nec ad febrium acutarum curationem haec methodus duntaxat commodanda est, sed ad diuturna etiam mala, quae nimia vis sensiferae per calorem intensione exasperantur, inflammationibus obortis vel spasmis vel deliriis etiam. Haec symptomata nonnunquam optime tolluntur refrigerante methodo, dummodo compertum habeamus, calori nimio tribuenda ea esse.

c. *Contraindicantia.*

§. 208.

Quae supra jam de detrimentis methodi humectantis dicta sunt (§. 104-107), optime et ad hanc methodum applicantur.

Nocet enim, si neglectis caussis et virium ratione, soli caloris minutioni studemus, ubi caussae incitantes prius amovere et vires firmare expedit. In febrium malignarum progressu haud continuanda est methodus antiphlogistica, ne vires prosternantur.

Cum negari nequeat, in calore ipso salubris aliquid esse, cujus ope molimina naturae perficiantur (§. 106), caloris ejus critici indoles curiose investigetur, ne praepostere supprimatur. Verissimum enim est Galeni effatum: „ si perfecta quies „ futura est, oportere magnam et validam adfec- „ tionem praecedere solutioni " (1). Et antiquus auctor ait: „ Aestum et ardorem extremum conti- „ nere aegrum ad certum temporis terminum, do- „ nec, quae fluere debent, coquantur et crassiora „ fiant " (2).

d. *Indicata.*

§. 209.

Aestus nimius tutissime minuitur, dum cavemus ab omnibus rebus, quae incitare vasa sanguifera valent. Itaque victus rationem, quae sedantem methodum adjuvat, partim et hic commendare licet (§. 198).

---

(1) Galen. *De dieb. crit.* lib. 1. c. 1. Χρὴ, εἰ μέλλοι βεβαίως παύεσθαι, μέγα τι καὶ ἰσχυρὸν νόσημα προηγεῖσθαι τῆς λύσεως.

(2) Hipp. *De veteri med.* Καῦμα καὶ φλογμὸς ἔσχατος κατέχει μέχρι τινὸς, μέχριν ἂν τα ῥεύματα πεφθῇ καὶ γενηται παχύτερα.

Curiosissime renovandus est cubiculi aër, ne vel inquinetur vel nimis excalescat. Sicut enim experientia docuit, aëre corrupto magnopere incitari febres, ita aërem purum, ob oxygenis adfinitatem erga calorem (*Pharm.* §. 258), mitigare aestum febrilem compertum habemus. Ita et necesse est, stragulis vestimentisque uti cubitoriis, quae minus valeant exaestuare.

Ciborum potuumque et ipsorum medicamentorum insignis vis est, calorem augendi: itaque in his commodandis omnis cura adhibenda, ne ullo modo aestum producant. Levissimis utendum est cibis vegetabilibus, potibusque humectantibus (§. 111), quique dum leniter alvum ducunt et lotium, calorem minuere valent.

Animi nimia intensio mentisque perturbationes sedulo vitandae, quibus mirum est, quantopere systematis sanguiferi vis sensifera saepe accendatur.

Somnum conciliare saepe prodest; ut calor minuatur: eo enim placari vitae functiones sanguinisque praeprimis impetum sedari exploratum habemus (*Phys.* §. 384).

§. 210. *Continuatio.*

Sanguinis impetus, quo aestus cietur, vario modo minui potest. Sine ambagibus id fit venae sectione, aut si topicus aestus nobiliorum partium urget, hirudinibus vel scarificatione. Compescitur tamen etiam sanguinis impetus localis salibus metallicis et plumbi et hydrargyri, qui tum constringere vasa minima tum absorbtionem augere valent. Plumbum igitur aceticum (*Pharm.* §. 341) et hy-

drargyrum muriaticum mite (*Ib.* §. 325) praestantissimis antiphlogisticis adnumeranda sunt.

§. 211. *Continuatio.*

Magnum est hujus methodi adminiculum in excretionibus promovendis quaerendum. Tum enim amoventur iis incitamenta morbosa, tum, aucta meatuum pervia indole, humorum in vapores transitus augetur, quo facto calor decrescere debet. Itaque et alvus mollienda est et laxanda, lotii fluxus promovendus, cutis demum hactenus mollienda est, ut perspiratio increscat. Quod cum opio nonnunquam et balneis tepidis perficiatur, quanta his insit vis antiphlogistica, patet.

§. 212. *Continuatio.*

Id eximie saepe iis contingit, quae calorem attrahunt ac ligant. Quibus oxygenes ac acida merito adjudicantur, unde et acida mineralia aqua diluta et vegetabilia sorbere et sales etiam neutros, nitrum maxime; blandiores etiam, kali aceticum et tartaricum, tartarum natronatum, et boraxatum, tartarum depuratum et natrum sulfuricum, aquae copia idonea solutos propinare opus est.

SECT. III.

De humorum mutanda vel copia vel indole.

CAP. VIII.

DE DIRECTIONE HUMORUM MUTANDA.

a. *Modus agendi.*

§. 213.

Ducere humores in aversam partem, maxime vero ab internis ad externa vocare, a superioribus ad inferiora, saepe necessarium est, cum morbi vi nobiliora organa interdum ita obsideantur, ut capitalis fiat morbus, ni hac methodo succuratur. *Revellere* autem, seu ἀντισπᾶν, ex antiquissimis temporibus dicitur, qui in contrariam partem ducit, si quae, quorsum non debent, feruntur; si autem, quorsum decet, his aperit vias, ad quas quaeque vergit materies (1). Idem et ἀποκρούεσθαι, s. *repercutere*, ab uno loco in varia dispellere vocabant (2). Ratione loci, in quem illiciuntur humores, dicebatur ἕλκειν, *trahere*, *derivare*.

§. 214. *Continuatio.*

Id autem artis praesidium, ut et vetustatis auctoritate sanctum et quotidiano usu comprobatum,

---

(1) Hipp. *Enid.* lib. 6. s. 2. p. 1170 Ἀντισπᾶν, ἢν μὴ, ἢ δεῖ, ῥέπει ἢν δὲ ὅπη δεῖ, τουτέοισε δεῖ στομοῦν, οἵως ἕκαστα ῥέπει.

(2) Galen. *Simpl. med. fac.* lib. 5, p. 63.

ita gravissimis nititur praeceptis et physiologicis et pathologicis. Cum enim stimulos sequantur humores, a stimulis localibus etiam pendere impetus humorum s. congestiones, certum est (*Path. gen.* §. 77). Cum praeterea stimulorum duorum eumdem organismum occupantium alter duntaxat possit actionem suscitare, alter vero, plerumque debilior, supprimatur aut frangatur (*Phys.* §. 71); artis praesidia eo praecepto fulciuntur, quae stimulo artificiali jubent morbosum supprimere. Accedunt leges antitheseos, adsociationis et sympathiae (*Phys.* §. 72 — 74), quibus nexus organorum stabilitur, quo utimur, dum, altero incitato atque secretione ejus aucta, in altero supprimitur et aboletur morbosa activitas.

His igitur potissimum legibus nitimur, si directionem humorum convertimus in alia loca, quam quae, morbi vi compulsa, petunt. Consensui et sympathiae praecipue studendum est, ut, quaenam loca cum adfectis, vel nervorum vinculis vel simili fabrica cohaereant, pateat. Antagonismo etiam et antithesi opera danda est, ut ad convenientia loca illiciantur, quae nobiliora obsident.

§. 215. *Continuatio.*

Morborum universalium conversio in locales, utilissima saepe, dum natura eo vergit, hac ratione perpetranda est. Quodsi enim, decrescente jam universali incitatione, chemicam efficaciam, apertis viis, quod πορο̃ποιεῖν Galenus vocabat, augemus, secretionesque novas separare studemus (*Path. gen.* §. 30), omnino cessat morbus universalis.

b. *Indicantia.*

§. 216.

Necessariam esse revulsionem s. ἀντίσπασιν, atque ad alia loca ἕλξιν s. derivationem, cum nobiliora organa vi morbi obsidentur, per se patet. Oportet tamen distinguere humores irruentes variasque eorum vias observatione cognoscere, ut, quo vergant, quibusque locis vel attrahendi vel evacuandi sint, efficiatur. Sanguinis impetus vel caput vel pectus obruens venae sectione; secretiones morbosae in tunicis viscerum mucosis ad cutis mucosum rete trahuntur; colluvies aquosa in tunicis serosis vel lotio vel sudoribus tollitur.

§. 217. *Continuatio.*

Itaque in inflammationibus revulsio tentanda, dum singula tantum organa obsidet, dum in tunicis mucosis viscerum sedem habet quas liberatum iri spes est, si in externis tunicis mucosis similes ciemus adfectiones. Rheumaticae igitur et catarrhales inflammationes huic methodo potissimum cedunt.

Nec inutilis est ea curandi ratio, sed summe proficua in iis inflammationibus, quae et ortum et moram vis sensiferae, quae in nervis organicis residet, inaequabili distributioni debent, seu nervosis. Ibi enim, incitatis locis secretioni dicatis, separatisque ope chemicae efficaciae adauctae (§. 215)

non solum revellitur inflammatio a nobilioribus organis, sed universalis morbus etiam decrescit.

Magnopere demum urget necessitas ejus methodi, si inflammationes ex adfectu cutaneo suppresso, exanthematibus, sudoribus ulceribusque repulsis originem duxerunt. Nihil tum superest, nisi revellere et ducere humores ad pristinum locum.

§. 218. *Continuatio.*

Similia indicantia in variis aliis febribus valent. Si quid enim nobiliora organa obsidet, quod vel antea cutem occupaverat, vel facile in cutem ducitur, eo vocare decet. Febres omnes, quae rheumaticis aut catarrhalibus stipantur adfectibus, aut quae παλίμβολοι seu vagae ac variae sunt, μεταβολαῖσι curari, seu iis mutationibus, quae revulsione nituntur, antiquum est praeceptum (1). Hinc φοινιγμοῖς et vesicatoriis aliisque id genus epispasticis febres curamus non solum rheumaticas et catarrhales, sed nervosas etiam, dummodo incitatio universalis haud adeo conspicua fuerit.

Tempestive autem adhibemus hanc curationem, vel protinus in initio, si nondum penitus formatus morbus omnem infestaverit organismum, aut in decremento, maxime vero post coctionis signa, ubi semet remisit universalis incitatio.

§. 219. *Continuatio.*

Profluvia sanguinis aliorumque humorum revellente methodo curantur, si ex aliis profusioni-

(1) Hipp. *Epid.* lib. 6. s. 6. p. 1190.

bus orta plura adferunt damna, quam e quibus nata sunt. Sic haemoptysis ex haemorrhoidibus aut menstruo sanguine repercussis orta, revocandum esse sanguinis impetum versus priora loca urget. Pariter etiam alvi profluvia ipsaque dysenteria revulsione curantur, si e suppressa perspiratione cutanea nata sunt.

Praeterea necessaria saepe est revulsio, si profluvia adfectione nervorum sustinentur; quae si πάλίμβολος est ac modo huc modo illuc vergit, cohiberi potest, cum in organo minus ad vitam necessario secessum chemicum per auctam secretionem promovemus, ut dinamica intensio cesset (*Path. gen.* §. 30).

§. 220. *Continuatio.*

Morbi doloribus stipati revellente methodo curantur, si dolores, quibus salubris aliquid inest et critici, ob errorem naturae aut infractionem, in idoneis locis haud perficiuntur, neque in secessum humorum ac morbosas secretiones abeunt. Auxilium ferre naturae expedit, ut devia rursus in rectum tramitem revocetur. In arthriticis adfectibus vulgatissimum est praeceptum: revocandum esse morbum ad articulos, si quid ex iis in interna viscera abscessit: alii etiam dolores nobiliorum partium silent, cum articularis morbus idoneo modo decurrit.

§. 221. *Continuatio.*

In spasticis adfectibus revulsio tentanda est, si ex adfectibus cutaneis aut perspiratione naturali

suppressis orti nobiliores partes obsident. Excitata rursus scabie repercussa spasmi silent ex ea nati. Sic tetanus, qui in tropicis regionibus e refrigerio oritur, iisdem remediis curatur.

Spasmi tamen et ab hac caussa alieni, ἀντισπάσει saepenumero rite curantur, dum sperandum est, fore ut aucta per revulsionem chemica efficacia, intensio dynamica morbosa cesset. Salivatione epilepsiam solvi haud novum est: nonnunquam et purgantibus curata fuit: saepius etiam ulceribus et ustione, quam veteres jam Graeci et Arabes magnopere laudarunt.

§. 222. *Continuatio.*

Pari ratione et mentis morbi revellentibus curantur: praecipue vero, qui e cutaneis adfectibus repercussis ortum duxerunt, scabiei insitae exemplo, qua melancholiam fugatam esse meminimus. Idem morbus, ex impetu sanguinis aliunde caput irruentis natus, venaesectionibus tollitur (Aret. *Cur. chron.* lib. 1. c. 5).

Nec absonum est, excitatis per alia organa humorum secretionibus sensorium commune liberare. Hinc purgantia fortiora, vesicatoria etiam et quae exanthemata proliciunt, in melancholia commoditates plures imo sanitatem adferre compertum habemus.

§. 223. *Continuatio.*

Tandem et in variis cachexiis utilissima est revulsio, dum vel incipiens ulceratio viscerum de-

structionem eorum minitatur, vel colluvies adest aquosa aut lymphatica, dum nondum firmata est, aliorsum movenda. In phthisi incipiente fonticuli, cortex mezerei cuti impositus, provocata per unguentum e tartaro stibiato scabies, salivatio ipsa nonnunquam profuerunt (Portal *Mém. sur la nature et le traitement de plus. malad.* vol. 2. p. 75). In hydrope incipiente expediunt interdum purgantia, salivatio, exanthemata arte excitata.

§. 224. *Continuatio.*

In omnibus morbis natura ipsa nos docet productis morbis localibus, quam gravis sit ac necessaria haec curandi ratio.

Inflammationes pectoris natura solvit miliaribus aliisque exanthematibus, erysipelate etiam et diarrhoea (*Path. spec.* §. 243); dysenteria cum rheumatismis alternat, ut cessantibus his illa oriatur, curetur vero soluto rheumatismo: eadem vicissitudo exanthematum rodentium et dysenteriae observatur (*Ib.* §. 411). Arthritidem naturae ope penitus solvi, haemorrhoïdibus alvique profluviis diuturnis, docuimus (*Ib.* §. 457). Morbos etiam spasticos, epilepsiam praeprimis et hystericos adfectus similibus naturae adminiculis solvi exploratum habemus, ut et ulcera sponte orta et alvi profluvia in epilepsia salubria sint.

c. *Contraindicantia.*

§. 225.

Quae quanquam verissima, plures tamen admittunt exceptiones. Primum enim in hoc consilio nihil antiquius et gravius, quam naturae nutibus obtemperare: quo haec vergit, eo humores dirigendi sunt (§. 31). Itaque hac abutitur methodo, qui ad libitum plane humores dirigit, neglecta naturae proclivitate, neglecto popularium morborum ingenio. Nonnunquam tamen et ipsis naturae nutibus haud protinus obtemperandum est, siquidem natura molitur saepius, quod artis imitationem respuit (*Path. spec.* §. 372. *Therap. gen.* §. 30).

Peccat contra hanc regulam, qui, secretione quadam, quae forte salubris est, repressa, aliam, a naturae viis alienam suscitare studet.

§. 226. *Continuatio.*

Dein prohibetur haec methodus, quamdiu universum corpus incitatione nimia occupatur. In febris acutae vigore et incremento eo minus haec ratio adhibenda est, quo minus semet febris remittit, quoque magis intenditur totum corpus. Differenda igitur est haec methodus in id tempus, ubi, decrescente morbi vigore, natura ipsa proclivitatem ostendit ad adfectus locales.

Pariter etiam inflammatio et dolor et spasmus, quo vehementiores sunt, quoque magis universum corpus in consensum trahunt, eo minus revellente

methodo tractantor. Arthritidis activae insultus sibi potius committendus est, quam revulsio tentanda.

§. 227. *Continuatio.*

Abutitur etiam hac methodo, qui uno eodemque modo revellere humores varios aut derivare studet. Siquidem ingens est discrimen inter blandissimum modum, fluxum menstruum interceptum vaporibus calidis balneisque pedum tepidis restituere ac inter eum, qui scarificationibus aut remediis violentis drasticisque adlicit sanguinem. Expedit, naturam aegroti, morbi ingenium viriumque rationem sedulo comparare, priusquam modum ac rationem revulsionis indicaveris.

d. *Indicata.*

§. 228.

Fortissimum revellentium remediorum Galenus vocabat venaesectionem, cui sententiae quanquam haud omnino adstipulamur, satis tamen commodum habemus adminiculum, ut sanguinis impetus ex aliis locis in alia dirigatur. In contentionem olim venit acerrimam vis sectionis venarum loco adfecto proximarum, ad dirigendum sanguinis cursum. Namque, qui Hippocratem sequebantur, prope a loco inflammato, venas cubiti secare in pleuritide consuerunt; qui Aretaeum (*Curat. acut.* lib. 1. c. 10. κρέσσον γὰρ ἀπωτάτω ἄγειν). Archigenem (Aet. *Tetr.* 2. *serm.* 4. c. 68) et Ara-

bes, e remotissimis locis sanguinem mittere maluerunt. Quam litem, seculo decimosexto celeberrimam ita optime composuit Argenterius (*Comment.* 3. *in Galen.* Art. med. p. 415. 420), ut primum dispiciendum esse doceret, unde impetus sanguinis in inflammatione venerit: proximam autem ejus partis, unde irruerit sanguis, venam secandam esse: si vero proxime a loco ipso adfecto sanguinem miseris, magis etiam attrahes sanguinem. Quod nullibi manifestius est, quam in ophthalmiis. Qui enim hirudines prope ab oculo adfecto admoverit, mox animadvertet, inflammationem oculi graviorem fieri; multo leviorem vero, imo mox solvi, si e remotis locis sanguinem miserit.

Itaque in vena secanda omnino refert, locum eligere, cum incisio venae liberiorem adfluxum sanguinis producat: delectum vero venarum ipsarum merito negligimus, utpote cum sanioribus anatomiae cognitionibus haud congruum. Pariter et de scarificatione et de hirudinibus indicandum, quibus omnino revellitur sanguis a partibus iis, in quas praeter naturam irruit. Maxima autem vis revellendi inest scarificationi, quam ἐγχάραξιν Graeci vocitabant, tum ad inflammationem a loco nobiliori avocandam, tum ad rheumaticos etiam impetus avertendos, tum demum ad restituendum menstruorum fluxum et haemorrhoïdum. Egregiam habet haec methodus vim ad instaurandam cutis functionem normalem, si diuturnis laborat exanthematibus; majoribus nostris satis commendata, a nostrae aetatis medicis perperam neglecta.

§. 229. *Continuatio.*

Praestantissimis antispasticis adnumeranda sunt emplastra et unguenta e cantharidibus; quae, dum inflammationis speciem in cute cient, secretionem incitant et per consensum ac antagonismum pravae secretioni in nobilioribus partibus finem imponunt (*Pharm.* §. 149). Unde proficua maxime sunt in inflammationibus rheumaticis et passivis, in doloribus et spasmis eidem caussae tribuendis. Possunt etiam impetum sanguinis a capite avertere, si e caussa nervosa ortus fuerit: ubi satius est ea a cute amovere protinus ut φοινιγμὸν excitarunt, priusquam vesica sero depravato repleta nata fuerit.

Revulsioni inserviunt et epithemata e radicibus armoraciae, seminibus sinapis et capsici (*Pharm.* §. 154), maxime, si secretionem cutaneam augere minus in animo est, quam, cute irritata, loca nobiliora liberare.

§. 230. *Continuatio.*

Magna revellendi vis inest purgantibus, quod Galenus de attrahente versus intestina facultate intellexit (1). Incitatis intestinis attrahunt omnino humores aliorsum ruentes, eosque a nobilioribus organis revellunt. Hinc maximi usus sunt in diuturnis morbis a colluvie serosa ortis; in melancholia

---

(1) Galen. *De simpl. medic. fac.* lib. 5, p. 64. Πάντα γὰρ ὅσα καθαίρειν κατέλεξα, δύναμιν ἑλκτικὴν ἔχει.

ipsa capitisque et oculorum adfectibus, a pravorum humorum impetu ortis; in menostasia, ubi ad restituendum menstruum fluxum omnino aliquid conferunt; in morbis cutaneis, ut revellatur a cute, quidquid pravam patitur secretionem. Quantopere juvent plurimas alias aegritudines, Hamiltonius uberrime docuit (*Observ. on the utility of purgative medic. in several diseases.* Edinb. 1806).

§. 231. *Continuatio.*

Quemadmodum frigoris vis est maxime repercutiens, contractis partibus; ita calor, expansis vasis ipsisque humoribus, potenter attrahit (1). Utriusque facultatem adhibemus in gravissimis deliriis, quae typhum comitantur, dum aquam frigidam capiti repente infundimus, reliquum corpus vero aqua calida fovemus. Lotio autem manuum pedumque calida praestantissima est ad avocandum e superioribus partibus sanguinem.

---

(1) Galen. l. c. p. 63. Ἕλκει μὲν γὰρ ἀεὶ τὸ θερμὸν, ἀποκρούεται δὲ τὸ ψυχὸν.

CAP. IX.

DE MOTU SANGUINIS HUMORUMQUE ACCELERANDO.

a. *Modus agendi.*

§. 232.

Motus humorum omnis cum a mutua actione fluidi contenti et vasorum continentium pendeat, augendus est et accelerandus iis rebus, quae vicissitudinem utriusque momenti confirmant, vasorumque vires inprimis excitant. Itaque, si ob laxitatem partium solidarum motus humorum tardatur, adstringente; si ob duritiem et siccitatem, molliente; si propter energiae defectum, roborante; si e vis sensiferae torpore, incitante utimur methodo; si denique spasmis forte vasa constricta sunt, paregorica et sedans methodus exigitur. Quibus efficitur, quam varia sit ratio, qua finis hujus methodi obtinetur.

§. 233. *Continuatio.*

Cum stases seu stagnationes dicamus motus humorum justo tardiores, *resolvere stases* est motus humorum stagnantium accelerare. Itaque de resolventis methodi variis et saepe sibi contrariis modis idem sentiendum. Stases autem eae cum vel in venis, vel in vasis absorbentibus, vel in capillaribus vasis et in ipsis glandulis praecipuam habeant sedem, in haec omnia organa agi, cum stases soluturi sumus, saepius quoque solam absorbtionem promoveri, palam est (*Cf. Path. gen.* §. 80 — 84).

§. 234. *Continuatio.*

Exoluit autem nostris temporibus informatio illa resolventis methodi, quae mechanice eam agere comminisceretur. Majores enim nostri, acicularum figuras in salibus fingentes, incidere hos et findere spissos humores crediderunt; cui commento, quamvis id vulgo medicorum etiamnum placeat, nemo tamen favebit, qui corporis oeconomiam rite cognitam habet.

b. *Indicantia.*

§. 235.

Motus tardior cum frequentissimus sit, hujus methodi etiam amplissimus est campus, plurimisque morbis aptus, qui e stasi humorum originem ducunt.

Quamlibet in arteriis loci inflammati et vasis capillaribus motum esse acceleratum non dubitem, tardiorem tamen motum sequi inflammationem, nuper e Thomsonii investigationibus curiosis (*Lectures on inflammation*. Edinb. 1813, p. 80 in *Mechels arch. für phys.* 1 p. 446) didici. Itaque et in discutienda inflammatione, maxime si localis fuerit, resolventem adhibemus methodum.

§. 236. *Continuatio.*

Frequentissima autem sedes stagnantis sanguinis humorumque est in vena portarum, ejusque ramis viscera abdominalia perreptantibus. Quae

cum in plurimis morbis accusanda sit, enumerare libet eos, in quorum curatione potissimum resolvendae sunt eae stases abdominales.

Et primum quidem febres intermittentes eae, quae, magis compositae, e stasibus abdominalibus originem ducunt, resolvente methodo tractandae sunt (*Path. spec.* §. 37); quamvis haec in simplici eo morbo damni plus quam emolumenti adferat. Febres catarrhales et rheumaticas, dum frequenter recurrunt, ex eadem nasci dispositione docuimus (*Ib.* §. 63. 73): hinc resolvente methodo recte intellecta optime debellantur. Febris lenta nervosa, quae saepe ex atonia viscerum abdominalium et stasibus originem ducit (*Ib.* §. 86), insigne accipit adminiculum ex eadem curandi ratione.

Exanthemata chronica, inprimis scabies et herpes, curari saepius nequeunt sine resolvente methodo, cum e stasibus abdominalibus ortum ducant (*Path. spec.* §. 363. 368).

Sanguinis profluvia, maxime haemorrhoïdum fluxus et metrorrhagia interdum ex eadem caussa nascuntur (*Ib.* §. 394. 398): unde eadem methodus non raro prodest. Frequentius vero sanguinis menstrui suppressio cum stasibus abdominalibus cohaeret: itaque restituit eum fluxum, qui tardum sanguinis motum per vasa abdominalia accelerare potest (*Ib.* §. 441). In fluore albo curando saepissime stasium ratio habenda est, cum quibus consistit (*Ib.* §. 435).

In arthritide anomala ejusque sequelis ratio praeprimis stasium est abdominalium habenda, cum

omnis malorum caterva cum hoc viscerum statu cohaereat (*Ib.* §. 459).

Nec adfectuum nervosorum curatio saepius aliena est. Quippe apoplexia (*Ib.* §. 492), epilepsia (*Ib.* §. 530), hypochondriaci inprimis et hysterici adfectus (*Ib.* §. 551); mentis etiam morbi, maxime melancholia (*Ib.* §. 566) ex illo potissimum fonte manant.

Denique in cachexiis curandis inquirendus preprimis est status viscerum vasorumque abdominalium torpidus, cum quo et colluvies hydropica et phthisis pituitosa ac tuberculosa et scrofulosi adfectus frequenter cohaerent.

§. 237. *Continuatio.*

Quae sedes stagnationum quanquam frequentissima sit, alia tamen, et satis quidem vulgaris in vasis absorbentibus et glandulis quaerenda est. Earum partium torpor aut spastica constrictio hydropibus et scrofulis atque rachitidi occasionem praebet, quibus igitur resolvens methodus opponenda est.

c. *Contraindicantia.*

§. 238.

Quae si probe perpenduntur, comparata inprimis cum modo agendi exposito (§. 232 — 254); nescio an unquam, indicantibus rite stabilitis, aliquid huic methodo contrarium esse possit. Neutiquam enim uni curandi rationi adhaeret, qui resolvendas esse stases sibi proponit; sed modo robur

amissum restituit, jam laxas partes adstringit aut duras mollire studet, nunc vim sensiferam incitat, mox spasmos sedare satagit: jam metasyncrisin molitur, si labes diuturna est et pervicax; denique interdum ἀντίσπασιν in auxilium vocat, ut, aliorsum directo humorum cursu, nova suboriatur incitatio.

§. 239. *Continuatio.*

Circumspectionis tamen curiosae opus est in stasibus inveteratis, ne solvantur humores, qui facile in pravissimam corruptionem mutari possunt. Sicut id praeceptum vel maxime in scirrhosa glandularum duritie valet, ita et commendandum est in iis stasibus, quae per multos jam annos moratae aliter mutari nequeunt, quam in aegrorum perniciem.

§. 240. *Continuatio.*

Aliud est damnum e male intellecto curationis hujus consilio nascens. Qui enim medicamentis, quibus speciatim vim resolventem tribuimus, morbos diuturnos adsiduo agitat, solidarum partium compagem diutino incitantium usu infirmabit, teneritatemque adeo augebit, ut spastici adfectus saepenumero sequantur hanc curationem.

Prospiciendum etiam est impetui sanguinis in alias partes, qui non raro cum stasibus junctus est. Temere congestiones exasperat, qui vel resolventibus, quae incitant, vel iis, quae roborant aut adstringunt, stases discutere conatur. Sic haemorrhoï-

dum cursus nimius, sic ipsae metrorrhagiae medicamentis resolventibus in pejorem indolem vertuntur, nisi rationem habueris congestionum versus eas partes; nisi inprimis plethorae commotae obviam iveris. Itaque obstacula hujus curationis prius removenda sunt, quam ipsam adhibueris.

d. *Indicata.*

§. 241.

Ex iis, quae modo dicta sunt, liquet, quam late pateat curationis hujus utilitas, quantaque sit praesidiorum varietas.

Princeps autem regula esto: victus rationem et in hac curatione instituenda multo plus valere, quam medicamenta, tum quia toti corporis constitutioni, mutata penitus victus ratione, aliud impertitur ingenium, tum quia vires, medicamentis, quamvis idoneis, continuo sollicitatae atque infractae, victus ratione servantur.

§. 242. *Continuatio.*

Exercitatio autem corporis motusque vel activus vel passivus optimum est auxilium, quo motus humorum acceleratur. Frictio tumorum, praesertim medicamenta per strigilim instillata (*Cels.*) in hydrope, oedematibus et scrofulis optimum saepe offerunt auxilium. Nihil aeque juvat hypochondriacos aliosve, stasibus abdominalibus laborantes ac equitatio; itinera et navigatio magnopere prosunt (§. 139. 198).

§. 243. *Continuatio.*

Cum et in cibis magna vis sit, eligendi sunt, quos Celsus e medica materia dicebat, simplices, concoctu faciles, sine aromatibus exaestuantibus parati. Vitanda juscula carnium nimia, quae mollire potius et relaxare stomachum solent. Commendanda sunt legumina juniora, seminibus liquorem amnii adhuc continentibus, radices dauci, sisari, tragopogonis, scorzonerae, ceteraque vegetabilia, quae supra (§. 136) in roborante diaeta collocavi. Pariter et de carnibus et lactis usu judicandum (§. 134. 135). Insignis vero vis et ovis recentibus et sero lactis inest, quibus stases abdominales solvantur.

§. 244. *Continuatio.*

In potibus eligendis vinum gallicum rubrum, leve, fragrans ceteris praeferatur; quod cum aqua miscendum, si forte nimis exaestuat. Vitandi liquores spirituosi, vina acida, theae potus, coffeae etiam largus: prohibenda cerevisia, nisi lupulo bene condita ac fermentationem diu jam passa.

§. 245. *Continuatio.*

Quod medicamenta ipsa attinet, praecipue commendanda sunt, quae extractiva parte vel dulci vel amara gaudent. Illa, radicis graminis exemplo, blandissime solent stomachum et intestina agitare, ut motus humorum acceleretur (*Pharm.* §. 41). Haec simul roborant potentiusque incitant. Succi

recens expressi taraxaci, fumariae, marrubii, cardui benedicti, trifolii fibrini, centaurii minoris, aliarumque herbarum verno tempore sumti, quibus interponitur serum lactis, elixiria etiam roborantia, magnam habent vim ad solvendas etiam diuturnas stases. Si desunt succi recens expressi, extracta earum herbarum jungenda sunt, pro varia partium solidarum adfectione vel cum sedantibus (Asa foetida praeprimis et castoreo) vel cum resinosis acribus volatilibus (Chelidonio maxime majori, radice saponariae et stipitibus dulcamarae) vel cum sapone aut ferreis medicamentis.

§. 246. *Continuatio.*

Clysmatum usus quotidianus in his morbis magnas nostra memoria obtinuit laudes. Coquuntur autem e variis herbis, quae vel mollire duntaxat tractum intestinalem valent spasmosque sedare, vel leniter etiam incitare ac roborare. Si stricta sunt intestina, spasmisque agitatur aeger hypochondriacus, e furfuribus cum seminibus lini, herbis verbasci, althaeae, mercurialis aut malvae, additis etiam oleis blandis; si vero viscerum vasorumque torpor vincendus est, ex herbis taraxaci, millefolii, fumariae, cardui benedicti, trifolii fibrini etc., additis salibus neutris blandioribus, kali tartarico, et acetico, clysmata componuntur. Nonnunquam prodest, et balsamico-adstringentia, ut radicem caryophyllatae, et aethereo-oleosa, ut corticem cascarillae, adjungere.

Quodsi his remediis alvus et intestina saepius

eluuntur, emolumenta plura e proxima admotione eorum ad loca adfecta nascuntur: namque saepius et in intestinis crassis sordes immobiles haerent et in ramis venae portarum haec intestina perreptantibus stases quaerendae sunt. Praecipua vero spes collocanda est in effectu, quem in nervis intestinalibus producunt, quique facillime ad reliquos nervorum plexus propagatur.

Haud tamen negandum est, clysmatum usum quotidianum atque diu continuatum, si e solis mollientibus rebus componuntur, intestina nimis mollire ac debilitare, unde satius est et roborantia addere et clysmatum usum per aliquod tempus interrumpere.

§. 247. *Continuatio.*

Roborantia, balsamico adstringentia et ipsa martialia in usum vocanda sunt, quoties torpor viscerum laxitasque vasorum abdominalium praevalent, cum pituitosa colluvie, flatibus continuis et fluore albo: vitanda tamen in teneritate partium et spastica dispositione. Corticem peruvianum aut glandes quernas magnopere prodesse experientia docuit. Aquae etiam soteriae martiales merito commendantur in ea diuturna laxitate, quae in cachecticum abitura est statum. In ferri ipsius praeparatis officinalibus praestantiora ceteris ad hunc finem obtinendum sunt ferrum tartarisatum, malicum etiam et aceticum aut muriaticum cum barite muriatico.

§. 248. *Continuatio.*

Saepius tamen incitantibus, quae proprio sensu ita dicuntur, major fides habenda est. Eorum autem nonnulla specifica sunt, hydrargyri praesertim muriatici mitis exemplo, quod parvis dosibus exhibitum, systematis absorbentis torporem tollere, absorbtionem potenter promovere et stases glandularum reserare valet. Barytes etiam muriaticus eidem fini inservit.

Nec sine insigni laude dimittendum stibium, cujus oxydula, hydrogeni sulfurico nupta, egregiam habent et fere specificam vim ad incitandum motum vasorum lymphaticorum et capillarium. Sulfur stibiatum aurantiacum, sapo stibiatus, calcaria sulfurato-stibiata, stibium quoque sulfuratum nigrum, in omnibus ejusmodi morbis utilissima sunt: potentissimum connubium stibii cum hydrargyro in pilulis Plumerianis.

Mitior est, neque minus salubris sulfuris usus, quo, maxime si thermis adhibetur, potenter stases et abdominales et systematis lymphatici solvuntur.

Blandum stimulum praebent sapo medicatus et fel taurinum, quae utiliter cum asa foetida et extractis amaris ad diuturnas stases abdominales resolvendas exhibentur.

§. 249. *Continuatio.*

Peculiari vi incitante vasa absorbentia gaudet kali carbonicum quo ad tumores lacteos et hydropicos discutiendos utimur: potentiora sunt et kali

et natrum causticum, maxime vero ammonium (*Pharm.* §. 277).

In salibus neutris insignis spes collocanda est. Alii enim, kali aceticum et tartaricum, tartarus natronatus et boraxatus, blandissimum impertiunt incitamentum visceribus abdominalibus, ut et teneris prosint hominibus. Validius agit ceteris ammonium muriaticum, quo egere in stasibus pituitosis resolvendis fere nequimus.

§. 250. *Continuatio.*

Quodsi torpor adest insignis, nec extimescimus stimulorum fortiorum ancipitem forte usum, graveolentia, ut ammoniacum, galbanum ipsumque opoponacem adhibemus, maxime ad accelerandum vasorum uterinorum infimique abdominis usum. Tunc etiam vel vomitoriis studemus potenter incitare vasorum systema; vel purgantibus fortioribus intestinorum vasa ita lacessere, ut suppressus sanguinis cursus restituatur: cui fini apta est aloe, radices hellebori, gummi cambogiae ipsumque elaterium caute adhibitum.

§. 251. *Continuatio.*

Quodsi vero spasmis constricta sunt vasa, eamque ob caussam motus intercipitur, e narcoticis eligenda sunt, quorum virtutem solventem usus docuit: Conium maculatum inprimis in morbis systematis lymphatici, laurocerasus in pervicacibus abdominis stasibus. His tamen ne nimium fidatur, cavendum, cum continuatus usus torporem adferre soleat.

CAP. X.

DE HUMORIBUS EVACUANDIS.

ART. I.

De sanguinis missione.

a. *Modus agendi.*

§. 252.

Quamquam sanguinis missionem in caussis morborum numerantes, detrimenta ejus alibi (*Path. gen.* §. 147) jam perstrinxerimus; hic tamen interest, modum agendi fine therapeutico considerare.

Et primum quidem vulnus, quod venae infligimus, haud sine momento est. Agit id incitamenti loco, unde et derivare et revellere ope venae sectae possumus (§. 228).

Dein detracto sanguine, habitualem et necessarium quidem stimulum, quo partes solidae omnes continuo incitandae sunt, minuimus et amovemus. Quo stimulo, si, congesto sanguine in nobilioribus organis, vires solidarum partium oppresserit, detracto, liberatur efficacia, ut ad functiones normales redeat. Si autem vel reiteratur, vel nimia copia educitur sanguis, incitamento necessario detracto, efficacia labascit, protinus vi sensifera magis incitata (*Path. gen.* §. 54), ut et teneritas augeatur et dispositio ad spasmos oriatur et

secretiones, maxime bilis, pervertantur et motus sanguinis praeter naturam acceleretur, volumen ejus pandatur, plethora spuria subnata (*Path. gen.* §. 73). Denique vero cum energia vis sensifera ipsa prosternitur, ut musculorum vires hebescant et nervorum, nutritio turbetur et totum corpus in chachexiam pronum fiat.

Itaque, si quando sanguinis missio artis praesidium sistit, contingit id, tum incitamento derivato aut revulso; tum liberatis partibus ab opprimente sanguinis irruentis incitamento; tum denique momento vis vitalis irritabili infirmato, si quando id nimis lacessitum est.

b. *Indicantia.*

§. 253.

Solent, qui de sanguinis missione agunt, eam praecipere in plethora vera, quam e nimia vis vitalis energia cum vere abundante sanguinis copia proficisci statuunt. Cum vero rationem potius laesam esse inter copiam sanguinis et partium solidarum vim, dissidium adesse inter sanguificationis facultatem et consumtionem sanguinis, probaverimus (*Path. gen.* §. 71), nequaquam plethora per se, etiamsi vera fuerit, sanguinem mittendum esse jubet. Namque, quamvis sanguini aliquid detrahatur, minuitur tamen simul vis vitalis, amissaque cruoris portio facile restituitur. Itaque Galeni praecepto potius obtemperandum: „Satius est

» abstinere, ne vis vitae solvatur quam sanguinem » mittere, etiamsi sanguis abundet « (*Comm.* I. *in* Hipp. *de vict. acut.*). Melius est, penum minorem sanguini parando praebere, exercitatione autem corporis consumtionem generati sanguinis promovere, quam vires sanguine misso debilitare.

§. 254. *Continuatio.*

Nihilominus plethorae ea ratio quam commotam diximus, quaque, irruente sanguine in partes nobiliores, hae obruuntur, ut functiones pervertantur ac supprimantur, verissime et urgentissime indicat venae sectionem.

Quod ut rite intelligatur, necessitasque venaesectionis luculenter pateat, dispositio et caussae praegressae ante omnia considerandae sunt. Si quis enim vegeta aetate floret, cibis valentioribus nutritus, bonaque digestione conspicuus est, jam vero ex aestu insolito aut frigore inflammationem incidit, aut si apoplexia e suppresso fluxu menstruo in muliere nascitur, αἱμόφοβος esto, qui sanguinem non detraxerit.

Maxime vero popularium morborum ingenium lucem foenerare valet. Vernum tempus, inflammatoria constitutio poscunt venaesectionem, nisi graviora repugnent. Id vero popularium morborum ingenium cum *novae febris ingressu*, saepius statim haud innotesca, necessarium est interdum experimentum in sanguinis missione cautissime instituendum (§. 3).

§. 255. *Continuatio.*

At vero accidit nonnunquam caussas latere: unde, quae nec unquam negligenda sunt, symptomata in censum veniunt. Solent pulsum plenum fortemque ut indicans sanguinis mittendi praedicare: non desunt etiam, qui eo usque sanguinem detrahendum esse praecipiant, donec pulsuum haec indoles semet remiserit. Quod praeceptum quamvis ex toto taxandum sit, si modo reliqua respondent; nequaquam tamen curatio haec ad pulsuum eam indolem finienda est. Non raro enim pulsus mollissimi sunt in vera pulmonum inflammatione (*Path. spec.* § 239), in apoplexia, quae sanguinis missionem etiam atque etiam poscit, pulsus intermittentes sunt (*Ib.* §. 486). Cognitis rite caussa et morbi indole, curandi ratio neutiquam deserenda est ob pulsum oppressum: contingit enim saepius in altum denique extolli, postquam sanguinis debita copia evacuata fuerit.

§. 256. *Continuatio.*

Sanguinis e vena missi indoles ac proclivitas in secessum particularum propiorum habetur indicans repetendae hujus curationis. Quo densior enim est crusta phlogistica, eo magis urgere dicitur venae sectio. Quod quamvis generatim negare haud audeamus, ex iis tamen, quae de fortuitis caussis crustae phlogisticae monuimus (*Path. gen.* § 90), efficitur, tantum abesse, ut in hac sanguinis missi indole acquiescere possimus, ut potius et sine ea

sanguinem mittere et, si quando post nimios corporis motus orta fuerit crusta phlogistica, cavere a repetitione ejus debeamus.

§. 257. *Continuatio.*

Ut, quae generatim dicta sunt, singulatim illustrentur, *inflammatio* primum indicat sanguinis missionem, si vere activa fuerit, si febre comitata, si organa vitalia occupat, si recens orta, nondum proclivis est in successiones, si corpus robustum male habet et e suppressis cursibus sanguinis orta est, si popularis morbi ingenium activam eam signat. Pulsui minus fidendum, quam symptomatum gravitati, doloribus in pneumonia atrocibus, spiritus difficultati, anxietati et pectoris oppressioni. Saepe in morbi ipsius augmento, si pulsus etiam exiles sunt et contracti, si facies pallet, membra frigescunt, aegerque summam queritur debilitatem, repetitis venaesectionibus salus recuperatur, dummodo compertum habeamus, inflammationem vere esse activam et popularem constitutionem nequaquam esse adversam. Animi defectiones per se deterrere nequeunt, cum saepius ex obrutis partibus nobilioribus originem ducant. Qui sedentes sanguinis missionem absque animi deliquio haud patiuntur, dum cubant, multo majorem sanguinis copiam animose fundunt.

Nec nimis anxie caussis inhaerendum, si gravitas symptomatum ac periculum pluris habenda sunt. Si quis enim, vino lustrisque confectus hepatis inflammatione corripitur, summa inflammationis

vehementia febrisque continuae atrocia omnino nos cogit ad venaesectionem, quamvis caussae praegressae vires vitales potius infregerint. Qui frigus debilitantibus adnumerant caussis, rejicient forte venaesectionem in magnis frigoris conclamati noxis, ubi tamen prodesse meminimus.

Nec temporis morbi nimis curiosa ratio habenda est. Generatim quidem monitum valet, quo praecocius in inflammationibus sanguis mittatur, eo meliorem praestare effectum; sed absonum esset, intra dierum aliquot limites constringere hanc curationem, cum saepe et in progressu inflammationis symptomata omnia praesto sint, quae sanguinis missionem indicant.

Solent quidem inflammationes rheumaticae originis ac catarrhalis alienas putare a sanguinis missione; nec repugnamus, si vere passivae sunt. Attamen vidimus in catarrho epidemico, qui ex oriente 1782, 1788 et 1803 per totam fere Europam grassabatur (*Path. spec.* §. 58), pulmonum inflammationes nonnisi venaesectione posse compesci. Idem valet et de rheumaticis inflammationibus, quae interdum hactenus ardente et continua febre stipantur, ut sanguinis missio fere unicum sit auxilium.

Nec dissuadeant medico hanc curationem symptomata forte biliosa, quae ad inflammationem, praecipue pulmonum accedere solent (*Path. spec.* §. 240). Ea enim, a violentia inflammationis nata minuuntur et evanescunt, si sanguinis impetus arcetur.

§. 258. *Continuatio.*

Haudquaquam opus est, vera ubique adsit inflammatio, dummodo impetus sanguinis functiones necessarias supprimat et periculum minetur.

In typho ipso epidemico et contagioso, quamvis initio larva inflammatoriae febris indutus observetur, ubi anceps, imo magnopere noxia est venaesectio, obveniunt tamen casus, ubi, propter habitum aegri summe plethoricum, impetum sanguinis versus encephalum periculosum necessaria est haec curatio. Ita omnino fuit in eo typho, quem post clades Gallorum teterrimas in Russia et Germania 1813 per totam Germaniam observavimus.

Nec febres putridae omnino alienae sunt ab hac curatione, cum initio saepe ardentes sint et inflammatoriis simillimae (*Path. spec.* § 99). Itaque et protinus in initio utilissimam esse venaesectionem Jacksonius (*On the fevres at Jamaica*, p. 223) et Pringlius in febre castrensi, dummodo robustus fuerit aeger et initium febris inflammatoriae simile (*Diseas. of the army*, p. 270), observarunt. Nec in peste ipsa taxanda est venaesectio, dummodo sanguis in nobilia loca irruens periculum minetur. Sic Russelius neque bubonum, neque aliorum forte exanthematum eruptionem adversam esse huic curationi statuit. Metuisse se refert initio a pulsus remissione et debilitate mox post venam sectam periculosa symptomata, sed postea invenit, hanc pulsus debilitatem necessario cohaerere cum ipso morbo, neque praecocius accidere, si vena secetur,

quam si haec omittatur curatio (*Von. der pest*, tom. I. p. 171).

Febres intermittentes interdum, si verno tempore et favente epidemica constitutione subcontinuae fiunt, impetu sanguinis caput aut pectus vehementer obruente, aut si ex haemorrhoïdibus menstruoque fluxu suppressis originem ducunt, nonnisi sanguinis missione ad sanitatem perducuntur (*Stoll* Rat. med. *vol.* 4. *p.* 493).

Ita et in exanthematicis febribus tanta interdum et sanguinis nobilia organa obruentis vehementia, ut, ni cohibeatur, non solum exanthematum eruptio et perfectio impediatur, sed summum etiam periculum nascatur. Scarlatinae autem curatio multo tutior nostris est temporibus, ex quo hanc medelae rationem simul cum antiphlogisticis remediis apte adhibere didicimus. Et in ipso secundario morbo, leucophlegmatia calida, praesidio est venaesectio, cum a partibus nobilibus capitales avertat inflammationes.

§. 259. *Continuatio.*

Sanguinis profluvia indicant venaesectionem, si vel ex orgasmo universali orta partes vitales infestant, vel a suppressis aliis originem ducunt. Sic in haemoptysi sanguinem mittere opus est, si homines ea laborant aetate florentes, sanguinis abundantiam alioquin jam perpessi; si e vulnere aut percussione thoracis sanguinis profluvium ortum est; si intercepitus est fluxus haemorroïdalis aut sanguinis menstrui cursus. Ipsa metrorrhagia postulat

nonnunquam sanguinis missionem in feminis robustis, quae jampridem sanguinis abundantia laborarunt.

§. 260. *Continuatio.*

In dysenteria populari proficuum imo expeditissimum interdum praesidium peti e sanguinis missione patet, si vernales epidemias consideraveris. Hae enim utique in inflammationem pronae, paucas sanguinis meri dejectiones adferunt, summos vero dolores, tensionem abdominis dolentissimam, sitim exstingui nesciam, aliaque ejusmodi symptomata, quae ni inflammationis praesentiam, magnam tamen proclivitatem ad eamdem notant (*Path. spec.* §. 413). Puerperae, e lochiorum interceptione, in eumdem morbum incidunt, nec averti exitium, nisi sanguine audacter misso, potest.

§. 261. *Continuatio.*

De morbis nervosis per sanguinis missionem curandis magna est contentio. Magnopere fallacem arbitror indicantium vulgarium catervam, quae in apoplexia ex habitu petuntur. Namque, qui faciem venasque sanguine turgentes solummodo crederent sufficere, ut sanguis mittatur, nesciisse videntur, cum eodem externarum partium turgore posse vel serosam ventriculorum cerebri colluviem vel verum vasorum collapsum una adesse; contra vero, cum inundatione encephali cruenta interdum pallorem faciei jungi (*Path. spec.* §. 488. 491). Itaque potius ad caussas praegressas, ad diathesin aegri et

aetatem respiciendum est, si tuto hanc administrare curationem cupiveris. Aetate enim confectos plerumque sanguinis ipsius colluvie apoplecticos fieri, ideoque sanguinem mittendum esse, praesertim si ante e naribus stillaverit, compertum habemus.

§. 262. *Continuatio.*

Quamvis morbis spastici utplurimum sanguine detracto exasperentur, in variis tamen capitalis instat impetus sanguinis in organa vitae praeposita, quem avertere vena secta fas est. In tetano, » si » plurima fuerit in venis plenitudo phlebotomiam » adhibebat Asclepiades in ipsa vehementiae sum- » mitate « (*Cael. Aur.* Acut. *lib.* 3. *c.* 8). Adsentitur Hillarius, cum inflammationis metus saepius adsit (*Krankh. von Barbadoes*, p. 282. 283). Epilepsiam methodici sanguinis missione temere adhibita curare satagebant (*Cael. Aur.* Chron. *lib.* II. *c.* 4): et ipse cautissimus Aretaeus, propter gravissimum sanguinis impetum in caput venas secandas esse jubet: prohibens tamen, ne ad animi deliquium usque sanguis mittatur: πρόκλησις γὰρ πολὺ πάθεος λειποθυμίη (*Aret.* Cur. chron. *lib.* II. *c.* 4). Nostris utique temporibus jugularium venarum sectio in morbi comitialis insultibus perniciosis salutaris existimatur.

§. 263. *Continuatio.*

Quinetiam melancholia, etiamsi incauta sanguinis missione ita exasperatam vidimus, ut in mania capitalem abiret, haud penitus tamen

huic curationi repugnat. Siquidem nascitur saepius e lochiis, haemorroïdibus, menstruo sanguine suppressis: natura ipsi medetur haemorrhoïdum cursu, varicibus ruptis aliisque sanguinis fluxibus. Hinc e pristinis inde temporibus (*Aret.* Cur. chron *lib.* 1. *c.* 5), si e similibus caussis natus fuerit morbus, venam audacter secare medici consuerunt.

§. 264. *Continuatio.*

In hygrophobia defendi posset venaesectio, quod nervorum tunicas inflammatas deprehendimus (*Path. spec.* §. 535). Nec sine exemplo antiquitatis anceps haec est curatio, cum jam Eudemus eam administraverit (*Cael. Aur.* Acut. *lib.* 3. *c.* 16). Ob pulsum fortissimum Hartleyus jam intra paucos dies centum et viginti uncias sanguinis detraxit, sine omni alio remedio, nisi balneis frigidis adhibitis, quo facto aeger perfecte convaluit, etiamsi jam pathognomica adfuissent morbi symptomata (*Leske's Ausz. aus philos. transact.* vol 2. *p.* 265). Ad lipothymiam usque Petersius sanguinem detraxit, additis remediis antiphlogisticis (*Ib.* vol. 3. *p.* 187). Tiltonii (*Medic. comment. von Edinb.* vol. 6. *p.* 448), Hillarii (*Krankh. von Barbad.* p. 318. 324), Nugenti (*Vers. über die wasserscheu*, p. 10), Bartonii (*Med. and. phys. journ.* vol. 14. *p.* 123) aliorumque nuperiorum experientia salubris effectus hujus curationis in tam capitali morbo confirmatur.

§. 265. *Continuatio.*

Num in phthisi pulmonali sanguinem detrahere expediat, deliberatione indiget. Namque, quamdiu florida est, dolores sunt acuti, febris subcontinua, habitus plethoricus; cum maxime intercepti sunt sanguinis fluxus, saluberrimum est hoc praesidium, quo saepe avertere ulcerationis initium possumus. In progressu vero morbi, volumine sanguinis parso et plethora spuria orta fallitur saepius medicus, detractoque sanguine vires infirmat.

Tandem et in hydropibus prodest venam secare, si venarum turgor compresserit vasa lymphatica, eoque modo absorbtio impedita est (*Path. spec.* §. 578). Itaque jam Hippocrates (*Vict. acut.* p. 405), si anni tempus, aegri aetas et constitutio id jusserint, venam brachii in hydrope secat. Et Jo. Actuarius (*Meth. med.* lib. 4. *c.* 7), si menstruus fluxus aut haemorrhoïdum suppressi fuerint, eamdem suadet curationem, quae in hydrocephalo etiam utpote ex inflammatione oriente, interdum initio proficua fuit.

c. *Contraindicantia.*

§. 266.

Utilissima haec curandi ratio quot quantasque sanitati noxas adferat, in superioribus (*Path. gen.* §. 147) exposuimus. Inde sequentium contraindicantium veritas elucebit.

Primum autem damnanda omnino sanguinis

missio, quae sine urgentibus indicantibus administratur. Etenim, ut cum Aretaeo loquar, τὸ αἷμα ἐστὶ τῆς φύσιος ὁ χῶρος καὶ ἡ τροφὴ, seu, ut nos saepius jam probavimus, est et stimulus universalis, necessarius ac habitualis, quo partes, omnes indigent, functiones suas rite perpetraturae: est et alimentum atque materies, e qua omnes alii humores parantur. Itaque sanis interdicenda est sanguinis missio, quam nonnulli ad praecavendos morbos commendat. Tantum autem abest, ut morbi epidemici ea curatione avertantur, ut potius, infractis viribus et receptivitate aucta, multo citius hominem corripiant. Negari nequit, si verno tempore aër incalescit, sanguinem humanum etiam in majus pandi volumen, venas turgere, capitis saepe dolores, cordis palpitationes oriri, quibus adfectibus mederi se posse nonnulli existimant, si sanguinem miserint. Satius autem esset, alimenta vitare, quae corpus faciunt, potus, qui exaestuant, exercitationibus corpus fatigare, ut partes solidae firmentur.

Sunt caussarii homines, stasibus abdominalibus tardoque sanguinis per venam portarum motu laborantes, qui, dum praeprimis sedili indulgent, palpitationibus cordis, pulsu pleno et forti, capitis aestu doloribus variisque illi genus adfectibus conflictantur, quos sanguinis missione compescere credunt. Multo tutius ii consulunt sanitati, si corpus exercente et resolvente methodo utuntur.

Gravidae etiam creduntur, propter cessantem menstruum fluxum, plethora laborare, cui per phle-

botomiam minuendae studendum sit. Quanquam non inficiamur, in robustis mulieribus, quae et sanguine abundant et epulis delectantur, venaesectionem quandoque utilem esse ad praevertendum partum difficilem ipsamque peritonaei inflammationem: multo frequentius tamen nocet, detracto foetui alimento, unde pallidi imbecillesque infantes gignuntur (*Thebesius* in *Nov. act. nat. cur.* vol. 1. *obs.* 15. Cf. *Path. gen.* §. 147).

§. 267. *Continuatio.*

Dein probe cavendum est, ne levamen, statim post venam sectam sentitum, tanti credatur, ut curatio ea salutaris habeatur. In enim satis vulgare est, humorum evacuationes, etiamsi haud indicatae fuerint, levaminis tamen nonnihil protinus adferre, quoniam liberantur partes stimulo obsidente. Contra vero venaesectio, etiam urgentissime indicata, saepe nihil levaminis adfert, priusque repetita fuerit.

§. 268. *Continuatio.*

Repugnat venaesectioni aetas infantilis, quoniam *τὰ αὐξανόμενα πλεῖστον ἔχει τὸ ἔμφυτον θερμὸν, πλείστης οὖν δεῖται τροφῆς* (*Aph.* 1. 14). Nec facile senibus, nisi necessitas urgeat, vena secanda, quoniam naturaliter sanguinis copiam aetate decrescit.

Clima etiam aestuosum omnino adversarium est venaesectioni, unde veteres, qui in Aegypto medicinam et fecerunt et docuerunt, maxime Chry-

sippus Cnidius, Erasistratus et Strato Berytius, hanc curationem penitus rejecerunt.

§. 269. *Continuatio.*

Virium ratio circumspectissime consideranda est, si venam secare in morbis volueris. Inflammationes enim mere passivae, ab inaequabili vis sensiferae distributione ortae, tantum abest, ut vena secta tollantur ut potius in pessimos exitus perducantur. Sic etiam inflammatio, quae ad cacheticum statum accedit, neutiquam hac curatione tractanda est.

§. 270. *Continuatio.*

Morborum ingenium cautissime dispiciendum est, ne fallacia symptomatum nos ad perversam seducat curationem. Bilis aliorumque humorum turgor impetum sanguinis saepe versus nobiliora organa pellit, qui longe alia curatione ac venaesectione tollitur. In febribus nervosis et morbis spasticis orgasmus insignis tantum abest, ut sanguine detracto cohibeatur, ut spasmi plerumque magnopere exacerbentur ea curatione. Itaque cautissime examinanda est ratio spasmorum et nervosorum adfectuum, cum eos nonnunquam tamen ex inflammatione aut orgasmo saltem proficiscentes omnino possis sanguine e vena misso debellare (§. 271. 8.).

§. 271. *Continuatio.*

Tempus morbi praeprimis attentionem meretur. Inflammatio si jam in successiones proclivis est, si suppurationi proxima aut ipsi ulcerationi, nequaquam sanguinis missione tractanda est, sed quae crescit, viget et in ἀκμῇ versatur. Ibi caute administrata transitum in resolutionem seu discussionem optime promovet.

§. 272. *Continuatio.*

Copia sanguinis e vena mittendi morbi ingenio et gravitati, virium etiam rationi respondeat. In inflammationibus activis, violentis; in apoplexia gravissima duodecim aut viginti uncias detrahimus: minorem copiam in morbis, qui haud tantopere urgent, aut ubi viribus magis parcendum est. Sic sex aut octo unciae in febribus nervosis sufficiunt.

Quodsi minor copia exigitur, hirudines etiam apponuntur, quarum binae, si esuriunt, unciam unam sanguinis vorare consuerunt. Sex igitur, octo aut duodecim requiruntur, ut e. g. encephalitis in febre nervosa instans avertatur.

Art. II.

De mutandis, quae praeter naturam in primis viis haerent.

a. *Generatim.*

§. 273.

Chemicas omnino mutationes earum rerum contingere, quae vel praeter naturam et humoribus gastricis et intestinalibus, ciborumque reliquiis generatae, vel quae ut peregrinae in stomachum et intestina ingestae sunt, nemo negabit. Etenim et acoris primarum viarum subactio ope absorbentium alcalinorum terreorumque, et bilis concretae solutio, maxime vero venenorum curatio absque chemica mutatione cogitari nequit. Ita autem in ventriculo primisque viis haerent, ut proxime eas attingere medicamenta possint.

Alia vero sunt morbo vel caussis praegressis producta, quae sordes dicuntur, tum e ciborum reliquiis tum ex ipsis humoribus inquilinis generatae. Eae haudquaquam mutantur, nisi ratione virium has partes regentium mutata. Coctionem complectitur haec curatio, seu modum, quo sordes firmiter parietibus adhaerentes nimisque secum cohaerentes ad evacuationem proclives redduntur. Quae quidem dynamica methodus nequaquam negligenda est in ipsa chemica mutatione, utpote quae saepe simul a debilitate aut perturbatione vis digestivae pendet.

b. *De succi gastrici pravitatibus corrigendis.*

§. 274.

Duplici potissimum modo succus gastricus corrumpitur; vel acescit, vel putrescit. Utrumque vitium vel ex ingestis, quae acorem aut putredinem gignunt, vel e perturbata nervorum gastricorum efficacia exponendum est. Plerumque vero, etiamsi e ciborum qualitate lucem accipiat, commitatur tamen acrimonia acida saltem et graviditatem et arthritidem anomalam et hystericos adfectus ac hypochondriacos, ut perinde sit, quid comederint aegri (*Path. gen.* §. 248). Putredinis autem ortum fere semper a vitiata virium ratione nasci, monuimus (*Ib.* §. 94).

§. 275. *Continuatio.*

Itaque, si pyrosi adficitur aeger, occurritur quidem tempestive magnesia, kali carbonico et natro, calcaria etiam e lapidibus cancrorum concharumque testis. Saepissime tamen haec non sufficiunt, cum illico recurrat acor, ut vegetabilia in eum prona comesta fuerint. Addenda igitur sunt ea, quae fugacissimo stimulo sedant, aut incitant etiam vires stomachi, ut regularis moderataque actio nervorum restituatur. Olea aetherea fragrantia, fructus et radices ea continentes (Calamus aromaticus, fructus carvi, coriandri, nux moschata: chenopodium ambrosioides: mentha crispa et piperita) multo tutius acrimoniam succi gastrici aci-

dam domant, quam terrae et alcalina. Amara quoque (Fel taurinum, centaurium minus, carduus benedictus etc.) et balsamico-adstringentia (Thea Bohea, radix caryophyllatae, ipseque cortex peruvianus) utiliter ad eumdem finem adhibentur. Hystericis mulieribus confert plerumque asa foetida aut castoreum cum felle taurino.

§. 276. *Continuatio.*

Putredo succi gastrici, quae initium febrium putridarum constituere solet, chemicam omnino admittit curationem. Carbonem enim (*Pharm.* §. 300): acidum carbonicum, in fontibus medicatis naturaliter contentum, aut e rebus fermentantibus, potione Riveriana et mixtura Hulmiana eliciendum (*Ib.* §. 265): acida alia vegetabilia, tamarindorum maxime et citri, quibus nonnuli sales neutros et ipsum culinarem admiscent (*Ib.* §. 287) putredini chemico modo resistunt. Quod et de mineralibus contendi posset, ni dynamica eorum, maxime acidi muriatici, actio magis conspicua esset. Ipsis etiam acidis vegetabilibus, ut melius in vires agant easque refocillent, admiscentur leniter aromatica. Mixtura sulfurico-acida et elixirium acidum Halleri saepe multo potentius putredinem arcent, quam acida simplicia.

c. *De concrementis bilis solvendis.*

§. 277.

Calculos biliarios ex atonia viscerum digestioni inservientium et torpore venae portarum oriri probavimus (*Path. gen.* §. 111). Neque tamen eo minus chemica eorum mutatio contingit, si intestini duodeni partem eam occupant, ubi proxime in eos agere medicamenta possunt. Oleum terebinthinae cum aethere sulfurico mixtum peculiari ea vi gaudere, ut calculos hujus generis solvat, jam monuimus (*Pharm.* §. 119). Idem et de spiritu terebinthinae cum spiritu nitrico-aethereo mixto valet.

d. *De peregrinarum rerum et venenorum sontica qualitate compescenda.*

§. 278.

Peregrina, quae praevalente quodam elemento noxios effectus producunt aut destruunt etiam partes vitales, ita generatim tractanda sunt: ut tum sontica eorum indoles protinus corrigatur, tum partes custodiantur, tum denique quam ocyssime ejiciantur. Ultima quidem indicatio ubique locum obtinet, si statim post ingestas eas res ad aegrum accedimus. Custodiuntur partes mucilaginosis, gelatinosis et albuminosis, oleosis etiam et lacte uberrime ingestis. Haec etiam sola sufficiunt ad subigendos acrium resinarum effectus.

§. 279. *Continuatio.*

Oxyda metallorum et sales eorum ingesti, iis vincuntur, quae oxygeni libero resistunt. Ei autem fini inserviunt praeprimis sulfur, kali sulfuratum, calcaria sulfurata et liquor ammonii sulfurati, thermae praeprimis, quae sulfur continent. Haec omnia et plumbi et hydrargyri oxyda optime reducere sonticosque effectus arcere valent. Stibii quoque oxydulati connubia cum sulfure utriusque metalli oxydati noxiam qualitatem emendant. Novissime et ferrum in morbis ab hydrargyrosi ortis conferre observatum est (*Pharm.* §. 355).

Arsenico contrarius est sapo medicatus: narcoticis venenis resistunt acida, praesertim vegetabilia, quae igitur largis dosibus aceti, fructuumque horaeorum ingerenda sunt. Iis autem, quae acido borussico scatent, ammonium mederi, nupera Vindobonensium medicorum experimenta docere videntur.

e. *De flatibus pellendis.*

§. 280.

Flatuum, seu spirituum in intestinis collectorum ortum e suppressis aut labefactatis intestinorum viribus exposuimus (*Path. gen.* §. 248). Hinc igitur, quanquam haud plane negemus, chemico modo posse flatus coërceri, ea tamen curandi ratio tum multo plus negotii facit, tum generatio-

nem spirituum novam praepedire nequit. Gas carbonicum, si quando in stomacho intestinisque elicitur, magnesia usta et aqua calcis; gas hydrogeneum carbonibus; gas oxydatum azoticum calcaria potenter absorberi dicuntur. Quae remedia, si forte eum effectum producunt, nunquam tamen tanta copia ingeri possint, ut omne flatuum volumen absorbeant.

Multo satius est, caussas spirituum intra intestina collectorum amovere, eoque modo flatus ipsos pellere. Sordium copia ingens, quae saepe vires intestinorum supprimit, ut flatus gignantur, iis educenda est, quae alvum moliuntur, admixtis, quae spasmos sedare leniterque firmare intestina possunt. Rhei radix cum aromaticis, calamo maxime aromatico: sales neutri cum infuso chamomillae: tartarus depuratus cum cortice aurantiorum egregie saepe opitulantur. Clysmata praecipue prosunt ex aromaticis, alvum mollientibus et spasmos sedantibus composita.

Quodsi hernia constricta est, mechanicis prius et idoneis aliis remediis ea constrictio laxanda est, quam ad flatuum ipsorum curationem processeris.

§. 281. *Continuatio.*

Quae dicuntur *physagoga*, aut barbare, *carminativa*, pleraque aromatica sunt, oleo aethereo extractoque amaro praegnantia, quae tum suavem fugacemque nervis impertiunt stimulum, quo spa-

smi tolluntur, tum roborant intestina, ut inaequabilis vis sensiferae distributio cesset. Celeberrima sunt cortices aurantiorum; fructus cardamomi, coriandri, carvi, foeniculi, phellandrii; herbae menthae piperitae et crispae, melissae, chenopodii ambrosioidis; radices calami aromatici, angelicae et zedoariae: ipsa etiam graveolentia, asa foetida, castoreum, valeriana, milletolium et absinthium. Quinetiam fugacissimus stimulus spirituosorum spirituumque aethereorum, si torpent intestina, flatus pellere valet.

Externis quoque irritantibus expelli posse flatus, si pertinaciter regenerantur, patet e moxae usu apud Japoniae Chinaeque incolas, quo colicas flatulentas citissime et tutissime curant (*Hallmann* in *Thunberg. diss. bot.* vol. 1. p. 170). Veteres cucurbitas siccas abdomini imponere, recentiores etiam emplastra vesicatoria adhibent, ut torpor intestinorum tollatur (*Medic. Comment. v. Edinb.* vol. 9. 1. p. 82).

f. *De vermibus enecandis.*

§. 282.

Quamlibet haud inficiemur, nonnullis remediis inesse aliquid specifici, quo vermes intestinales interimantur; stanni limati exemplo, extracti nucum juglandum et seminum santonici; pleraque tamen anthelminthica eo potissimum valent, ut intestina incitando, pituitam solvant atque educant, quae vermium, maxime lumbricorum, sedes est: non-

nulla etiam spasmos simul compescunt aut robur partium augent, quo nova pituitae generatio impeditur. Insignes ferrum meruit laudes, pares fere cortex peruvianus, quorum neutrum, nisi firmatis intestinis, agere potest. Gummi contra cambogiae, aloe, hydrargyri praeparata pituitam educunt, vermibusque eripiunt alimentum. Asa denique foetida, valeriana oleumque animale, quae nonnulli specifica habuerunt, spasmos sedare, adeoque normalem restituere virium rationem valent.

g. *De coctione promovenda.*

§. 283.

Cruda dicebantur majoribus nostris ea, quae perversa quidem secretione generata partibus tamen continentibus adeo firmiter adhaerere videbantur, ut naturae vi minime possent educi, sed incitamento suo praeternaturali etiam magis turbarent vires spasmosque adferrent. Hinc Galenus impactos dicebat et ut ita quis dicat incuneatos ejusmodi humores (1). *Coctionem* autem vocabat mutationem eam, ope naturae virium perfectam, qua ad *σύμμετρον κρᾶσιν*, ad mitiorem et tenuiorem aut spissiorem etiam indolem converterentur. Ea igitur mutatio versatur tum in demta acrimonia,

---

(1) De causs. sympt. *lib.* 3. c. 5. *Ἐμπεπλασμένος καὶ ὡς ἂν εἴποι τις, ἐσῤῥηνόμενος ὁ λυπῶν χυμός.*

tum in attenuato eo, quod nimis cohaeresceret, tum in conspissando, quod nimis tenue esset et fluidum (1).

Quodsi nos, generatim hanc informationem stabilientes, cruditatem diximus deflexum summum a normali virium aequabilitate, coctionem autem, inclinationem morbi, seu remissionem eam, qua sensim aequabilis virium ratio restituitur (*Path. gen.* §. 120); coctionem etiam sordium ita promovemus, ut molliente methodo et humectante nimiam fibrarum tensionem tollamus faciamusque εὔροα omnia, quibus natura aliquid educere potest; ut sedante methodo spasmos, remissioni contrarios, compescamus; ut incitantibus denique secretionem corrigamus. Itaque, quam varia sit haec curandi ratio, patet.

§. 284. *Continuatio.*

Coctio sordium gastricarum et intestinalium saepe sola methodo antiphlogistica, humectante et molliente perficitur, si sanguinis orgasmus, febris valida cum cute arida, lingua sicca et partium omnium solidarum magna intensione jungitur. Venaesectionem ipsam praemittere in plethoricis, febribusque ad inflammationem pronis opus est.

---

(1) Hipp. *De prisc. med.* p. 15 Πέσσεσθαι καὶ μεταβάλλειν. καὶ λεπτύνεσθαι καὶ παχύνειν, δια πολλῶν εἰδέων καὶ παντοίων... Ὅσῳ ἂν πλέοσι μίσγηται, τοσούτῳ ἠπιώτερα καὶ βελτίονα.

Ad haec potiones refrigerantes, acidulae aut e salibus neutris, parca dosi exhibitis, prosunt. Sufficit saepe kali aceticum aut tartaricum aqua pura solutum exhibere (§. 201. 210).

§. 285. *Continuatio.*

Coctio sordium gastricarum, dum spasmi corpus infestant, promovetur nauseosis, seu exiguis dosibus eorum, quae vomitum cient, praesertim ipecacuanhae, cui addere pauxillum opii juvat. His quoque adnumeranda sunt, quae fugacissimo stimulo remissionem adductura sunt: spiritus aetherei, radix valerianae. Denique etiam zinci oxydum et moschum et opium ipsum, prout aegritudinis ratio singula postulat, in auxilium vocanda sunt.

§. 286. *Continuatio.*

Quodsi tenax humorum indoles cum inertia stomachi et intestinorum juncta est, fortiora resolventia: ammonium muriaticum, ammoniacum, extracta amara adhibenda sunt, quibus demum tonica roborantia adduntur (§. 142). Tota autem methodus, quae stasibus resolvendis par est, huic quoque fini apta invenitur (§. 251. s).

Abutuntur tamen hac methodo, qui negligunt naturae nutus. Cum enim huc vel illuc vergit, eo potissimum ducendi sunt humores, ne unquam repugnemus naturae.

Art. III.

De vomitu ciendo.

a. *Modus agendi.*

§. 287.

Generalem vomitus expositionem cum in superioribus (*Path. gen.* §. 247) perstrinximus, patet, his succussibus violentis, non solum brevissima via eliminari stomachi contenta et intestini duodeni, sed e ductibus etiam choledochis et pancreatico exprimi, si quae ibi abundant, et omnia viscera sub hypochondriis sita valide agitari, stases reserari et motum praeprimis per venam portarum accelerari. Diximus, nisibus vomitum comitantibus impetum sanguinis versus pectus et caput augeri; validis musculorum abdominalium motibus nervorum etiam distensiones nasci; nisibus denique violentis rumpi posse vel vasa vel membranas.

§. 288. *Continuatio.*

Therapeutice vero vomitum contemplaturos decet emolumentorum memores esse, quae praecipua producere haec curatio potest. Et primum quidem motus ille antiperistalticus finem imponere solet nimiae peristaltici motus contentioni, unde diarrhoeas diuturnas sistere valet. Dein excretio saburrae gastricae via fit brevissima, qua vitatur damnum, e longinqua ductione per tractum intestinalem nascens. Multo citius igitur, si quae peregrina et venenata in stomacho intestinoque tenui sedent,

expelluntur, multoque tutius, quam id per alvum fieri potest. Succussus etiam salubres sunt, ut toti motricium fibrarum compagi alia impertiatur temperies, ut exagitatae torporem vasorum tollere, spasmos quoque in remotis partibus sedare, secretiones promovere possint. Hinc minus frangere vires solet vomitus quam alvi ductio; hinc resolventem pariter ac sedantem methodum adjuvat, ipsamque metasyncrisin.

b. *Indicantia.*

§. 289.

Indicatur vomitus, et urgentissime quidem, si peregrina, quae natura subigere nequit, et venena, maxime narcotica, in stomacho et intestino forte tenui haerent. Quodsi forte adfuerint, quae alioquin prohibere possint hanc curationem, in hoc tamen casu vel postponenda sunt, vel, si fieri potest, removenda, cum necessitas vomitus summa sit (§. 58. 59). Si narcotica venena, opium et belladonna, ingesta sunt, exhibitum promtissime emeticum non solum brevissima via expellit, quod nociturum est, sed agitato systemate nervorum effectibus narcoticorum serioribus resistit.

§. 290. *Continuatio.*

Paullo difficilius paucis verbis exponitur necessitas vomitus, dum sordes primas vias occupant. Quodsi manifesto ira aeger excanduit, aut ciborum vel potuum copia se ingurgitavit, extemplo vomi-

tum ciere magnopere expedit: expedit etiam, dum popularis morbi ingenium sordes biliosas aut pituitosas turgentes signaverit, dum naturae nutu salutaris vomitus praecesserit, aut nausea saltem continua indicaverit cum aliis turgoris sordium signis vomitum salubrem futurum. Id vel maxime contingit sub ipso morborum initio, si nondum forma evoluta est, si symptomata praesentia caussarum effectibus manifestis adnumeranda sunt. Quodsi vero in morbi progressu, ex adfectionibus organorum digestioni inservientium sordes nascuntur, eaeque turgent, vomitu quidem tolluntur, sed augetur ipso vomitu adfectio organorum: hepatis maxime inflammatio, quam saepenumero turgor bilis sequi solet. Nonnunquam etiam ex inaequabili virium distributione in progressu morbi sordes nascuntur, quibus idonea quidem interdum sunt emetica, licet et augere inaequabilem virium dispensationem possint.

§. 291. *Continuatio.*

Magna est vomitus arte exciti utilitas in stasibus reserandis et motu sanguinis humorumque per venam portarum accelerando (§. 260). Adjuncta sunt commoda e temperie nervorum gastricorum splanchnicorumque nata. Unde in febribus intermittentibus, ipsisque malignis et comitatis insignis spes est in vomitu collocanda, quem praecipue sulfur stibiatum aurantiacum tartarusque stibiatus producunt.

Hinc magna est derivanda efficacia emetico-

rum in adfectibus diuturnis stases abdominales excipientibus. In phthisi pulmonali, pituitosa et tuberculosa expeditissimum est, vel ipecacuanham vel sulfur stibiatum ita exhibere, ut modo nauseam jam vomitum ipsum cieant. Cuprum sulfuricum et sulfurico-ammoniatum Britanni in ea phthisi, quae ipsis vulgatissima, exhibent, ut et stases abdominales resolvant et metasyncrisin moliantur.

Hydrops, qui saepe spontaneis vomitibus cedit, emeticis etiam interdum fugatur, si e stasibus abdominalibus ortum duxit Praxagoram jam vomitum jussisse non solum jejunum, verum etiam post vespertinum cibum, in hydrope, memorat Caelius Aurelianus (*Chron.* lib. 3. c. 8). Et recentiores nonnulli scillam potissimum eo consilio adhibent, ut vomitum cieat.

In menostasia et fluore albo, qui hanc excipit, ex abdominis stasibus derivandis repetitus emeticorum usus saepe magnopere juvat.

Quid quod in ipsa haemoptysi, quae alioquin ex toto vetat emetica (§. 308), si e stasibus ortum ducit, vicaria forte haematemeseos excretio Praxagoras jam (*Cael. Aurel.* Chron. *lib.* 2. c. 13), nostris temporibus Stollius et Dömlingius emetica egregium usum praestare docuerunt.

§. 292. *Continuatio.*

Magna est insuper vis vomitus arte excitati ad incitandas vires, ut crisin moliantur, sive per cutim id fiat, sive per vias aëriferas, sive per renes et vesicam. In febribus praeprimis lentis nervo-

sis aut versatilibus eo consilio potissimum exhibentur, ut torpidae vires sollicitentur, crisisque, qua natura vergit, promoveatur. Metasyncritico et antagonistico modo agunt, ut lacessito stomacho caput liberetur blandaque sequatur perspiratio.

Nuper etiam rheumatismum acutum ita curare ausi sunt, ut vomitu ineunte morbo producto totius corporis ambitus incitaretur, atque perspiratio cutanea suppressa restitueretur.

Pari ratione utilis est vomitus arte excitatus in febribus exanthematicis, ubi virium torpore impeditur exanthematum eruptio ac perfectio. Unicus saepe vomitus sufficit, ut naturae vires erigantur ac crisis necessaria per exanthemata consequatur.

§. 293. *Continuatio.*

Nec sedans virtus emeticorum negligitor. Explicanda ea est ex alieno stimulo, quem haec remedia stomacho impertiunt, quoque morbosa incitatio compesci potest (§. 203). Utile maxime est id consilium, cum spasmi e stasibus abdominalibus originem ducunt: quod cum in hystericis adfectibus et hypochondriacis locum obtineat, utilissima saepe esse in iis emetica patet. Omnium etiam medicorum testimonio probatur eorumdem remedium usus in epilepsia, vel ante paroxysmum daturum, vel exiguis et repetitis dosibus exhibitorum, quo facto sedare tumultus ex inaequabili virium dispensatione ortos consuescunt. In eclampsiis infantum Chalmersius (*Von den krankh.* in

Südkarol. 1. p. 74) nil utilius praedicat emeticis e tartaro stibiato paratis. Confirmat usum in eodem morbo Richterus (*Med. und chir. bemerk.* p. 132).

Utilissima profecto emetica sunt in tussi convulsiva, ubi non solum pituitam tenacem expellunt, sed alium impertiunt stomacho stimulum, cui morbosus cedit, stases etiam resolvunt, si quae adfuerint (Remers's *Annal. der klin. Anst. zu. Helmst.* 1. p. 359).

§. 294. *Continuatio.*

Quamvis generatim inflammationibus repugnare videtur emeticorum usus (§. 303); sunt tamen variae inflammationum species, vel e sordibus biliosis ortae; vel a solutione spontanea, ob vires naturae perturbatas aut fractas, alienae. Iis auxilium ferre emeticis haud dubitamus.

Sic, cujus auctoritatem nulla delebit aetas, Stollius in ipsa pneumonia, quae popularem morbum biliosum sequeretur, emetica summa proficua invenit, cum post eorum denique usum et sputorum coctio et dolorum mitigatio et crises perspiratione absolvendae contingerent.

In angina membranacea emetica saepe prodesse, vel inde elucet, quod vomitu saepe membranas illas morbosas salubriter ejici meminimus (*Path. spec.* §. 228). Testimoniis Crawfordii, Withersii (Remerk. *Ueber die fehler beym Gebr. der. arzneym.* p. 95.), Smithii (*Memoirs of the med. soc. of Lond.* vol. 6. p. 74), Lentinii

(*Beytr.* 1. p. 306. 3. p. 195) aliorumque insignis usus ejus methodi ad solvendas membranas confirmatur.

§. 295. *Continuatio.*

In dysenteria quanta sit emeticorum utilitas, neminem latet. Invertunt directionem motus, quo intestina laborant, ut, quae deorsum continuo tenderet, jam sursum contingat: expellunt, quae forte adsunt sordes, spasmos, quibus conflictantur intestina, sedant, et cutis functiones suppressas ad normam redire cogunt. Praestant id omnino, dum exiguis dosibus, ne abundans sequatur expulsio, exhibentur: quae virtus maxima est radicis ipecacuanhae.

Pariter juvare et in diarrhoeis diuturnis supra jam monuimus (§. 288).

§. 296. *Continuatio.*

Nec sine laude dimittenda est haec curatio in variis eclysibus, maxime in apoplexia, vel serosa, vel e consensu e sordibus biliosis oborta. Sic et in amaurosi quam Schmuckerus ex ira subitaneam observavit, quaeque interdum e stasibus existit abdominalibus, prodest emeticum exhibere ut vel sordes eliminentur vel stases abdominales solvantur atque nervis splanchnici alienum excipiant stimulum.

In insaniae genere, quod longius spatium recipit, seu melancholia, Celsus jam suadet vomitum ciere. Magnae doses emeticorum, ut torpor virium

tollatur, stases etiam atrabilariae solvantur, a pluribus recentioribus, Perfecto inprimis et Buchhavio, commendantur. Exiguis autem et repetitis dosibus, ut sola nausea oriatur, prodesse omnes consentiunt.

c. *Contraindicantia.*

§. 297.

Prohibetur haec methodus primum cruditate sordium, in morbo jam formato. Quodsi enim nondum paratae sunt sordes ad evacuationem, si potius impacae haerent plicis intestinorum, si nimis tenaces sunt aut acres, prius naturae adminiculo et artis praesidiis coquendae sunt (§ 283 — 285). Excipiendum tamen initium morborum nondum formatorum, et a manifestis caussis ortorum, ubi brevi post iram aut ciborum vorationem nimiam emetica praesentanea praestant commoda. Excipienda etiam peregrina et maxime venena, quae coquere natura et mutare nequit, quorum igitur expulsio urget.

§. 298. *Continuatio.*

Dein contraindicat plethora, et impetus sanguinis in nobiliora irruentis. Qui congestionibus versus caput et pectus laborant, aegre ferunt vomitum: vitandus igitur, ni urgeant indicantia (§ 294. 296). Hinc igitur gibberi senesque decrepiti, in apoplexiam proclives, haud sine graviore molestia vomere solent: saepe quoque pessime inde habent.

Nec gravidae, maxime tertio mense, ubi in abortum sunt pronae, facile vomunt, nisi urgeat necessitas.

§. 299. *Continuatio.*

Alvi obstructio pertinax prohibet vomitum, cum impetus sanguinis in pectus et caput ea magnopere augeatur. Itaque alvus prius eluenda est, quam vomitum cieamus.

Hernia adflicti, si constrictio annuli aut incarceratio metuenda est, vel vitare vomitum, nisi in praecipiti sint, vel fulcire περιζώμασι aut ipsa manu, dum vomunt, partes adfectas debent.

§. 300. *Continuatio.*

Virium ratio et naturae molimina ex toto observanda sunt. Interdum enim spasmi validi cardiam ita constringunt, ut vomitus facile consequi nequeat, nisi prius spasmi sedentur. Ubi jam intentae sunt vires, in accessibus febrium et vespertino tempore, haud facile vomitus ciendus, sed dum febres semet remiserint et matutinis horis.

d. *Indicata.*

§. 301.

Delectus emeticorum studio summo instituendus est, prout citius vel tardius, mitius vel fortius vomitum concitare effectusque secundarios promovere cupimus. Ad mitiora et quae cito agunt, referuntur aqua tepida, larga copia ingesta, titil-

latio etiam pharyngis ope plumae. Mitioribus quoque accensenda radix ipecacuanhae, quae et spasmos sedare et perspirationem augere solet (*Pharm.* §. 146). Sulfur stibiatum aurantiacum et vinum stibiatum in blandioribus nominanda, quae simul stases potenter solvere et mitigare spasmos valent.

Fortius emeticum praebet tartarus stibiatus, ocyus ceteris agit, alvumque simul ciet. Hoc etiam potentius agunt zincum sulfuricum et cuprum sulfuricum, maxime commendanda, si venena narcotica ventriculum obsident.

Minus tutae sunt radices asari, bryoniae, hellebori albi, herba gratiolae etc., quippe quae spasmos potius concitant et quandoque ventriculum inflammant.

Art. IV.

De alvo ducenda.

a. *Modus agendi.*

§. 302.

Mire varius est agendi modus eorum, quae hoc capite comprehenduntur. Etenim alia sunt, quae duntaxat obstacula amovent, alvum comprimentia, unde, si sicca est et constricta intestinorum compages, et olea et aqua tepida, qua alvus eluitur, ipsaque sedantia alvum ducere possunt.

Alia sunt, parum remota ab his, quae, dum

calorem nimium ligant, constricta vasa strictosque aperiunt ductus excretorios: hac blanda excretione per totum tractum intestinalem promota alvoque liquata aestum minuunt, revellunt mitissime ab aliis organis, adeoque normalem restituere virium distributionem valent. *Laxantia* haec dicuntur, extractis plantarum dulcibus aut saponaceis, salibus etiam neutris mitioribus vegetabilibus comprehensa. Haec quoque, exiguis dosibus adhibita, coctionem promovere et stases resolvere valent.

Tandem, quae significantius *purgantia* dicuntur, principio resinoso saponaceo gaudent, quo potenter et diu vellicant intestina, motum peristalticum fortiter augent, ut et expulsio sordium eorumque, quae in intestinis continentur, contingat et sensus intestinorum augeatur et adliciantur humores potentius ex aliis partibus ac revellantur. Solent etiam, quae fortius alvum ducunt, absorbtionem cutaneam augere, ut corpus gravius fiat post purgationem et contagium facilius suscipiatur.

§. 303. *Continuatio.*

Itaque patet, haudquaquam in intestinis solis hujus curationis actionem finiri ac circumscribi. Irritato enim tubo intestinali, corporis longitudinem fere sexies superante, cum toto corpore communicatur ea incitatio, ut sensus torpentes motusque suscitentur, absorbtio augeatur et in diuturnis morbis salubris nonnunquam agitatio sequatur.

Sed ipsa ea irritatio, ut salubris esse potest, ita, propter secretionem auctam, corruptioni humorum ansam praebere solet. Etenim adlecti continuo humores non possunt non corrumpi, ut repeti alvi ductio debeat. Quod quam noxium sit, vel e debilitate patet, quam necessario adfert continuata tanti tractus incitatio et humorum copiosa excretio.

§. 304. *Continuatio.*

Inficiari quidem nequit, varia remedia, quae huc pertinent, peculiari ac specifico plane modo partes adficere, ut singularium etiam humorum adfluxus sequatur, sicut rhei radix speciatim bilem corrigere solet et evacuare, hydrargyrum vero muriaticum mite pituitosos humores; haud tamen generatim adstipulari possumus veterum sententiae, quae cuivis fere remedio suos tribueret humores, quos e corpore educeret.

b. *Indicantia.*

§. 305.

Generatim quidem statuimus, in quocunque morbo alvum esse liberam servandam, cum ingens ille tractus merito dicatur *organum depurgatorium*, quo ad normam valetudinis secundae agente, orgasmus febrilis mitigetur et congestiones deriventur. Hinc vehementia febrium minuitur, coctio promovetur, metastases impediuntur, quamdiu alvus libera manet et aperta. Cui quidem fini

inservit methodus humectans et antiphlogistica, clysmatumque applicatio, si intra nychthemeron alvus non cessit.

§. 306. *Continuatio.*

Laxantia speciatim indicantur sordibus. Sed studiose investiganda est sordium ortus et indoles, priusquam evacuationem moliamur. Sydenhami effatum: » Nihil novum est, variis in febribus sor» des generari, « gravissimum est, et rite observatum, impedit nos, quominus eas sordes educamus, quae in progressu morbi, tanquam ejus effectus, nascuntur.

Itaque sordes protinus indicant laxantia, si a caussa manifesta, ciborum reliquiis etc. ortae, deorsum tendunt. Id autem cognoscimus lingua sordibus obducta, appetitu deficiente, oppletionis sensu in praecordiis, turgore abdominis et borborygmis, proclivitate etiam in alvi fluxum, cum torminibus forte, tenesmo et lumborum doloribus juncta.

Indicant quoque laxantia sordes, si popularis morbi ingenium eo vergit, ut saburra intestinalis generetur. Dum regnat febris biliosa, ipsae inflammationes intercurrentes optime solvuntur alvo liquida et bilem corruptam educente. Hinc naturae nutus observandi, imitandique in epidemiis, ut quo vergat, eo moveantur humores.

§. 307. *Continuatio.*

Laxantia, cum sordibus indicantur, praeferenda sunt emeticis, si natura potius deorsum quam sursum movet saburram; si impetus sanguinis versus nobilia organa, si gibber pectoris, hernia incarcerationem minitans aut alia emeticorum contraindicantia (§. 297—300) adsunt.

Praeferenda laxantia ipsis purgantibus, si sordes adsunt, quoties fibra stricta, tensa et sensu acuto praedita repugnat usui irritantium fortiorum, quod tum in febrilibus morbis, tum, ubi spasmi vigent aut nimia siccitas adest, contingit. Sic in alvi obstructionibus pertinacibus, cum morbo cachectico junctis, noxas non paucas subinde purgantia adferunt, prosunt vero laxantia blandiora. Ubi cum alvo adstricta sanguinis profusio per vasa haemorrhoïdalia vel adest vel metuitur, vitanda sunt probe purgantia, utpote quae impetum sanguinis exasperant; praeferenda laxantia blandiora, quae utique mitigare sanguinis cursum possunt.

§. 308. *Continuatio.*

Laxantia enim indicantur, si sanguis vel humores in partem nobiliorem irruentes revellendi sunt. Leniter enim incitato tractu intestinali et secretionibus auctis, incitatio morbosa aliarum partium pergere nequit (§. 219). Itaque in inflammationibus topicis, levioribus, maxime ophthalmiis ipsoque erysipelate, conducunt saepius laxantia;

dummodo protinus in initio exhibeantur, priusquam plures partes in consensum trahantur. Quodsi etiam orgasmus sanguinis hominem ita adficit, ut impetus versus nobiliores partes metuendus sit, laxantia adhibita, antiphlogistico modo agunt (§. 211).

Eodem consilio apta sunt laxantia, dum aliae eaeque molestae adsunt excretiones, quas sistere cupimus. Sic ptyalismus, sudores profusi, ipsaque modum excedens puris excretio optime mitigantur laxante methodo, quae a partibus adfectis humores revellit. Eidem fini idonea sunt in exanthematibus, quae vulgo sanescunt, si laxantia remedia alvum probe duxerint.

§. 309. *Continuatio.*

Ad apotherapiam interdum laxantia exiguntur, si sordes per morbum generatae adsunt. Hae enim, si remanent, secretiones alias etiam depravant, us metastases facile consequantur. Itaque convalescentibus e graviori morbo, praesertim, qui e variolis supersunt, exhibenda sunt laxantia, ut reliquiae morbi eliminentur, metastases autem praevertantur.

§. 310. *Continuatio.*

Purgantia ipsa, fortiori et diutino stimulo intestina incitantia, idonea sunt, ubi vis sensifera torpet. Itaque in statu ἀπυρέτῳ, si sordes adsunt pituitosae aut atrabilariae tenaces, intestina vero languent, alvusque eam ob caussam obstructa est, utilia sunt.

Praeferenda etiam laxantibus sunt, si in morbis diuturnis incitamento egemus fortiori, quo vis sensifera suscitari, secretiones etiam et absorbtiones potentius agitari, adeoque et incitatio salubris et ipsa metasyncrisis (§. 171. 182) produci potest. Itaque in hydrope praeprimis et aloë, et gummi cambogiae, helleborus etiam et ipsum elaterium interdum proficua sunt, dummodo exploratum habeamus, a mero torpore vasorum absorbentium glandularumque ortum ducere. Hinc etiam usus purgantium in melancholia exponendus est.

c. *Contraindicantia.*

§. 311.

Tam salubris atque late patens hujus methodi usus haud impedit, quominus noxas plures adferre possit. Namque primum monitum est, qui valetudine secunda gaudet, nullis egere nec laxantibus nec purgantibus, quae forte ad praecavendos morbos sumuntur. Tantum enim abest, ut hunc effectum producant, ut potius et debilitatis, per stimulum, intestinorum viribus, et attractis, per secretionem auctam, pravis humoribus, sanitati noceant et, absorbtione cutanea aucta, contagium etiam facilius suscipere corpus cogant. Hinc jam Erasistratus purgantium usum in febribus intermittentibus et arthritide anomala taxavit, quod noxii humores attrahantur, qui ante non aderant. (*Cael. Aurel.* Chron. *lib.* 5. *c.* 2. Galen. *De venaesect. adv. Erasist.* Rom. p. 15).

§. 312. *Continuatio.*

Prohibentur haec methodus excretionibus aliis salubribus et a naturae providentia excitatis, quae et pervertuntur et impediuntur hac curatione. (§. 308). Plurimi morbi acuti penitus solvuntur blanda et universali perspiratione cutanea, etiamsi alias et peculiares experiantur crises. Illa igitur nequaquam impedienda est vel laxantibus vel purgantibus, unde in apotherapia illa (§. 309) instituenda cautissime procedendum, ne metastases oriantur, quas praevertere cupimus. Eruptio exanthematum, si necessaria est, variolarum exemplo et morbillorum, impeditur alvo cita, quae revellit humores a cute naturaeque ideo molimina perturbat.

§. 313. *Continuatio.*

Nocent laxantia et purgantia, dum vires infractae sunt: namque debilitatem insigniter augent. Probe tamen distinguendus est virium languor, ex oppressione ortus, qui comitari potest sordium abundantiam turgoremque. Ubi vera adest debilitas, vel morbi diuturnitate, vel stimulorum violentia aut absentia etiam producta, vitantur laxantia et purgantia, quae maxime abdominis viscera infirmare solent. Hinc in febribus nervosis, intermittentibus etiam et arthritide atonica noxia sunt haec remedia.

§. 314. *Continuatio.*

Contraria ei curationi est teneritas fibrae, vis sensiferae augmentum, proclivitas ad spasmos et inflammationes, quae omnino augentur his remediis. Purgantia inprimis offendunt infantum constitutionem: nec alvus eorum ducenda, nisi blandissimis laxantibus et oleis. In enteritide et peritonitide puerperali prosunt quidem quandoque, quae alvum leniter exonerant, sed tum demum, cum composita est inflammatio cum sordibus biliosis manifestis atque cum adhibentur, quae simul antiphlogistica sunt: e. g. hydrargyrum muriaticum mite. Sedulo tamen vitanda omnia purgantia, proprie sic dicta.

§. 315. *Continuatio.*

Nocent purgantia, imo et laxantia, ubicunque sordes e morbo productae tutius removerentur caussis sublatis. Id in febrium intermittentium progressu contingit, ubi e febris ipsius natura ac indole sordes generatae ei demum methodo cedunt, quae caussam febris proximam tollit (*Path. spec.* §. 39). Idem et in variis febribus acutis accidit, quae linguam sordidam saepe comitem habent aliaque saburrae indicia, neutiquam vero indicant purgantem methodum, sed quae caussae contraria est. Experientia docet, methodo laxante perperam adhibita continuo novam generari saburrae colluviem, imo ipsam interdum accedere humorum

putredinem, ni citius ea exhibueris, quae morbi indoles poscit.

d. *Indicata.*

§. 316.

Blande laxantia sunt vel generatim humectantia (§. 110. 111), vel quae miti quodam acido praegnantia calorem attrahunt et constrictionem tollunt. Succi herbarum recens expressi et quae resolventia diximus (§. 245), serum lactis inprimis, pruna cocta et pulpa tamarindorum cum manna electa huc pertinent. Quibus si olea adduntur, blandissima praesto sunt remedia, quae obstructionis caussas vulgares tollere et alvum ciere possunt.

Paullo potentius agunt sales neutri: primum vegetabiles, kali tartaricum et aceticum, tartarus depuratus, natronatus et boraxatus: dein sulfur: post sales neutri minerales: natrum maxime sulfuricum, magnesia sulfurica, natrum denique phosphoricum. Eorum vires et effectus suo loco speciatim indigitavimus.

§. 317. *Continuatio.*

Purgantia sunt folia sennae, radix rhei, jalappae, hellebori etiam nigri: gummi cambogiae, colocynthides, scammonia, aloë et elaterium. Quibus omnibus hydrargyrum muriaticum mite palmam praeripit.

Art. V.

De lotio pellendo.

a. *Modus agendi.*

§. 318.

Urina naturaliter aquosorum humorum abundantiam, azotici praeterea copiam et salium phosphoricorum educi, in superioribus (*Phys.* §. 291. 292) monuimus, unde necessitas ejus excretionis et salubritas in morbis illico patet. Acutorum enim plerorumque morborum ea solutio est, ut quae generata morbi violentia erant, hac potissimum via eliminentur, quod naturae molimen imitari artis est officium.

Nec negligenda est renum cutisque antagonismus, quo fit, ut aqua potissimum renes petat, vapores per cutem excernantur: unde alternare solet natura utramque secretionem, ut, promota hac illa sileat: quod imitari etiam artis est.

§. 319. *Continuatio.*

Quodsi igitur urinae flumen liberum promovetur, primum serosorum humorum (τὸ ὀρῤῥῶδες Galen.) copia minuitur, quod calori minuendo et incitationibus morbosis mitigandis inservire potest (*Phys.* §. 303. 350. *Path. gen.* §. 20. 21). Deinde iisdem humoribus elementa animalia secedunt, quae, in corpore remanentia, magis incitare possent partes solidas: familiari hoc renum diverticu-

lo utitur natura, ut morborum per suas aetates provectorum sordes emungat.

§. 320. *Continuatio.*

Magna etiam est et gravissima diureseos actio, quae revulsionem humorum ex aliis locis complectitur. Si qui enim humores serosi et lymphatici in telae cellularis textibus accumulantur, hac potissimum via possunt eliminari, nisi peculiaribus conceptaculis inclusi sint.

Vasorum denique absorbentium vis augetur hac pariter excretione ac reliquis omnibus.

b. *Indicantia.*

§. 321.

Indicatur igitur diuresis primum lotii flumine intercepto aut justo parciori. Id quidem tum in acutis morbis tum in diuturnis non raro eo potissimum nocet, ut calor augeatur, incitatio increscat, adeoque crises salubres impediantur. Dum cruditas febrium acutarum viget, lotium et parce fluere et turbidum esse consuescit; qui humectantibus et antiphlogisticis sorbitionibus urinae fluxum auget, cruditati finem imponere coctionemque praeparare potest.

§. 322. *Continuatio.*

Idque eo magis necessarium est, quo major quibusdam morbis peculiaris inest proclivitas, lotio critico terminari. Febres intermittentes, scar-

latina, febris nervosa acuta solent, etiam post alias crises, absolvere tamen indicationem lotio ubertim fluente eaque secum rapiente, quae morbi mora genita fuerant. Popularis morbi ingenium sedulo indagandum est, ne haec proclivitas negligatur.

§. 323. *Continuatio.*

Indicatur diuresis excretionibus aliis nimiis aut colluvie serosa intra conceptacula telae cellularis, quae, revulsis huc humoribus, sisti possunt. Sudores nimii, ob antagonismum cutis renumque, huic fluxui cedunt. Colluvies autem serosa et lymphatica, quae vel libera est intra telam cellularem vel, postquam perfrixit, orta, neque cum viscerum labe juncta, neque in atoniam universalem prona, diuresi tollitur.

§. 324. *Continuatio.*

Necessaria quoque diuresis, si in renibus aut vesica mucus vel arenulae, seu ea sedent concrementa, quae lithiasin minantur. A laxitate renum et torpore orta haec incitantibus cedunt, quae secretionis excretionisque vim in iis diverticulis augent.

c. *Contraindicantia.*

§. 325.

Generatim quidem in febrium curatione abstinendum est a diuretica methodo cum natura hanc

excretionem haud molitur, cum crudus etiamnunc est morbus, nec idonea humorum aquosorum copia renes petit. Quod si accidit, ea saltem imperanda sunt, quae obstacula removere et copiam humorum per lotium excernendorum augent: sed vitanda ea, quae proxime renes stimulant ('Α δεῖ ἄγειν, ὅκου ἂν μάλιστα ῥέπῃ, ταύτῃ ἄγειν, διὰ τῶν ξυμφερόντων χωρίων).

§. 326. *Continuatio.*

Dein, quae proxime renes et vesicam incitant, vitanda sunt, si haec organa jam vel inflammata vel exulcerata, vel alio incitamento adfecta sunt. Abstinendum igitur a diuresi in hydropibus, cum renes forte jam labem contraxerunt.

Denique etiam liquet, hanc excretionem nocituram esse, cum vires jam defecerint: nulla enim excretio arte excita tentanda est, priusquam, suffecerint vires, inquisiverimus ('Οκοίη ἂν ἡ φύσις ἢ τοῦ μέλλοντος ὑπομένειν, ἐς τοῦτο ἄγειν).

d. *Indicata.*

§. 327.

Multa sunt, quae haud proxime diuresin movent, sed obstacula potius tollunt et materiem suppeditant, qua renes ad excretionem indigent. Haec, tum in victus ratione sita, tum in curandi ratione generali, tutiora sunt propriis diureticis, neque facile contraindicantia patiuntur.

Obstacula, quae libero lotii flumini contraria

sunt, in spasmis saepenumero versantur: quod plerumque in morbis nervosis contingere solet. Itaque fovendae partes mollientibus et sedantibus; alvus eluenda; oleo delibuendum infimum abdomen et perinaeum. Potiones e mucilaginosis humectantibus exhibendae: maxime vero spiritus nitrico-aetherens, qui fugacissimo stimulo spasmos sedare et diuresin ita promovere solet.

Alia obstacula quaerenda sunt in nimio aestu febrili et incitatione vasorum sanguiferorum. Quibus occurrimus antiphlogistica methodo, ipsaque sanguinis missione.

Quodsi tenaces adsunt humores, si stasis abdominalis accusanda est, juvat resolvens methodus, quae, si expedit, etiam lotium pellere consuescit. Ita laxitas cum tenacitate juncta roborantibus, uvae ursi exemplo, tollitur. Sed victus rationem simul ita administrare expedit, ne acidum uricum, quo mucus congelascit, generetur, potiones quoque leviter diureticae commendandae.

§. 328. *Continuatio.*

Optime diuresin promovemus, aucta humorum copia. Id fit humectante methodo; maxime prosunt aquae soteriae acidulae, quae acidum carbonicum continent, fons Selteranus, Geilnaviensis, Kissingensis etc. Eodem consilio commendanda balnea et humidus aër. Potiones quoque acidulae, e fructibus horaeis paratae: tartarus depuratus: acidum tartari aqua dilutum: acida alia ipsaque mineralia: vinum rhenanum, praecipue vero mosellanum egregiam habent virtutem diureticam.

§. 329. *Continuatio.*

Ipsa quod attinet diuretica, quae peculiari modo renes et vesicam incitant, secretionique et excretioni favent, alia sunt mitiora, ut herba petroselini, quae infusa et cocta, absque ulla graviore irritatione diuresi favet. Kali etiam carbonicum et sales neutri et hadrargyrum muriaticum mite ita urinam cient, ut aestum simul compescant. Ubi cum muci concrementis acidum uricum praevalet, arenulis in lotio apparentibus, magnesiam carbonicam summe proficuam invenit Brandius (Gilb. *Ann.* 50 p. 178).

§. 330. *Continuatio.*

Potentiora sunt, quae resinoso principio scatent: radix praesertim rhei, scilla, digitalis purpurea, viola tricolor, baccae juniperi, balsama naturalia, novissime cantharides. Ad haec confugiendum est in atonia organorum diuturna, in muci colluvie et laxitate insigni: vitanda autem in omni statu febrili.

ART. VI.

De methodo diaphoretica.

a. *Modus agendi.*

§. 331.

Perspirationem cutaneam et sudorem, quomodo differant, quamque graves sint excretiones, in superioribus (*Phys.* §. 274. s. *Path. gen.* §. 119)

praecepimus. Id tamen hic repetendum est, per nullum fere organon in tot morbis impura humorum elementa, morborum vi generata, excerni, quam per cutem; cujus ratio vel ex ingenti vaporum copia (*Phys.* §. 272) vel ex ambitu cutis, insignique consensu, cujus ope cum plerisque organis nectitur, elucet.

Id tamen protinus praecipiendum est, et perspirationem cutaneam et, qui maxime e laxatis ductulis excretoriis declarandus est, sudorem a mediocri quadam vasorum secernentium efficacia nasci, quae etiamsi arteriarum majorem incitationem, capillarium tamen et ductulorum eam remissionem supponat, ut excerni superflua elementa cum humoribus organicis possint (*Phys.* §. 273). Id etiam vulgaris confirmat observatio de pulsibus mollioribus, magis rhythmum servantibus, qui sudores criticos praecedere solent (*Path. gen.* §. 251).

Haec arteriarum incitatio sudores praeprimis antecedens, si remediis producitur, aeque utilis esse ac noxia potest. Incitans enim methodus, quae diaphoresin saepenumero habet sequelam, quanta commoda adferat, quot etiam damna, in superioribus (§. 149—162) uberrime docuimus. Itaque et diaphoretica methodus, ni caute administretur, et orgasmum augere et vires pariter erigere ac perturbare potest, cutisque functiones abnormes aeque tollere ac nova vitia producere.

§. 332. *Continuatio.*

Sed praecipue ratio est habenda incitati systematis cutanei, propulsorum eo humorum et evacuatorum; quo facto tum revelluntur humores ab internis partibus, tum corpus liberatur incitamentis molestis et exaestuantibus, ut refrigeretur etiam post sudores (§. 205. 211), tum aequabilis vis sensiferae distributio restituitur, quae occlusis spiraculis cutaneis turbata erat.

Si quae sanguinis elementa praedominantur, si acres praesertim humores sunt, perspiratione cutanea et sudoribus blandis ea acrimonia eliminatur, purgantur humores atque sanguis normalem recuperat mixtionem: unde *haematocathartica* haec remedia dicta sunt. Sed nequaquam hactenus intelligendum id est, quasi omnis sanguinis proclivitas ad corruptionem omnisque humorum acrimonia sudoribus excitatis curari possit. Peculiares solent humores id singulare habere, ut, perspiratione continuo aucta, purgentur: quod usu solummodo discendum est.

Quanquam denique contagia interdum vaporibus cutaneis dispergantur et e corpore diffugiant, haudquaquam tamen licet, nisi natura ipsa viam nobis monstret, methodo diaphoretica hunc in finem uti.

§. 333. *Continuatio.*

Insignis antagonismus cutanei systematis et renum, illius et tractus intestinalis ita agit, ut perspiratione aucta et sudoribus profusis sistantur excre-

tiones nimiae in illis visceribus. Nec negligenda est similis cessatio colluviei aquosae in tela cellulari. Itaque utiliter agit haec curandi ratio ad restituendum aequilibrium tunicarum mucosarum serosarumque, exhalationis et absorbtionis, internae et externae exhalationis.

b. *Indicantia.*

§. 334.

Indicatur primum haec methodus suppressa perspiratione, quae ex inquinamentis cutis, ex ariditate spasmisque ejus, ex ingenti febrium vehementia nascitur, facileque cognoscitur aspritudine cutis et siccitate, pulsuum duritie rhythmoque laeso, raucitate vocis et oculi indole arida. Tum in acutis morbis, tum in diuturnorum initio et decursu perspirationem restituere expedit, etiamsi aliae curationes exiguntur, ut hac potissimum via natura molimina sua perficere possit. Sic maximi interest, in syphilitici ipsius morbi curatione protinus balneis aliisque rebus, quae perspirationi favent, spiracula cutanea aperire, antequam hydrargyro utamur: idque ipsum juvat ita exhibere, ut diaphoresin potius moveat quam alias excretiones.

§. 335. *Continuatio.*

In acutis morbis naturae nutus saepe nos cogunt ad sudores proliciendos. Febres enim variae, intermittentes, catarrhales, rheumaticae, exanthe-

maticae, inflammatoriae, nervosae: dysenteria ipsa: tum quoque adfectus chronicorum malorum, arthritici et spastici terminantur fere naturae adminiculo per sudores, qui saepe peculiari odore ostendunt singularem accidere humorum secessum, quo facto et apertis oscillis cutaneis remissio gravioris incitationis contingit. Qui quidem naturae nutus sedulo studioseque observandi et imitandi sunt. In febribus acutis instituenda est haec curatio, cum, aegritudine per aetates suas provecta, pulsus molliores sunt, febris semet remisit, ipseque mador in axillis indicat, naturae congruam esse hanc evacuationem. In decremento utplurimum morbi atque post alias crises, hoc velut complementum accedit. Nonnunquam tamen, perturbatione graviore praegressa sudoribus profusis omnis morbus brevi decernitur; quod si rite observatum fuerit, magnopere interest, succurrere naturae consilio idque perficere, quod ipsa molitur.

§. 336. *Continuatio.*

Quodsi morbus nondum formatus est, statim in initio saepe sufflaminatur, si contagium forte studemus perspiratione aucta eliminare, aut, si e perfrigerio ortus, illico sudoribus profusis restituere normalem cutis functionem studemus. Quod priori praecepto minime repugnare, patet vel e comparatione eorum, quae de vomitu in morbi initio nondum formato diximus (§. 290). Febrem castrensem malignam hoc modo statim initio in fugam versam esse, Pringlius saepe expertus est

(*Diseases of the army*, p. 290). Gregorius id praeceptum generatim injungit (*Elem. of pract.* § 102).

§. 337. *Continuatio.*

In variis adfectibus cutaneis prodest perspirationem cutaneam promovere, ut remissio ea contingat, quae aequabilis virium distributionis adeoque normalis secretionis restitutionem attrahit. Febres quidem exanthematicae, si essentialis est et necessaria exanthematis eruptio, melius curantur, obstaculis diapnoës cutaneae remotis quam ea methodo, quae proxime cutem stimulant. Sed in exanthematibus diuturnis et ἀπυρέτοις summe proficua est diaphoresis, ut interceptae functiones cutaneae restituantur. Quid quod ipsi sudores profusi, ob ingentem totius vasorum systematis incitationem salubri corporis mutationi producendae pares sunt, ni exanthemata internis caussis sustinentur. Remedia etiam incitantia tum demum optimo effectu coronantur, cum perspirationem liberam producunt et ipsos sudores eliciunt (§. 145. 165).

§. 338. *Continuatio.*

In morbis ab arthritide anomala ortis magni est momenti diaphoresin elicere, siquidem et devius impetus versus interiora ea revocatur iterum ad ambitum et restituitur normalis functio cutanea, si continuo servatur vaporum per cutem exhalatio. Pleraque remedia, in ea aegritudine laudata, ut guajacum, aconitum, aquifolium, sulfur

etiam stibiatum et rhododendron chrysanthum, finem tum demum consequuntur, si diaphoresin jugiter promoverint.

§. 339. *Continuatio.*

In morbis spasticis diuturnis utilissima est methodus diaphoretica, ut, remissione hac oborta, aequabilis restituatur vis sensiferae dispensatio et consumtio imponderabilium augeatur. Natura ipsa id docet, terminatis accessibus morborum eorum per sudorem foetidum: pleraque etiam remedia paregorica tum demum optimum producunt effectum, cum ἀτμίτειν faciunt corporis, aut vel vapores cutaneos servant, vel ipsos sudores proliciunt (§. 201).

§. 340. *Continuatio.*

Denique prodest haec curandi ratio in variis morbis tunicas mucosas serosaque ipsamque telam cellularem adfligentibus. Consensus et antagonismus, qui cutem intercedit aliaque organa, necessariam reddit hanc excretionem, ut aequilibrium absorbtionis et exhalationis revocetur. Hinc in cachexiis, maxime hydropicis magnopere prodest, sudores prolicere, dummodo aliae graviores caussae, viscerum labes aut venarum turgor vasa absorbentia comprimens, defuerint. Ita et in morbis hydrargyrosi productis utilissima est diaphoresis ipsorumque sudorum provocatio, ut nimia exhalatio et solutio humorum hydrargyro producta cessent.

c. *Contraindicantia.*

§. 341.

Tot commoda hujus methodi non impediunt plurima detrimenta, quae, dum perperam administratur, cieri solent.

Et primum quidem in initio formati jam morbi acuti; dum cruda sunt omnia, insigniter nocet naturam cogere ac compellere ad excretionem, quam, sibi commissa, haud moliretur. Neque sinamus nos irretiri ortu febrium e perfrigerio, indole earum catarrhali seu rheumatica: possunt ea quidem averti sudoribus (§. 336), et, dum aetates suas percurrerunt, spontaneis sudoribus terminantur (§. 335). Sed *τὰ πέπονα φαρμακεύειν καὶ κινέειν, μὴ ὠμὰ, μηδὲ ἐν ἀρχῇσιν, ἢν μὴ ὀργᾷ.*

§. 342. *Continuatio.*

Obstat huic curandi ratione orgasmus sanguinis ejusque abundantia et impetus in nobilia organa, si ea remedia elegeris, quae proxime incitant systema cutaneum. Turbantur enim vires et pervertuntur, sanguinis impetus augetur functionesque organorum vitalium supprimuntur. Quod ex iis jam patet, quae de detrimentis incitantium generatim monuimus (§. 160). Hinc in inflammatoriis morbis, in febribus continuis, in arthritide activa, quamdiu impetus insignis viget, noxia sunt diaphoretica proprie sic dicenda.

§. 343. *Continuatio.*

Quodsi natura aliam molitur evacuationem, noxium est hanc perturbare provocata diaphoresi (§. 161). In febribus biliosis proficua est alvus liquida, quam praepostere sistimus, dum sudores arte prolicere audemus. Solent quidem et vomitus et diarrhoea, si κριτικῶς existunt, sudoribus levantibus terminari; sed nihil anticipare debet medicus, neque intempestive agere.

§. 344. *Continuatio.*

Nocet diaphoresis, si primae viae sordibus scatent, si alvus obstructa est et stases vasa abdominalia occupant. Quodsi urget ejus excretionis necessitas, prius removenda sunt obstacula; alvus mollienda, sordes educendae, stases resolvendae, priusquam in cutem agatur. Maxime noxia sunt diaphoretica, quae proxime cutem adficiunt, si putrida illuvies primas vias occupat. Haec enim nonnisi augeri et in sanguinem ipsum intrudi potest incitantibus iis adhibitis, quae diaphoresin movent.

§. 345. *Continuatio.*

Denique et viribus prospiciendum est. Robur enim corporis nulla alia fere evacuatione magis infringitur et exhauritur, unde et in morbis acutis abstinendum est ab hac curatione, si vires prostratae sunt, et in cachexiis diuturnis, cum jam in praecipiti esse aeger videtur.

d. *Indicata.*

§. 346.

Satius est, obstaculis remotis, naturae nutibus promotis et victus ratione idonea diaphoresin producere, quam incitantibus fortioribus compellere naturam ad sudores, quibus vires et perturbantur et infirmantur.

Obstaculis removendis inserviunt, quae cutis inquinamenta tollunt, ῥυπτικὰ Galeno dicta: balnea nimirum tepida, lotiones et vestimenta lanea, pura.

Alia obstacula, et frequentissima quidem, spasmos complectuntur, inaequabili virium dispensatione obortos, quos amovemus fugacissimis incitamentis, moscho, valeriana, spiritibus aethereis; vel ipsis narcoticis, opio, hyoscyamo; vel nauseosis, ipecacuanhae praeprimis radice, parcis dosibus exhibenda et sulfure stibiato aurantiaco aut vino stibitato. Haec etiam ita agunt, ut sordes, si forte adsunt, solvant et educant.

§. 347. *Continuatio.*

Alia proxime in vasa cutis capillaria, quae perspirationi praesunt, ita agunt, ut vel laxent ea vel incitent. Huc praeprimis fomenta sicca, unctiones cutis, quae oleis aëthereis, aqua Lucii, reginae hungaricae aut coloniensi, tartaro etiam stibiato et balsamo sulfuris fiunt, sinapismi et vesicatoria ipsa perti-

nent. Electricum quoque flumen proxime in cutem directum perspirationem augere solet.

§. 348. *Continuatio.*

Tandem ea advocanda sunt quae vasorum systema incitant, minus tamen cor et truncos, quam ramos in vasa capillaria abeuntes. Haec igitur vapores augendo calorem simul minuunt. Praestant id fragrantia, infusum florum sambuci; sales quidam neutri, maxime ammonium aceticum et liquor ammonii succinici; sulfur etiam et graphites, maxime vero camfora. In vasa majora simul agunt et calorem simul ita augent, ut nonnisi in statu chronico adhiberi possint, resinosa acria volatilia, ut guajacum, aconitum, stipites dulcamarae; tum balsama naturalia et aromatica, radices praeprimis serpentariae et angelicae, quae, si febris semet remisit, utique in morbis etiam acutis summe proficua sunt. Denique hydrargyrum muriaticum mite cum sulfure stibiato, camfora et opio mixtum, quae quidem mixtio in statu chronico perquam utilis est, ut incitetur corpus, metasyncrisis moveatur et sudores provocentur.

§. 349. *Continuatio.*

Victus ratione promovere diaphoresin oportet; calore cubiculi lectique mediocri; animi quiete et sorbitionibus analepticis leniterque diapnoïcis: coffeae, si nihil obstat et theae. Multum etiam interest, in matutinas differre horas hanc excretionem, ne ciborum forte digestio turbetur: indusia denique et vestimenta cubitoria mutare, si sudoribus madent.

Art. VII.

De sputis promovendis.

a. *Modus agendi.*

§. 350.

Membrana mucosa bronchia intus obvestiens, glandulisque muciferis pertexta, naturaliter praeter vapores mucum etiam secernit, quo lubricae eae viae servantur (*Phys.* §. 200). In glandulis bronchialibus similis latex secernitur, sublividus tamen, cum muco tenui illius membranae interdum mixtus (*Ib.* §. 201). Haec quidem muci copia augetur variis morbis, praesertim catarrhis et inflammationibus eorum organorum: pervertitur etiam muci indoles: additur nonnunquam pus aut sanies, si vomica juxta est, aut suppuratio membranam mucosam corripit: additur denique sanguis, si impetus ejus in pulmones adest. Ea omnia *sputorum* nomine comprehenduntur: quae et in sanis hominibus, dummodo paullo laxiores sint glandulae muciferae, quotidie screatu aut levissima tussicula efferuntur.

§. 351. *Continuatio.*

Non novum est, variis morbis sputorum ejectionem salubrem esse. Namque et ambitus ingens ejus membranae et consensus cum tunica mucosa externa ipsaque, quae intestina obducit, et necessitas remissionum, si laxatis ductulis excretoriis humorum copia educitur, id exponit. Ita-

que naturae consilium ars imitatur, dum obstacula liberae hujus excretionis removet, spasmos tollit, inflammationem mitigat, praesertim dum systema cutaneum ad normam sanitatis revocatur. Namque diaphoresis leniter servata egregio esse adminiculo solet, ut sputa promoveantur.

Finem speratum quoque attingimus, si, ubi mucus deficit, tunicam mucosam aridam humectamus, lubricamus et mollimus; denique, dum adest mucus, sed ejici ob laxitatem partium nequit, finis potimur, si incitantia ea exhibemus, quae specifico modo tunicam mucosam adficere et ad motus congruos irritare valent.

b. *Indicantia.*

§. 352.

Indicatur autem haec methodus primum, si morbi catarrhales et pectorales ea viarum siccitate laborant, ut mucus naturalis deficiat, ut crisis igitur, quam natura moliri solet, consequi nequeat. In catarrho pulmonum epidemico (*Path. spec.* §. 59), in pneumonia rheumatica (*Ib.* §. 248), notha (*Ib.* §. 251), in asthmate, hydrothorace, phthisi denique tuberculosa aridae saepius viae aëriferae necessariam reddunt hanc curandi rationem.

Sed maxime circumspiciendae sunt morborum aetates, ne properemus excretionem, quam natura nondum molitur. Nihil vulgatius est, quam in initio et ipso vigore pneumoniae arescere vias aë-

riferas: has igitur praepropere exagitare, mollire et ad excretionem stimulare temerarium est, cum naturae molimina pervertantur. In progressu morbi, si repente forte exarescit aspera arteria, atque sputis, quae arte efferrentur, suppressis functiones pulmonum turbantur et sufflaminantur, properato opus est, ut sputa restituantur. Sic et in morbis diuturnis pectoralibus, ubi sicca sunt haec organa, in caussam inquirendum est, qua sublata optime sputa restituuntur.

§. 353. *Continuatio.*

Sputa provocare opus est, si mucus quidem adest, sed nimia copia adeoque tenax, ut ipsis partium viribus ejici nequeat, ut opprimantur igitur viae aëriferae. Id et in catarrho inveterato, et in phthisi pituitosa et in hydrothorace, in senibus etiam languore virium confectis accidere consuescit. Urget saepe necessitas hujus curationis, si suffocationem haec muci colluvies minatur. Nec potest nisi iis remediis, quae proxime incitant tunicam mucosam, haec excretio promoveri.

§. 354. *Continuatio.*

Denique et puris collectio intra vomicam et secretio morbosa ejus in tunica morbosa indicat sputorum promotionem; si vicina bronchiis majoribus vomica est, si matura est et prona ad rumpendum; si denique puris adsidua generatio e laxitate potius pulmonum quam ex inflammatione vegeta nascitur.

c. *Contraindicantia.*

§. 355.

Sicut aliorum humorum propulsiones aetatibus morborum respondere debent, ita in hac praeprimis, quod jam ante (§. 352) monuimus, nihil praecipitandum est. Contraindicatur enim cruditàte morborum, catarrhi et inflammationum initio eaque vehementia, quae secessum humorum impedit.

§. 356. *Continuatio.*

Prohibetur etiam, si sanguis, pus et sanies aut mucus etiam tenax parenchyma ipsum pulmonum occupant, unde haud facile in bronchos majores ejici possunt. Plaga pulmonibus inflicta, sanguis pulmones inundans nequit hac methodo educi: neque pus, quod intra pleuram et pulmonum superficiem sedat, empyemate oborto: neque lympha in hydrothorace peculiaribus conceptaculis contenta.

Nec, ubi evacuare licet sputa, soli huic ejectioni insistendum est, cum, continuata hac methodo, facilius laxitatem pulmones eam contrahant, ut nova continuo sputa gignantur.

d. *Indicata.*

§. 357.

Optime sputa prolicimus, si impedimenta amovemus (§. 351). Itaque coctio generatim promovenda est, spasmi mitigandi sunt, sordes primarum viarum solvendae et ejicendae, diaphoresis leniter sollicitanda; impetus denique sanguinis vehemens revellendus est, ut vasa capillaria liberius agere et transitum humorum secretorum faciliorem reddere possint.

§. 358. *Continuatio.*

Si mucus naturalis deficit, viae aëriferae exaruerunt, lubricantia requiruntur, quae licet pro tempore tantummodo opitulentur, in tussi tamen sicca et pervicaci utilissima sunt. Pasta althaeae, glycyrrhiza, gummi arabicum, saccharum et oxymel, jujubae et siliquae dulces, passulae majores et minores, ipsum denique cetaceum, caute adhibita, nec diu continuata, optime sputa promovere solent.

§. 359. *Continuatio.*

Si secretio ipsa promovenda est et stimulandae viae aëriferae, radicem iris florentinae, fructus foeniculi et anisi, sulfur stibiatum et aurantiacum et rubrum et ammonium muriaticum adhibemus. Specifico modo agunt asa foetida, radix enulae, ammoniacum, scilla, benzoë, myrrha et radix sene-

gae; quae in diuturnis malis pectoris variam utilitatem praebent, sicut id in pharmacologicis uberius docuimus. Prodest etiam inhalare vapores coctarum plantarum mollientium et oxymellis, ut et lubricentur partes et si qua adest vomica in bronchos majores depleatur.

CAP. XI.

DE HUMORUM CURSIBUS PRAETERNATURALIBUS REGENDIS AUT COMPESCENDIS.

ART. I.

De sanguinis profusionibus cohibendis.

§. 360.

Quamvis curatio haemorrhagiarum perfecta varia est pro varietate caussarum (*Path. spec.* §. 374); quamvis inprimis ratio est habenda activae aut passivae virium indolis et inaequabilis earum distributionis (*Ib.* §. 369. 370); opus tamen est, quamvis sanguinis profusionem, si nimia fuerit, si exhausta vita praecipitatura est aegrum (*Ib.* §. 373) ei obviam ire eaque imperare, quae vel mechanico modo, vel chemico vel etiam dynamico, vasa minima rupta aut laesa contrahere, thrombum sanguinis producere eaque ratione sanguinem cohibere valent.

§. 361. *Continuatio.*

Haec quidem prima indicatio perficitur iis rebus, quae ad loca profluvii adhibita citam vasorum contractionem adstringendo producunt. Maxime necessariae in haemorrhagia e laceratis, vulneratis aut alio modo laesis vasis, summe etiam utiles in haemorrhagiis, quae laxitatem et atoniam vasorum, ut caussam agnoscunt; casum tamen recipiunt in activis sanguinis profluviis iisque, quae ex inaequabili virium dispensatione, e spasticis vasorum aliis locis constrictionibus et ex incitamentis morbosis existunt. Vidimus enim (§. 86. 87) adstringentia incitatione aucta saepius nocere et teneritate partium atque ad spasmos proclivitate vetari. Itaque Hippocratis dictum: *ἐς τὰ ἔσχατα νουσήματα αἱ ἔσχαται θεραπεῖαι ἐς ἀκριβείην κράτισται* probe tenendum est.

Frigus ad id optimum praesidium est. Aqua glacie mixta, ipsa glacies et nix partibus cruorem effundentibus, vel vicinis apposita: sales etiam neutri, ammonium praeprimis muriaticum, natrum sulfuricum et muriaticum aqua soluta et aceto mixta commode imponuntur parti. Quid quod ipse sal culinaris ingestus ita creditur sanguinis profusiones sistere, ut frigus subitaneum producat (*Pharm.* §. 287). Ad quem finem etiam nitrum exhibemus, quod, ne noxium stimulum moveat, in spiritu frumenti solvunt (Selle *De curand. hom. morb.* p. 584).

Simili modo et acida agunt, in quibus alumen

et extus applicitum, et intus sumtum cum mulcentibus et mucilaginosis passivas haemorrhagias optime saepius sistit. Huc et acidum sulfuricum pertinet, quod spiritu vini mixtum, in aqua Rabelii vel elixirio acido Halleri praesidiis egregiis ad sanguinis profusionem sistendam adnumeratur. Acido etiam phosphorico suae tribuuntur laudes (*Pharm.* §. 266). Optime acida cum narcoticis junguntur: acidum praeprimis sulfuricum cum tinctura opii, si spasticae simul adsunt constrictiones vasorum remotiorum.

Alcohol contrahente vi topice applicitum nonnunquam epistaxin saltem feliciter cohibet.

Plumbum aceticum eodem consilio adhibetur, quod cum opio interne datum nuper laudes meruit; sed anceps est remedium, quod nonnisi in maxime ancipiti casu experiri licet. Cuprum sulfuricum et aqua styptica ex eo parata similia praestant.

Nec negligenda sunt, quae mechanice agunt. Compressio vasorum per digitos et torcularia; turundarum, spleniorum gradatorum, linteorum carptorum, quae catechu, boletum fomentarium, bovistam, sarcocollam, et kino aut alia excipiunt adstringentia; maxime vero gummi arabicum et tragacanthae cum adstringentibus mixta sanguinis profusiones e naribus saltem, dentium evulsionem sequentes aut topicas alias sistere possunt. Quae ubi applicantur, studendum est, ea loco ei, unde sanguis prorupit, immittere, ne, fonte jugiter ma-

nante, irrita sint conamina. Quodsi igitur e naribus cruor profunditur, suadent intestinum suillum siccatum ita naribus indere, ut per illius extremam partem apertam infundi possint haematostatica.

§. 362. *Continuatio.*

Quodsi activa fuerit haemorrhagia, febre stipata; e suppressis aliis haemorrhagiis orta; in homine plethorico, robusto obvia; pulsibus fortibus et plenis juncta; opera danda est, ut orgasmus sanguinis compescatur, cordis arteriarumque activitas nimia minuatur, ne continuo inde sanguis in loca adfecta irruat. Id quidem praesidiis iis, quae sanguinem minuunt, revellunt et aestum nimium compescunt, perficientes circumspectionis tamen opus habemus, ne, quae huic quidem vitio apta sunt, alium statum attrahant, aeque noxium, debilitatem nimirum vasorum, qua pariter haemorrhagiae sustinentur. Sanguinem mittendum esse in haemorrhagiis activis, supra (§. 259) docuimus. Simul tamen victus ratio antiphlogistica eaque remedia, quae orgasmum minuere valent (§. 209. 210) adhibenda sunt.

Hinc maxime quies, securitas et silentium, ut cum Celso loquar, commendanda sunt. Cubiculi aër sit frigidiusculus; culcitae plumeae et vestimenta cubitoria calida vitentur. Incumbat aeger stragulis e crinibus equinis aut stramine factis: soluta sint membra a vinculis et vestibus arctioribus. Lucis nimia incitatio prohibenda: sonitus om-

nis arcendus. Ubi haemoptysi aut epistaxi laborat, situm servare juvat erectum: si nimia ex utero est sanguinis profusio, supina cubare, genubus contractis, aegra debet. Magnopere prodest, a cibis potibusque exaestuantibus et irritantibus abstinere: sufficit sorbitiones propinare ex oxymelle, acido sulfurico diluto cum syrupis; acidulas etiam ex acido tartari, tartaro depurato, e fructibus horaeis; nitri demum solutionem cum gummi arabico et mucilaginosis.

§. 363. *Continuatio.*

Ad haec, in omni haemorrhagia caussis irritantibus removendis studendum est. Mulieres, metrorrhagia laborantes, ea non liberantur, nisi, dum parturiunt, placenta solvatur (*Path. spec.* §. 400) dum partum jam enixa sunt, grumi e secundinis residui educantur (*Ib.* §. 401). Quodsi neque parturiunt, neque gravidae sunt, polypi uteri, scirrhi, steatomata, inversio uteri et procidentia respiciuntor; quae vitia nisi curaveris, haemorrhagia omnia medentium conamina eludet.

In aliis haemorrhagiis sordes saepe primarum viarum, stases abdominales, vermes etiam accusantur, quibus sanguinis impetus excitatus tum demum quiescet, cum caussas illas removeris. Alvus adstricta, qua orgasmus saltem sustinetur, clismatibus mollientibus curanda est.

§. 364. *Continuatio.*

Super haec, ut perfecta haemorrhagiae curatio instituatur, inaequabilis virium dispensationis ratio habenda est. Haec saepenumero ea est, ut truncorum majorum ratio ad ramulos minimos laesa sit: habitualis profecto dispositio ad haemorrhagias et aneurysmata (*Matani et Weltin* in *Lauth script. de aneurysm.* p. 324. 483). Sic varices interni haematemesin producunt (*Path. spec.* §. 383). Frequentior hac ratio laesa est inter vasorum sanguiferorum systema et vasa capillaria, quae consumtura sunt sanguinem; unde a rheumatismo, perfrigerio, functione cutis perturbata, haemorragiae nascuntur. His succurrendum est iis, quae vasorum capillarium functionem restituunt, perspirationem promovent et aequabilem imponderabilium distributionem. Proficua sunt emetica parvis dosibus exhibita, praecipue radix ipecacuanhae, quae cum opio juncta utilissima est ad haemoptysin et metrorrhagiam, si inaequabilem virium dispensationem sequuntur. Camforam etiam et liquorem ammonii succinici aut radicem valerianae exhibent.

Huic praecipue casui idonea est digitalis purpurea, quae arteriarum majorum vim minuit, dum vasorum capillarium functionem restituit. Itaque tum tincturam ejus, tum pulverem cum aequali portione hydrargyri muriatici mitis et opii in sanguinis profusionibus insignem praestare usum compertum habemus.

Huc et ipsum opium referimus, quod, excitato momento irritabili arteriarum, vim sensiferam minuere, statuimus (*Pharm.* §. 230 231). Tincturam opii praesentanea saepe sistere commoda, si sanguinis profusiones e spasticis exsistunt constrictionibus, certum est. Oleum hyoscyami coctum cum gummi arabico parem praestare usum nupera docuit experientia.

Externe denique adhibentur, quae vasa capillaria incitant aut stimulos in cutem revellunt. Lavacra pedum e cineribus clavellatis, sinapi aut e kali caustico; cucurbitulae in epistaxi occipiti impositae; vesicatoria in haemoptysi scapularum interstitiis applicita, in metrorrhagia etiam in femoribus collocata, ita tamen, ut praeter rubedinem cutis nullam diuturnam seri secretionem excitent: haec saluberrimo consilio adhibentur.

§. 365. *Continuatio.*

Tandem verae atoniae et laxitati saepius obviam eundum est, quae tum in scorbutica diathesi, tum in putridis febribus, tum etiam in mulieribus, quae a menstruis defici incipiunt, accusanda est. Firmanda sunt vasa, totique corpori aut parti saltem adfectae robur restituendum, quod, veterum consilio, fit deligatis membris: utilis quidem interdum administratio, sed saepe irrita. Satius est acida mineralia cum cortice peruviano: tincturam praecipue cinnamomi exhibere in metrorrhagia, quae ex atonia vasorum originem ducit. Martialia quoque nonnunquam prosunt: fer-

rum praeprimis sulfuricum et liquor stypticus Loofii (*Pharm.* §. 362).

In scorbutica diathesi et putrida acidum carbonicum expeditissimum est vel in potione Riveriana aut mixtura Hulmiana, vel in aqua Selterana et Geilnaviensi exhibitum, vel externe in rebus fermentantibus applicandum. Acida itidem mineralia proficua sunt, cum vino et spiritibus aromaticis: cortex peruvianus, kino denique et catechu.

Art. II.

De cohibendis aliis profluviis.

§. 366.

Quodsi alii humores praeter naturam effluunt, primum dispiciendum est, curationem admittant, sive secus. Nonnulla enim profluvia, a natura excitata, morbos potius solvunt quam efficiunt: ideoque salubria sibi committenda sunt: diarrhoeae exemplo et ptyalismi, urinae quoque largo fluxu, quibus morbi acuti non raro indicantur. Et in ipsis diuturnis morbis, quamdiu affluit aliquid, vel praeter naturam generatum, meliuscule semet habere solet aeger, quia ipsae stases non raro profluviis solvuntur et vis sensiferae inaequabilis distributio tollitur: fluoris albi exemplo, qui nonnunquam levat symptomata morborum chronicorum, ad quos accedit: sudoris foetidi exemplo, qui in hominibus cacochymicis liberat corpus a morborum graviorum ortu.

§. 367. *Continuatio.*

Quodsi vero nimius fluxus est, si vires infringit et nutrientes partes simul educit, opus est curationem adhibere. Fit id autem primum caussis materialibus, seu incitamentis, quae vel topice vel per consensum humores proliciunt, e medio sublatis. Diarrhoea a vermibus orta aut a scybalis duris, silet dum hae caussae vincuntur aut amoventur. Blennorrhoea a viro venereo orta necessariam facit contagii subactionem. Ptyalismus ex hydrargyrosi natus, hydrargyri egestionem aut correctionem exigit.

Maxime vero inquirendum est in primarum viarum et viscerum abdominalium statum. Illae enim sordibus scatentes, haec stasibus laborantia saepius profluvia per consensum producunt, quae prius non cessant, quam eas caussas sustuleris.

§. 368. *Continuatio.*

Dein meminisse juvat, ex inaequabili vis sensiferae dispensatione interdum profluvia manare. Fit id manifesto in hystericis et hypochondriacis, tum etiam in febribus nervosis, ubi sudores, alvi profluvia et ptyalismus nonnunquam e spastica pendent partium contractione aut alia virium intemperie. Medicamenta, quae fugacissimum praebent stimulum, sufficiunt nonnunquam, ut diarrhoea, dysenteria et alia profluvia sistantur.

§. 369. *Continuatio.*

Hinc etiam revellentem methodum adhibemus in profluviis tollendis, si ex aliis profusionibus orta plura adferunt damna, quam e quibus nata sunt (§. 219). Tentanda etiam revulsio, si, cognitio partium consensu, spes est fore, ut lacessita vi partis alius, sileant hae profusiones. Sic sudores profusi in statu cachectico quiescere solent, alvo excita: ptyalismus enervans vel sudoribus vel alvo prolicitis cessat.

§. 370. *Continuatio.*

Tum oppugnanda est debilitas et laxitas, qua profluvia sustinentur. Saepius tolluntur incitantibus firmioribus, quibus vasa laxata fortiter lacessita contractionem producere coguntur. Sic balsama naturalia blennorrhoeam curare videntur; sic arnica diarrhoeam ipsamque dysenteriam diuturnam; sic aqua calcis easdem et diabeten.

Quodsi nutrientis facultatis infirmitas accusanda, roborantia ipsa, melius nutrientia in adminiculum vocanda sunt; quae in diuturnis profluviis summe necessaria sunt. Diabeten meminimus corticis peruviani, lichenis islandici et animali victu tandem debellatum esse, cum aliis omnibus remediis resisteret.

§. 371. *Continuatio.*

Cum omnia haec conamina irrita sunt, cum mere localis adest laxitas, quae humores ad pro-

fusionem cogit, adstringentia eliguntor, quae vel proxime in locum adfectum agunt vel consensu eum ita mutant, ut vasa contrahantur, robore restituo (§. 83). Catechu et kino, plumbum aceticum et tormentilla necessaria saepe sunt, ut alvi profluvia, blennorrhoea et similes profusiones sistantur: sed cauto opus est, ne regulas (§. 85—87), quae prohibent adstringentium usum, laedas.

Art. III.

De regendis et restituendis sanguinis cursibus, qui natura fiunt.

A. De menstruorum cursu evocando vel restituendo.

§. 372.

Generalis est curatio, in plurimis muliebribus morbis administranda, quae menstruum sanguinis cursum vel evocat, vel, si interceptus est, restituit. In therapia igitur generali locum obtinet.

Primum autem dispiciendum est, admittat is status omnino curationem, sive secus. Namque, si femina concepit et foetum gestat; si vel junior est vel senior, quam ut naturalis ille sit sanguinis cursus, absonum est eum prolicere. Itaque protinus aetas indaganda est et graviditatis signa sedulo examinanda.

Dein generatim monendum, haudquaquam omni tempore evocandum esse sanguinis menstrui cursum, multoque melius cedere, si temporibus iis fixis, ubi consuevit fluere, id molia-

mur. Itaque vel naturae molimina exspectanda vel sciscitanda sunt ex aegrota tempora cursus illius consueta.

Postremo in puellis, eum cursum nondum expertis, si molimina adsunt graviora, examinandae sunt partes verendae, ne, si occlusum forte est ostium (*Path. gen.* §. 102), si pravus uteri situs (*Ib.* §. 224), si scirrhus aut polypus (*Ib.* §. 108. 311), quod manu potius ferramentisque curandum est vitium, suscipiamus.

§. 373. *Continuatio.*

Quibus praemissis, si puellae sunt nondum eum cursum expertae, si graviora patiuntur, colicos dolores, spasmos, lipothymiam: inquirendum protinus est in sanguinis forte abundantiam, quae minuenda est tum venaesectione, tum hirudinibus ad verendas partes aut ad femorum internam partem appositis, tum victus ratione tenui et remediis antiphlogisticis (§. 209. 210).

Alia est caussa, et frequentior quidem nostra aetate in opulentioribus: evolutio nimirum corporis inaequabilis, ad quam spasmi accedunt (*Path. gen.* §. 37). Huic caussae opponuntur stimuli fugaces, spiritus aetherei, radix valerianae, ipecacuanhae etiam exiguis dosibus cum opio. Sed evolutioni etiam moderandae operam dare necesse est, quod victu et exercitatione, itineribus etiam et vitatis omnibus stimulis abnormibus, perficitur.

Dein viscerum abdominalium status examinan-

dus est. Nihil frequentius accidit, quam puellas, ab infantia inde cupediis, epulis et comessationibus adsuetas, aut ita educatas, ut librorum lectionem et artificia muliebria praeferre discerent corporis exercitationi, dum pubescunt, abdominis ambitu praeter naturam aucto, stases pati abdominales, vermibus conflictari aut frequentibus sordibus. Vermes quidem enecatos propellere, saburram educere expedit; sed multo curiosius est status abdominalis curandus; quod iterum victus ratione ad leges artis instructa optime fieri, supra monuimus (§. 241. s.).

§. 374. *Continuatio.*

Nonnunquam tamen corpus cetera bene constitutum atonia quadam partium verendarum laborat, qua fit, ut sanguinis copiam eam secernere nequeant. Contingit id in mulieribus, quae fluorem album passae, aut quae aerumnis et morbis praegressis infirmae sunt. Quodsi generalis haec adest sanguinis penuria, ad roborantem methodum, maxime victus rationem nutrientem (§. 131 s.) et ad moderationem animi perturbationum refugiendum est. Si vero localis adest laxitas et atonia, stimuli topici in auxilium vocandi sunt, quibus tum calor externus, tum fumigationes e balsamicis et aromaticis, succino praeprimis, tum graveolentia, ammoniacum, asa foetida, millefolium, tum resinosa acria purgantia, hellebori exemplo, aloës et gratiolae, adnumerantur.

§. 375. *Continuatio.*

Denique magnopere interest, spasmorum vim in retinendo eo cursu cognoscas. Namque protinus ut perfrixit femina, sistitur: terrore etiam et aliis caussis intercipitur. His opponenda sunt balnea tepida, pediluvia, radix ipecacuanhae tum et, quae fugacem stimulum praebent, radix valerianae, olea aetherea, liquor ammonii succinici etc.

B. De haemorrhoïdum fluxu restituendo.

§. 376.

Fluxus haemorrhoïdalis quamvis valetudinem adversam semper supponat, levare tamen symptomata praegressa solet: ideoque suppressio haud sine noxa contingit.

Duplex autem suppressio accidit. Vel enim, citra dispositionem, e caussa manifesta, refrigerio, terrore aut corporis intensione nimia, cursus ipse subito intercipitur: vel, quae diutius jam fluxerant, e dispositione spastica, e stasibus abdominalibus, ex arthritide accedente, cessant.

§. 377. *Continuatio.*

Discrimen id probe servandum est. Namque passiones e subito interceptis haemorrhoïdibus fluentibus natae multo graviores sunt, multoque magis urgent medici auxilium, quam quae e dispositione potius lenta ortae sunt. Illae saepe aegrum praecipitant impetu sanguinis nobiliora organa petente,

colicis doloribus inflammatoriis, cordis enormitate repente orta, apoplexia etiam et inflammationibus viscerum.

Itaque, ubi urgent symptomata ex intercepto repente fluxu nata, sanguis omnino mittendus est ex inferioribus (§. 254), exhibenda, quae leniter alvum ducunt et caloris stimulum adimunt, tartarus depuratus et sulfur praecipitatum. Tum juvant, quae spasmos debellatura sunt: radix ipecacuanhae parvis dosibus cum opio; interdum cum hydrargyro muriatico miti; radix valerianae, extractum hyoscyami, stibium etiam sulfuratum. Nec negligendum est kali sulfuratum, cujus sedans indoles indies magis comprobatur. Denique caute revellentia adhibenda sunt; alvus eluenda irritantibus resinosis, maxime aloë; aut, si nimiam extimescimus incitationem, asa foetida cum oleis, sapone et castoreo.

§. 378. *Continuatio.*

Quodsi vero haemorrhoïdum fluxus lente cessat, è dispositione aut ex accedente morbo adfini, cautissime procedendum est; nec prius tentanda revocatio, quam exploratum habemus, passiones graviores ex ipso intercepto fluxu pendere, neque diutius jam eum cursum quievisse. Namque tum superfluum, ni noxium, erit, eum arte prolicere.

Plerumque autem inquirendum est in stases abdominales, sine quibus raro is status contingit. Solvendae sunt victu iisque praesidiis, quae su-

pra (§. 241—251), indicata sunt. Dein debilitas nutritionis vincenda est roborantibus (§. 131. s.): torpor vero et laxitas partium adfectarum adstringentibus et incitantibus, quibus speciatim aloën, myrrham, ferrum sulfuricum et helleborum accensemus.

CAP. XII.

DE SECRETIONUM CORRECTIONE.

§. 379.

Acrimoniam humorum tollere, putredini obviam ire et pus benignum producere proxime nequimus, nisi prius virium ratione mutata. Namque et generatim potentiam nervorum in secretionibus mutandis, maximeque nervorum ganglioso-rum sensum organicum eas moderantem et Galvanicarum actionum cum secretionibus similitudinem probavimus (*Phys.* §. 247. 249). Tunc vero caussam pravitatis humorum in virium ratione turbata quaesivimus (*Path. gen.* §. 94. 95): suppurationem denique benignum ab activitate quadam mediocri vasorum pendere praecepimus (*Path. spec.* §. 163). Hinc nec de acrimonia corrigenda, nec de putredine arcenda, nec de suppuratione promovenda, velut de peculiaribus methodis, sermo esse potest.

§. 380. *Continuatio.*

Quodsi enim acrimoniam humorum secretorum animadvertimus, sive ea in humoribus ga-

stricis et intestinalibus, sive in cutaneis adsit, protinus inquirendum est, adsint stimuli, qui vel topice vel consensu organa secretoria adeo incitent, ut in secretis humoribus elementa polaria praevaleant. Proxime in loca secretioni dicata agunt contagia, quae amovere aut inertia reddere oportet: vesicatoria ocyssime saepe secretiones pervertunt: unguentum e tartaro stibiato pustulas variolarum similes producit. Similibus stimulis morbosis e medio tollendis opera danda est. Hinc et diaphoretica methodus utilis est ad acrimonias humorum cutaneorum tollendas. (§. 337. 338).

In remotis, sed consensu nexis partibus stimuli haerent, qui secretiones pervertunt. Nihil vulgatius est, quam saburram et vermes, praecipue vero stases abdominales corruptionem humorum in ambitu corporis producere, ut curare hanc acrimoniam nequeas nisi laxantibus aut purgantibus (§. 308. 310), resolvente etiam adhibita methodo (§. 236).

§. 381. *Continuatio.*

Sed virium ratio et magis generatim habenda est. Siquidem e debilitate diuturna vis reproductivae pleraeque proficiscuntur humorum acrimoniae, unde roborans methodus praestantissima est (§. 122). Hanc adjuvare, atque, ubi torpet vis sensifera, secretiones optime promovere possumus, methodo incitante (§. 152. 153).

Quodsi vero vires inaequabiliter distribuuntur, quae praecipua est caussa depravatorum humorum,

revulsio tentanda est (§. 223), aut sedans etiam methodus, quae fugacibus incitamentis agit (§. 193).

§. 382. *Continuatio.*

Unica est methodus, acrimoniam humorum proxime domans, quae succi gastrici acorem aut putridam indolem, exhibitis absorbentibus vel acidis compescit (§. 274. 275). Haec et proficua esse potest, ubi saburrae acidae stimulo humores cutanei depravantur, quod consensu fit. Dein in ulceribus saniosis et carcinomatosis arcere acrimoniam chemicis reagentibus possumus: acido carbonico, aqua calcis et pulte e dauci carotae radicibus parata.

§. 383. *Continuatio.*

Putredo arcenda est primum evacuatis iis rebus, quae facilius, si vires defecerint, putrescunt. Hinc, si sordes putridae adsunt, laxantia prosunt acidula (§. 308). Nec in scorbuto absonum esse leniter alvum ducere, Blanii testimonio et Kortumii.

Dein vel maxime interest, glandulas ita firmare, ut subigendo eo, quod in putredinem vergens a vasis lymphaticis attrahitur, pares reddantur (*Path. gen.* §. 95). Fit id potissimum ita, ut, vel orgasmo nimio minuto, modica quaedam consequatur actio; vel, si torpet vis reproductiva, incitante methodo haec suscitetur; vel denique, si inaequabilis adest virium distributio, hae ita componantur, ut mediocriter et ordine quodam normali agant.

§. 384. *Continuatio.*

Itaque patet, *antisepticam* methodum saepe reduci ad antiphlogisticam, maxime cum febres putridae ingenti orgasmo incipiunt (*Path. spec.* §. 99. *Therap. gen.* §. 205). Sed cavendum est, ne ultra tempus summi orgasmi producatur (§. 208).

Utilissima est incitans methodus ad putredinem arcendam, si vis sensifera torpet. Acida mineralia, camfora et arnica summe, phosphorus denique et vesicatoria proficua sunt, si cum pulsibus languidis extrema in frigus vergunt, si febris haud valida est, si sudoribus viscidis diffluit cutis.

Quodsi vero spasmi adsunt et dolores, inflammationem minantes, fugaces potius stimuli eligendi sunt, qui remissionem producunt, normali secretioni idoneam. Radix valerianae, spiritus aetherei, moschus et oleum animale eximie saepe antiseptica sunt, si ille status adest.

Denique si labes organorum nutritioni dicatorum putredini occasionem praebet, roborantia expeditissima sunt. Quod tum in scorbuto, tum in febris putridae eo gradu valet, ubi nondum penitus prostrata vis sensifera nulla tamen adest nimia incitatio. Cortex peruvianus potentissimum est antisepticum, si cum victus ratione idonea jungitur.

§. 385. *Continuatio.*

Puris blandi secretio proxime promoveri nequit, nisi vel stimulis praeternaturalibus remotis,

vel teneritate partium ac nimia incitatione per mollientia et sedantia minuta, vel incitata etiam validius partium adfectarum totiusque corporis vi reproductiva.

Itaque ulcera curaturum decet ante omnia stimulorum externorum et internorum, quibus secretiones perturbantur, accessum cavere eosque amovere. Aëris contactus, caloris nimii et frigoris noxae vitandae sunt. Sanguinis nimius impetus vitandus: hinc pedes ulceribus diuturnis deturpati elatius ponendi sunt: exercitatio membrorum frequens vitanda. Maxime vero victus ratio ita moderanda est, ne potus exaestuantes, cibi dyspepti et acres ingerantur; ne animus perturbetur. Somno providendum est, ne continuis vigiliis vires aegroti pervertantur. Deligatio sit nec nimis frequens nec arctior justo. Unguenta et emplastra irritantia sedulo prohibenda, nisi torpor partium ea exigat.

In ulceribus externis sufficiunt pulvilli et linamenta carpta e blandis succis expressa aut cerato simplici illita: quibus et aër arcetur et mediocris activitatis gradus servatur.

§. 386. *Continuatio.*

Quodsi vero ulcus est inflammatorium, si margines dolent et rubent, puris generatio impeditur nimia incitatione, ut pauca sanies aquosa secernatur vel plane siccum sit ulcus; antiphlogistica necessaria est curatio. Laxantia prosunt; utiliter imponuntur mollientia, ipsaque aqua tepida, quam Kernius nuper nimis generatim commendavit. Ad

dolores sedandos proficiunt oleum hyoscyami expressum et fomenta e seminibus lini et herbis malvae, althaeae etc.

§. 387. *Continuatio.*

Si vulnus contra marginibus torpidis, flaccidis cingitur, si sanies copiosa effluit, carnes luxuriant et spongiosum aliquid surgit; stimulantia et adstringentia prosunt. Aqua calcis reliquis fere palmam praeripit: tum deligatio arcta: involutio membri: Bayntonii methodus emplastris adhaesivis ulcera diuturna constringendi: putamina nucum juglandum, cortex ulmi et salicis: demum saturnina in usum vocanda sunt, si colluvies saniei cum sensus torpore et flacciditate ulceris jungitur.

Ubi carnes luxuriantes ex hac caussa adsunt, ni iisdem cesserint remediis, zincum sulfuricum et oxydatum, aerugo, hydrargyrum oxydatum rubrum et muriaticum corrosivum, argentum nitricum et kali causticum adhibenda sunt. Calli iisdem remediis vel compressione etiam, nisi nimis obduruerint, vel incisionibus, maxime vero tartari stibiati solutione tolluntur.

Circumspiciendum tamen, vires totius corporis nutritivae erigantur: quod tum nutriente diaeta, tum roborantibus et incitantibus fit, quibus et corticem peruvianum, et lichenem islandicum myrrham etiam et aquam calcis adnumeramus.

§. 388. *Continuatio.*

Quodsi denique stimulo specifico morboso ulcera lacessuntur, huic opponenda ea, quae usus docuit. Syphilitica ulcera hydrargyrosi; scabiosa sulfure et zinco sulfurico; scorbutica acidis curanda sunt.

Sect. IV.

De euthanasia promovenda.

§. 389.

Medici officium est, non morbos solummodo perfecte curare, sed lenire dolores, levare gravissima symptomata, ipsius denique mortis inevitabilem accessum ita moderari, ut, quantum fieri potest, terminus vitae minus molestus sit. Medicus enim, humanitatis minister, humano animo artem exerceat oportet.

§. 390. *Continuatio.*

Mortis autem facies varia est tum pro natura morbi, tum pro varia aetate, tum pro ratione cultus et educationis, religionis et institutionum publicarum. Qua caussarum varietate liquet, mortis lenimina mox esse in potestate medici, mox vero nulla ipsi patere.

Namque, ut primum morbi differentias consideremus, et generatim (*Phys.* §. 102). et speciatim in variarum aegritudinum expositione indicatas, pluribus morbis si ad extrema ventum est,

anxietas animique terrores familiares sunt. Quodsi ii e doloribus proficiscuntur immanibus, hos lenire necessarium est: e. g. in carcinomate uteri. Quodsi anxietas e suffocationis metu et colluvie intra fistulam spiritalem pendent, leniter solventia et anodyna propinare expedit.

Quodsi vero cruciatus ingentes lenire nequimus, quaeritur, an medicum deceat, narcoticis mortem accelerare? Cautissimus Aretaeus (*Curat. acut.* lib. 3 c. 5) etiamsi generatim id, ut humanitatis legibus adversum, prohibeat, addit tamen nonnunquam, si praevideat medicus cruciatus haud evitabiles diu duraturos, somnolentia promota mortem leviorem reddere debere (1). Utique exploratum habemus, regulas generales praescribendas haud esse, sed cujusvis cordati medici conscientiae committendum, quanam ratione ineluctabilem mortem remediis narcoticis et promovere et lenire licitum ducat.

§. 391. *Continuatio.*

Id autem generatim monendum esse ducimus, aegrotorum plurimorum anxietatem ex incertitudine potius pendere, quam e mortis ipsius certae terroribus. Itaque medicum oportet, si morbi exitus letalis exploratus est, eum ita annunciare, ut humanum virum decet: ne incertitudinis pertur-

---

(1) Θέμις δέ κοτε προγιγνώσκοντα σαφὰ τὰ παρεόντα. ὡς οὐ φύξιμα, καρηβαρέῃ νωθρῇ εὐνᾶσθαι.

bationibus diutius aeger crucietur. Namque magni refert, aegrum posse tempestive res suas curare, liberorum sorti providere et testamentum nuncupare.

§. 392. *Continuatio.*

Mortis terrores non raro ex institutionibus publicis, civilibus et religiosis pendent, quarum effectum amovere medico saepius haudquaquam licitum est. Quodsi enim religionis ministri Deum iracundum et haud facile propitium sermonibus suis exhibent si μετάνοιαν difficillimam reddunt, et aeternis terrent poenis infernalibus: quid mirum, aegrotos in his educatos religionis horroribus, mortis accessu immaniter terreri? Satius est profecto nullam profiteri religionem, atque, ut rudis quisque homo, coecum fatum subire, aut, ut Turcarum gens, nil nisi voluptates sensum mulcentes exspectare, quam talem, quae ultima vitae momenta acerbissima reddit.

§. 393. *Continuatio.*

Si homo, rationis suae recte compos, ea, quae mortem sequuntur, secum reputans, ambigit, dormiturus sit animus post obitum, sive somniaturus, ex hac ipsa dubitatione nascitur metus somniorum (1). Cum nemo unquam redierit ex incognita

---

(1) — — — — *To die — to sleep;*
To sleep! Perchance to dream: ay, there's the rub:
For in that sleep of death what dreams may come,
When we have shuffled off this mortal coil,
Must give us pause.

Shakspeare: *Haml. act. 3. scen. 1.*

illa regione, ratio humana sibi commissa, etiamsi plurima testentur, animam esse immortalem, nihil tamen certi de statu animorum post mortem habet, ut et Socrates ipse finem apologiae hunc faciat: Ἀλλὰ γαρ ἤδη ὥρα ἀπιέναι, ἐμοὶ μὲν ἀποθανουμένῳ, ὑμῖν δὲ βιωσομένοις· ὁπότεροί δε ἡμῶν ἔρχονται ἐπὶ ἄμεινον πρᾶγμα, ἄδηλον παντὶ, πλὴν ἢ τῷ θεῷ.

Nisi igitur Deus nobis per Jesum Christum spem aeternae vitae et fiduciam largitus fuerit, metus et terror miseros nos ubique auxerint ac sollicitaverint. Hanc religionem, ut humanitatis triumphum, ut summum Dei beneficium, venerari, diligere ac ejus praecepta et promissa cuivis eorum capaci moribundo commendare, ut mors minus acerba reddatur, officii est tum sacerdotum tum etiam medicorum. Namque in his saepe aegri multo majorem collocant fiduciam quam in ipsis sacerdotibus.

Finis voluminis decimi.

Socrates, si somnus sit mors, nullum somnium extimescebat (*Plat. apol. Socrat.* p. 16), Καὶ ειτε δὴ μηδεμία αἴσθησίς εστιν, ἀλλ' οἷον ὕπνος, ἐπειδάν τις καθεύδων, μηδ ὄναρ μηδὲν ὁρᾷ, θαυμάσιον κέρδος ἂν εἴη ὁ θάνατος.

INDEX

VOLUMINIS DECIMI.

PARS GENERALIS.

CAP. I. *De doctrinae consilio.*

§. 1. *Quid sit curare, sanare, therapeutice?* pag. 5
§. 2. *Est doctrina scientiam comprehendens.* „ 6
§. 3. *Neque tamen absque experimentis est.* „ ivi
§. 4. *Ars non habet locum, ubi natura sufficit.* „ 7
§. 5. *In desperatis morbis quid agendum.* „ 9
§. 6. *Curatio perfecta et imperfecta* . „ 10
§. 7. *Constantia consilii* . . „ 11
§. 8. *Individua curatio* . . . „ 12
§. 9. *Ad exitum probabilem formandum.* „ 13
§. 10. *Celeritas curationis ejusque circumscriptio* . . . . „ 14
§. 11. *Jucunditas curationis* . . „ 15

CAP. II. *De obstaculis curationum.*

§. 12. *Generatim* . . . . „ 16
§. 13. *Publica obstacula. Agyrtarum toleratio.* „ ivi
§. 14. *Vulgi praejudicia* . . . „ 18
§. 15. *Privata obstacula in aegro* . „ ivi
§. 16. *Obstacula in medico* . . „ 20

CAP. III. *De examine therapeutico.*

§. 17. *Quid sit?* . . . . „ 21
§. 18. *Praecepta generalia* . . „ 22
§. 19. *Quid primo interrogandum sit* . „ 23
§. 20. *Symptomatum examen* . . „ 24
§. 21. *Virium inquisitio* . . . „ 25
§. 22. *Vitae genus, aetas, aliaque investiganda* „ 26

§. 23. *Potentiae nocentes, et epidemica constitutio* . . . . pag. 27

CAP. IV. *DE VIRIBUS NATURAE MEDICATRICIBUS.*

§. 24 *Quid sit natura?* . . . ,, 28
§. 25. *Veterum sententiae* . . ,, 29
§. 26. *Morbi mora et tempora consideranda.* ,, 30
§. 27. *Naturae salubritas limitanda.* . ,, 31
§. 28. *Natura utitur instinctu* . . ,, 32
§. 29. *Lex universalis, cui obtemperans natura morbos sanat* . . ,, 33
§. 30. *Alius modus, morborum universalium transitus in locales, quomodo imitandus sit* . . . . ,, 34
§. 31. *Per consensum agit natura et antagonismum* . . . . ,, 35
§. 32. *Dolores et spasmi saepe salubres.* ,, 36
§. 33. *Inflammatio et suppuratio tempestiva salubriter cientur* . . ,, ivi
§. 34. *Destructio partium salubris quomodo imitanda* . . . . ,, 37

CAP. V. *DE INDICATIONIBUS GENERATIM.*

§. 35. *Indicatio quid sit, a quonam inventa?* ,, 38
§. 36. *Indicationes ab hypothesibus orsae.* ,, 39
§. 37. *Simplicitati indicationum studendum.* ,, 40
§. 38. *Continuatio* . . . . ,, 41
§. 39. *Nec tamen ubique particulares indicationes negligendae* . . ,, 42
§. 40. *Continuatio* . . . . ,, 43
§. 41. *Indicatio caussalis, prophylactica, curativa apotherapeutica* . . ,, 44
§. 42. *Indicatio vitalis* . . . ,, 45
§. 43. *Indicatio symptomatica, saepe necessaria* . . . . ,, 46
§. 44. *Ejus praestantia* . . . ,, 47
§. 45 *Commoda alia ejusdem* . . ,, ivi
§. 46. *Continuatio* . . . . ,, 48
§. 47. *Circumscriptio dignitatis* . . ,, 49

CAP. VI. *De indicantibus et contraindicantibus.*

§. 48. *Definitio* . . . . pag. 49
§. 49. *Indicantia generalia et particularia* ,, 50
§. 50. *Utraque jungenda* . . . ,, ivi
§. 51. *Unde petenda indicantia* . . ,, 51
§. 52. *Certitudinis et probabilitatis gradus in iis* . . . . . ,, 52
§. 53. *Indicantia perfecta et completa* . ,, 53
§. 54. *Conditiones indicantium* . . ,, ivi
§. 55. *Indicantium obscuritas ad experimenta compellit* . . . . ,, 54
§. 56. *Contraindicantia* . . . ,, ivi
§. 57. *Eorum natura* . . . ,, ivi
§. 58. *Quomodo contraindicantibus utendum sit* . . . . . ,, 55
§. 59. *Quaenam sint speciatim* . . ,, 56

CAP. VII. *De indicatis.*

§. 60. *Amplissimus ambitus* . . ,, 57
§. 61. *Victus ratio gravissima est* . ,, ivi
§. 62. *Simpliciora et usitata praeferenda compositis remediis et novis peregrinisque* ,, 58
§. 63. *Ratio agendi medicaminum consideranda* . . . . ,, 59
§. 64. *Quid efficiat remedium scire praestat, quam quomodo agat* . . ,, ivi
§. 65. *Necessaria aliarum rerum consideratio, quae remediorum actionem moderantur* . . . . ,, 60
§. 66. *Animi vires regendae* . . ,, ivi

CAP. VIII. *De indicationum differentia generali.*

§. 67. *Possunt quidem juxta systemata corporis dividi* . . . . ,, 61

I. *Indicationes in morbis functiones reproductivae.*

§. 68. . . . . ,, 62
§. 69. *Regulae* . . . . ,, 63

II. *Indicationes in morbis irritabilitatis.*

§. 70. . . . . pag. 64
§. 71. *Regulae* . . . . . „ ivi

III. *Indicationes in morbis vis sensiferae.*

§. 72. . . . . „ 65
§. 73. *Regulae* . . . . . „ 66
§. 74. *Haud tamen haec divisio normam praebere potest* . . . . „ 67
§. 75. *Alia curationum divisio ab effectibus petitur* . . . . „ 68
§. 76. *Conspectus curationum singularum.* „ 69

PARS SPECIALIS.

SECT. I. *DE COHAERENTIA PARTIUM SOLIDARUM MUTANDA.*

CAP. I. *DE METHODO ADSTRINGENTE.*

a. *Modus agendi.*
§. 77—80. . . . . „ 71—73
b. *Indicantia.*
§. 81—84. . . . . „ 74—75
c. *Contraindicantia.*
§. 85—87. . . . . „ 76—77
d. *Indicata.*
§. 88—97. . . . . „ 77—82

CAP. II. *DE METHODO MOLLIENTE ET HUMECTANTE.*

a. *Modus agendi.*
§. 98—100. . . . . „ 83—84
b. *Indicantia*
§. 101—103. . . . . „ 85—87
c. *Contraindicantia.*
§. 104—107. . . . . „ 87—89
d. *Indicata.*
§. 108—112. . . . . „ 89—92

SECT. II. *DE VIRIBUS VITALIBUS MUTANDIS.*

CAP. III. *DE METHODO ROBORANTE.*

a. *Modus agendi.*
§. 113—115. . . . . „ 93—95

b. *Indicantia.*
§. 116—127. . . . . pag. 96—102
c. *Contraindicantia.*
§. 128—130. . . . . „ 103—104
d. *Indicata.*
α. Victus ratio.
§. 131—141. . . . . „ 105—113
β. Medicamenta.
§. 142. . . . . „ 113—114
Cap. IV. *De methodo incitante.*
a. *Modus agendi.*
§. 143—148. . . . . „ 115—118
b. *Indicantia.*
§. 149—157. . . . . „ 119—124
c. *Contraindicantia.*
§. 158—162. . . . . „ 124—127
d. *Indicata.*
§. 163—173. . . . . „ 127—135
Cap. V. *De methodo metasyncritica.*
a. *Modus agendi.*
§. 174—175. . . . . „ 135—136
b. *Indicantia.*
§. 176—178. . . . . „ 137—138
c. *Contraindicantia.*
§. 179—180. . . . . „ 138—139
d. *Indicata.*
§. 181—182. . . . . „ 139—140
Cap. VI. *De methodo sedante.*
a. *Modus agendi.*
§. 183—186. . . . . „ 141—144
b. *Indicantia.*
§. 187—193. . . . . „ 144—147
c. *Contraindicantia.*
§. 194—197. . . . . „ 147—149
d. *Indicata.*
§. 198—203. . . . . „ 149—153
Cap. VII. *De methodo antiphlogistica.*
a. *Modus agendi.*
§. 204—205. . . . . „ 153—154

b. *Indicantia.*
§. 206—207 . . . . pag. 154—155
c. *Contraindicantia.*
§. 208 . . . . . „ 155
d. *Indicata.*
§. 209—212. . . . . „ 156—158
Sect III *De humorum mutanda vel copia vel indole.*
Cap. VIII. *De directione humorum mutanda.*
a. *Modus agendi.*
§. 213—215. . . . . „ 159—160
b. *Indicantia.*
§. 216—224. . . . . „ 161—165
c. *Contraindicantia.*
§. 225—227. . . . . „ 166—167
d. *Indicata.*
§. 228—231. . . . . „ 167—170
Cap. IX. *De motu sanguinis humorumque accelerando.*
a. *Modus agendi.*
§. 232—234. . . . . „ 171—172
b. *Indicantia.*
§. 235—237. . . . . „ 172—174
c. *Contraindicantia.*
§. 238—240. . . . . „ 174—175
d. *Indicata.*
§. 241—251. . . . . „ 176—181
Cap. X. *De humoribus evacuandis.*
Art. I. *De sanguinis missione.*
a. *Modus agendi.*
§. 252. . . . . „ 182
b. *Indicantia.*
§. 253—265. . . . . „ 183—193
c. *Contraindicantia.*
§. 266—272. . . . . „ 193—197
Art. II. *De mutandis, quae praeter naturam in primis viis haerent.*
a. *Generatim.*
§. 273. . . . . „ 198

b. *De succi gastrici pravitatibus corrigendis.*
§. 274—276. . . . . pag. 199—200
c. *De concrementis bilis solvendis.*
§. 277. . . . . „ 201
d. *De peregrinarum rerum et venenorum sontica qualitate compescenda.*
§. 278—279. . . . . „ 201—202
e. *De flatibus pellendis.*
§ 280—281. . . . . „ 202—203
f. *De vermibus enecandis.*
§. 282. . . . . „ 204
g *De coctione promovenda.*
§. 283—286. . . . . „ 205—207
Art. III. *De vomitu ciendo.*
a. *Modus agendi.*
§. 287—288. . . . . „ 208
b. *Indicantia.*
§. 289—296. . . . . „ 209—214
c. *Contraindicantia.*
§. 297—300. . . . . „ 215—216
d. *Indicata.*
§. 301. . . . . „ 216
Art. IV. *De alvo ducenda.*
a *Modus agendi.*
§. 302—304. . . . . „ 217—219
b *Indicantia.*
§. 305—310. . . . . „ 219—222
c *Contraindicantia.*
§. 311—315. . . . . „ 223—225
d. *Indicata.*
§. 316—317. . . . . „ 226
Art. V. *De lotio pellendo.*
a. *Modus agendi.*
§. 318—320. . . . . „ 227—228
b. *Indicantia.*
§. 321—324. . . . . „ 228—229
c. *Contraindicantia.*
§. 325—326. . . . . „ 229—230

d. *Indicata.*
§. 327—330. . . . . pag. 230—232
Art. VI. *De methodo diaphoretica.*
a. *Modus agendi.*
§. 331—333. . . . . „ 232—234
b. *Indicantia.*
§. 334—340. . . . . „ 235—238
c. *Contraindicantia.*
§. 341—345. . . . . „ 239—240
d. *Indicata.*
§. 346—349. . . . . „ 241—242
Art. VII. *De sputis promovendis.*
a. *Modus agendi.*
§. 350—351. . . . . „ 243
b. *Indicantia.*
§. 352—354. . . . . „ 244—245
c. *Contraindicantia.*
§. 355—356. . . . . „ 246
d. *Indicata.*
§. 357—359. . . . . „ 247
Cap. XI. *De humorum cursibus praeternaturalibus regendis aut compescendis.*
Art. I. *De sanguinis profusionibus cohibendis.*
§. 360—365. . . . . „ 248—254
Art. II. *De cohibendis aliis profluviis.*
§. 366—371. . . . . „ 255—257
Art. III. *De regendis et restituendis sanguinis cursibus, qui natura fiunt.*
A. De menstruorum cursu evocando vel restituendo.
§. 372—375. . . . . „ 258—261
B. De haemorrhoïdum fluxu restituendo.
§. 376—378. . . . . „ 261—262
Cap. XII. *De secretionum correctione.*
§. 379—388. . . . . „ 263—269
Sect. IV. *De euthanasia promovenda.*
§. 389—393. . . . . „ 269—272

CURTII SPRENGEL

INSTITUTIONES

MEDICÆ.

VOLUMEN UNDECIMUM.

CURTII SPRENGEL

INSTITUTIONES

MEDICÆ.

MEDICINA FORENSIS.

MEDIOLANI

REIMPRIMEBAT JOHANNES SILVESTRI

MDCCCXVII.

INTRODUCTIO.

§. 1. *Doctrinae informatio.*

Medicinam forensem diximus (*Introit.* §. comprehensionem rerum, quibus medicus in foro et ad lites dijudicandas utitur. Sicut enim ad regendam civitatem remque publicam administrandam medicarum rerum scientia exigitur, quas *medicina publica* complectitur, ita, ut leges observentur, caussae dicantur ac jus exerceatur, saepe est opus medicarum cognitionum, quas neque a judice, neque a caussidico expectaveris, a medico solo suppeditandas. Eos medicos civitas quaevis bene administrata constituit, ut cognitionum medicarum auxilia impertiant iis qui saluti publicae provident, civitates regunt et leges custodiunt.

§. 2. *Ratio ad juris legumque disciplinam.*

Cum variarum rerum medicarum comprehensionem sistat haec doctrina, disci nequit, nisi ab homine disciplina medica, omnibusque doctrinis ad medicinam pertinentibus rite imbuto. Itaque et finem facit totius disciplinae medicae: et juris studiosus aut consultus idoneo modo eam capere nequit, nisi totum medicarum doctrinarum ambitum rite cognoverit. Id autem, cum nostrae aetatis doc-

trina medica amplissima sit, cumque pluribus nitatur aliis cognitionibus, fieri fere nequit, ni si quis, Conringiano ingenio pollens, adolescentiam omnem et juvenilem aetatem in studiis adeo disparibus consumserit. Itaque et irrita putamus et superflua eorum conamina, qui vel juris studiosos in his rebus erudire gestiunt, vel Alberti aut Valentini aut Masii etiam nupero exemplo libros edunt, quibus jureconsulti utantur ad dirimendas lites et solvenda dubia forensia.

§. 3. *Medici publici officium, continens se intra limites doctrinae medicae.*

Quodsi quaestionum medicarum ad res forenses pertinentium solutio nec a judice nec a caussidico expectanda est, sed a medico, quem eum in finem civitas constituit; pariter opus est et hic abstineat ab omni quaestionum legalium tractatione: neque, si de mentis indole sciscitatur, quaerat, quinam sint hominis heredes: neque, si de vulneris letalitate quaestio existit quinam fuerit animus ejus, qui hominem sauciaverit, aut necaverit. Sed simpliciter et ingenue inquirat in ea, quae medicus scientia sua exponere potest. Egregie id perspexit magistratus patriae, cum anno 1790 d. VIII. Martii sanciret, medicis publicis cavendum esse ab omni interrogatione rei ac ab omni quaestione legali; nihil eorum esse nisi medicas res eruere, nullo personarum respectu habito. Similiter judicat magistratus bavaricus (*An-*

merk. zum Strafgesetzbuch für das K. Bayern, B. 2 p. 14, s).

Nihilominus necessarium quandoque est, ut, priusquam medicus quaestiones suas inchoet, a judice obtineat primam interrogationem, ut, quid speciatim inquirendum sit, pateat.

Varii auctores perhibuerunt, medicum sine cognitione principiorum in jure valentium finem aut scopum examinis vel scrutinii a se instituendi intelligere non posse. Quod etiam si verissimum sit, et, quatenus imputari possit cuipiam factum, medicus scire debeat, curiose tamen insistendum est σωφροσύνη, quae, eruendis medicis rebus acquiescens, abstinet ab alienis juris quaestionibus.

§. 4. *Collegiorum medicorum est, et hos transgredi limites.*

Quodsi eos limites officii, quo medicus publicus fungitur, rite constitutos agnoscimus, alio tamen modo se habet cum collegiis medicis et facultatibus, quae, cum a judicibus arbitri advocentur ex universae caussae informatione tantum judicare valent. Itaque praeter necis vestigia et res medicas debent et inquirere in omnia, quae dilucidare caussam et judicium juvare possunt. Medicus publicus aut dissector testis vices gerit: ad collegia verò medica commentarii actorum integri mittuntur, quaestioque saepe duplex proponitur, altera e corpore delicti, altera ex aliis argumentis, locorum

temporumque rationibus dijudicanda. Quodsi enim infans statim post partum culcitis impositis suffocatus fuerit, corpus infantis nulla profecto certa monstrat praegressae necis signa: ubi vero rea libere confitetur, hanc infanti mortem a se illatam, sufficiunt signa, alioquin dubia: ubi arbitri e commentariis actorum confessam ream noscere debent.

§. 5. *Judex aut caussidicus an callere medicinam forensem debeat aut possit.*

Nonnulli etiam contendunt, et judici et caussidico necessariam esse medicinae forensis cognitionem, ut judicare de medici consilio possint. Id autem de forma tantum consilii valet: namque ipsam materiem dijudicare nemo potest, nisi qui omnibus doctrinis medicis imbutus est. Quodsi e. c. de veneficio quaestio nascitur, scrutinium medici an rite secundum leges chemiae et doctrinae medicae institutum sit, judex nullo modo decernere potest. Soli formae consilii adhaeret, in qua si nihil peccatum fuerit, vel ipse, vel defensor; si etiamnum dubitant, id consilium ad magistratum medicum mittunt, ut de indole scrutinii judicium ferat.

Si defensor, ut reum excuset, in latebras neglectae explorationis cadaverum absolutae semet conjicit, audiendus non est, quoniam, dum confessus est et convictus maleficus de veneno exhibito, superfluum est caput aperire, ut forte apople-

xiae vestigia deprehendantur (Platner *Quest. med. for.* 23. 24).

§. 6. *In foro, i. e. praesente judice et a medico publico actio judiciaria instituenda est.*

Scrutinium medicum forense fiat necesse est in foro: id est, jussu judicii; praesente aliquo, quem judex aut magistratus ad eum actum misit; fiat denique a medico, cui fides publica a magistratu commissa est Jussu judicii quaestio instituatur, ne privatorum hominum odia vel studia jus pervertant. Praesentia viri, quem judex aut magistratus delegavit, necessaria est, ut actus legitimam habeat formam et solemnem.

Patriae leges sanciunt, et judicem et scribam, qui tabellas quaestionis calamo excepturus sit, praesentes esse debere: nec actuarium solum sufficere, nisi judice aegrotante, urgente necessitate ac advocato alio scriba (*Allg. criminalrecht für die preuss. staaten*, 1. §. 46). Quodsi vel actuarius solus, vel solus judex adfuerint, ordinaria cognitio haud sequitur, sed *nullum* habetur judicium (*Ib.* §. 43).

Denique cuivis medico haudquaquam licet a judice excitari, cum, in Germania saltem, medicis singularibus commissa est a summo magistratu cura salutis publicae et rerum forensium. Neque tamen eo minus licet etiam judicem, si quis alius medicus legitimus in peculiari quadam quaestione

famam sibi acquisivit, eum advocare, aut ita eum adhibere, ut medico publico opem ferat ac hunc doctrina sua experientiaque adjuvet. Laudandus igitur judex aut caussidicus etiam, si, cum vel de graviditate dissimulata vel de caussis divortii quaestio existit, praeter medicum publicum advocat etiam obstetricium virum dummodo hic usu pariter ac doctrina insignis sit. Sacramento singulari ad hunc actum adigitur extraneus is medicus, aut jurejurando eo obstringitur, quod in officio adeundo praestiterat (*Cf. allg. criminalrecht für die preuss. staaten*, 1. §. 145—148). Eodem jure patrio chirurgis legionariis aut etiam iis, qui cohortem quingenariam curant (*Bataillons-Chirurgus*), eadem dignitas tribuitur, quae medicis publicis (*Ib.* §. 148. 160).

§. 7. *Scientia, ingenio, virtutibus necesse est insignis sit medicus publicus.*

Medicus publicus, cui ab iis, qui civitatem regunt, et salus publica et quaestionum forensium decisio committitur, emineat inter alios medicos tum doctrinae ambitu et eruditionis, tum ingenii acumine, tum amore honesti verique, tum humanitate, sedulitate, candore animi ceterisque virtutibus, quae bonum virum faciunt et decent. Doctrinae ubertas necessaria est, cum haud vulgaris anatomiae vel subtilioris cognitio, chemiae etiam, phisiologiae reliquarumque disciplinarum medicarum exigatur.

Sed theoria medica haud sufficit, nisi adaptata ad leges. Itaque has cognoscat medicus: tamen juris peritum esse debere haud inde fluit.

Ingenii acumen singulare requiritur in variis quaestionibus forensibus dilucidandis, praesertim in morbis stimulatis et dissimulatis eruendis. Virtutes animi si ubivis hominem faciunt et ornant, medicus publicus iis egere eo minus potest, quo magis de honore, opibus et prosperitate civium agit. Itaque, etiamsi doctrinae prodigium sit, si lucri cupidini simultatibus, impudicitiae indulget, si religionem despicit negligitque conscientiam, satius est, talem virum abigi a foro quam attrahi.

§. 8. *De libello componendo.*

Ut magistratum judicisque mandatis obtemperet, opus est, medicus libellum componat, quo memoriam omnium rerum, quas in homine vivo aut mortuo invenerit, comprehendat. Eo libello, quem *cisum repertum* aut *consilium* etiam vocitant, clare, distincte et succincte, sine ambagibus et minutiarum studio tradat, quaecunque magistratum aut judicem ductura sunt ad judicium ferendum. Is libellus ne memoriter, scrutinio jamdiu peracto, conscribatur: sed dum vel secatur cadaver, vel inquiritur in hominis vivi statum, memoria saltem brevis a scriba forensi calamo excipiatur, e qua deinde medicus publicus libellum componat judicialem.

In eo libello necesse est memoriae tradantur ea omnia, quae enodare quaestionem valent, omis-

sis iis, quae nihil ad rem faciunt. Quod quam arduum saepe sit, quantumque saepe ingenii acumen et doctrinae maturitatem exigat, paucis dici nequit. Haud ad rem pertinent laesiones vasorum nervorumque omnium, variaeque res, quae ambiunt hominem vivum mortuumve, sed nullam habent efficaciam ad quaestionem legalem dilucidandam.

§. 9. *De ejus libelli forma, ordine et scriptionis genere.*

Quod ad formam ejus libelli attinet, haud properante nimis calamo, sed curiose omnique sedulitate ita conscribatur, ut, si fieri potest, quaestionis decisio clarescat. Quodsi ambiguum est judicium, contraria argumenta juxta ponantur, ut cuivis artis perito pateat, nullum de eo casu arbitrium valere.

Quamvis praecepta doctrinae artisque leges sedulo observari opus est, abstineat tamen medicus publicus ab omnibus opinationibus, quae, certo haudquaquam experimento suffultae, judicium magis confundere valent quam elucidare. Ambages omnes omittat nihilque scribat, nisi quod res exigit.

Ordo rerum libello consignandarum naturalis est. Exordium ducendum a mandato magistratus aut judicis, a persona aut cadavere scrutandis, quae describuntur; laesiones omnes aut res inquirendae enumerantur; experimenta referuntur instituta; tum demum judicium fertur, argumentis additis, quae

e doctrina petuntur. In his quidem argumentis quanquam scriptorum celeberrimorum auctoritas haud plane negligenda est, neutiquam tamen argumentorum defectui praetendenda est ulla auctoritas.

Scriptionis genus sit planum, ab ostentatione eruditionis et apparatu scholastico alienum. Vernacula lingua concipiatur, quae, licet facile peregrinis voculis egeat, si vulgari captui proniores sunt, has tamen etiam recipit.

§. 10. *De emendatione legum, si principiis artis medicae contrariae sunt.*

Medici forensis est, ex artis suae principiis omnia eruere, quae quaestiones legales obscuras solvere valent aut errores etiam fugare. Hinc, si e veterum medicorum ratiociniis natas opinationes et leges falsas deprehenderit, auctoritatem legum haud pluris aestimabit, quam saniora doctrinae medicae aut physicae praecepta. Quodsi partus octimestris, Hippocraticorum auctorum arbitrio minus vitalis habetur, quam septimestris, erroneum hoc praeceptum nullo modo a medico forensi statuendum est.

§. 11. *De ordine rerum tractandarum.*

Ordo autem rerum tractandarum, cum vinculo quodam idoneo destituantur, naturalis est, ut a progenie inchoaturi, quaestiones legales solvere studeamus, quae tum aetati cuivis tum sexui vel communes vel peculiares sunt.

SECT. I.

DE JURE NATORUM.

CAP. I.

DE MONSTRIS.

§. 12. *Cur quaestio de monstris huc pertineat.*

Cum omne jus, quo utimur, vel ad personas pertineat, vel ad res vel ad actiones (*Digest.* lib. 1. *tit.* 5. *l.* 1), prima quaestio existit de infantum natorum humana vel personali conditione.

Homo dicitur in jure, cuicunque mens rationis capax in corpore humano contingit: persona autem homo, statu civili praeditus.

Itaque quaeritur, infans quando humanae speciei abjudicandus sit? ut nec sacro Christianorum lavacro imbui fas sit, nec hereditatis jura tribui, nec alimenta praeberi.

§. 13. *Monstra, ostenta quid sint.*

Ad hanc quaestionem veteres jurisconsulti ita respondent, ut liberos non dicant, qui contra formam humani generis, converso more, procreentur; veluti, si mulier monstrosum aliquid aut prodigiosum enixa sit. Partum autem, qui membrorum humanorum officia ampliaverit, inter liberos connumerari debere (*Digest.* lib. 1. *tit.* 5. *l.* 14).

Tales partus *ostenta* vocant: id nempe ita dicitur, quod contra naturam nascitur, tribus manibus forte aut pedibus, aut qua alia parte corporis, quae naturae contraria est (*Digest.* lib. 50, *tit.* 26. *l.* 38).

§. 14. *Quaenam formae vitia proprie huc numeranda sint.*

Itaque et ipsa humanae naturae definitio et veterum jureconsultorum decreta monstra habent, quae mente rationis capaci egent: haec enim princeps humanae naturae praerogativa. Mentem autem eam deesse in recens natis duntaxat e defectu cerebri efficitur: namque aliae omnes notae ambiguae sunt, cum nec similitudo formae cum brutali momenti peculiaris instar habeat, nec de mente infantis recens nati, sana futura sit sive secus, aliud valeat judicium, quam e cerebri praesentia. Vana igitur et inania eorum conamina, qui hic quidem loci uberius de sede animae disputantes eam in universo corpore collocant, aut, cum spiritus sit, a corporea indole alienus, nulli parti propriam declarant. Quae licet in se prorsus vera sint, ad forenses tamen quaestiones haud pertinent: firma superstite veritate et inconcussa, quod claritas perceptionum, judicii formatio et libertas voluntatis, ut humanae naturae πλεονεκτήματα, ne cogitari quidem possint sine encephali normali fabrica (*Inst. phys.* § 3 6). Itaque nec Ploucquetus audiendus, qui monstra declarat eos foetus, quorum cranium et facies cum brutorum consentiat (*Uber*

die physischen erford. der erbfähigk des kindes, p. 129). Fabulosa enim pleraque quae huc referuntur, e Liceto, miraculorum anilium collectore petita. Nec ossium cranii defectus, dummodo cerebrum integrum sit et normale, qualem Zwingerus observavit (*Eph. nat. cur.* cent. 7 *obs.* 73), ad forensem monstrorum significatum trahendus.

§. 15. *Series acephalorum.*

Monstra vera, humano jure privanda, hactenus acephala, ut cerebro cerebelloque careant, continuam seriem sistunt, quae incipit ab iis, quorum ossa cranii basilaria solo periostio et integumentis communibus teguntur, deficiente omnino quovis encephali vestigio, quale exemplum Penada refert (*Saggio* 1 *d'osservaz.* pag. 57). Progreditur series ad eos foetus, qui cerebri loco massam cellularem fungosam gerunt, tum ad eos, quorum encephalus nonnisi vesicas sistit, prima ejus organi rudimenta, denique ad illos, qui substantia medullari, sed confusa, nec in discretis organis figurata gaudent. His omnibus abjudicanda est humanitas, quanquam bene nutriti videantur.

Id enim peculiare habent acephali, quod cum totum corpus gangliis regatur, sicut animalium inferiorum corpore (*Inst. phys.* §. 362), partium aliarum nutritio saepe modum excedat, pili abundanter in aliis locis crescant, ut et totum pilosum observaverit Bangius (*Coll. hafn.* vol. 1, *p.* 92). Sed eam ipsam ob caussam antitheses necessariae ad vitam animalem superiorem haud evolvuntur,

unde et ossa plerumque mollia et musculi sint gelatinosi motuumque fere incapaces.

§. 16. *Acephali veri diu vivere nequeunt.*

Plerumque praecoces sunt partus, atque, licet vivant, vitam tamen protrahere ultra aliquot dies, ultra septimanam saltem nequeunt. Lac quidem sugunt, sed continuo sopore et nervorum distensionibus opprimuntur: interdum iris est immobilis, pulsus fere nequeunt percipi, totum corpus continuo friget et caeruleo colore tingitur (Klein *Monstr. acephali hist.* p. 12).

§. 17. *Caussae ejus deformitatis.*

Cuinam caussae ortus eorum monstrorum acephalorum tribuendus sit, ambigitur. A violentiis externis oriri vix credibile: hydrocephalo exedi cerebri substantiam valde dubium (*Inst. phys.* §. 362): itaque ex impeditis potius evolutionis progressibus deducenda sunt. Cum e gangliis dorso adjacentibus et e medulla spinali encephalus sensim evolvatur, ut hunc et appendicem medullae spinalis habuerint veteres (*Inst. phys.* §. 363); cum nunquam encephalus adsit, deficiente medulla spinali (Meckels *Handb. der menschl. anat.* 1. p. 351); sunt potius rudimenta pristinae formae, quae in vesicis et massa fungosa, cerebri vices gerente, observamus. Tota igitur vita mere organica, tantopere remota est ab omni humana indole, ut nec animalis omnino dici possit.

§. 18. *Quaenam jura habeant.*

Itaque veri acephali, seu foetus, qui omni encephali vestigio carent, nec humani juris participes sunt, nec personae habendi. Hinc minime in societatem Christianorum sacri lavacri ope suscipiendi: hinc nec heredes esse possunt, nec testamenta eorum partu rumpuntur. Alimenta autem iis detrahi, vel omnino enecari superflua est crudelitas, cum nunquam ultra aliquot dies vitam protrahere possint.

Quodsi vero encephalus adest, licet cum deformitate ossium aut partium aliarum, ostenta jureconsultorum sensu nuncupanda, filiorum jus derogandum non est. Namque nescimus, possitne evolvi mens humana. Itaque et ii et hydrocephalo nati omnino sacro Christianorum lavacro imbuendi sunt, heredes esse et testamenta rumpere possunt.

§. 19. *Bicipites foetus aut bicorporei.*

Multo difficilior est quaestio de *bicipitum* aut *bicorporum* foetuum jure. In statu enim civili quaeritur, duae sint personae, qui capite duplici praediti sunt; baptizandi sint seorsim et suo uterque jure gaudeat. Ad eam quaestionem solvendam inserviunt accuratiores foetuum eorum investigationes.

Plerique foetus bicipites, quorum amplissimam historiam doctissime nuper conscripsit Meckelius, collega clarissimus (*De duplicitate monstrosa.* Hal.

1815), ita formati sunt, ut coaluisse geminos appareat: unde defectu potius evolutionis peccasse quam excessu videantur. Namque, etiamsi capita et humeri seorsim normalem monstrant formam, thorax tamen et abdomen hactenus unam constituunt massam, ut et cor unicum imperfectum sit, cavitate unica praeditum, et, si duo adfuerint, alterum tamen altero perfectius sit. Rarissima sunt exempla a Schweikhardo (*Beschr. einer missgeburt.* Tübing. 1801) et Sigwarto (*Histor. gemell. coalit.* Tübing. 1769), descripta, ubi utrique foetui suum esset cor et perfectum. Alia vitia, a formatione impedita, vulgaria sunt: labium leporinum, spina bifida, diverticula intestinorum, coalitus canalis intestinalis cum vesica urinaria. Anteriora abdominis integumenta deficere ipsaque generationis organa, Penchienati observavit (*Mém. de Turin.* 1788, p. 37). Cetero frequentiora esse sexus sequioris, quam masculi, rarissime utrumque sexum separatum, observationibus edoctus, idem Meckelius statuit (l. c. p. 14. 21. 22).

§. 20. *Ortus probabilis.*

Nec is gemellorum coalitus caussae mechanicae tribuendus est, cui Treviranus tribuere studuit (*Biol.* tom. 4. *p.* 443). Sed cum hereditarium sit id vitium, cum in eadem familia saepius recurrere, ex eadem muliere modo haec monstra jam alio modo deformes foetus gigni observatum fuerit; liquet, e vis formativae potius defectu aut impedimentis vitiisve necessario fluere.

§. 21. *Quaestiones de iis forenses.*

Itaque duae sunt personae, si cerebrum in utroque capite cum omnibus sensuum organis perfectum est, confluentibus duntaxat partibus inferioribus, unde et libertatem arbitrii in utroque non raro animadvertas. Praeclarum ejusmodi exemplum sistunt puellae gemellae hungaricae, Helena et Judith dictae, quae initio saeculi XVIII. per Germaniam ducebantur. Osse sacro coalitae utraque suam habebat mentem: Helena pollebat ingenio, plures linguas callebat: Judith intellectu debilior, amore mutuo insignes, rixabantur tamen, quoties altera alvum missura erat, altera nolente. Menstrua haud eodem tempore utrique respondebant. Quodsi vero altera aegrotaret, altera semper male se habebat (Waldschmidt *De sororibus gemellis ab osse sacro monstrose cohaerescentibus.* Kilon. 1709. Ettmüller *De monstro hungarico.* Lips. 1707. *Torkos* in *philos. transact.* vol. 50. P. 1. p. 34). Utraque mortua est anno aetatis XXII.

Plurima alia exempla sunt foetuum perfectiorum, quibus adhaereret inperfectior alter: sensu nonnunquam humano destitutus, ut solas functiones organicas exerceret (Bartholin. *Hist. anat.* cent. 1. *obs.* 66. Parsons *in philos. transact. n.* 489. Percival *ib.* vol. 47 *p.* 360). Perfectior solus humanus videbatur.

Rarissimum exemplum, quod majorem reliquis ambiguitatem habet, narratur ab Ever. Homio (*Phil. transact.* vol. 80. *P. II. p.* 296), ubi

caput alterum inversum alteri superimpositum erat, oculorum motus non respondebant, capite altero dormiente, quando alterum vigil esset. Sympathia tamen insignis aderat; infante enim sugente, capitis inversi os saliva scatebat; dum ille ejularet, hujus lacrimae fluebant. Ergo duae personae, sed alterius forma imperfecta, cum praeter caput nil adesset. Triennem hunc infantem observavit Homius.

Quodsi foetui alterius vestigia inclusa sunt (Huxham *in Phil. transact. n.* 487), quaestio forensis existere nequit.

CAP. II.

DE HERMAPHRODITIS.

§. 22. *Veri qui sint.*

Hermaphroditos vocabant veteres, qui utriusque sexus perfectas partes gererent, quales sculptores vis virilis femininique decoris formas junctuari, finxerunt. Nec tamen sufficit externarum partium similium conjunctio, sed necessarium est in eadem persona connubium organorum internorum, testium igitur et ovariorum, uteri et vesicarum seminalium. Tales, si unquam vixerint, veros hermaphroditos cum Osiandro vocamus (*Neue denkwürdigk.* vol. 1. *P.* 2 *p.* 265) Hos autem, ab antiquitate passim creditos, e Paulli Aeginetae et Ulpiani inde temporibus, fabulis potius adnumeramus, etiamsi Ackermannus ante undecim annos

exemplum veri hermaphroditismi invenisse se contenderit (*Infantis adrogyni historia.* Jen. 1805).

§. 23. *Plurimi alterutri sexui adscribendi.*

Omnia, quotquot interius cognoscimus, hermaphroditorum exempla dispescimus in *androgynorum* et *gynandrorum* : illorum, qui cum mares sint, minus tamen evolutas gerunt partes : penem haud apice foratum, sed subtus, aut plane impervium, scrotum divisum, media parte fissa, meatu vaginam mentiente et vel in saccum coecum, speciem uteri prae se ferentem, vel dum urethra vera esset, in vesicam ipsam urinariam ducente ; testes nonnunquam reconditos, aut ad annulum abdominalem appressos. *Gynandrae* vero feminae mares simulant, clitoride in penis molem excrescente, nymphis propendulis et vaginae ore clauso.

Hanc autem differentiam primus, ni fallor, statuit Leonidas Alexandrinus (Saec. forte IV) ex quo Paullus Aegineta mutuatus est (*lib.* 6, *c.* 69) : et Aly Abbatis filius (*Theor.* lib. 9 *c.* 54). Unde et Avicenna jam *(Can.* lib. 3 *fen.* 20. *tr.* 1. *c.* 43) bene monuit, vera haud videri, quae de utriusque sexus partibus genitalibus aequabilis in eodem homine narrentur : alterum membrum semper altero esse debilius. Hinc jureconsulti veteres, Ulpianus et Paullus (*Digest.* lib. 1. tit. 5. *l.* 10 *lib.* 22. *tit.* 5. *l.* 15), hermaphroditum censuerunt ejus sexus aestimandum esse, qui in eo praevaleat.

§. 24. *Quomodo oriantur.*

Est autem caussa hujus turpitudinis in impedita embryonis evolutione quaerenda. Namque in embryone, quo propior est origini, eo minus sexuum discrimen animadvertitur: prima utique forma muliebri proxima est (Meckels *Handb. der menschl. anat.* 1. p. 56. *Rosenmüller* in *Abhandl. der. phys. med. soc. zu Erlang.* 1. p. 100. *Autenrieth.* in *Reils archiv*, 7. p. 110). Itaque, etiamsi masculus fuerit foetus, divisio partium et diductio externa, muliebrem speciem adfectans, penis imperforati similitudo cum clitoride, testium occulatio superesse possunt. Veteres etiam, qui omnes partes masculas externas cum internis muliebribus easdem haberent, facillime transitum sexuum statuebant (Huarte *Examen de los ingenios*, c. 15. p. 373.).

§. 25. *Androgyni frequentiores.*

Androgyni gynandris frequentiores, dum nascuntur, propter scrotum, testium expers, in speciem nympharum divisum et pravitatem mentulae, saepe imperforatae, pro puellis habentur. Hi, inter puellas educati, possunt, vel dum pubescunt, vel serius etiam, ipso sanguinis fluxu corripi e parte, quae vulvam mentitur, ut menstruorum cursui obnoxii dicantur: possunt virum admittere, cum scroti rima nonnunquam in saccum coecum ducat. Simul tamen visi sunt non solum erectionem pati, et clitoridi familiarem, sed pollutio-

nes etiam nocturnas, quin alias feminas fecundarunt; corruperunt saltem, si forte ob testiculorum minorem evolutionem geniturae penuria adesset.

§. 26. *Genometabole inde exponenda.*

Huc omnino trahendae narationes de *genometabole*, ut Malacarnius nuncupavit, seu sexus muliebris mutatione in virilem: cujus rei antiquissimum habetur exemplum, quod Hippocraticus auctor (Hipp. *Epidem* lib. 6. *s.* 8. *p.* 1201) de Phaëthusa Abderitana muliere narrat. Dicitur quidem ea, cum maritus exulasset, a menstruis defecta, virile corpus obtinuisse et barbam: id vero sine genitalium partium mutatione contigisse exploratum habemus. Evidentius vero huc pertinent exempla a Plinio (*Lib.* 7 *c.* 4) relata: Casini puerum e virgine factum, jussuque aruspicum in insulam desertam deportatum: Arescontem Argivum, cui nomen Arescusae fuisset, qui nupserit viro, cum seipsum virginem crederet, mox barbam et virilitatem provenisse uxoremque duxisse. Ipse Plinius se vidisse refert in Africa L. Cossicium, civem Thydritanum, nuptiarum tempore in marem mutatum. Similia exempla, quorum unum Laodiceae a se ipso visum, enumerat Phlegon Trallianus (*De reb. mirab. c.* 6—9. *p.* 64—70. *ed Franz*). In iis memorandus est Antiochenus, qui, Claudio imp., cum pubesceret, post magnos cruciatus, ex virgine juvenis factus est.

Nuperis temporibus ejusmodi androgyni obser-

vati fuerunt a I. Bauhino (*Apud* Schenck *obs.* p. 520), Paraeo (*Opp.* lib. 24. *c.* 5). Amato Lusitano (*Cent.* 2. *hist.* 39), Boëthio (*Misc. nat. cur.* dec. 1. *ann.* 2. *obs.* 252) et Claudero (*Ib.* dec. 2. *ann.* 3. *obs.* 75). Scientius tamen majoribus suis Morgagnius inspexit hermaphroditi crediti cadaver, cujus urethra fissa et ita aperta esset, ut credulis imponeret, tanquam vulvae species (*De sed. et causs. morb.* ep. 67. *n.* 6). Multo speciosiorem casum penis imperforati pro clitoride habiti, fissi scroti in formam vulvae, unde et sanguis proflueret, Arnaudius observavit (*Ueber hermaphrod.* p. 18. 32). Memoratu dignissimum quod idem narrat exemplum filiorum ejusdem matris, qui omnes pene imperforato gauderent, unde manifestum est, e nulla mechanica caussa, sed e vis plasticae vitio proficisci eas deformitates.

Celebratissima sunt quaedam nostrae memoriae exempla. In Norvegia ancilla, quae aliam impraegnaverat, licet testes haud externi essent, virum tamen se esse pollutionibus ante e tribus foraminibus penis inferioribus prodidit (Tode's *Journ.* vol. 3 *P.* 4. *p.* 423). Morgagniano simile exemplum stitit Michael Anna Drouart, qui pro hermaphrodito ante hos quinquaginta annos habitus fuit (*Delius* in *fränk. samml. B.* 1. *p.* 150. *B.* 7. *p.* 398). Simillima etiam, urethrae nempe fissae, testiculorum tamen externe conspiciendorum exempla retulerunt Hesselbachius (*Salzb. med. zeit.* 1808. *II.* 335) et Wittmannus (*Ib.* 1809. I. 202). Minus scienter descripsit Baillieus, e Stoveri ore,

hermaphroditum, virum certe, cum testiculi adessent, sed fisso scroto et pene imperforato: mammae praesentes credebantur feminam prodere, quamvis et hae turgescere in viris non raro soleant (*Samml. für pract. arzte*, B. 20. p. 459). Brandii exemplum etiam clarum est, qui, frenulo penis, quod occulerat eum, discisso, virilem formam restituit (*Neue samml. fur wundärzte* St. 22. p. 2). Duorum denique androgynorum meminimus, qui nostra memoria hactenus exagitarunt medicos, ut feminae perperam haberentur, qui profecto mares essent: Adelais nimirum Previllia et Derreria Berolinensis. Illius descriptionem a Giraudio factam si legeris, haesitaveris de sexu pronunciando, cum de utero et menstruis, testibus tamen et mammarum defectu sermo sit. Sed pars quae uterus dicebatur, nil fuit, nisi saccus coecus, in quem rima scroti promearet: menstruorum autem cursus potius haemorrhoïdibus tribuendus erat (Osianders *Neue denkw.* B. 1 St. 2. p. 246). Similis fuit Derreria Berolinensis, ab Hufelandio, Mursina et Martensio pro femina habita, quam virum esse Starkius optime probavit (*Neues archiv.* B. 2. p. 552).

§. 27. *Gynandrae rariores.*

Gynandrae rariores. Realdus Columbus dissecuit olim mulierem, cujus clitoris in penis molem sucreverat, angustata vulva (*De re anat.* lib. *II.* c. 15). Clitoridem ingentem cum vagina clausa Parsonius observavit (*Philos. transact.* vol. 47. p.

142). Similem casum legimus apud Baillieum (*Anat. des krankh.* Baues, p 241). Nuperrimum exemplum memorat Burdachius (*Anatom. untersuch.* Heft 1. p. 40).

Posse etiam quandoque, haud providis saltem imponere prolapsum uteri, qui mentiatur membrum virile Homius testatur (Roose's *Beytr. zur gerichtl. AW.* B. 2. p 214).

Itaque in infante recens nato si sexus dubius est, obstetricibus mulieribus haud committendum est arbitrium, sed medicus, fabricae gnarus, accitus probe investiget partes. Quodsi testes deficiunt, utique ambiguum manet judicium, donec pubescere incipiat. Tum in androgynis genarum mentique pubes, vox hircitalliens, testium vel proventus, vel, dum remanent, cupido rei venereae aut ipsae pollutiones nocturnae virilitatem testantur. Contra gynandras produnt eadem aetate mammae turgentes, menstruorum cursus, pelvis amplitudo et femorum positus. Matrimonio has haud capaces esse res ipsa docet: androgynos vero uxorem ducere minime rarum est.

§. 28. *Neutri sexui quidam tribuendi.*

Neutri sexui adnumerantur, qui sine omni partium genitalium vestigio nascuntur. Ii sunt vel acephali, vel plane imperfecti, vesica urinaria fissa aut intestinis cum vesica in cloacam avium aut amphibiorum coalitis. Rarissime ultra aliquot dies vitam protrahunt, ideoque a baptismo abstinendum, nec, dum acephali sunt, personarum jure frui possunt.

Sed neutri etiam sexui accensendi esse videntur, quorum testes haud evoluti omnem virilitatem adimunt, ut nec barba prodeat, nec rei uxoriae cupido nascatur, cujus anomaliae exemplum narrat Homius (Roose's. *Beytr.* l. c. p. 217).

CAP. III.

DE ABORTIONE CRIMINOSA.

§. 29. *De vita foetus probabilia.*

Vita qua foetus gaudet, variis distinguitur gradibus. Siquidem, quo origini est propior, eo magis tota ejus vita exseritur ac manifestatur in nutritionis functione, celerrimoque incremento, silentibus interea vitae sensiferae motuumque arbitrariorum effectibus (*Phys.* §. 540). Nec in musculari fibra duplicitas illa telae cellularis et partis fibrosae necessaria ad efficientiam (*Phys.* §. 309); nec in cerebro discrimen corticis dispicitur atque medullae: unde merito haec foetus vita cum inferiorum animalium vita componitur. Simulac vero, medio fere graviditatis tempore, i. e. post viginti fere hebdomadas (*Phys.* §. 545) antithesis nascitur, quae nervos intercedit et musculos, horumque velamentum cellulare et meditullium fibrosum; motus incipiunt foetus, a quibus altioris vitae vestigium derivandum est. Protinus ut infans in lucem editur, et aura spirabilis oxygene suo novum stimulum praebet, quo antitheses necessariae evocentur, et sensuum actiones

et motus liberiores et ventriculi actio ceterarumque functionum totidem sunt novi plane stimuli, quibus aequabiliter agentibus vitae verae humanae summa minutatim elicitur.

Itaque his physiologiae argumentis docemur, foetum quidem a primo inde formationis initio vivere: humanam tamen vitam prius inchoare non posse, quam in lucem editus fuerit; quanquam major sit probabilitas vitae hujus futurae, dum motus singulares illos edere coepit.

§. 30. *Abortus quid sit, quidque leges circa eum statuerint.*

Abortum dicimus partum ante septimum mensem elisum: quodsi intra septimum et nonum mensem editur, *partus praecox* appellatur: quanquam veteres quidam acutius magis quam verius distinxerint.

Jam vero, cum foetus sit futurus homo, vitaque sua, licet inferiore, fruatur, necis crimen omnino et mulieri, quae vi vel medicamentis partum abegit, vel alii mulierem ita tractanti, ut abortatur, irrogatur. Lege id jam Mosaica sanctum (*Exod.* 21. 22), ubi, cum sine noxa abortaverit mulier, viros, qui rixati percusserint mulierem, pecunia mulctandos esse, statuitur. Ulpianus (*Digest.* lib. 48. *tit.* 8. *l.* 8. *tit.* 19. *l.* 39) legem tulit; si mulierem visceribus suis vim intulisse, quo partum abigeret, constiterit, eam in exilium mittendam esse. Quanquam ad legem Falcidiam (*Digest.* lib. 35, *tit.* 2, *l.* 9.) moneatur, partum

nondum editum hominem dici non posse; alio tamen loco (*Digest.* lib. 1. *tit.* 5. *l.* 7) statuitur: qui in utero sit, perinde ac si in rebus humanis esset, custodiri debere, quoties de commodi ipsius partus quaeratur.

Codex Carolinus (*art.* 133) distinguit vivum foetum et nondum vivum: si ille abactus sit, capitis damnandam esse ream; si vero nondum vivus fuerit, consulendos esse legum peritos. Magni igitur erat momenti, ut forensis illa quaestio de vita foetus dirimeretur, ad quam solvendam cum medici dissensionibus potius et controversiis responderent, quam clara expositione, animationem foetus fere a tempore motuum seu a graviditatis medio inde ducere consuerunt et legum latores et judicia. Namque, quem Hippocratici auctores (*De nat. pueri*, p. 238) statuerunt terminum, triginta post conceptionem femellae et quadraginta duorum dierum post masculi conceptionem, ubi διαρθοῦται et πῆξιν accipiat foetus, nimis brevis judicibus visus est.

Itaque et patriae leges sanciunt (*Allg. pr. gesetzb.* Th. 2. *tit.* 20 §. 985. 986): si abortionis poculis abegerit mulier partum intra graviditatis priores triginta septimanas, annis duobus aut sex in ergastulum mittendam esse: quodsi id factum fuerit ultimis mensibus, annis octo aut decem ergastuli damnandam esse. Similes poenas decernunt bavaricae leges (*Strafgesetzb. für das K. Bayern*, Art. 172).

§. 31. *Quid medici sit publici in abortione investiganda.*

Jam igitur medici publici est officium, si partus vere abactus fuerit, inquirere in caussas, quae culpa mulieris ipsius aliorumve abortionem fecerint, sive id consilio doloque evenerit sive culpa Quando quidem scimus, opportunitatem adesse memorabilem saepe ad sanguinis ex utero profusiones (*Path. spec.* § 397); tertio inprimis gestationis mense conspicuam (*Ib.* § 399), quae vel per se abortionem producere potest; mulierem, quae post cursum, saltum aut leves plagas abortavit, minus eapropter quam ob praecipuam opportunitatem in id malum incidisse statuimus.

Quae opportunitas si haud adfuerit, in caussas praegressas inquirendum est, sive vi egerint, unionem foetus matrisque sejuncturae, sive id impetu sanguinis versus uterum concitato effecerint. Thoracum nectilium arcta constrictio, labores graviores, coitus justo frequentior et violentior, plagae aut casus vehementiores illuc: huc emeticorum, errhinorum purgantium drasticorum actio pertinet. Potest etiam sanguinis missio justo crebrior a pedum venis aliquid conferre.

Medici publici est, nexum caussarum cum abortione investigare, quae si brevi tempore post admissas caussas consecuta est, suspicionem movet, consilio culpave egisse.

§. 32. *Signa abortionis praegressae.*

Si quaestio judicialis existit, aborta fuerit vere mulier, curiose inquirendum est in signa praegressi partus quorum singula ambigua sunt, omnia vero juncta evidentiam faciunt (§. 126 s). Et primum quidem versatur in sanguinis profusione, quae abortionem sequi aut praecedere solet, a menstruorum fluxu et aliis metrorrhagiae speciebus rite, nonnunquam tamen aegerrime, distinguenda (*Path. spec.* §. 398). Quodsi vero per res aut plures menses menstruorum cursus cessaverit, subito iterum post vim externam et caussas exaestuantes cum moliminibus et doloribus parturientium erumpens, suspicio movetur in feminis aetate florentibus, abortionem simul accidisse. Vero erit similior haec suspicio, si postquam a menstruorum cursu deficeretur mulier, phaenomena ea nascerentur, quae in utero gestare signant (§. 122 — 125). Tum vel maxime mammae pertractandae sunt, quae si turgescunt lacte vero, nec sero aut lympha aquosa, de abortione praegressa neutiquam fere dubitatur. Neque omittendum partium verendarum examen; tumor enim externarum partium, vaginae laxitas, osculi uterini mollities nec perfecta occlusio, praecessisse abortum notant. Cetera signa, plicae praesertim et rugae abdominis, ambigua sunt, cum in mulieribus, quae pluries jam pepererunt, naturaliter existant.

§. 33. *Quibusnam caussis ea tribuenda sit.*

Quodsi exploratum est, mulierem abortasse, medici publici est, dijudicare, consulto id factum sit et crimine, an fortuito? Prior autem quaestionis pars iterum in duas dilabitur, ipsius mulieris culpa id contigerit an alius? Si inveniuntur indicia remediorum drasticorum, eorum maxime, quae famam quamdam ejus flagitii habent, sabinae praesertim, croci, lauri aliorumque valide irritantium, interrogandum est, an illico post sumtas ejusmodi res colici sint exorti dolores, molimina exstiterint, quae abortionem praecedere solent. Nam, si diu post hausta ejusmodi pocula abortus contigerit, aliis etiam caussis, interdum fortuitis, tribuendus est. Quodsi uspiam, in hac profecto quaestione solvenda, circumspectione opus est, ne vel crimen impune maneat, vel innocens poenam habeat.

§. 34. *Aetatis, qua foetus gaudet, exploratio.*

Necessaria est aetatis, qua abortus gaudet, determinatio; quae plerumque probabilis, ambigua tamen interdum est, neque ad dies, sed ad hebdomadas duntaxat finiri potest. Qui de hac re judicium laturus est, evolutionis leges probe noscere debet.

Quodsi enim ante quartam septimanam partus

eliditur, ovum solum est, nubecula in limpido latice apparente, villisque numerosis cincta facie, qua utero adhaeret: cruenta saepe inest seu vasculosa et carnea massa (*Phys.* §. 533). Quarta autem septimana, cum ovum gallinacei molem aequat, formati jam foetus vestigia dispiciuntur: gyrinorum similis, caudatus est vesicula umbilicali instructus: formicam fere mole aequat. Sexta hebdomade, cum anserini molem ovum habet, foetus apis magnitudine, caput ingens, oculorum vestigia punctiformia, tubercula quatuor loco manuum pedumque monstrat. Medullam spinalem et cor manifesto in pellucido fere corpusculo dispexeris. Interea pondus magnopere increscit, ut Wrisbergii foetus decem hebdomadum tres drachmas pondere aequaret, longitudo duos pollices. Tertio mense jam digitum longus esse solet, placenta evolvitur, pedes manusque. Quarto mense sex aut octo pollices longus, uncias duas aut quatuor pondere aequare solet. Quinto aut sexto, duodecim pollices longus est, duodecim uncias pendere, membrana tamen pupillaris adhuc adesse solet. Septimo mense in masculo foetu testes descendunt, in utroque crines prodeunt: pondus aequat tres aut quatuor libras.

§. 35. *De molis.*

Nec aliena est de mola quaestio. Quodsi enim mulier haud nupta, post graviditatis signa tertio, quarto aut quinto mense enixa fuerit congeriem vesicarum, pedunculis uvarum more cohaeren-

tium sive sacco communi inclusarum, sive ope massae carneae nexarum, aquam limpidam continentium, suspicio est, eam concepisse, e degenerata placenta eam congeriem natam fuisse atque in quadam vesica foetus marcidi vestigium repertum iri (*Path. spec.* §. 601). Molae vero carnosae sarcomata potius nuncupanda sunt, vel etiam polipis adnumerandae, neque conceptionis praegressae suspicionem movent.

§. 36. *Maturior partus enecatus.*

Atrociter peccatur, si maturior partus a matre ipsa aut ab obstetrice enecatur, priusquam spiritum duxerit. Fieri id ferunt potissimum a flagitiosa obstetrice, dum vel acum aut mucronem capiti infligit, aut caput ita comprimit, collum vel funiculo umbilicali vel laqueo etiam hactenus constringit, ut mors necessario sequatur. Quod crimen a jurata obstetrice haud quidem exspectandum ut caveatur, patriae leges statuunt, feminae haud nuptae partui, praeter obstetricem, honestam aliam mulierem adstare debere (*Allg. gesetzb. für die pr. staaten*, Th. 2. tit. 20. §. 911). Bavaricae leges vinculis et ergastulo multant mulierem, quae foetum nondum in lucem editum vi et consulto enecat (*Strafgesetzb. für das k. Bayern.* art. 171).

CAP. IV.

DE PARTU LEGITIMO.

§. 37. *Quaestiones judiciariae quaenam sint.*

Gravissima est quaestio judicialis, partus praecox, i. e., qui ante ratum a natura terminum eliditur, aut serotinus, i. e., qui post eum terminum editur, legitimus sit, an hereditatem consequatur, testamentum rumpat etc. ?

In qua quidem quaestione solvenda primum e physiologia et observatione repetenda est sententia: naturaliter gestari partum novem menses, seu ducentosseptuagintatres aut octoginta etiam dies, licet aliquot dierum spatio praecocius aut tardius partus contingere possit (*Phys.* §. 548). Quodsi cum hoc termino a conceptione signa externa maturi foetus congruunt, nihil obstat, quin legitimum declaremus partum.

§. 38. *Maturitatis signa.*

Maturitas foetus cognoscitur tum e pondere et longitudine: illud sex utplurimum libras civiles germanicas, haec pollices duodeviginti aequare solet: quanquam multa et graviorum et majorum foetuum exempla occurrant. Dein necesse est, totum corpus vera epidermide firmiuscula glabra et incarnata obtegatur, crines in capite, in digitis ungues prodierint; funiculum umbilicalem etiam opor-

tet robustum esse. Maturus infans, qui et sanus est, protinus ut in lucem editur, ejulatu cubiculum implet, membra vivide movet, meconium mittit et ad sugendum instinguitur.

Haud maturum esse foetum cognoscimus tum e pondere et longitudine multo minoribus, tum e cuticula tenerrima, subrugosa, praesertim in facie, quae fatiscere pressa aut fricta videtur, tum e crinium defectu, unguium tenerrima et quasi membranacea indole, tum denique e funiculi umbilicalis tenuitate cognoscimus. Accedit, in pueris testes ante septimum mensem in abdomine haerere, infantes ejusmodi sine clamoribus aut ejulatu cubare, semper dormire, nullos membrorum motus edere, nec oculos aperire nec sugere posse. Quae signa si concurrunt, partum esse praecocem atque immaturum, docent.

§. 39. *Tempus tamen simul graviditatis investigandum.*

Quanquam persuasum habeamus, infantem, qui maturitatis signa prodit, haud posse praecocem atque vel septimestrem esse vel etiam juniorem; id tamen pariter exploratum est, quod quotidiana docet observatio, infantes a debili et aegritudinibus obnoxia matre editos, aut quorum nutritio aliis caussis impedita fuit, tanquam immaturos gigni, quamlibet per ratum tempus ac debitum gestati fuerint. Itaque decet medicum publicum, prinsquam de legitima infantis indole judi-

cium ferat, inquirere in tempus ipsum graviditatis, ut constet, matris aegritudine an peculiari debilitate nutritio impedita fuerit.

§. 40. *Praecox partus an legitimus sit.*

Jam quaeritur a judicibus, partus praecox, i e. qui ante nonum mensem eliditur, legitimus sit, possitque vitam protrahere.

Missa antiquorum sententia jam diu abrogata de octimestris partus majore vitalitate quam septimestris (*Geschichte der arzneyk.* 1. p. 476. 477); non dubitamus, partum septimestrem, aut qui ducentos dies gestatus fuerit, legitimum declarare, si modo signa praecocis et haud maturi infantis ostenderit. Alioquin enim, si maturus est, necesse etiam est, ratum terminum attigerit. Patriae autem leges, si modo in matrimonio legitimo partus fuerit editus, et septimestrem, dum quoque maturus editur, legitimam matrimonii prolem habent (Kleins's. *Ann. der gesetze in pr. staaten*, 7. p. 114) (1).

§. 41. *Ultra terminum gestatus an legitimus sit.*

Alia quaestio est, partus, qui ultra ratum tempus, i. e. ultra ducentosoctoginta dies protractus

---

(1) Τὰ ἑπτάμηνα γόνιμα γίνεται πρῶτον, ἀσθενῆ δὲ τὰ πολλα. Τὰ δὲ ὀκτάμηνα περὶ μὲν Αἴγυπτον καὶ ἐν ἐνίοις τόποις δύναται ζῆν· ἐν δὲ τοῖς περὶ τὴν Ἑλλάδα τόποις ὀλίγα πάμπαν σώζεται (*Arist.* Hist. anim. 7, 4).

dicitur, pro legitimo habendus an spurius sit et frauduleuter suppositus? Ea questio, in posthumorum jure praeprimis agitata, ita solvenda esse videtur, ut, retardari omnino nonnunquam posse partum ad trecentos fere et decem forte dies partum statuamus. Similem terminum et patriae leges volunt (*Allg. gesetzb. für die pr. staaten*, B. 3. §. 19).

Sed necesse est, in caussas simul peculiares inquiramus, quae moram illam insolitam producere consuescunt. Etenim aegritudines, aerumnae et aliae caussae debilitantes vires naturae adeo infringere possunt, ut aliquot etiam septimanas post idoneum tempus partus edatur. Cujus rei certissima testimonia exstant in commentariis fide satis dignis (*Abh. der med. chir. Akad. zu Wien*: 1. p. 102. Stark's *Archiv*, B. 2. St. 3). Nec haesit summum patrium judicium in pronuncianda sententia pro partu gemellorum etiam, qui trecentos et duos dies post conceptionem sequutus fuisse perhibebatur (Klein's *Ann.* 11. p. 297): nec facultas medica Lipsiensis in defendendo partu undecimestri (Platner. *Quaest. med. for.* 6) (1).

Sed, qui ultra trecentos et decem fere dies nascuntur, merito spurii censentur (Klens's *Ann.* 1. p. 201). Mortuos quidem foetus diutius gestari, certum est, sed de his quaestio forensis nulla existit.

---

(1) Ἔνιαι δ' ἐπιλαμβάνουσι καὶ τοῦ ἑνδεκάτου μηνὸς (*Arist.* hist. anim. 7, 4).

§. 42. *De superfoetatione.*

Huc etiam de *superfoetatione* quaestiones pertinent. Potest enim vidua, praegnans a marito relicta, quae rato tempore foetum enixa est, post aliquod tempus alium foetum excludere, qui sitne a marito generatus ideoque legitimus, dubitatur.

Superfoetare mulierem posse, antiqua credulitas facile tulit (Arist. *Hist. anim.* 7. 5. Plin. 7. 11): licet jam Plinius gemellos distinxerit, *Vopiscos* appellatos (ὀπισθίους) qui utero retenti nascerentur, altero interemto abortu. Hos nupera doctrina plane rejecit, si alter nimirum foetus debilis esset et alter perfectus, eodem tamen partu editi, ejusdem coitus proles habentur. Nec, si abortus editur tertio mense, rato denique tempore partus maturus, hi aliter nati esse videntur. Potest enim alter gemellorum perire, altero superstite. Neque vivi gemelli, si spatio aliquot horarum paucorumve dierum semet sequuntur, superfoetationem testantur.

Sed negandam tamen haud prorsus esse superfoetationem, in superioribus (*Phys.* §. 548) monuimus: neque utero duplici ea, si unquam contigerit, tribuenda, cum Canestrini studio inventa sit simplicitas ovarii tubaeque cum uteri duplicitate (*Phys. ib.*). Sed, cum partus maturi mense aut longius distant, qualia exempla Hallerus (*Elem. phys.* vol. 8, p. 464 s.), collegit, superfoetationem veram accidisse, nulli dubitamus.

CAP. V.

DE INFANTIS NECE.

I. De vita infantis dubia.

§. 43. *Quaenam quaestiones oriantur? Infanticidii definitio judiciaria.*

Ardua de nece infantis recens nati quaestio et saepe intractabilis naturaliter in duas diducitur:

Vixerit nimirum infans in partu, an jam ante mortuus sit?

Quodsi vivus in lucem editus fuit, vi dolo illata an naturaliter vitam amiserit? aut culpae matris et adstantium mors tribuenda sit?

Infanticidium autem, de quo quaesitores judiciarii interrogant, strictiori significatu dicitur delictum matris haud nuptae, inter partus clandestini angores vitam infanti vivo adimentis. Quodsi enim legitimum infantem mater in matrimonio vivens interemerit, haud *infanticidium*, sed *parricidium*, vocatur: parricidio etiam aequale putatur crimen, si illegitimum quidem infantem, nec tamen recentem sed post nychthemeron a partu enecaverit (*Pr. gesetzbuch*, tit. 20, §. 887. 913 Klein's *Grunds. des peinl. rechts* §. 345).

§. 44. *Vitalium duntaxat foetuum occisio mulctatur.*

Itaque ad medicos confugiunt et judices et quaesitores, ut, vita gavisus fuerit infans, cum in lucem ederetur, comperiant: nam in partum mortuum saevitia nullo modo punitur. Id autem e vestigiis vitae praegressae in corpore exanimato infantis divinari posse creditur.

Neque in monstruorum necatores animadvertitur, si acephala fuerint ideoque humanitatis expertia (Gluck. *Comment. über die Pandect.* vol 2. p. 64. Feuerbach's *Lehrb. des peinl. rechts*, §. 207).

§. 45. *Vestigium praegressae vitae in pulmonum functione perpetrata dubium.*

Quorum vestigiorum princeps fere atque palmarium habetur pulmonum per spiritus ductos mutatio. Nituntur autem qui huic testimonio fidem habent, sententia Galenica, vitam sine spiritus ductione esse non posse, nec aspirare posse infantem aut respirare aërem nisi qui vivat (1). Ea autem sententia quamvis ex toto quidem negari non possit, occur-

---

(1) Galen. De loc. adf. *lib.* 6. p. 214. Πεπίστευται ἀχώριστον εἶναι τοῦ ἀναπνεῖν τὸ ζῆν, τοῦ τε ζῆν τὸ ἀναπνεῖν, ὥστα καὶ τὸν ζῶντα πάντως ἀναπνεῖν καὶ τὸν ἀναπνέοντα πάντως ζῆν.

runt tamen omnino exempla vitae, quae sine respiratione et circuitu sanguinis per pulmones protrahitur. Quodsi enim vel foramen ovale inter utrumque cordis atrium apertum manet, vel cordis septum haud rite formatur, vel etiam aorta utrique ventriculo adaptata est (*Path. gen.* §. 201), vita omnino fruitur infans, neque tamen omnis omnino sanguis venosus per pulmones pellitur, ut ibi oxydatus in arteriosum abeat. Etiamsi igitur pulmones suo munere haud perfungantur, vita tamen omnino fruitur infans.

Dein credibile est, cum nervos pulmones potissimum e medulla spinali accipiant, posse etiam spirituum ducendorum officium contingere sine vita sensifera ea, quae humano juri idoneum reddit infantem. Itaque et monstra acephala, humano jure destituenda (§. 18), et hydrocephalos, vitam aegerrime protracturos, spiritus tamen ducere per aliquot tempus quid est quod vetet?

§. 46. *De vagitu uterino.*

Pulmonum functio, eaque effecta earum mutatio creditur aliter locum obtinere non posse, quam edito jam in lucem foetu atque absoluto hactenus partu, ut abdomen etiam penitus vinculis materni uteri solutum sit. In quo tamen perhibendo egregie falli, priores Idenae (*Gedagten om het dryven en zinken der Longe.* Leeuward. 1739) et Croezeri (*Ontwerp van de eerste Inademing.* Groen. 1740) nuperae etiam observationes Fickeri (*Beytr. zur arzneyw. Heft* 2. *p.* 130), Schmittii (*Neue*

vers. und Erf. über die lungenprobe, Wien 1806,) Osiandri (*Denkwürd.* 1. *p.* 67. *Salzb. med. zeit.* 1809, *vol.* 2, *p.* 27), Sieboldii (*Ann. der entbindungsh.* 1, *p.* 100), et Thilenii (*Loder's Journ.* vol. 4, *p.* 638), probant. Ii enim vagitum infantis uterinum toties irrisum semet audire meminerunt. Posse autem foetum in utero ipso spiritus ducere tum demum rationi non repugnat, cum aquae, quibus prius innataret, diffluxerunt, os ejus ita ad uteri os et vaginam conversum est, ut facilius, latius aperto uteri ore, auram ducere externam valeat.

§. 47. *Debilis foetus paucis conatibus pulmones adeo mutare nequit, ut vestigia ejus functionis supersint.*

Alia nascitur difficultas e variis exemplis, ubi infans vel debilis vel cito enecatus unam duntaxat vel alteram aspirationem perfecit, qua pulmonum vasorumque mutatio ea, quam repetita spirituum ductio efficit, nequaquam perpetratur. Ecquis enim statuerit, prima eaque imperfecta aspiratione statim foramen ovale claudi, ductum Botallianum obliterari, pulmones adeo pandi, ut tota vesicularum compages aëre externo impleatur, vasa omnia turgescant et directionem mutent, atque omnis omnino sanguis penitus oxydetur! Haec utique sensim ac minutatim mutantur, unde, si statim post primos spirituum ducendorum conatus infans trucidatur, mutationes eae impeditae partimque

duntaxat absolutae sunt. Itaque fides habenda est clarissimis auctoribus, qui pulmonum mutationes haud contigisse per debiles eos ac paucos conatus experti fuerunt (*Ephr. nat. cur.* Cent. 1. 2. *obs.* 121. Loder *progr. de Pulmonum docimasia. Jen.* 1779. *Becker* in *medic. Wochenbl.* 1786 *n.* 29. 30. Scholl. *De subsident. pulmon.* Tubing. 1786. Kiefer *De docimasia pulmonum.* Jen. 1788. *Mendel* in *Hufelands Journ. B.* 32. *Preu* in *Salzburg. med. zeit*, 1806, *vol.* 3, *p.* 446). Quarum observationum nonnullae quidem in infantibus praecocius justo natis ac fere septimestribus institutae negotii plurimum facessere nequeunt, quod immaturitatis testimonia clara essent. Non desunt tamen et maturorum infantium casus, quorum pulmones per debilissimam aspirationem parum aut nihil mutati essent (Schenk *In Hufeland's Journ.* B. 28. St. 3, p. 97. Per quatriduum vixerat et spiritus duxerat et vero etiam ejulaverat puella, cujus pulmones tamen in aqua subsederunt).

§. 48. *Quaenam sint vestigia.*

Quaenam autem sint pulmonum mutationes per spiritus ductos effectae, dispiciendum est. Et primum quidem aëre aspirato pulmones leviores redduntur, quod levius pondus duplici modo probari consuescit: vel natatione in aqua, vel ratione ad pondus reliqui corporis. Prius experimentum *docimasia pulmonum hydrostatica*, alterum *Plouc-quetiana* vocatur.

Quod primam docimasiae speciem attinet, ne-

gari nequit, pulmones et integros et in frusta sectos aquae innatare, si omnino ac perfecte aërem pluries aspiraverint. Quae functio cum imperfecte perpetrata fuerit, vel in media aqua haerent vel omnino subsidunt (*Jäger* in *Loders Journ.* vol. 3. *p.* 572).

§. 49. *Docimasia pulmonum hydrostatica quonam modo instituenda.*

Ut hoc autem scrutinium instituatur, oportet prius pulmones e thorace exemtos ita invertere manuque suspensos per aliquantulum temporis tenere, ut e fistula spiritali effluat, quidquid humorum forte in pulmonibus haeret. Quo facto vas sumendum est, neque angustum neque planiusculum, ut facili negotio pulmones libere natare possint: pedem saltem diametros transversalis et longitudinalis aequet. Id implendum est aqua pura frigida fluviatili aut puteali: cocta enim aqua et egelida minus commoda est: impura fallax. Pulmones cum corde protinus haud injicendi sed imponendi sunt aquae ac hactenus circumferendi in aqua, ut, quamnam altitudinem servent, observari possit. Tum separato corde soli pulmones, dein alter lobus post alterum, denique secandum viscus in frusta, quae eodem modo aquae, interim denuo depurgatae, immitenda; simul tamen, dum secatur, observandus est strepitus, quem sectio facit, animadvertendae bullae aëreae erumpentes aut spuma dimissa aut pravitas etiam pulmonum et vitiosum aliquid iis inhaerens.

Quodsi igitur summae aquae pulmones et integri et in frusta secti innatant; leviores esse aqua efficimus. Eam autem levitatem inde derivamus, quod haud omnis omnino aër respiratione e pulmonibus expèllatur, sed vel in minimis lobulis et vesiculis pulmonalibus copia ejus supersit (*Phys.* §. 212). Quodsi vero haud perfecte perpetrata fuerit functio, ut in solos ramos fistulae spiritalis penetraverit, necesse est, pulmones minus leves superficiem haud petere, sed vel in media aqua haerere vel fundum etiam petere. Cum anteriores et inferiores pulmonum partes, dexter etiam lobus prius et affluentius aëre tumescant (*Phys.* §. 207); saepius etiam contingit, pulmonum partes dexteras et anteriores magis aquae innatare quam sinistras et posteriores.

§. 50. *Putredinis effectus in pulmonibus.*

Itaque strenue adfirmanda est vita infantis nati, cum pulmones sani, integri et in frusta dissecti, superficiem petunt: ambiguum est judicium, cum, qui sani sunt ceteroque bene constituti, in media aqua haerent, aut cum frusta duntaxat singula superficiem petunt.

Jam vero quaeritur, putredine ejus visceris levitas ea effici possit? Ad quam quaestionem ita respondemus, ut primum moneamus, si quando computruerint pulmones, totum jam corpus infantis tabo diffluere, cum ultimo fere loco corruptio id viscus adfligere soleat. Itaque id ab ea caussa

pendere, nunquam ambiguum est. Dein Hebenstreitius jam bene monuit, pulmones ejusmodi natare duntaxat in aqua tabo spurca, dumque nondum expressum id est, quod levitatem facit. Quodsi vero pura adhibetur aqua, tabum etiam exprimitur e pulmonibus, qui ante superficiem peterent, jam subsidere necesse est. Nec color pulmonum, quem infra probationi commendabimus, putredine ita mutatur, ut fuscus eorum, qui nondum spiritus duxerunt, in roseum aut pallidum vertatur. Itaque egere possumus experimento, quod Roosius suadet, ut, reliquis visceribus aquae impositis observetur, subsidant an supernatent: eo enim modo explorari, an et pulmones putredine attollantur. Superfluum id arbitror, cum pulmones putridi longe alio modo se habeant.

§. 51. *Inflatio pulmonum.*

Alia existit difficultas ex inflatis pulmonibus.

Quaeritur enim, si unquam arte aër in pulmones infantium mortuorum inflatur, an eadem levitas eaedemque pulmonum mutationes contingant, quae naturale pulmonum officium sequuntur? Credibile id videtur, si praecipue experimentorum Galloisii nuperrimorum (Le Gollois *Exper. sur le princ. de la vie*, p. 248) meminerimus, qui in mammalibus, capite praeciso, per aërem in fistulam spiritalem vicissim inflato et emisso, potuit imitari motus thoracis alternos ipsosque reiterare cordis motus, nullo tamen excitato calore animali. Sic jampridem Büttnerus (*Vom kindermord* §. 53.

Obductions-Zeugn. n. 72) pulmones infantis, quem mortuum peperisse atque, ut resuscitaret, aërem inflasse retulerat mater, subpallidos vidit, observavit etiam in media aqua haerere. Cui accedit Schmittii testimonium, qui per inflationem non solum pulmones ad natationem cogi, sed spumam etiam strepitumque e discissis elidi pectusque ipsum elevari experientia edoctus refert (*Neue vers. und Erf. uber die Lungenprobe.* Wien. 1806). Nec aliena sunt Jägeri experimenta (*Salzb. med. zeit.* 1796, vol. 3, p. 55), qui strepitum eumdem et levitatem pulmonum aëre inflatorum animadvertit.

His quidem infringeretur atque omnino corrueret pulmonum docimasia, et si quod protinus post mortem violentam Galloisius effecit, vasa pulmonum sanguifera hac inflatione replerentur. Id autem neutiquam fieri, per se credibile est, ipsaque experientia firmatur (Büttner *l. c.* p. 374. Augustin's *Archiv für staatsarzneyk.* 1. p. 51). Hinc etiam ut infra patescet, pondus pulmonum haud increscit eo artificio, ut et Ploucquetiana docimasia, si unquam, in hoc casu plus valeat quam hydrostatica.

Non defuerunt, qui totum hoc argumentum nusquam in rerum natura occurrere, sed esse potius opinationem autumarent, cum mulier, quae infanticida sit, nunquam usura sit hac arte, ut infantem servet. At vero sunt omnino ejusmodi exempla, a Büttnero et Augustino memorata. Neque enim infanticida fuerit, quae hoc fecerit, sed medici est, in corpore infantis inventi id discri-

men probe indagare, si mulier confessa fuerit, se infanti post partum exanimi aërem inflasse.

§. 52. *Docimasia pulmonum Ploucquetiana.*

Accedimus ad aliud docimasiae genus, quod a Ploucqueto nomen habet. Nititur id pondere pulmonum per aërem aspiratum circuitumque sanguinis aucto. Siquidem persuasissimum habemus, aspiratione sanguinem irruere pulmones, ibique oxygene evoluto potius quam ex atmosphaera attracto, densari (*Phys.* §. 216); sequitur inde, pondus pulmonum omnino increscere debere, si cum pondere totius corporis comparetur. Credidit auctor hujus docimasiae, si pulmones infantis maturi, qui nondum spiritus duxerit, quindecim drachmas pependerint, pulmones ejusdem infantis, qui aërem attraxerit, triginta drachmas pendere: rationem autem illius ad totius corporis pondus esse 1 : 70, hujus 2 : 70 (Ploucquet *Comment. in proc. crim.* sect. 2. §. 109. Loders *Journ.* vol. 2, p. 379).

Jamdudum animadversum est in hanc docimasiam, nec sexus discriminis rationem esse habitam nec profusi ex abrupto forte funiculo umbilicali sanguinis (*Metzger* in *Loders journ.* vol. 2, p. 141). Ad hanc autem objectionem Jägerus recte respondit, si unquam sanguinis profusionibus intermortuus fuerit infans, partem *κενεαγγίαν* esse totius corporis ac pulmonum similem ponderis rationem servare (Jäger *De vita neogoni*, p. 38).

Sed, quod maximi est momenti, nec Hartmannus invenit (Stockh. *Acad. handl.* 1799, tom. 20, p. 40), pondus pulmonum pariter increscere aut minui cum vario totius corporis pondere: nec Struvius, cuniculis ad ea experimenta adhibitis, constantiam ullam rationis observavit (*Diss. de docimasia pulmonum Ploucquetiana* Hal. 1802): nec Schmittius, qui egregie in his experimentis desudavit, confirmatas vidit Ploucquetianas rationes.

Itaque haud tanti aestimanda est haec docimasia, quin hydrostaticae, quanquam nec ipsi ab omni ambiguitate alienae, praeferatur.

§. 53. *Mutationes aliae pulmonum vasorumque.*

Gravissimum tamen est consilium, haud soli pulmonum ponderi, vel specifico vel absoluto, fidendum esse; sed reliquarum etiam mutationum, quas spirituum ductio producit, sedulo rationem habendam.

Perfecte perpetratum esse pulmonum munus, et inde collegeris, si pericardium a pulmonibus obvelatur, his non totum duntaxat thoracem implentibus sed eum etiam in majorem amplitudinem diducentibus. Quod quamvis egregie probet, perfunctos esse suo officio pulmones, post imperfectum tamen hujus functionis exercitium haudquaquam valet. Namque in cadaveribus infantum, qui vel in partu vel brevi post eum decesserant, Schmittius semper pericardium duntaxat partim a dextro pulmone obtectum invenit. Nec in infanti-

bus, qui nunquam spiritus duxerant, totum pericardium nudum reperitur.

Alia est vasorum pulmonalium facies in iis, qui spiritus duxerunt ac in iis, qui ejus functionis expertes sunt. Circa turgidas aëre vesicas pulmonales vario modo flectuntur ac protenduntur, cum collapsa sint in iis, qui nondum aërem traxerunt. Quod utique egregium esset signum, dummodo facile et ubique dispici posset. Sed aeque arduum est, hanc vasorum mutationem observare, ac coloris, qui fuscus est in pulmonibus, qui nondum spiritus duxerunt, transitum in pallidum aut incarnatum eorum, qui perfecte munus perpetrarunt. Plures enim gradus adsunt, a majore vel minore functionis perfectione pendentes.

§. 54. *Vesicae urinariae vacuitas aut plenitudo satis ambigua.*

Ut de vita infantis recens nati certiores fierent, nonnulli confugerunt ad vesicae urinariae statum. Cum enim lotii missio partim arbitrio perficiatur (*Phys.* §. 287); juvantibus inprimis musculis abdominalibus, dum respiratur e pulmonibus aër excitatis (*Ib.* §. 289); evidentissimum arbitrati sunt testimonium previae respirationis vacuitatem ejus conceptaculi; plenitudinem autem testari infantem mortuum in lucem èditum fuisse.

Quae sententia quam temere pronunciata sit, e sequentibus patet. Etenim frequenter accidit, infantes haud protinus, ut partu editi sunt, lotium mittere, sed post horas etiam, dum balneo im-

mittuntur. Itaque deterrima quaeque accidere possunt, priusquam lotium miserint. Dein Halleri testimonio credimus (*Elem. phys.* vol. 8, p. 368), et foetuum vesicam interdum vacuam esse; atque Roosii (*Beytr. zur gerichtl. arzneyk* 1, p. 52): infantes, qui manifesto exanimes in lucem editi sint, vesicas habere posse inanes. Potest enim forte comprimi abdomen mortui infantis, ut lotium reddatur.

Similis est ambiguitas meconii alvo missi.

§. 55. *De sugillationibus, vitae praegressae signis.*

Alii, Hebenstreitio duce (*Anthropol. for.* p. 319) in sugillationibus externis fiduciam collocant, quas sine vi illata et vita infantis praegressa fieri non posse existimant.

Equidem aut nec vitam infantis post partum necessariam, nec vim illatam posse e sugillationibus certo colligi arbitror. Hesselbachium memini in foetuum mortuorum vertice sub pericranio saepius invenire ejusmodi sugillationes, ubi nulla vis esset illata (Vollst. *Anl. zu gesetzmässigen Leichenöffn.* Würzb. 1812). Quas cum nunquam in infantibus post partum mortuis invenisset, quaestionem proponit, possintne ejusmodi vitia mortis partui jam praeviae testimonia esse. Accedit Halleri auctoritas, qui in plerisque cadaveribus infantum recens natorum, in theatrum anatomicum Gottingense apportatorum sugillationes in capite observavit (*Vorles. über gerichtl. arzneyw.* vol. 2, *tom.* 2,

p. 9). A constringente vi, quam et collum et os uteri in caput infantis exercent, oriri easdem vero haud absimile est (Büttner. *Vom Kinderm.* p. 152).

Sugillationes quoque post mortem nasci videmus a putredine; frequentes, cum praegressae fuerint febris putrida et variolae malignae, aut cum nimia opii copia adhibita sanguinis tenuitas et dissolutio effecta est (Bose in *Waitz samml. akad. schrift. zur gerichtl. arzneyw.* vol. 1, P. 4. p. 105).

Dein et stringens funiculi umbilicalis vis, qui collum obvolveret, manu interea forte faciei aut capiti appressa, sine ulla externa vi, suffusiones excitare potest.

Denique caute distinguendae sunt verae sugillationes a naevis: illae enim verum cruorem in vasa et cellulas effusum habent: hi vero elatam etiam cuticulam et aspritudine deformem (*Bateman* von *Hautkrankh.* p. 469).

§. 56. *De foetus mortui signis.*

Foetum jamdiu ante partuum mortum esse, vulgo colligitur e foetore aquarum; rugosa, collapsa, lurida aut livida cutis facie; e cuticulae secessione, quae tamen contingere potest etiam in infante vivo, vel propter morbos cutaneos vel compressionem etiam per partum violentiorem (*Jäger* in *Schlegel coll. opusc. ad med. for.* vol. 5. p. 47. Henke's *Abh. aus der gerichtl. med.* 1, p. 81). Itaque circumspectissime judicandum est de vita infantis ante et post partum.

II. De mortis genere, quo infans decesserit.

§. 57. *Dubium est judicium, culpa an dolo contigerit.*

Jam vero, si docimasia pulmonum hydrostatica ceterisque signis probatioribus credibile est, infantem in partu et post eum vixisse, quaesitores judicesque e medico publico sciscitantur, naturaliter obierit infans, an culpa vel dolo matris aliorumque interemtus fuerit?

Haec autem quaestio eo difficilius solvitur, quo pauciora saepe de rebus, quae partum clandestinum comitarentur, comperta habemus. Contingit saepenumero puellas, moribus cetero innocentes, a perditoribus ludificatas, ignominiam sibi voluntariam consciscere nolle, fatendo graviditatem, quam saepe ignorant. Hae, ut angoribus et torminibus partui praeviis corripiuntur, nesciae, quid sibi velint haec, mala, latrinam petentes, haud opinato saepe foetum elidunt, qui, impactus lapidibus, sive cloacae immersus, sive ex alto lapsus; abrupto funiculo umbilicali vario modo enecatur. Nec desunt exempla, ubi praescia omnino partus mulier, eumque naturaliter absolvens, simulac angoribus defuncta est, vel in somnum profundum aut comatosum incidit, vel in statum, quo neque ad cogitandum, neque ad agendum libere mentem erigere potest. Itaque culpa quidem non dolo, infantes interficiuntur.

§. 58. *Quaestiones forenses de ea re.*

Quod cum mortis genus ad reae excusationem obtenditur, medici est decernere; possitne puella graviditatis, praesertim primae, inscia esse? Statuenda sit partus ipsius ignoratio? Possitne parturiens ita a se exire, ut mentis non compos sit, neque libere agere valeat? Possit denique fieri, ut, vel intermissa funiculi umbilicalis deligatione, vel lapsu infantis in solum durum vel in latrinam interimatur?

§. 59. *Inscitia graviditatis, ignoratio partus instantis partus ipse inscia muliere an contingere possit.*

Quodsi defensio reae petitur ex inscitia graviditatis partusque instantis, judicium proficiscatur necesse est ab ingenio, moribus et valetudine reae. Etenim puella vix nubilis, blanditiis nefarii hominis corrupta, seducta illius sponsionibus, nil noxae e primo coitu secuturum, gravidam se esse haud credit, quoniam signa nescit. A menstruis defectam se esse queritur forte, sed morum sanctimonia et immatura juventus etiam alios impediunt a criminatione. Accedit, nonnunquam symptomata vulgaria graviditatis, nauseam, vomituritiones, imo ipsos foetus motus a media inde gestatione aut deesse penitus aut minus sentiri.

Partus ipsius prima symptomata vix a tenesmo vehementi differunt, cum quo novae in his ne-

gotiis puellae saepissime ea confundunt. Itaque mirum non est, latrinam petere, in qua partus perire potest.

Dein, quanquam mulieres ad meretriciam turpitudinem jamdudum abjectae, ut deprecentur crimen, saepe fingere lipothymiam in partu soleant: excusationi omnino locus est, si cetera congruunt. Namque, ut pauca ex innumeris adferam exempla, Tulpio narrante (*Lib. I. obs.* 10) mulier praegnans, hysterica passione conflictata, inscia partum edidit, derogans adhuc fidem amicis id uno ore adseverantibus. Ab eadem caussa ignorantiam partus profectam esse in adfini ipsius idem refert, quae simul visu privata fuerit. Similes casus memoriae tradiderunt Harvaeus immortalis (*De gener. anim.* p. 358) et Pechlinus (*Lib.* 3, obs. 30); Smellieus ex epilepsia natam esse eam torpedinem, ut inscia partum absolveret mulier (*Collect. of preternat. cases in surgery*, vol. 3, p. 184); Haenius etiam ex apoplexia (*Rat. med.* vol. 3, p. 243); Christieus e comate cum eclampsiis (Kühns *Phys. med. Journ.* 1801, p. 670); Roosius e syncope (Loder's *Journ.* 1, p. 132; Platnerus denique e somnambulismi specie (*Quaest. med. forens.* 40). Alio loco jam (*Path. spec.* §. 500) de asphycticarum partu egimus. Itaque in puella bene morata et haec excusatio nullo modo legibus naturae adversaria est.

Posse et mulierem, haud primiparam, atque sibi consciam, partum elidere perfectum in ipsa latrina, atque id plane ignorare, egregium docet

testimonium Kleinii (*Harles Jahrb. der teutschen med.* B. 3. Heft 1, p. 48).

§. 60. *De neglecta funiculi umbilicalis deligatione.*

Neglectam funiculi umbilicalis deligationem culpae adnumerandam esse, exploratum habemus, quam caussantur, ubi a se exierint aut asphyxia correptae fuerint. Controversia de necessaria funiculi umbilicalis deligatione ita composita esse videtur, ut statuatur, haud quidem ubique letiferam esse negligentiam talem, sed, aliis etiam rebus faventibus, posse omnino sanguinem inde ita profundi, ut κενεαγγια letalis sequatur. Nunquam consilii est, e sola deligatione funiculi aliam necis caussam praetendere: potuerat enim funiculus vinciri, postquam sanguis omnis amissus esset; neque e neglecta deligatione illico hoc mortis genus colligendum est, cum et aliae simul caussae adesse possint.

Quodsi infans tenellus debilior justo est nec sanguine abundat, ex omissa funiculi deligatione multo minus periculi derivandum est.

Memorabile etiam est temporis discrimen. Quodsi enim in ipso partu abrumpitur funiculus, priusquam novas vias sanguis sibi muniverit, assuetus e placenta fontem accipere, multo majorem casum habet, quam cum jam aliquoties infans spiritus duxerit, novae igitur viae sanguini patuerint.

Quo propius ab umbilico funiculus abscinditur, eo probabilior est sanguinis profusio ex eodem letalis, unde et longitudo ejus funiculi probe notanda est.

Abruptus nec deligatus funiculus, qui longe ab umbilico propendet, a sugillationibus stagnante etiam sanguine refertus est, minorem necis culpam suggerit, quam abscissus.

Cum funiculus umbilicalis collapsus est et flaccidus, corpus etiam malé nutritum et marciduum, haud facile ex illo profusio sanguinis letalis orta fuit, sed foetus jam in utero sanguinis penuria laborasse videtur. Quod vitium si non adest, neque aliae laesiones, si abscissus est prope ab umbilico funiculus, si corporis pallor, vacuitas cordis, atrii praesertim anterioris et majorum vasorum accedunt, probabilis est mortis caussa ex hac profusione.

§. 61. *De suffocatione infantis.*

Alia est necis caussa, culpae saepius versa, nonnunquam autem dolosa: suffocatio, quam praetendunt, quae insciae in lectis peperisse fatentur. Ea autem mortis species, ubi vel culcitarum moles vel submersio in aqua cloacae aërem arcuisse a pulmonibus functionemque eorum impediisse creditur, in partu ipso et brevi post eum per se haud sine difficultate conceditur, cum nulla sit necessitas, cur sanguis, per pulmones transire prohibitus, priores legere vias per foramen ovale et ductum arteriosum nequeat. Maxima autem nascitur

difficultas, si quando in cadavere infantis manifesto apertos eos meatus deprehendimus (§. 44).

Quodsi vero jam clausi sunt ii ductus, si in cordis atrio dextro, vena cava et arteriis pulmonalibus cruor magnopere turget; si et pulmones lividi et fistulae spiritalis ramuli sanguine spumoso abundant; si vasa meningum et sinus scatent eodem cruore, aut utriusque visceris vasa rupta etiam inveniuntur; toto corpore livido et maculis cruentis foedo: tunc omnino efficitur, apoplexia interemtum esse infantem aut impedito sanguinis circuitu.

Ejus autem mortis variae esse caussae possunt. Namque debilitas infantis et spastici adfectus, a frigore forte orti, nonnunquam brevi post partum eum ita enecant, ut sanguinis motus eodem modo intercipiatur, ac si strangulatus aut suffocatus esset. Organica vitia congenita, enormitas cordis, thymi, hepatis; coalitus vasorum pulmonalium et bronchiorum; polypi et alii tumores pulmonibus vel pericardio adhaerentes motum cordis praepedire sanguinisque circuitum per pulmones prohibere valent. Haec igitur vitia probe distinguenda sunt.

§. 62. *Quomodo sine matris culpa contingere possit.*

Harvaeus jam monuit (*De gener. anim.* p. 356), obstetricibus expertis haud ignotum esse, conceptum aliquando integrum, membranis illaesis, excludi. Quae membranae nisi demantur, os infantis

obtegentes, mortem consciscere per aspirationem impeditam, visae sunt (*Scherf* in *Kopp's Jahrb.* 5, p. 338). Itaque sola vel matris culpa, vel obstetricis absentia, ea mors consequitur.

Alia est, quam Schmittius urget (*Neue vers. und erf. über die Lungenprobe*, p. 248), mortis caussa: funiculi umbilicalis in partu praevii compressio, quam vel os uteri vel crura mulieris parturientis, nervorum distensionibus forte agitatae, efficere possunt. Quod cum contigit, omnia fere suffocationis signa, maxime turgor atriorum cordis vasorumque majorum in cadaveribus conspiciuntur.

Neque rara est strangulatio infantis, quam funiculus umbilicalis collum constringens, vel ipsum uteri os, ut caput exclusum est, violenter vasa colli comprimens, efficere valet. Haec vero strangulatio fortuita quae ne in culpam quidem matris verti potest, quomodo differat a strangulatione dolosa, quae fune collo circumdato aut manibus digitisve collum comprimentibus perpetratur, aut aegerrime aut plane non perspicimus. Namque aequabilem compressionem sugillationemque, quam absque cuticulae secessione Ploucquetus oriri a funiculo umbilicali aut ore uteri constringente arbitratur, (*Uber die gewolts. todesarten*, p. 379) a collaribus vinculis sericeis aut aliis molliusculis rebus, quibus strangulatus est forte infans, existere possunt (Roose's *Taschenb. für gerichtl. aerzte*, Aufl. 4. p. 201).

Dein sine culpa matris suffocatio oritur me-

phitide aut vaporibus lithanthracum metallicisve. Quorum nisi foetorem in loco, ubi infans jacet, senseris, difficillimum est judicium. Etenim maculae per totum corpus lividae, labia violenter contracta et livida, rigores membrorum turgorque sanguinis atri in atrio dextro arteriisque pulmonalibus haud peculiaria sunt hujus mortis indicia, sed suffocationem praegressam generatim probabilem reddunt. Tunc quoque cito putrescere solet corpus (Büttner *Vom kindermord*, p. 136), atque pulmones sanguine farcti aquae, cui immittuntur, fundum petere.

Denique et pituitae fortuita colluvies in ore, larynge et fistula spiritali haud paucos enecat infantes recens natos, sine ulla matris culpa. Eam caussam suffocationis optime eruere tum ex inspectione cadaveris tum e relationibus fide dignis possumus (Klein's *Annal.* B. 14. p. 273). Liquorem postremo amnii, quem Scheelius (*Diss. de liquore amnii*, p. 62) credidit, in fistulam spiritalem abire atque in recens natis nimium oxygenis stimulum mitigare, ut bullis aëreis reddatur, posse nimia copia suffocare infantes, maxime dum nimis viscidus fuerit, haud absurdum est (Büttner *Vom kindermord*, p. 197).

§. 63. *Quanam ratione per alia suffocetur infans.*

Culpa vel dolo submersio in aqua suffocationem producit. Necessarium est scrutinium vitae praegressae, quam docimasia pulmonum hydrosta-

tica probabilem reddit. Dein caussa haec mortis divinatur, quoties infantis corpus ex aqua extractum fuscum est et lividum, labia sunt subcoerulea, lingua protrusa, spuma ante os, aqua etiam ex ore naribusque profluit. His accedit in sectis cadaveribus fistula spiritalis spuma farcta, si haud illico apoplexia interemtus est infans, sed plures irriti aspirandi conatus mortem praecesserunt. Deficit enim spuma aquae cum aspiratione in fistulam spiritalem immissae, cum momento ipso, ubi in aquam caderet aut mergeretur, apoplexia oppressus est Sed in atrio cordis dextro arteriisque pulmonalibus, sinibus et ventriculis cerebri cruoris turgor semper adest, vacuo interim aut minus pleno atrio sinistro.

Magnopere dubium redditur examen, si liquore amnii forte pulmones obsessi irrita fecerint conamina aspirandi, mortuus autem infans in aquam conjectus est. Nescio, quo pacto Wildbergius (*Decis. medico-legal. de inf. neogenit.* p. 109) ipsa microscopica liquoris stagnantis investigatione chemicaque analysi credat haec distinguere posse. Namque liquor cum aqua mixtus investigari haud facile potest.

§. 64. *Scelestiora occisionis genera.*

Scelestiora sunt manifestioraque alia infanticidii genera: luxatio vertebrarum aut fractura, quae illico capitis mobilitate abnormi cognoscitur: fonticuli pulsatilis laesio ope acuum, clavorum aut sola compressio vehemens ac diuturna. Haec ulti-

ma quidem caussa cognoscitur ecchymosi sanguinis supra vel infra duram meningem, rubore periostii, stagnatione quoque sanguinis in vasis et sinibus. Sed quo tenuius est ferramentum, quod impingeretur in fonticulum, eo difficilius post mortem vestigia eruuntur: ecchymoses saltem sanguinis et colluvies aquosa in ventriculis adsunt, quae tamen et apoplexiam commitantur.

SECT. II.

De jure vulneratorum et occisorum.

CAP. I.

DE LAESIONUM LETALITATE.

§. 65. *Laesionum definitio.*

Laesiones dicimus, quae alii medici forenses *vulnera* nuncupare solent. Vulneris autem informationem jam alio loco strictiorem dederimus (*Path. gen.* §. 194), adhaerendum est laesionis voci, quippe quae omnes complectitur injurias quibus et mors et valetudo adversa efficitur, vel membrum aliquod abstollitur. Itaque et plagas et rupturas etiam et luxationes, concussiones, veneficia etiam et nutrimentorum omnium remotio laesionibus adnumerantur.

§. 66. *Quaestiones forenses. Partitio letalitatis.*

Cum nulli licitum sit, nisi in bello, aut judicis decreto, hominem, qui suae spontis est (1), ita laedere, ut vel vita vel sanitas periclitentur; quaesitores sciscitari solent e medicis publicis aut juratis, laesiones quemnam effectum habiturae sint aut habuerint?

Duplex enim atque satis diversa est quaestio medicis forensibus proposita. Altera, quae in prognosi versatur, dum vita fruitur laesus, existit: possitne mortis effugium adsequi aut quaenam damna inde manatura sint? Altera post mortem nascitur: sitne haec laesio ejusmodi, ut necem conciliare debuerit, an mors per alias caussas, forte fortuna accedentes, consecuta fuerit?

Id autem discrimen, quamvis cuivis obvium, haud tamen agnoscitur ab iis, qui partitiones plagarum letalium, quibus chirurgia aut ars medica utitur, transferunt ad quaestiones judiciarias, post mortem laesi propositas. Multae enim plagae, quas sanabiles declarat chirurgia; si reus a vulnerato omnem auxilii spem arcet, immedicabiles a medico forensi censentur. Hinc sapienter sanciunt pa-

---

(1) Anglicae leges volunt, occisus fuerit ratione praeditus et pace regia gavisus (*The person killed must be a reasonable creature and under the kings peace* Blackstone's *Comment. on the laws of engl.* B. 4. ch. 14, p. 197).

triae leges: si vulneratus potuisset mortem effugere, dummodo artis praesidia tempestive adhibita fuissent, maleficus vero inopem vulneratum reliquerit, capitis damnandum esse (*Pr. Gesetzb.* tit. 20. §. 818). Et bavaricis legibus rogatur: conjecturas super sanabili indole laesionum excusare reum non posse, sed laesionem caussam mortis censendam esse, nisi vel corporis mortui investigatione et commentariorum lectione constiterit, alia potius caussa decessisse vulneratum, ac e plaga (*Strafgesetzb. für das K. Bajern*, §. 145).

§. 67. *Discrimen letalitatis ante et post mortem.*

Medicus igitur aut chirurgus ad vivum vulneratum vocatus, pronunciare debet de detrimento, quod captura est vel vita vel sanitas vulnerati: cui examini haud opus est judex adsideat, nisi testimonium chirurgi suspectum novum exigere videtur scrutinium (*Allg. criminalrecht für die pr. Staaten*, 1. §. 143. 144).

In hoc autem examine juxta leges artis et historiam medicam de laesionum periculo judicabit medicus aut chirurgus. De quibus cum alibi (*Path. gen.* §. 157. §. 206—212 s.) sermo fuerit, supersedere repetitioni possumus.

§. 68. *Quaenam exigantur, ut minus ambiguum sit post obitum indicium.*

Examen post mortem instituendum multo plura requirit adminicula: neque tamen semper am-

bignitate caret, cum saepissime, licet caussa mortis interna palam sit, caussam tamen externam certitudine quadam eruere difficillimum sit.

Caussa mortis interna effectibus per cadaveris sectionem declaratis eruitur: externa autem, quaenam fuerit, in cadavere neutiquam semper apparet, sed vel ex actorum commentariis vel ex instrumenti collatione cum vulnere vel ex aliis etiam rebus aut certo efficitur, aut probabili conjectura colligitur, aut etiam plane ambigitur. Manifesta quidem est congruentia gladii aut pugionis, quo sicarius vulneratum aggressus fuit, cum plaga in cadavere reperta. Sed inter colluctandum, ubi pugnis et calcibus dimicatur, ubi humi prosternitur alter, alter muro forte adliditur, variae laesiones existunt, quas, si e. g. ebrius fuerit uterque pugnator, e vi illata aut e casu in solum lapidosum, aut ex iracundiae etiam fervore et ebrietate juxta exposueris. Testimonia adstantium ni praejuverint, judicium ambiguum manet (Platner *Quaest. med. for.* 10) (1).

---

(1) Agricola qui alium fustibus et verberibus jam exanimem trucidaverat, vinculis damnatur a summo patriae judicio, *quia caussa mortis ambigua fuerit*: summus olim rex, merito magis quam jure, poenam extremi supplicii irrogat (Klein's *Ann.* vol. 8, p. 170). Perspexit enim divi Friderici ingenium ineptias partitionum medicarum.

§. 69. *Quomodò optimae leges sentiant de partitione laesionum.*

Optimum est discrimen, quod et pleraque judicia urgent, letalium generatim laesionum, earumque quae hominem peculiari constitutione aut opportunitate gaudentem interemerunt. Sic jam romanae leges: » Si quis servum aegrotum leviter » percusserit et is obierit, *lege Aquilia* tenetur, » quia aliud alii mortiferum esse solet « (*Digest.* lib. 9. *tit.* 2. l. 7. §. 5). Et paullo post: » Celsus » multum interesse dicit, occiderit, an mortis caus- » sam praebuerit, ut, qui mortis caussam prae- » stitit, non Aquilia, sed in factum actione tenea- » tur. Qui furenti gladium promsit, in factum » actione tenetur « (*Ib.* §. 6). Et alibi. » Mul- » tum interest, quod ad Aquiliam pertinet, sanum » hominem occidat, an vero factum imbecilliorem » (*Digest.* lib. 39 *tit.* 2, l. 24 §. 5).

Patriae leges statuunt, quamvis laesionem, quam protinus mors sequatur, nisi contrarium probetur, mortis caussam esse putandam: judicandam autem esse letalitatem juxta corporis peculiarem constitutionem (*Pr. Gesetzb.* tit. 20 §. 809. 810).

Gravissima autem est bavaricarum legum sententia: nil requiri ad letalitatem laesionis explorandam, nisi certitudinem, eam hoc casu et sub his conditionibus mortem accivisse. Perinde igitur esse, sive sanata fuerit alioquin artis auxilio sive secus; potueritne, tempestivis adminiculis, letalis

eventus praeveniri; protinus vel aliis effectibus per laesionem ipsam tamen adlatis, mortem conscivisse; sit denique generatim letalis, an propter peculiarem corporis constitutionem (*Strafgesetzb. für das K. Bayern*, §. 143). Quodsi vero mors quidem secuta fuerit, sed persuasum sit aut probabile, alia caussa, praevia jam, nec laesione aggravata decessisse, aut laesionem, quae per se necem haud attulisset, remediis perversis vel aliis rebus forte accedentibus mortiferam demum evasisse; reum esse haud homicidae aequiparandum sed aestimandam laesionem secundum animum (*Ib.* §. 144).

Similia sentiunt Grolmanus (*Grundsätze der criminalrechtswiss.* §. 258) et Tittmannus (*Handb. der strafrechtswiss.* vol. 2 §. 187) qui omne vulnus letale per se habet letale et nullum discrimen statuit mortis protinus laesionem sequentis et post longiorem moram. Feuerbachius etiam, summi nominis auctor, nullum esse discrimen statuit, laesio ubique et generatim mortem adferat, an hoc peculiari casu duntaxat attulerit; potuerit artis praesidiis mors averti an immedicabilis fuerit laesio: mortem protinus arcesserit an accedentibus aliis effectibus laesionis ipsius: ut, si quis puncto hominis collo aperuerit abscessum, cujus illuvie suffocetur homo (Feuerbachs *Lehrb. des peinl. rechts*, §. 208).

§. 70. *Differentia letalitatis, qualis vulgo exponitur.*

Cum hac optimarum legum doctorumque gravissimorum consensione aegerrime jungendae sunt medicorum partitiones, quae tantum abest, ut judicium adjuvent ut potius judicum animos avertant a veri indagatione eosque confundant.

Antiquior est, quamque plerique auctores sequuntur, divisio letalitatis triplex: *absolute*, per se contingens, quamque *per accidens* existere dicunt. *Absolute letalia* dicuntur plerisque (Callisen *Syst. chir hodiern.* §. 1213), ea vulnera, „ quae „ necessitate inevitabili in omnibus indiscretim vi„ tam extinguunt: aliis (Metzgers *Syst. der gerichtl. AW.* §. 65 s.) definitionem vitantibus, sed exempla potius laesionum gravissimarum adducentibus. *Per se letalia* vocantur Büttnero (*Aufricht. unterr. von der todlichk. der wunden*, p. 50) atque plerisque auctoribus ea, quae certo mortem adferrent, nisi artis auxilium adsequerentur. Artis autem aut naturae auxilio quod interdum, licet rarius vel rarissime etiam vulnus sanetur, nullum fere discrimen constituere bene perspexerunt alii, qui, Michaele Alberti praeeunte (*Syst. jurisprud. med.* tom. 1. c. 14. §. 5), vulnera per se letalia absolute letalibus potius adnumeranda esse judicant. Ex diverso alii (*Eschenbach medic. legal.* p. 70), protinus ut vulneris sanati exemplum fide dignum, licet unicum, in auctoribus occurrit, probari perhibent, *per accidens* potius letalia esse

ejusmodi vulnera, quae aliis per se mortifera veneunt. Igitur necesse esset, si hanc differentiam sequeremur, ex omni hominum memoria atque ex infinitate commentariorum medicorum colligere sanationem vel semel vel his contingentem; neque eruditio haec juvaret judicem, cum, quod supra monuimus, de letalitate per se accidente tanta dominetur dissensio.

§. 71. *Ploucquetiana divisio verior.*

Hinc Ploucquetus haud immerito laesiones bipartiri coepit (*Comm. med. in process. crimin*, §. 18 22 s.): esse enim vel *letales* vel *haud letales*: illas vero vel ex toto atque generatim mortem necessario adferre, vel e peculiari corporis constitutione aut propter fortuitas res accedentes. Quae quidem divisio, etiamsi displiceat nonnullis auctoribus, eo tamen valuit, ut et legum latores et scriptores celeberrimi eam acciperent (§. 68). Nuperorum, Gebelii (*Knape und heckers krit, Jahrb. der Staats-AK.* B. 1. tom. 2. p. 294), Wildbergii (*Handb. der gerichtl. AW.* §. 307)., Berntii (*Handb. der gerichtl. AW* §. 432), Klosii (*Syst. der gerichtl. phys.* p. 455)., Lucae (*Bemerk. über das verhältn. des menschl. organism. zu verletzungen.* Heidelb. 1814) aliorumque divisiones aliis duntaxat verbis expositam hanc differentiam celebrant.

§. 72. *Quid medici sit pubblici, in hoc discrimine adhibendo.*

Abrogatis igitur partitionibus scholarum subtilioribus, operam dabit medicus, ut judex clare perspiciat, quanam ratione laesio cum morte sequente nectatur, sive haec generatim ac necessario eam exceperit, an propter peculiarem corporis constitutionem. Quodsi vero aegrotans laesus fuerit, ut mors consequeretur, exponenda quidem est ratio obitus, sed sine ulla ad excusandum aut damnandum reum digressione. Accidit interdum, ut homini desperatissima plaga vulnerato, inter sanguinis profusionem, apoplexia letalis superveniat; ut homini phthisico, haud diu vitam protracturo sicarius vulnus letale infligat, aut flagitiosus venenum propinet. Si occidere est homini vitam adimere: nonne perinde est, aegrotus ille sit an bene valens? Facti imputatio eadem est, juris imputatio non eadem: sed haec committenda judicibus.

Cum autem in foris, germanicis saltem, jam diu obsoleverit error, mortis auctorem verum eum esse, qui absolute letale inflixerit vulnus (*Stübel über den thatbestand der verbrechen*, p. 148): exulandae sunt etiam e medicorum scholis eae partitiones, nostrorum temporum lumini adversariae.

§. 73. *Continuatio.*

In ea expositione nexus, laesionem mortemque jungenti, nil valet nisi ratio et doctrina de

natura corporis sani aegrotive atque de modo, quo res externae id adficiunt. Itaque temporis spatium laesioni mortique interpositum parvi pendendum est, cum et vulnera, quae vulgo mortem protinus adferre solent, interdum vel sero vel plane non letum efficiant (1). Alias autem, vel levissimas plagas, propter peculiarem corporis constitutionem, illico mors sequitur: e. g. alapa, temporibus inflicta, letalis fit, ob tenuitatem ossium ac proclivitatem sanguinis ad ecchymosin. (Büttner *l. c.* §. 10). Alia fit letalis, si infans forte validissima manu humi prosternitur. Occidit profecto uterque hominem: quemnam animum habuerit, culpae aut doli arguendus sit, nostra nil refert.

§. 74. *Enumeratio vulnerum sanabilium aut immedicabilium huc non pertinet.*

Qui omnia laesionum genera, enumerant, ut, quemnam eventum habere soleant, exponant, commutare mihi videntur pathologiae et chirurgiae disciplinas cum medicina forensi: haec enim merito exigit eas cognitiones, quae nexum laesionum mortisque complectuntur. Itaque supersedemus enumerationi huc plane haud pertinenti.

---

(1) Duos novi homines, qui, excepto per proelium globo sclopetario in fronte, consanescerent, globo eo innoxio in encephalo remanente.

CAP. II.

DE VENEFICIIS.

§. 75. *Definitio.*

Veneficium dicitur delictum, quo homini venenum ita exhibetur, ut vita et sanitas periclitentur. Itaque protinus repetenda est e pathologicis (§. 151) veneni definitio; quod sit substantia, vel minima dosi, per processum quemdam chemico-vitalem, vitae noxia. Unde mechanica quae dicuntur venena ab eorum classe sejungenda esse, persuasum habemus.

§. 76. *Atrocius est crimen alia occisionis specie.*

Ab antiquis inde temporibus homicidii id genus maxime truculentum poenaque graviore multandum habebatur quam simplex occisio. Imperator jam Antoninus statuit: » plus esse hominem » extinguere veneno quam gladio occidere « (*Cod.* lib. 9. *tit.* 8 *l.* 1). Codex Carolinus non capitis solum sed rotae etiam et culei, si feminae fuerint, veneficos damnat (*Constit. crim. carol. art.* 130): et anglicae leges addunt rationem, quia ex omnibus occisionum generibus minimum huic effugium conceditur per fortitudinem aut circumspectionem (Blackstone's *Commentar. of the laws of engl.* B. 4. ch. 14. p. 196). Patriae leges, quia difficillima sit praeventu nex aut ejus caussa ardua inventu,

graviorum irrogant poenam, trahendum quippe rei corpus ad supplicium (*Pr. Gesetzb.* tit. 20. §. 856). Et bavaricae leges supplicium gravius decernunt (*Strafgesetzb. für das K. Bajern.* §. 147).

Quibus accedunt doctorum clarissimorum sententiae: propter facilitatem criminis, difficultatem eruendi, eaque ortum majus incitamentum ad flagitium, severius esse puniendum (Feuerbachs *Lehrb. des peinl. rechts*, §. 248. Kleins *Grunds. des peinl. rechts* §. 309).

§. 77. *Eventus discrimen.*

Ut veneficium eruatur necessaria est certitudo interemtae per id vitae, vel sanitatis graviter laesae. Namque perinde esse, sive mors sive functionis gravioris laesio a veneno exstiterint, jam codex carolinus perspexit. Patriae leges laesionum statuunt notabilem differentiam: rotae damnant reum, si veneficium rationem homini ademerit, sine spe sanationis (*Pr. Gesetzb.* tit. 20. §. 862): si alius morbus immedicabilis secutus fuerit, gladii damnant: si morbus sanari potuerit, ergastuli per vitam aut decem annos (*Ib.* §. 865). Anglicae leges crimen laesarum functionum notabilium, quod barbara voce *Mahemium* (*Mayhem*) vocant, lenius puniunt (*Blackstone* l. c. p. 200). Itaque severior justo Feuerbachius videtur, qui nullum poenae discrimen ad eventus differentiam ponit (l. c. §. 247).

§. 78. *Difficultates examinis a medico instituendi.*

Ut crimen patescat, necessaria est explicatio nexus laesionis et exhibiti veneni. Itaque protinus oportet de veneni praesentia et indole certiores simus: quod vel maxime e medico publico sciscitari solent quaesitores. Venenum enim ni fuerit id, quod propinaretur, si errore innoxium esset, poena extraordinaria irrogetur (Böhmer *Medit. in carol.* art. 130, §. 8. Kleins *Ann.* tom. 4, p. 63).

Ut veneni suspicio probetur, aliter utimur corpore delicti; aliter, hac jam probata ad illius demonstrandam vim ac efficientiam. Illic, an ingestum fuerit, quaeritur; hic, an valuerit ad mortem. Primum autem genus circumspectissime tractandum est, desiderat reliquias veneni, aspectu et odoratu omnibusque chemiae artificiis exploratas, dein symptomatum et laesionum evidentiam omnemque aliam corporis delicti perfectionem ac absolutionem.

Difficultates huic scrutinio semet opponentes haud reticendae sunt. Quamvis enim diligentissime pervestigato corpore occisi, saepe tamen haud invenitur venenum, sive quod in intimis partium recessibus latet, sive quod confusum cum humoribus, ob volatilem naturam jam emanavit. Rara enim sunt exempla vestigiorum adeo manifestorum, qualia acidum borussicum relinquere solet: odor amygdalinus magnopere penetrans, illico e cadavere efflatus (Hufelands. *Journ.* vol. 40). Reliquae nul-

las saepe reliquias superesse sinunt. Quod dum contigerit, aut cum aliqua adfuerit ambiguitas, perspicua rei confessio, testimoniorum aliarumque rerum momentis illustrata et confirmata sufficit ad eruendum veneficium (Metzgers *Handb.* §. 210. N. a. 215. Platner *Quaest. med. for.* 23). Res enim in cadavere visae saepe a pluribus, maximeque variis caussis deducendae sunt, nec ullum prorsus venenum peculiares quasdam laesiones conspicuas relinquit, quin eae ipsae et aliis caussis tribui possint.

§. 79. *Circumspectissime agendum.*

Hac quidem animadversione ne abutatur socordia medicorum secantium, qui, rudes a chemiae doctrina, scrutinium solertissime instituendum negligunt, quod perficere id nesciunt. Circumspectionem eam atque curiosissimum examen patriae leges maxime imperant, dum, quidquid in ventriculo inventum fuerit, si ulteriori scrutinio subiiciatur, prius sigillo impresso a commutatione cavendum (*Allg. criminalrecht für die pr. staaten.* §. 157): et tres omnino cavitates corporis excutiendas esse jubent (*Ib.* §. 164. 165). Superflua tamen capitis exploratio, si, ventriculo pervestigato, jam sufficienter constiterit de corpore delicti: neque danda haec defensori excusatio, a neglecto capitis examine petita, si modo cetera congruunt.

§. 80. *Quomodo examen chemicum instituendum sit.*

Examen chemicum reliquiarum veneni vel a medico ipso publico vel ab alio artifice, pharmacopola jurato, ad leges artis chemicae instituatur, ut, quaenam fuerit veneni species, eruatur. Nec ullis fidendum criteriis, nisi quae saniore doctrina comprobata sunt. Itaque nec experimenta cum animalibus instituta fidem merentur, cum notissimum sit, bruta animalia longe aliter ferre substantias ac humana corpora (*Pharmacol.* §. 19).

§. 81. *Symptomata exploranda.*

Ad symptomata omnino refugium patet, ut vel probetur veneni suspicio vel diluatur. Periculosa quaedam quae illico post ingestum cibum suspectum sequerentur, symptomata; obitus denique, qualis venena ingesta excipere solet, ni certitudinem, probabilitatem saltem efficiunt, veneficium praecessisse. Patriae leges sanciunt: etiamsi cadaver inspici nequiverit, mortem esse veneficii effectum habendum, si, nulla alia mortis caussa praegressa, intra octiduum post suspectum veneficium homo exstinctus fuerit (*Pr. Gesetzb.* tit. 20, §. 859).

Neque tamen et symptomatum explicatio sine difficultate est. Infinita enim probe est varietas eorum, quae vel eamdem veneni speciem, ob variam hominum opportunitatem vel alias caussas, excipiunt. Quorum si nonnulla alia sunt ac vulgo

enumerantur, aut si aliquod defuerit, defensores utuntur passim ad excusandum reum, proinde ac si, quae in singulis eveniunt, in unoquoque occurrere debeant.

§. 82. *Partitiones venenorum vulgares.*

Partitiones venenorum, quas auctores proponunt, prout acria sunt, vel narcotica, vel vitae vim proxime sufflaminant, vel exsiccant atque adstringunt (Metzger *Klein*); cum lucidis doctrinae medicae principiis haud congruunt. Melior sane divisio, quam alibi jam (*Pathol. gener.* §. 152. s.) secutus sum: narcoticorum nimirum, quae hydrogene carbonico praegnantia, azotico forte admixto, irritabilitatem partium sensiferarum augent, vi sensifera debilitata: quibus contraria sunt venena animalium ipsumque arsenicum. Ea enim subito vim sensiferam magnopere augent, energia penitus prostrata. Alia denique sunt acria vegetabilia, resina scatentia, aut metallorum oxyda salesque, quibus propter acidum praevalens constringuntur partes aut adroduntur.

Aliis autem jam locis symptomata indicavi, quae varia haec venena excipiunt (*Path. gen.* §. 152. s. *Pharmac. innumeris locis*). Itaque et haec repetere longum foret et taediosum.

§. 83. *Venena vegetabilia narcotica.*

Medici publici est, collatis his symptomatibus, quae vel ipse observaverit, vel quae ab aliis animadversa ipsi referuntur, cadaver ipsum inspicere et pervestigare.

Quodsi narcoticis extinctus fuerit homo, cadaver laxum, tumidum est, colore rubicundius, caloris aliquo gradu superstite, putredine cito accedente, epidermide prius soluta. Ex omnibus partibus sanguis tabumque spumosum putidum promanant, facies inprimis et reliquum corpus exanthemate saepe obtegitur scarlatinam aemulante. Abdomen maxime meteorismo inflatum sphacelum monstrat striis aut maculis variis. Aperto cadavere insignis est sanguinis tenuitas, solutio et nigrescens color: atrocoeruleus etiam cum spissitudine quadam oleum simulante post sumtum acidum borussicum: musculorum, praesertim cordis flaccíditas et livor: ventriculus, viscera intestinaque marcida aëre putrido plena, cardia pylorusque constrictus sphincteresque ani et vesicae resoluti.

Tum examinandae sunt reliquiae in ventriculo intestinoque duodeno stagnantes. Plantae venenatae fructus, folia, dum integra sunt, illico cognoscuntur. Multo minus, si pulveris exigua copia aut succus vel tinctura sumerentur: quae cum humoribus confusa cito emanarunt. Solent tamen virosum relinquere odorem, e ventriculo surgentem.

§. 84. *Venena animalia, arsenicum et alia.*

Alia venena, animalia, et arsenicum, cadaveris faciem externam sphacelis adficiunt, musculis spasmo rigentibus aut distentis. Apertum cadaver ostendit sphacelum et foramina marcidaque loca in

ventriculo, intestinis et visceribus plerisque, constrictis passim ventriculi orificiis, intestinorum locis, sphincteribusque. Interdum tunicae intestinorum aridae, spissae, maculis passim atris consitae sunt. Eaedem maculae cor obsident et pulmones, quae viscera pariter sanguine atro turgent, sphaceloque marcuerunt.

Arsenici tamen minima dosis languorem virium diutinum et maciem adferens (*Pharmac.* §. 350), similes fere effectus ac plumbi oxyda producere consuescit. Cadaveris facies externa macie confecta; membra contracta; musculi instar tendinum stricti; abdomen planum, tensum durisque tuberculis prominulis consitum. Tardissime putrescit, ut et mumiarum ad instar rigescat. Aperto eo, ventriculi intestinorumque varia loca constricta, ut nullum fere aditum permittant, rigida aut maculis sphacelum habentibus, marcidis consita: mesenterium, pancreas omnesque glandulae tumidae, durae. Passim etiam ulcera obvia sunt.

Acria tandem vegetabilia et metallorum oxyda inflammationes gangraenosas relinquunt.

§. 85. *Examen chemicum arsenici.*

Quibus cognitis, tandem examen substantiarum sequitur in ventriculo repertarum. Quod praesente judice, vel scriba ad id delegato, a medico publico vel pharmacopola jurato instituendum est.

Cum vulgo ad veneficia arsenicum album, vel cobaltum vel auripigmentum adhibeantur, invenimus earum rerum reliquias calci similes, pulveru-

lentas vel grumosas. Eas prunae candenti cavae impositas et accensas fumum albidum edere ac odorem spargere alliaceum observamus. Qui odor quanquam et ab aliis rebus nascitur: hae tamen solo adspectu jam discernuntur.

Tum liquor ammonii sulfurati ad liquorem examinandum adfunditur, quo facto, si arsenicum hic continet, praecipitatur citrino colore: eo praecipitato siccato et prunis imposito odor protinus sulfureus, dein alliaceus diffunditur.

Aqua calcis e liquore, qui arsenici tantillum habet, album praecipitat. Sed secius contingit, dum sal culinaris adest in liquore.

Cuprum ammoniatum e liquore simili praecipitatum flavo-virescens producit: coeruleum manet, si nullum adesset arsenicum.

Mangani oxydum atrum cum nitro fusum, in aqua destillata solutum, rubro colore insigne, illico flavescit, si vel minima arsenici soluti portio additur.

Quodsi vero nullae praesto sunt in ventriculi succis reliquiae arsenici, Rosius acido nitri suasit in ipsis ventriculi tunicis id ita detegere, ut ventriculus in frusta sectus aqua destillata, cui kali causticum additur, coquatur. Liquori fusco, dum coquitur, acidum nitricum paullatim adfunditur, donec flavescat et pinguedo animalis secesserit. Liquor filtratus kali carbonico saturatur, iterumque coquitur, ut acidum carbonicum emanet. Tum fluido pellucido flavido additur aqua calcis bulliens, donec praecipitatum nascatur, quod siccatum cum

quarta parte carbonis pulverati igni ad candorem usque imponitur: solet arsenicum in excipulo metallico splendore insigniri. Quodsi calx forte retinet partem arsenici, liberatur id, tritum cum aequa portione purissimi acidi boracici.

§. 86. *Examen plumbi, hydrargyri et cupri.*

Ut plumbum detegatur, liquor suspectus vel evaporatus, addito carbonum pulvere, igni ad candorem usque imponitur, ut metallica forma enascatur: vel liquori ipsi miscetur liquor ammonii sulfurici, unde atrum existit praecipitatum.

Quodsi forte hydrargyri corrosivi sales aut oxyda supersunt in liquoribus ventriculi, hi destillata aqua diluti miscentur liquore kali carbonici, donec fervere desierit et praecipitatum formari. Id lateritii coloris suspicionem movet, hydrargyro muriatico corrosivo hominem interfectum fuisse. Solutio cupri oxydati in liquore ammonii caustici suspecto addita fluido, album praecipitatum format, si idem venenum adest. Aqua calcis lurido colore id praecipitat. Liquor ammonii sulfurici pari protinus colore, qui dein albescit, praecipitat idem venenum.

Cupri oxyda vel sales, quibus post colicos dolores diarrhoeamque mors interdum per inflammationem gangraenosam sequuta est, deteguntur cupro ammoniacali, quo viridi-coerulea nubes in liquore examinando oritur: aqua calcis viride facit praecipitatum.

§. 87. *De medicinis periculosis et poculis amoris.*

Veneficio aequiparandae saepius sunt medicinae periculosae, drasticae, venenatae, quae vel a medicis ipsis, vel ab agyrtis aut aliis hominibus ingestae dijudicantur juxta principia medica.

Pocula amoris et odii, sterilitatis etiam, superstitionem sapiunt, merito obsoleta, quamvis negari nequeat, medicamentis exaestuantibus, drasticis acribusve damna plura inferri posse.

CAP. III.

DE AUTOCHIRIA.

§. 88. *Quaestio saepe difficillima.*

Difficillima est saepius quaestio: homo, quem exanimem deprehenderunt, sibi ipse mortem consciverit, an ab aliis interfectus sit? Namque et sicarii solent, ut eo melius lateant, interemtum ita collocare, eaque arma subdere, ut suspicio autochiriae moveatur. Haec sola quaestio a medico publico solvenda est: quae impulerint caussae hominem, ut mortem voluntariam obiret, nonnunquam quaeritur: de quo tamen in capite de mentis morbis tractabitur. Illa tamen quaestio ejusmodi est, ut et sine penitiore medica scientia interdum expediatur; nonnunquam vero tot tantisque obruitur tenebris mortis genus, ut, ni e testimoniis aliorum lucem acceperit, nullo modo solvi possit.

§. 89. *Mortis arbitrariae genera. Suspensio.*

Ut haec paullo luculentius pateant, mortis arbitrariae genera vulgaria percurrenda sunt. In quibus suetum fere est, laqueo semet suspendere, quod ab aliis sine magno renisu interfecti, ejusque in corpore vestigiis haud facile fieri potest. Quodsi forte interfector, ut facinus lateat, occisum laqueo suspenderit, nec turgor venarum, nec livor faciei, nec interna suffocationis signa, nec sugillata e funis vi loca in collo conspiciuntur: unde post mortem, ad obtendendum scelus, laqueo collum vinctum fuisse suspicio nascitur.

Si quis ab alio strangulatus fuerit, laquei aut collaris nodos plures, quos repetere occisus nequiverit in agone repereris, nodos etiam in latere colli, quos facilius in anteriore colli parte constrinxerit ipse. Sed simul in actorum commentariis quaesitandae sunt rationes.

§. 90. *Mortis genus per globum e sclopeto elisum.*

Aliud mortis genus est, quod globo e sclopeto minori sibi aliquis consciverit. Probabilis fit autochiria, si ori immissum fuerit sclopetum, quod aggressor, invito interficiendo, haud facile fecerit; si artem sclopeta tractandi bene calluerit interfectus; si artificiis usus fuerit ad celandum per aliquod tempus facinus, quod nonnulli, admista camfora pulveri pyrio, moliuntur, ne fragor oriatur;

si digiti etiam pulvere pyrio ambusti et spasmis contracti deprehendantur.

Contra vero, si vulneris sclopetarii directio ea fuerit, ut eminus globus impulsus esse videatur; si interfectus infans fuerit aut artem sclopeta tractandi haud cognoverit; si sclopetum paullo remotius a corpore interemti inventum fuerit; si digiti nec contracti nec pulvere pyrio ambusti aut nigrescentes videantur; probabile est, ab alio interfectum esse.

§. 91. *Alia mortis genera.*

Alia vulnera, cultro vel gladio, mucrone etiam aut aliis ferramentis inflicta magis ambigua sunt. Novacula colli vasa majora praecisa suspicionem autochiriae movent, si haud satis profundum fuerit vulnus, ut sanguinis potius profusione extinctus fuisse videatur; si vel in manibus ipsius novacula invenitur, vel plaga a laeva ad dextram directa dextra ipsius manu inflictum fuisse apparet; si e testimoniis patet, ipsum sibi coëmisse novaculam aut alia arma. Simili modo et de aliis aliarum partium vulnerationibus judicandum, ut semper directionem magnitudinem plagae, ferramentique molem comparemus.

Quodsi vero arma juxta confossum vel plane non, vel eminus projecta inveniuntur; si vulnus tergum petierit; si praecisio colli ea est, ut a dextra sinistram versus directa est: si haec omnes propemodum partes colli, ad pharyngem usque, separaverit; ab alio interemtum esse, verosimile est.

Neque tamen haec per se certitudinis aliquid habent, nisi testimoniis, quae actorum commentarii continent, fulciantur.

§. 92. *Continuatio.*

Submersio in aqua, consulto, an negligentia aut scelere alieno consecuta fuerit, ex inspectione cadaveris erui fere nequit. Solent quidem ad violentiae externae vestigia confugere, ut ab alio in aquam esse conjectum, judicent; sed ea etiam vestigia lapsus in saxa aut impacti in ligna corporis esse possunt.

Eadem est ambiguitas mortis e lapsu aut saltu e rupe, tecto aut alia altitudine. Neutiquam e cadaveris inspectione patet, se ipsum conjecerit, an ab alio praecipitatus sit.

Nec illico patet, venenum sponte sua sumserit an ab alio ingestum fuerit, ni ex actorum commentariis certa sit caussa mortis voluntariae. Solent tamen ex ingenti veneni portione, si praesertim tetro sapore gaudeat, colligere, ipsum veneno mortem accelerasse. Quodsi ipse ejusmodi substantias brevi ante mortem ex officinis emerit, probabile est veneficium arbitrarium. Si vim atque ingenium veneni probe cognovisse defunctum exploratum est; nil repugnat, si reliqua congruunt, autochiriam supponere.

CAP. IV.

DE ERUENDIS ALIIS MORTIS SPECIEBUS.

§. 93. *Cautelae in eo examine necessariae.*

Mortis genus, quo homo decesserit, eruitur e cadaveris praeprimis pervestigatione, secundum principia anatomiae pathologicae dijudicanda.

Ratione autem pariter ac experientia docemur, esse nonnulla morborum mortisque genera, quae ne ullum quidem sui vestigium, manibus oculisque in cadavere deprehendendum, relinquunt.

Alia exstant in cadaveribus phaenomena, quae aegritudinis praegressae reliquiae habentur, quanquam potius agonis sint effectus aut tardioris mortis: iis adnumerandi polypi cordis, si mera sunt coagula (*Path. gen.* §. 91). Eo etiam pertinet saepius aqua in pericardio aut ventriculis cerebri stagnans (*Path. spec.* §. 582).

Denique et id tenendum, conspici nonnunquam in cadaveribus putredinis aut sphaceli vestigia, oedemata etiam, quae post mortem demum orta neutiquam cum morbo praegresso cohaerent.

§. 94. *Continuatio.*

Itaque cautissime agendum in extispiciis, ut judicium de mortis genere et morbo praegresso feramus. Falluntur vehementer, qui, obiter inspec-

tis una vel altera vel tribus etiam corporis cavitatibus, absolutam existimant cadaveris pervestigationem. Magnopere saepe interest, interiores encephali recessus, ipsam columnam spinalem medullamque inspicere, ut latens forte caussa mortis vel morbi species eruantur. Nervorum quoque sectio perquam necessaria est, ut velamenta inflammata aut sphacelo correpta in conspectum prodeant.

§. 95. *De suffocatione.*

Earum mortis specierum vulgaris fere est suffocatio, cujus signa in infante recens nato supra (§. 60—62) indicavimus. Eam suffocationem in submersis, strangulatis, et qui mephitidem passi sunt, animadvertimus. Communia sunt signa: sanguinis turgor in atrio cordis dextro et pulmonibus, pulmones ipsi sanguine livido farcti: vasorum quoque cerebri et sinuum plenitudo: per totum corpus etiam sparsae maculae.

Quae suffocatio si mephiticis vaporibus orta fuit, praeter turgorem vasorum, maxime capitis colique, diutius post mortem solent cadavera flexilia esse et calida: oculi etiam prominuli per triduum fere splendorem retinent (Bichat *Sur la vie et la mort*, p. 283. 284). Cordis atrium dextrum et vena cava sanguine fluido quidem sed spumoso turgescunt: atrium sinistrum vero ac aorta sanguine inanes sunt. Glottis solet esse aperta, epiglottis erecta, cum irritis aspirandi conatibus intermorerentur.

Submersorum contra corpora brevi post mor-

tem rigescunt; atque vel tota livida sunt vel maculis lividis conspersa, labia subcoerulea; lingua protrusa; spuma ante os, et oculi prominentes. Secto cadavere similia observamus, quae generatim in suffocatis, cum mors ob impeditam aspirationem sanguinisque oxydationem necessario sequatur. Nonnulli qui diutius in aqua aspirare conati sunt, fistulam spiritalem aqua aut spuma plenam habent aquam etiam in ventriculo: alii, apoplexia protinus extincti, nil ejusmodi ostendunt, sed generalia suffocationis signa. Fluidum saepius esse sanguinem in submersis, observatio docuit (Walter *De apoplexia* §. 36); quanquam non ubique (Roose's *Beytr. zur öff. und gerichtl. AK.* 1, p. 189).

§. 96. *De fame alioque modo enecatis.*

Qui fame decesserunt, vacuum ventriculum et intestina, nonnunquam etiam passim adrosa haec viscera habent; corpus macie confectum; musculos laxos et attenuatos: vasa pleraque inania. Unde similia omnino phaenomena adsunt eorum, quae haemorrhagias letales excipere solent (Kleins *Ann.* B. 14. p. 163).

Denique haud superfluum est consilium, si defuncti cadaver in alium locum portari necesse fuerit, capulum sigillo notare, ne defensori effugium existat, commutatum fuisse cadaver.

SECT. III.

DE JURE SEXUUM.

CAP. I.

DE JURE VIRGINUM.

§. 97. *Quaestiones judiciariae.*

Verecundiam virginalem violare vetant divinae humanaeque leges. Itaque, virginibus jus suum provocantibus, medici publici est, virgineum decus vel confirmare in foro vel negare, aut, ubi raptum fuerit, decernere, possit id sine ullo feminae consensu fieri. Ea judicia etiamsi difficultates plures habent, e principiis tamen physiologiae sanioris lucem accipiunt.

§. 98. *Virginitatis definitio.*

Virginitatem igitur illaesam statuimus, cum nullum adest vestigium immissi in vaginam membri virilis: pudicitiae autem integritas haud eadem est. Venereos enim amplexus passa forte est; seipsam polluere potuit, quae nullum coitus perpetrati vestigium habet. Haec vero vitia a quaestionibus forensibus aliena sunt.

Virginitatis sic intellectae signa sunt: nympharum solida strictaque indoles, clitoridis parvitas, hymenis praesentia, vaginae angustia plicarumque et rugarum multitudo. In quibus hymeni fere prin-

ceps testimonii locus conceditur, quod illa membrana in primo coitu plerumque laceretur, unde cruoris aliquot guttae effluunt. Columnulae hymeni adjacentes, rupto hoc, magis in conspectum prodeunt, *caruncularum myrtiformium* nomine, quas coitus admissi certiora signa habent (*Phys.* §. 512).

§. 99. *De hymenis integritate.*

Quae quanquam vulgaria sunt fideque plerumque digna, haud tamen carent ambiguitate. Etenim certissimum quod creditur pudicitiae illaesae testimonium, hymenis integritas, superesse potest post coitum primum perpetratum, si mentula parva fuerit, virgo autem esto laxior aut fluore albo jamdiu vexata. Solet etiam ante menstrua, et dum haec fluunt, amplior esse aditus, ut et cruentatio, virginitatem prodens, decipere possit. Unde, licet rarissime, etiam post partum hymen superesse potest (Tolberg *De hymenum varietate* p. 14. 15. diss. Hal. 1791).

Occurrunt etiam hujus membranae varietates, ut a nativitate inde deficiat (Heuermanns *Prakt. bemerk.* 1. p. 21), ut cristatum fere sit ac caruncularis simile (*Tolberg.* p. 9.), ut plura sint orificia (Osianders *Denkwürd.* vol. 2. p. 30).

Absque coitu posse lacerari, aegrius crediderim, quanquam, quae manu stuprum committunt, rumpere illud possunt. Sed saltu, divaricatis cruribus, findi, situs partium fere non permittit (*Tolberg.* p. 3). Quae prolapsum uteri passae sunt,

amittere illam pudicitiae custodiam possunt, quanquam in virginibus vix ac ne vix quidem is morbus contingat. A casu in ferramenta scindi hymenem vidit Jörgius: virginitas tamen cognosci etiam postea poterat (*Taschenbuch bey gesetzmässigen Unters. des weibes*, p. 46).

Ceterum in sententiam clarorum virorum, Mercurialis (*Var. lec.* lib. 6. c. 25), et Morgagnii *Advers. anat.* 1, p. 40) abire nihil vetat: posse nimirum in virgine per placidum continuatumque impulsum membri virilis membranam, si modo laxa fuerit, sine ulla laceratione, obliterari, ut igitur cruentatio linteorum post primum coitum haud certum sit et perpetuum virginitatis testimonium. Quod ni infirmum redderetur artibus meretricum pravis, quae alienum cruorem pro suo ostentant; id tamen experientia constat, non primo solum coitu, sed secundo etiam et paucis sequentibus posse sanguinis guttas profundi.

§. 100. *Alia pudicitiae signa.*

Quodsi ab hymene recedimus, alia signa pariter aut magis etiam dubia sunt. Angustia enim vaginae longa abstinentia et adstringentium usu saepe restituitur. Itaque in suspectis examen esse post balneum tepidum instituendum suadent.

Clitoris quidem exigua, inter nymphas delitescens et praeputio obvelata virginem notat (Jörg's *Taschenb. bey gesetzmässigen. Unters. des weibes*, p. 43). Sed peculiaris nonnunquam fabrica clitoridem ingentem habet ut, supra (§. 27) jam notavimus.

Debiliora sunt, quae e mammis petuntur. Quae quamvis solidae et duriusculae esse in virgine solent, papillis haud prominulis, areaque rosea eas cingente, haec quidem primo coitu haud ita mutantur, quin possint diutius etiam in meretrice superesse. Neque desunt virgines castissimae, quarum mammae flaccidae sunt, propter totius corporis laxitatem, areae circa papillas decolores, praesertim dum capillis nigris coloreque cutis subflavido praeditae sunt.

§. 101. *Obstetrices sufficiantne ad id examen.*

Ut verecundiae virginali parcatur, romanae leges sanciunt (*Digest.* lib. 25. tit. 4. l. 1) ad inspiciendum ventrem tres obstetrices probatas et artis et fidei a praetore esse adhibendas: et Carolinus codex (art. 35) providas matronas acciri jubet. Cum vero ejusmodi mulieres haud tanta instructae esse soleant scientia, ut de partium genitalium anomaliis judicare possint: consilium est nuperiorum doctorum, medicos potius juratos et a civitate constitutos accersendos esse. Qui ut serio et graviter rem seriam tractent, neque intempestivis ludibriis jocisque virginis castitatem offendant, monendi sunt.

§. 102. *De stupri violenti et haud voluntarii discrimine.*

De *stupro violento* aut inscia muliere saepius sermo est.

Dicitur autem stuprum violentum id, quod injusta vi cum muliere haud infami committitur: a quo differt stuprum haud voluntarium, quod licet absque vi tamen et absque consensu libero mulieris perpetratur. Quodsi enim femina vel plane ignorat indolem et sequelas actionum, quas instituit; si ebria est aut nondum nubilis; si mente capta est, aut forte somnambulismo correpta, fraude et insidiis adgressoris corrupta; liberi arbitrii expers, stupro non voluntario vitiatur. Id variae leges pluresque auctores cum ipso stupro violento unum habent: sic Codex Justiniani (*lib.* 9, tit. 13. l. 2.) inquit: » Si ipsi raptores metu, vel » atrocitate poenae, ab hujusmodi facinore se tem- » peraverint, nulli mulieri, sive volenti sive no- » lenti peccandi locus relinquetur; quia hoc ipsum » *velle* mulierum, ab insidiis nequissimi hominis, » qui meditatur rapinam, inducitur. Nisi enim » eam sollicitaverit, nisi odiosis artibus circum- » venerit, non faciet eam velle in tantum dedecus » sese prodere. «

Neque longe abest a stupro vi illato ea corruptio honestae puellae, quae opio aut aliis id genus pharmacis in eum statum mittitur, quo nec sui compos est nec suae spontis: unde et Grolmano adsentiendum esse arbitramus, qui facinus id

ipsum stuprum violentum appellat (*Grundtätze der criminalrechtsw.* §. 239). Vim habent alii compulsivam, quae minitationibus ac terrore puellam debilem adeo percellit, ut, etiamsi magnopere abhorreat crimen, tamen propter aequale forte crimen, quod commissurum esse adgressorem metuit, semet ii dedat (Feuerbach's *Lehrb. des peinl. rechts* §. 267 Böhmer *ad carol.* art. 119. §. 7). Hinc et patriae leges tales corruptorum insidias ergastulo damnant et carcere etiam decenni (*Pr. gesetzb.* tit. 20. §. 1048—1053). Qui nondum nubilem puellam corruperit, parem poenam subit, ac qui stuprum commiserit violentum (*Ib.* §. 1054): quo et mandatum d. 9. nov. 1815. pertinet. Nec alienae sunt bavaricae leges, quamvis stuprum solummodo non voluntarium hoc appellant (*Strasgesetzb. für das K. Bajern.* §. 377. 378).

§. 103. *De stupri violenti idonea informatione.*

Stuprum violentum non committitur nisi in femina honesta, seu ea, quae nondum prostituit, aut, si forte olim corrupta esset, vita bene acta restituit famam (Klein's *Grundf. des peinl. rechts*, §. 404). Cum meretricibus stuprum violentum nullum committitur.

Vis adhibita sola sufficere debet ad perficiendum stuprum vere violentum. Manifesto autem sufficit plurium adgressorum vis; sufficit etiam robur hominis fortis in puella nondum adulta. Quodsi vero aequales sunt utriusque, viri et feminae

vires; si hujus forte superiores; si omnino sui compos est, nec ullo modo consentit, stuprum vere violentum contingere in adulta fere nequit. Itaque et anglicae leges strictiori sensu stuprum violentum sumunt (Blackstone's *Commentar. on the laws of Engl.* B. 4 ch. 15. p. 211) (1).

§. 104. *Vestigia ejus.*

Hujus stupri vere violenti in corpore feminae signa investigare atque testari, a medicis publicis aut obstetricibus etiam juratis exigitur. Id scrutinium si protinus ut vitiata est, instituitur, parum habet difficultatis: namque partium contusarum, quassatarum, laniatarum dolores, tumores, sanguinis profusiones abunde testantur vim illatam, maxime in puellis nondum adultis. Diutius post commissum scelus paullo plus negotii facessit. Sed remanent tamen saepe rupturae partium, ingrediendi difficultas, urinae retentio, alvi obstipatio et diuturna alia mala.

§. 105. *Concipere possit, cui stuprum vi illatum sit.*

Posse concipere feminam violenter stupratam, aegerrime conceditur quanquam haud abnuerim in stupro haud voluntario conceptionem contingere

(1) *Our english law does not entertain quite such sublime ideas of the honour of either sex, as to lay the blame of a mutual sault upon one of the transgressors only.*

posse. Etenim persuasum habemus, sine mulieris voluptate conceptionem fieri nequire: illa tamen voluptas coacta esse potest, ut femina, vel vi, vel insidiis, vel haustibus inebriantibus atque narcoticis eo perducta libidinem omnino denique sentiat. Quam si experta mulier prohibere nequit, quid a puella eorum sensuum rudi expectandum? Varietates etiam multas habet is libidinis sensus, ut et in lipothymia possit minor esse atque ejusmodi, ut postea femina ejus non meminerit (Albers *in* Roose's *Medic. miscellen*, p. 129—137).

§. 106. *De consummatione stupri.*

Consummatum requirunt leges stuprum, quo complectuntur tum intrusionem penis, rum seminis emissionem (*Feuerbach* l. c. §. 268). Neque tamen desunt, qui rectius pudicitiae corruptionem solam vimque illatam puniunt, etiamsi seminis ejaculatio in muliebres partes non contingerit. Ita carolinus codex crimen honestatis virginalis aut matronalis contaminatae irrogat in adgressorem (*Carol.* art 119) et patriae summum judicium in atroci ejusmodi flagitio similiter sensit (Kleins *Annal.* B. 10, p. 197).

CAP. II.

DE JURE CONJUGUM.

§. 107. *Matrimonii finis quomodo frustretur.*

Matrimonium contrahitur, ut coitus legitimus sit et soboles procreetur. Fine igitur frustrantur, qui cum conjuge rem veneream celebrare nequeunt aut nullam progeniei spem habent. Itaque et impotentia mariti, et uxoris ea indoles, ut vel coitui celebrando vel liberis gignendis impar sit, matrimonium rumpunt (1). Querelae etiam existunt de nimia alterutrius conjugis salacitate. Medicorum autem publicorum est, caussas eas divortii indagare et vel testimoniis firmare vel negare.

A. Impotentia virilis.

§. 108. *Differentia ejus.*

Primum igitur mariti *impotentiae* arguuntur, aut viri ipsi praetendunt id vitium, ut stupri commissi suspicionem a se devolvant. Est autem impotentia duplex: sive coitum celebrare, sive liberos gignere prohibet.

Qui coitum celebrare nequit, vel omnino vi ea

---

(1) » Canonicae leges, si ante carnalem copulam » impossibilitas coëundi deprehensa fuerit, liberum » faciunt mulieri, alterum virum sumere. « (Can. *quod autem* 27, 9. 2).

caret, vel respectu duntaxat conjugis, vel ad tempus tantummodo. Haec ultima impotentiae species, morbo forte aut senio producta, matrimonium nunquam solvit. Idem de hoc vitio valet, quod de furore conjugis Ulpianus monet: „ Quid tam humanum est, quam fortuitis casibus mulieris maritum vel uxorem viri participem esse? " (*Digest.* lib. 24. tit. 3, l. 22).

Saepius contingit, ut fastidio, ira aut aliis caussis frigida sit Venus respectu mulieris, quae satis vegeta est, si cum concubinis aut puellis res habetur: quod jam et Stoici et Diocles Carystius observarunt (Plutarch. *Phys. philos. decret.* 5, 9. 13).

Vi ea carent penitus, qui vel frigidae sunt indolis, vel virtutem generandi, stupro manibus commisso, aut blennorrhoea diuturna, aut medicamentis (camfora praesertim et coffeae potu nimio) infirmarunt. Deinde huc pertinent vitia organorum sperma virile generantium: testium durities ac destructio in sarcocele, degeneratio in pultem (Ehrlichs *Beob.* 202), aut consumtio ope absorbentium vasorum (Larrey's *Denkwürdigk.* p. 167): herniae scrotalis cum castratione prava operatio (Frank's *Syst. der med. pol.* 1. 411): vesicularum seminalium aut ductuum deferentium durities, calculi, paralysis.

§. 109. *Castrati an vere impotentes? Crypsorchides?*

Huc pertinet quaestio duplex: an castrati nimirum vere impotentes, sint? an impotentes quorum testes in abdomine latent?

Castratos romani jureconsulti probe distinguunt a *spadonibus*, hac voce generatim sumta pro eo vitio, quod generandi facultatem imminuisse videtur. Iis etiam adnumerarunt *thlibias* dictos et *thlasias*, seu eos, qui attritu et equitatione, ut Scythae Hippocratis, effeminati sunt (*Digest.* lib. 50, tit. 16, l. 128). Hi matrimonium inire, adoptare, posthumumque heredem scribere poterant (*Digest.* lib. 1, tit. 7, l. 2. lib. 23, tit. 3, l. 39, lib. 38, tit. 2, l. 6). Sed castrati ipsi generare non posse credebantur: unde nec matrimonio, nec heredi rogando pares erant.

Plura docuerunt exempla, non solos spadones sed ipsos etiam castratos concubitui aptos esse, etiamsi hi foecundare feminam nequeant. Namque pruritum et erectionem patiuntur, sive id liquori prostatae, sive vesicularum seminalium forte vi secernenti tribuendum sit; unde libidinosae mulieres eunuchorum amplexus amare dicuntur.

Latitantes in abdomine testes ad coitum etiam foecundum aptitudinem haud impediunt, maxime si alter tantum delituerit. Eos monorchidas jus romanum nec a militaribus stipendiis exauctorandos esse censuit, quando et duces Sylla ac Cotta memorantur eo habitu fuisse naturae (*Digest.* lib. 49.

tit. 16, l. 4). Zacchias hominis meminit, dextrum duntaxat testem habentis, cui tamen duplicata vasa seminalia adjuncta essent (*Quaest. med. leg.* lib. 2, tit. 3. qu. 7). Itaque, si testis alter vel uterque in scroto deficit, tantum abest, ut inde impotentem hominem declaremus, ut potius ex aliis signis, capacem aut imparem esse rebus venereis, colligere debeas. Si latent in abdomine, interdum major etiam vis generandi adest.

§. 110. *Caussae coitus haud efficacis.*

Qui coitui celebrando apti sunt, idcirco haud semper impraegnare feminas possunt. Cujus impotentiae difficillimum est scrutinium. Namque in orbitate matrimonii explicanda prima est quaestio, uter conjugum sterilitatis aut impotentiae arguendus sit? Uterque forte capax, sed vel praecipitat alter opus, quod uno eodemque temporis puncto absolvendum est, si conceptioni student; vel penem nimis longum rigidumque maritus solet ita adigere, ut liquor prolificus magis versus latera uteri ejiciatur (Thedens *Neue bemerk.* 2, p. 264); vel nimia libidine procax mulier perdit id, quod sobolem procreaturum esset, repetitis coitibus. Haec vero eruere prohibet saepe honestatis sensus.

§. 111. *Continuatio.*

Solent nonnunquam semen ipsum inertiae aut tenuitatis accusare, quod, etiamsi conceditur, cognosci tamen nequit.

Id vero haud sine veritatis specie est, seminis inertis ejaculationem saepe nimis debilem atque propinquam esse, ut vel incipientem erectionem sequatur. Solet id vitium eos infestare, qui manibus stuprum commiserunt, aut qui saepius noctu polluuntur.

Huc etiam pertinent hypospadiei, i. e., ii, qui penem haud rite foratum habent, cujus vitii exempla et Morgagnius (*De sed. et causs. morb.* Ep. 46, 8) et nos supra (§. 26) attulimus. Quanquam spermate foecundo non careant, emittere tamen id rite haud facile possunt. Extant tamen exempla, ubi et his feminae impraegnatae fuerunt. Namque vulgaris membri virilis immissio in vaginam nonnunquam superflua esse ad foecundationem videtur, cum, si modo bene mixtus ac temperatus est is liquor, stimulum quoque in remotiora loca propagare potest (*Phys.* §. 528).

Hinc brevitas penis fere nunquam per se impotentiam signat: nec ipsa curvitas, quam jam Diocles Carystius cum Stoicis accusarunt (Plutarch. *Phys. philos. decret.* 5, 9. 13) quamque ex aneurysmate arteriae pudendae summus Albinus ortam vidit (*Annot. acad.* lib. 3, c. 5). Nec phimosis aut paraphimosis per se impotentiam efficiunt, cum ferramentis curanda sint ejusmodi vitia. Nec calculus vesicae, quanquam in coitu dolores saepe producat: nec herniae, nisi testes simul adfecti sint.

§. 112. *Continuatio.*

Rarae sunt eaeque verae caussae impotentiae urethrae ea coarctatio, ut incrassatae ejus tunicae secum fere coalescant, eoque sperma ejiciendum iterum in vesicam reprimant (Petit. *In mem. de l'ac. de chirurg.* I. 434). Hanc, blennorrhoeae diuturnae sequelam, alibi jam perstrinximus (*Path. spec.* §. 639). Ex blennorrhoea quondam superfuit angustia ductuum excretoriorum et *strigosa* indoles vesicularum seminalium (Morgagni *De sed.*, *et causs. morb.* Ep. 44. n. 7). Alibi (Ep. 46, n. 5. 6) idem clarissimus auctor memorat scirrhum vesicularum seminalium impotentiae caussam.

Paullo frequentior caussa est tumor prostatae, quo ductus excretorii vesicularum seminalium, ipsaeque vesiculae comprimuntur et denique obliterantur; quem effectum nescio an quis Herholdtio melius descripserit (Arnemanns *Magaz. der wundarzneyk.* vol. 2. p. 101—125).

§. 113. *Quid medici sit in hoc examine.*

Itaque medicus publicus de impotentia virili judicaturus primum aetatem hominis, vitae genus et morbos praegressos scrutatur, ut inde caussas impotentiae vel verae vel simulatae eruat. Senex enim septuagenarius naturaliter fere haud aptus est ad concubitum, quanquam vegetae senectae atque etiam foecundae plura exstant exempla.

Dein necesse est et physicas caussas et morales, quae hujus omnino matrimonii foecunditatem im-

pediunt, investigare. Interrogandi sunt mores utriusque conjugis: examinanda ipsa thori arcana, alter forte praecurrat alterum, an eodem temporis puncto colliquescant.

§. 114. *Continuatio.*

Uxoris examen si nihil caussarum prodiderit, ad maritum conversus medicus interrogationem impotentiae virilis instituet. Neque eo impudentiae unquam patria judicia processerunt, ut, gallicorum more, in consessu publico lascivire cum scortis hominem impotentiae accusatum juberent: neque medicum decet, praeter inspectionem membri virilis, titillatione libidinem suscitare: neque laudandum consilium Wirtembergicorum magistratuum, qui chirurgo suadent cum suspectu in eodem cubiculo jacere, ut, erectionem hic patiatur, interroget (Elvert: *die unzulässigkeit ärztlicher entscheidungen über mänliches vermögen.* Tübing. 1808).

Post penis testiumque examen, inquirendum est in partium finitimarum indolem; quaerendum, urina intercipiatur, quo facto cathetere aut cereolis explorandae sunt et urethrae et prostatae ipsiusque vesicae indoles: per anum etiam prostatae tumor investigandus.

Nonnullae caussae internae et rarae sunt et abditae. Itaque medicus nequit, nisi probabili conjectura consequi vel impotentiam vel vim generandi.

B. Sterilitas feminarum.

§. 115. *Differentia ejus.*

In femina pariter distinguenda sunt concubitus obstacula, ipsaque invalentia concipiendi. Illa dum adsunt, hanc necessario adjunctam habent. Ubi sterilitas sine coitus impedimentis adest, difficillimum est scrutinium caussarum. Saepius quoque nullo modo erui hae possunt.

§. 116. *Obstacula coitus.*

Obstaculorum examen ab externis partibus incipiendum est. Atresia vulvae (*Path. gen.* §. 102), si duntaxat hymenis crassitiem insolitam aut clausam fere indolem complectitur, nequaquam coitus obstaculum insuperabile habenda est: quippe vel robustiore mentula vel scalpello ipso chirurgi aperiri claustrum id potest. Interest scire, menstrua fluxerint: quod dum factum est, spem concipimus, arctam aditus indolem vinci posse. Quodsi vero nunquam sanguinis cursus menstruus responderit, si ne minimum quidem aditus foramen animadvertitur; metuenda est prava conformatio partium internarum.

Huc pertinet maxime confluxus intestini recti cum vagina, in casu a Burnsio Glasgoensi observato (*Edinb. med. and surg. journ.* 1805. *Apr.* p. 137) et maxime memorabilis idem coalitus, licet intestinum rectum insuper peculiari ore patesceret (Huxham. *Opp.* vol. 3, p. 8. s.). Conceptionem

quidem haud impediverat id vitium, sed cum vaginae orificium paullo infra umbilicum esset, cum supra id intestina confluerent, taedium ingens inde marito infestum esse debuit.

Saepius idem vitium ex fistula ani aut ulceribus uteri vaginaeque existere visum est (Störk. *Ann. med.* 2, *p.* 204. Stockhausen *Diss. de aedoeopsophia.* Hal. 1795).

§. 117. *Continuatio.*

Vaginae sola strictura, etiamsi arctissima fuerit, per se coitus obstaculum haud est insuperabile. Etenim quamvis penis adigi altius nequeat, foecundatio tamen contingere potest: ipsaeque angustiae interdum in partu egregie dilatantur (*Hist. de l'ac. de Paris*, 1712. p. 48. 1748, p. 83).

Quodsi vero cum arctissima vagina nec uterus nec ovaria evoluta sunt, vitium id in viva femina, nisi e coitus fastidio, haud cognoscendum, amplexus venereos quidem haud impedit, conceptioni vero prorsus adversarium est (Morgagni *De sed. et causs. morb. ep.* 46. n. 21). Nonnunquam cum parvitate partium externarum arctissimoque aut nullo ad vaginam aditu nullus adest uterus; cujus rei memorabilem casum refert Thedenius (*Neue bemerk.* 2. p. 265). Matrimonio lusibusque venereis apta erat mulier, neque sine libidine: sed conceptionem nunquam contigisse nemo mirabitur.

§. 118. *Continuatio.*

Sunt in vagina vitia, quae coitum minus gratum aut fastidiosum faciunt, adeoque ni foecundi-

tati obsint, contraria tamen sunt mutuae voluptati, in conjugio quaesitae.

Satis vulgaris est leucorrhoeae muliebris foeditas, qua non modo ipsae partes muliebres laxantur nimis, roduntur ac excoriantur, sed mentula ipsa infestatur. Huc pertinent ulcera vaginae; haemorrhoïdes ad eam partem conversae, quibus varices dolorem cientes efficiuntur; hernia vaginae; prolapsus ejus et uteri; inversio et retroversio.

§. 119. *Sterilitatis caussae altiores.*

Jam altiora sunt impedimenta indaganda: nunquam exploratio ipsa omittenda, quam jam Hippocratici auctores suadent (Hipp. *De steril.* p. 676). Vulgatissimum est ovariorum id vitium, quod in hydatidosa aut alia degeneratione versatur; cognoscendum e signis alibi enumeratis (*Path. spec.* §. 603. 604). Uterus conflictatur interdum polypis, sarcomate aut carcinomate: quae caussae sterilitatis Erasistrato jam innotuerunt (Plutarch. *Phys. phylos. decr.* 5, 9). Tubae denique Fallopianae accusandae sunt, dum concretae cum ovariis aut imperviae sunt (Morgagni *De sed. et causs. morb.* ep. 26, n. 13, ep. 45 n. 23—26).

Quae vitia ut in viva aegerrime cognoscuntur, ita foecundationi impedimenta opponunt insuperabilia, coitui non item.

§. 120. *Continuatio.*

Dum nullum eorum obstaculorum probabile habemus, saepe tota feminae constitutio arguenda est. Nimis tenera, ad nervorum distensiones prona dispositio conturbat in concubitu ipso omnem nervorum compagem, ut nulla sequatur conceptio. Nimia Veneris frequentia, ut in prostibulis accidit, sterilitatem producit, quod oestrus repetitus turgorem sanguinis in ovariis tubisque continuum adeoque faciliorem efficit coalitum.

Maxime vero et in muliebri corpore circumspicienda est ratio partium ad mariti partes, cum, quae sterilis esset in priori, satis foecunda interdum sit in posteriori conjugio.

CAP. III.

DE ERUENDA GRAVIDITATE.

§. 121. *De occultatione graviditatis.*

Artis peritorum scrutinium exigitur vel in occultata graviditate puellarum vitiatarum, vel in simulata etiam impraegnatione scortorum, viduarum aut mulierum capitis damnatarum, quae supplicium prolataturae sunt.

Occulere solent graviditatem, quae e lapsu virginitatis ignominiam metuunt, labe quadam ac macula non se solas sed totam familiam adficientem. Earum forte rerum rudes non desperant, vel

abortionem se passuras, vel clandestinum etiam partum edituras esse. Aliae plane nesciunt, amorum illicitorum eos esse fructus, se ex unico forte coitu concepisse (§. 57).

Occultatio graviditatis ut vitetur, leges patriae studiose sanxerunt (*Pr. Gesetzb.* tit. 20 § 839). Plectunt etiam inficiationem (ib. §. 933): neque tamen per se hanc dissimulationem mulctandam esse, doctores concedunt (Kleins *Grundsätze des peinl. rechts*, §. 351. Kleins *Archiv. des criminalr.* vol. 6. P. 2, p. 63). Imputatur tamen, cum conamen infantem occidendi adjunctum est, aut culpa matris graviditatem negantis foetus perit.

§. 122. *Examen signorum.*

Impregnationis praegressae signa primis mensibus ambigua sunt.

Necessaria tamen est primo partium genitalium examen. Nymphae internae primis mensibus turgidiores esse et rubicundiores consuescunt: in media graviditate et hae et externae laxiores sunt: iterum magis turgescunt versus finem: nonnunquam varices adsunt et aquosi tumores. Hymen si superest, impraegnationem valde dubiam reddit. Vagina solet ad tertium aut quartum usque mensem brevior, plicisque haud exiguis, prolapsum nonnunquam mentientibus insignis esse. Post quartum mensem, dum uterus magis ascendit (*Phys.* §. 545), vagina in longitudinem magis pansa plicas amittit; nisi laxior justo fabrica eas retinuerit. Est etiam vagina gravidae magis lubrica, muco

nonnunquam adeo abundans, proinde ac si leucorrhoeam pateretur.

Tum uterus ipse studiose pervestigandus est, stante femina atque jacente: interna exploratione cum externa comparata. In primis graviditatis mensibus cervix uteri paullo propior est vaginae, orificium profundiorem habet situm, quem tamen et in virginibus, quibus menses intercepti sunt, nonnunquam obtinet (*Phys.* §. 542), in primiparis orificii facies, quae antea rimam transversalem sistebat, jam ostiolum lenticulare subrotundum repraesentat: sed, si jam pluries peperint, orificium infundibuli speciem exhibet, ambitu salebroso: versus medium gestationis tempus laevam magis spectat: labium utrumque sibi indies magis aequalle fit. Cervix uteri ad mediam usque graviditatem turgidior atque mollior est, magisque conica fit. Cum jam foetus etiam motus tangantur, diagnosis facilior est et certior a media inde gestatione. Orificium magis ascendit, plane subrotundum est, nisi praegressis partibus plus minusve laceratum fuerit. In his etiam quandoque sponte sua aperitur, ut digiti apice possis ovi membranam externam attingere. Jam per uteri parietes magis attenuatos atque calidiores infans ejusque partes tactu explorantur (*Phys.* §. 546).

§. 123. *Continuatio.*

Dein ad mammas veniendum est, utpote quarum indoles uteri mutationes sequi solet. Primis mensibus difficillimum est scrutinium, maxime si

prius eas nondum exploraveris. Solent tamen leves sentire punctiones: turgescere incipiunt mammae, papillae magis prominere, area etiam saturius rubere. A vigesima inde hebdomade serosus liquor secernitur, cujus vestigia interdum in indusiis repereris, aut quem facile expresseris (*Phys.* §. 544). Vasa interdum secernentia turgida manifesto conspiciuntur.

His accedunt indicia ex abdominis ambitu petenda. Primis mensibus regio hypogastrica tantum abest ut intumescat, ut potius, utero magis descendente, collapsa aut contracta videatur. A tertio inde aut quarto mense abdomen intensius turgidum uterum gravidum jam tangendum offert. Is tumor increscit, ut septimo etiam mense paullo supra umbilicum fundum uteri deprehenderis. Fovea umbilici magis obliteratur, ut tandem colliculum repraesentet, regio epigastrica etiam et praecordia magis promineant. Tandem mense decimo medio uterus depressus praecordia libera mittit, tumor imam abdominis regionem occupat. Ei tumori, cum et ab hydropica colluvie et aliis caussis existere possit, nunquam nimis fidendum; sed curiose comparandae sunt orificii uterini mammarumque mutationes.

§. 124. *Continuatio.*

Denique exploranda reliqua impraegnationis indicia. Menstruorum suppressio vulgatissima est: ideoque studiose interroganda est femina, quonam tempore ab eo sanguinis cursu primum defecta sit: quanquam haud pauca exstent exempla ejus cursus

per totam gestationem pergentis aut nonnisi in gravidis obvii.

In iis, quae primum gestant foetum, ventriculus mox post menstruorum interceptionem turbatur; fastidiunt carnes; jejunae vomituriunt; appetunt saepe insueta. Nervorum organicorum sensus perturbatur, unde iracundiores, tristiores etiam evadunt. Accedunt post mediam graviditatem incommoda ex uteri tumidi pressione in vicinas partes: lassitudo, ingressus difficilis, interdum et varices et oedemata pedum: decubitus molestus: spirandi difficultas: urina intercepta aut, versus finem inprimis, frequens micturitio (*Phys.* §. 546).

§. 125. *Continuatio.*

Quae indicia omnia simul sumta graviditatem quidem certissimam reddunt. Primis tamen mensibus ambiguum semper est judicium, etiamsi ex ipsa uteri exploratione petatur. Itaque differenda est scrutinii repetitio in quartum aut quintum mensem, ut cum mutatione orificii atque cervicis motus simul infantis deprehendas.

Signa hydropis uterum infestantis (*Path. spec.* §. 599) probe distinguenda sunt a graviditate, quam interdum is morbus mentitur.

CAP. IV.

DE PROBANDO PUERPERIO PRAEGRESSO.

§. 126. *Signa recens praegressi puerperii.*

Saepe oritur quaestio de partu praegresso, quam partim jam supra (§. 32) tractavimus. Facilius ea solvitur, quo recentior est femina a partu: difficillime, si temporis spatio lungo interposito examen instituitur.

Protinus ut femina peperit, lochia effluunt, qui sanguinis fluxus per sexdecim aut viginti etiam dies continuans peculiarem spirat odorem, quem et sudores puerperae diffundunt. Is indicium praebet haud spernendum. Nymphae solent esse tumidae, nonnunquam excoriatae aut vulneratae aut varicibus obsessae. Perinaei mensura et vestigia laceratiónum adjuvant examen. Clitoris etiam, si diutius caput infantis premeret pelvis exitum, adeo turget sanguine, ut plicae supersint. Vagina insigniter pansa est, laxa, plicis destituta, sanguinem lochiorum stillat. Uteri orificium magis versus os sacrum spectans, paullulum apertum rimae formam sensim adipiscitur: labiis vel laceratis vel alio modo a virginea forma recedentibus. Cervix uteri calidior est, turgidior, violentiae, quam passa esset, vestigia retinet. Uteri ipsius moles per triginta dies major est quam in iis, qui nondum pepererunt: dein ad pristinam parvitatem redit.

Pelvim etiam metiri consilii est. Cujus forma si cetero normalis, mensura in promtu est, aberrationes igitur facilius deteguntur. Ossis coccygis immobilitas exploranda, quae brevi post partum adesse solet. Idem valet de ligamentis sacro-tuberosis et sacro-spinosis facile cedentibus.

Tum abdomen inspiciendum et contrectandum. Si laxa sunt integumenta, si rugas contraxerunt, accedentibus reliquis indiciis certioribus, partum praegressum persuasum habemus.

Ad mammas veniendum est. Quae si turgent atque durescunt, glandulis simul axillaribus tumentibus, si vasa turgescunt, si lac effluit e pressis papillis prominulis; dubium nullum superest, feminam peperisse.

Simul denique in aegritudinis genus, qua mullier laborat, inquirendum est. Quod si alienum fingitur ab eo statu, studiosum instituendum est scrutinium, quod fallere nequit, si genitalia rite indagaveris.

§. 127. *De eruendis signis diutius praegressi.*

Quodsi diutius jam, ante plures nimirum septimanas, imo menses, partus contigerit, multo difficilius fit indicium. Violatam quidem esse feminam ex hymenis absentia cognoscimus, rarissimis exceptionibus (§. 99). Uterus tamen in pristinam molem contractus, vagina arctata plicaeque restitutae saepissime perturbant judicium.

Abdominis rugae nonnunquam desunt post primum partum, aut in femina, quae abdomine naturaliter turgido gaudet. Itaque suspendenda est sententia.

SECT. IV.

De jure aegrotorum.

CAP. I.

DE MORBIS SIMULATIS.

§. 128. *Difficultas officii.*

Qui morbum simulant, vel misericordiam ciere, vel hominum animos advertere vel etiam eximi a stipendiis militaribus capiunt aut aliis oneribus publicis a poenis etiam vel capitalibus, vel ergastulo. Magistratuum jussu medicus publicus igitur diagnosin morborum adhibet, ut fraudem detegat.

Quod officium quantas saepe habeat difficultates, brevibus dici vix potest. Vafrities enim tanta interdum est nequissimorum hominum, ut artibus pravis etiam providum medicum circumveniant. Testimonio sit puella guestphalica, quae, inedia sexenni fere ficta, decepit ante hos septemdecim annos non paganos solum, sed cultos etiam homines (Vezin *in Kleins archiv. des criminalr.* vol. 3. P. 2. p. 120).

§. 129. *Qui morbi facillime praetendantur.*

Facillime simulantur morbi, quorum signa necessaria et pathognomonica, quod haud sub sensus medici cadunt, examen ejus effugiunt. Namque si dolores, sensuum defectus aut mentis etiam morbi finguntur, pathognomonica earum aegritudinum signa medici examen haud admittunt. Sed alia, et ἐπιγενόμενα quidem phaenomena lucem eam ministrant, quam ex ipsis pathognomonicis frustra exspectaveris. Saepe quoque experimenta necessaria sunt, a quibus, inscio plane homine suspecto, institutis, ni et vaferrimus fuerit et ipsa doctrina medica imbutus sibi cavere plane nequit.

§. 130. *De doloribus simulatis.*

Dolores igitur primum, quamvis sensus organici adfectiones, questu quidem aegroti protinus cognoscuntur. Sed medicus fraudem dispulsurus circumspiciat sequelas atque effectus dolorum atrociorum, tum in vasorum systemate, tum in aliis functionibus. Cum vehementissimus quisque dolor pulsum concitare soleat functionesque sensuum, praesertim internorum turbare, fraudem suspicamur, dum pulsus placidissimus est somnusque quietus. Dolores a calculis vesicae derivati ficti sunt, si urinae fluxus nullo modo interceptus est, neque is humor alienus a sana est indole. Colici dolores ficti sunt, si alvus naturaliter redditur, neque quod

expellitur, a naturali statu recedit; si ciborum appetentia et digestio haud turbantur.

§. 131. *De sensuum defectu ficto.*

Sensuum defectus vel faciliores sunt exploratu vel difficiliores. Coecitas haud facile fallere medicum potest, cum, si vera adfuerit, vel organica vitia adsint, vel nervus opticus ita adfectus sit, ut pupilla etiam haud moveatur. Surditas vero, cum organa auditus sensus fugiant, a callidis hominibus hactenus simulatur, ut vel prudentes etiam medici decipiantur. Necesse est, aut eos improviso terrore percellere aut iis suggerere, quae haud expectato gaudio moestitiave conturbatura sunt.

Solent milites segnes, qui militiam in agmine et proelia pavescunt, resolutos fingere pedes. Hos adoriuntur medici castrenses asae foetidae cum arnicae floribus infuso, methodo nauseam continuam excitante et moxa. Quam curationem adeo abhorrent, ut agmen potius sequantur.

Lipothymiae et syncoptici adfectus solent et faciei habitum deturpare et pulsum vel plane intercipere vel exiguum reddere atque irregularem. Quodsi igitur, qui syncopen fingit, sueto faciei rubore pulsuque gaudet naturali; si praesertim, protinus ut haud exspectata narrantur, percellitur, persuasum habemus, fraudulenter simulari adfectionem. Et in his et in soporosis aut aliis adfectibus utiliter saepe ingrata adhibentur incitamenta: emplastra vesicatoria, electricae scintillae e lagena mis-

sae, moxa, radix armoraciae tusa. Candens tamen ferrum admovere crudelius justo est.

§. 132. *De epilepsiae simulatione.*

Epilepsia solet non raro praetendi. Et licet nervorum distensiones mirae simulentur, haud potest tamen impostor absentiam fingere conscientiae aut sensuum abolitionem. Itaque si teterrime convulsus acus tamen aut moxam sentit, si oculos habet perpetuo clausos, nec immobilem pupillam, si errhinis nares moventur, suspicio nascitur, fictam esse aegritudinem.

Similiter judicandum de aliis id genus convulsionibus.

§. 133. *De sanguinis profusionibus.*

Si sanguinis forte aliorumve humorum profusiones finguntur, virium ratio illaesa post longiorem fluxuum moram fraudem revelat. Solent enim peregrinum cruorem subdere ac pro suo vendere.

Qui plebis snperstitionem, egestis acubus aut aliis rebus plane peregrinis, aut ficta daemonis cohabitatione decipiunt, medicos rationis suae recte compotes fallere nequeunt. Daemoniaci vel impostores sunt vel melancholici.

CAP. II.

DE MORBIS DISSIMULATIS.

§. 134. *Quando morbi dissimulentur.*

Dissimulantur morbi, tum ob infamiam eorum; tum ut matrimonium contrahatur, emolumentaque obtineantur. In qua dissimulatione plurimum saepius dandum inscitiae aut negligentiae, multum tamen et nequitiae tribuendum et calliditati

Medici publici est, si forte ob solvendum matrimonium vel alias caussas suspicio de morbo dissimulato nascitur, omnia signa aegritudinis etiam occultae noscere eaque in homine suspecto ita investigare, ut nec a repetitione examinis nec ab experimentis abstineat: veritatis gratia eruendae.

§. 135. *Syphilis frequentissime celatur.*

Eorum morborum frequentissimus fere est syphilis, cujus variae formae hactenus saepe latent, ut sagacitatem exigant singularem.

Generatim quidem falluntur, qui vel a diuturna mora et pervicacia symptomatum, vel ex hydrargyri usu, signa syphilidis petunt.

§. 136. *De blennorrhoea virili dignoscenda.*

Prodroma syphilidis symptomata in viris, etiamsi quandoque dissimulentur, obvia tamen ceteris

sunt. Ardores inter mingendum vehementes et erectio penis frequens notas sistunt, quibus facile blennorrhoea virulenta ab aliis, scrofulosa nimirum, arthritica aut aliis discernitur (*Path. spec.* §. 637). Curationis genus minoris est momenti; siquidem, Schwediauero teste (*Von der lusts.* 1. p. 67), et blennorrhoea virulentae sponte sua naturaeque ope consanescere possunt, et in aliis ejusmodi fluxibus similia saepe requiruntur remedia ac in syphilitica.

Difficilius judicium est de blennorrhoea secundaria, ortane sit ex infectione praegressa an e caussis debilitantibus. Quodsi membrum virile semper est flaccidum, si nunquam erigitur, si liquor effluens albumini similis titillationis sensum solum in exitu urethrae efficit, nullum vero ardorem, si nulli adsunt dolores partium vicinarum, potest insons esse, quanquam et hic non raro praegressas blennorrhoeas primarias virulentas sequatur.

Quodsi vero dolores aut punctiones in perinaeo sentiuntur, maxime dum mingitur, aut dum equo curruque vehitur aeger, aut dum coitum celebrat; si liquor emanans gravem spirat odorem; si effluxus cum sensu fervidae aquae ex bulbo profluentis junctus est; si mictus intercipitur, nec tamen cathetere obstaculum in urethra ipsa sed in collo vesicae deprehenditur, metus est prostatae tumorem (*Path. spec.* §. 640), blennorrhoeae virulentae vix non semper posthumum, accusandum esse. Exploratio certior fit digito per anum immisso.

Si blennorrhoea secundaria humorem eliminat

purulentum, si dolores adsunt in urethra pulsantes aut rodentes, cercolo et cathetere exasperati, dubitari fere nequit, eam ulcusculis syphiliticis urethrae ortum debere.

§. 137. *De blennorrhoea muliebri.*

In mulieribus multo magis ardua est syphiliticae et insontis blennorrhoeae divisio. Namque nec acrimonia, nec foetor laticis effluentis, nec dolores ardentes aut adrosiones partium, nec menstruorum fluxus pergens, nec quod noctu cesset, insontem a syphilitica blennorrhoea muliebri distinguere possunt (*Path. spec.* §. 436). Itaque ni accesserit confessio mulieris, ni ulcuscula semet adjungant, quorum syphiliticam indolem haud facile ignoraveris, ambiguum semper manet judicium.

§. 138. *De ulceribus venereis.*

Ulcerum venereorum facilis est diagnosis. Orae durae et callosae, fundus lardaceus, sanies effusa quaqua fluit, similia ulcuscula et excoriationes destructis partibus producens, optime dilucidant naturam eorum ulcerum. Idem valet et de carie ac exostosibus, si modo in ulcera manifesta transeunt (*Path. spec.* §. 641).

§. 139. *De exanthematibus syphiliticis.*

Exanthematum, ut ingens est varietas, ita judicium difficillimum; ni omnem omnino decursum, modum eruptionis et symptomata comitantia rite indagaveris.

Lichenes, leprae, psoriases syphiliticae, faciem protinus occupantes, saturiorem habent colorem, magis fuscum: calore emendantur, frigore magis gliscunt. Abeunt in ulcera, quorum ingenium syphiliticum manifestum est. Intertrigo perinaei et ani crustas gignit albidas, quales in angina syphilitica existunt. Maxime vero in aliis exanthematibus diuturnis monendum, si variant cum doloribus ossium et tumoribus duris, infectionem syphiliticam suspici debere.

§. 140. *De aliis cutis turpitudinibus dissimulatis.*

Impetigo, scabies, pityriasis, porrigo, foedaque alia exanthemata, quamvis saepius dissimulentur, haud diu tamen latere possunt. Repulsa forte aut siccata, ut delitescant, damna plurima corpori inferunt.

CAP. III.

DE MENTIS AEGRITUDINIBUS.

§. 141. *Quomodo id examen et cur medicis committatur.*

Quaestiones de sanitate mentis in foro saepissime occurrunt, tum ut de libero arbitrio constet, tum ut facultas peculium administrandi eruantur, tum denique ut veniam amentiae reus impetret.

Eas quaestiones solvendas medico publico ju-

dex proponit, quia ad nullum alium civem auctoritate publica imbutum demandari id potest officium, tum etiam quia adeo arcte junctum est animi examen cum corporis investigatione, ut idoneum videatur medici publici munus, animi morbis eruendis.

Magnopere tamen optandum esset, medici publici majore gauderent animi scientia, quam sibi comparaturi sunt proprio potius studio quam in scholis metaphysicis.

§. 142. *Medii aut neutri status.*

Mentis autem aegritudines, quas jam alibi (*Path. gen.* §. 287. *Path. spec.* §. 555) perstrinximus, id omnes commune habent, ut plenam sui conscientiam tollant atque libertatem. Itaque minores adsunt gradus, quos neutri statui adscripseris, fluctuanti, ut diximus (*Path. spec.* §. 554), conscientiae tribuendi aut libertati neque plenae, neque prorsus abolitae. Dicimus (*Path. gen.* §. 163) animi perturbationes propiores esse ab ea impotentia: quam tamen cum lubitu suo incurrat homo, haudquaquam necessariam esse, neque aegritudinibus adnumerandam, patet.

Par est ebrietatis ratio, quae, quanquam conscientiam tollit et libertatem, sponte tamen contrahitur, ni forte occulto potionis vitio ebrietas acciderit. Itaque vulgo amentiae veniam ebrius haud obtinet, etiamsi quandoque absque omni culpa in id vitium incurrat.

§. 143. *Quid leges sanxerint.*

Leges pleraeque nec crimen imputandum esse mente captis nec hominum ratione praeditorum juribus gaudere posse statuunt. Sic jam romanae leges (*Digest.* lib. 9. tit. 2. l. 5. §. 2.) „ Quaerimus, „ si furiosus damnum dederit, an legis Aquiliae „ actio sit? Et Pegasus negavit: quae enim in eo „ culpa sit, cum suae mentis non sit? Et hoc est „ verissimum. Cessabit igitur Aquilia actio, quem- „ admodum si quadrupes damnum dederit. " Ita codex carolinus (*Art.* 179) mitigandam censet esse poenam, si sensuum suorum compos non fuerit reus (Jemandt. *Der wissentlich seiner sinn nit hett*), ubi ad doctrinae peritos confugiendum esse jubet, qui animi statum explorent. Simillimo modo et patriae leges sanciunt (*Allg. criminalrecht für pr. Staat.* 1. §. 280); medicos publicos decere judicium de mentis alienationibus: et alibi (§. 356): mente captos et imbecilles (*Verrükte und blödsinnige*) testes quidem esse non posse: interrogandos tamen esse in lucidis intervallis, quamvis circumspectissime.

§. 144. *Quid desideretur in iis legibus.*

In quibus quidem legibus id animadvertendum esse arbitror, haud idoneo acumine distingui varias mentis alienationes gradusque eorum, quibus libertas et conscientia vel parum, vel magis, vel prorsus tollitur. In ea autem differentia necesse est fusiorem esse, priusquam spontis suae esse homi-

nem judicaveris. Etenim limites variorum errorum, fallaciarum, vitiorum ipsarumque aegritudinum tales sunt, quales haud facile, sine interiori saltem examine, definiveris.

§. 145. *Fatuitatis et stupiditatis discrimen.*

Itaque primum de adynamia mentis (*Path. spec.* §. 555) sermo habendus est: quam et *fatuitatem* et *imbecillitatem* animi et *stupiditatem* vocant. Intercedit tamen et hic discrimen aliquod haud parvi momenti, ipso verborum significatu vindicandum.

Stupidum dicimus (*dumm*) hominem tarditate ingenii in adsequendo intelligendoque laborantem, qui attentione caret acriore, quanquam eam intendere quidem, si modo velit, in aliquam rem possit. Saepe igitur, licet tarde et haud sine negotio, recte judicat: sed cum extendere attendendi vim haud facile possit, in unam rem intentus, inconsideranter agit; incogitantiae et temeritatis puerilis fere semper arguendus. Itaque, si delictorum accusatur, culpa nunquam vacuus est, neque excusari potest, nisi vera adsit fatuitas. Quoad civile jus, peculium administrare valet, testari in rebus, quae mentis vires haud superant, testamentum denique facere.

Fatuitas vero ac imbecillitas animi in judicii omnis atque sensus communis defectu versatur, unde impubibus adnumerantur (*Allg. pr. Landr.* tit. 1. §. 29). Quanquam sensibus saepe vigeant, me-

moria etiam satis tenaces sint, rationis vis tamen nulla est in regendis adfectibus: hinc iracundia excandescentes saepe furunt; neque errore liberari aut ad se redire persuasi possunt: cum libertate plane careant. Haud irritati vero solent valde quieti, taciturni esse ac meticulosi; semper cunctari et haesitare; neque unquam prudentiam sibi adrogare, quemadmodum stupidi saepe faciunt.

Delicta ipsis haud imputantur: quamquam, si aliis damnum intulerunt, mulctatio fit bonorum atque pecuniae: si gravissima commiserunt facinora, ergastulis aut custodiis aliis coërcentur, neque capite unquam damnari possunt (*Allg. pr. Landr.* tit. 6. §. 41). Memorabile est, incendia pleraque inferri a fatuis et impuberibus (Kleins *Annal.* vol. 3. p. 7).

§. 146. *Quomodo examen instituendum.*

Medici est, in mentis imbecillitatem inquisituri, examen ita instituere, ut homo ante neque admonitus sit neque paratus. Cum enim interrogationem pavescant, saepe eo majorem ostendunt fatuitatem, quo magis nituntur eam occulere. Itaque simulet quaesitor, se forte fortuna iis occurrere, ut sermones cum ipsis habeat, quibus detegere vel diluere animi invalentiam possit (Pyl's *Beytr. samml.* 8. p. 255. s). Interrogatio incipiat necesse est ab obviis maxime et trivialibus rebus, in quibus si judicium nullum manifestatur, exploratam habemus mentis imbecillitatem. Dein sedulo inqui-

rendum est, ab infantia inde, vel morbo nata sit fatuitas, an denique per circuitus recurrat (Pyl's *Beytr. samml.* 8. p. 236). Denique in corporis statum penetrandum est, qui saepe comitari fatuitatem solet: vitanda tamen fallacia sensuum linguaeque: tarda enim ac impedita loquela, auditus etiam difficillimus suspicionem movent fatuitatis, quae tamen nulla nonnunquam est. Vultus etiam imponere potest, cui fidendum non est, nisi reliqua congruant.

§. 147. *De insaniae specie prima.*

Ad *insaniam* venimus, quam diximus (*Path. spec.* §. 555) id animi vitium, quo imagines phantasiae pro veris sensuum impulsibus habentur, unde sublata imaginationis sensuumque ratio accusanda est. Duplex igitur ejus alienationis genus est: alterum ex sensuum hebetudine, alterum ex imaginatione vehementer intenta obortum.

Quodsi sensuum torpor insaniam producit, ebrietatis exemplo et somniorum, nulla plane conscientia clara adesse solet: commutant nonnunquam homines, neque se unicam esse personam eamdemque clare cognoscunt. Imagines, quas phantasia excitat, haudquaquam constanter nec eaedem sunt sed celeriter mutantur. Nec imaginatio ipsa fortior justo est, quin debilior esse potest; sensuum tamen hebetudo prorsus demit conscientiam, quod ex comparatione sensuum superiorum, obiectivorum Kantii, conscientia nascitur (*Phys.* §. 379. 402). Hinc sensuum suorum compotes non esse (*Nicht*

bey Sinnen, *nicht bey sich seyn*). Germanis dicuntur. His quidem insanis imputari crimina commissa nequeunt, quod sensuum judicia vel fallacia vel adeo nulla sunt, ut comparatio nequeat institui ad conscientiam stabiliendam.

§. 148. *De lucidis intervallis.*

Memorabile est, *lucida* incidere *intervalla*, in quibus sui compos est homo. Quae si breviora sunt, saepius interpositis vesaniae accessibus, consideratione haud satis digna sunt, cum plena conscientia rectusque rationis usus non semper redeant. Si longiora sunt intervalla, accessus autem brevissimi; in iis, cum ratio prorsus redeat, delictorum imputatio omnino contingit.

Sed memoratu vel maxime dignum est, insanum, protinus ut in accessibus atrox facinus commisit, saepe statim ad se redire, quoniam hebetudo sensuum vehementia impulsuum suscitatur. Itaque, si postea sanae mentis sunt, haud sequitur, dum facinus perpetrarent, sui compotes fuisse. Unde et hi veniam amentiae merito implorare possunt (Hofbauers *Psychol. in anwendung auf rechtspflege*, p. 145).

§. 149. *De expergyscentium statu.*

Qui edormiverunt aut subito expergiscuntur, haud subito recuperant conscientiam; sed, praesertim si antea somniis turbarentur, vecordia transeunte laborant, e sensuum hebetudine explicanda (*Phys.* §. 385). Itaque, si crimen commiserint in

eo medio statu, perinde est ac si vecordes fuerint. Cujus rei exemplum clarissimum in annalibus judicariis patriae narratur (Klein's *Annalen* vol. 8. p. 9. s.).

§. 150. *De somnambulorum statu.*

Huc quoque somnambuli pertinent, in quibus cum sensuum superiorum suppressio vel hebetudo contingat, ut nec pupilla contrahatur (*Phys.* §. 391. 392); sensus organicus vicem superiorum gerit. Unde alium plane hominem esse noctivagum, alium vigilem recte praecipitur. Itaque crimen haud imputandum est, quod forte commiserint. Sed culpa peccasse patet, cum cognoscere aegritudinem suam et admonere alios, dum vigiles essent, omnino possent (Böhmer *Ad carol.* art. 179, §. 7).

Quae aegritudo si praetenditur, medici est, inquirere in signa ejus essentialia. Maxime vero sensuum perfecta suppressio aut hebetudo examinanda, quae variis incitamentis (§. 131. 132) neutiquam efficacibus atque pupillae immobilitate proditur.

Huc et trahenda esse arbitror magnetismi animalis phaenomena, quae alibi (*Phys.* §. 395. s.) exposui. Medicus publicus, de hoc statu judicium laturus liber sit ab omnibus et scholae et aetatis opinationibus, ut mendacia a veritate distinguat. Magna phaenomenorum pars vanitati tribuenda est muliebri: magna etiam vanitati medicorum. Nec tamen omnia spernenda sunt aut pro fraudibus habenda: sed ducibus doctrina et animi libertate

observanda. Quae vera sunt, optime comparantur cum noctambulismo: unde et vigili personae haud imputandum est, quidquid somnambula desipuerit. Laudavimus jam supra (§. 59) facultatis medicae Lipsiensis judicium de femina in eo statu partum elidente.

§. 151. *De altera insaniae specie.*

Alia est insaniae species, imaginationi nimis intentae tribuenda. Qui hac laborant, sensuum utique compotes sunt: memoria valent: fixas tamen habent ideas, quae vel moestos eos reddunt vel mirifice delectant. Haud repentino motu agunt, sed praeparati ac meditati: neque finis attingendi studium, neque sollertia remediorum inveniendorum, neque prudentia quaedam omnino desideratur. Est eorum animorum tanta perturbatio, ut perpetuo angantur, neque tamen adsequi possint, quid sit, quod se jugiter sollicitet angatque. Violentam appetunt actionem; scelus ipsum perpetrare student et saepe perpetrant, tanquam suae anxietatis remedium. Id sibi imperatum fuisse fatentur.

His accensendi sunt fanatici, quos antiqui Romani *religiosos* vocitarunt (Gell. *Noct. att.* 4, 9). Qui, ut salvos faciant alios, eos interficiunt; aut alios interimunt, ut ad supplicium trahantur ipsi: quia vitae eos taedet aut beatitudinem anxii desiderant.

Veniam amentiae impetrare tales homines nihil est quod vetet. Et ipsae patriae leges haud ea-

pite sed carcere eos damnant (*Allg. pr. gesetzb.* tit. 20. § 831. 832). Quodsi vero nihil adest, quod libertatem animi laesam probet, delicti poena ordinaria irroganda est (Kleins's *Ann.* 7. p. 7).

§. 152. *De exanimatione adfectibus producta et instinctu coeco.*

Nec negligenda est exanimatio illa, quam communem diximus animi perturbationum vehementiorum seu jactationum incitatarum adfectum (*Path. gen.* § 163). In eo stupore animi agitur saepe, cujus dein poenitet, hominem. Quod cum abhorreat a libertate animi et plena conscientia, imputandum homini haud est. Si quis adgressorem graviter laeserit aut etiam confoderit, si ultus fuerit illico injuriam acceptam, a poena ordinaria liberatur ob perturbationem mentis libertati infestam.

Sic et fames mortem minitans excusat delicta, validissimo servandae vitae appetitui tribuenda. Quis non meminerit atrocissimorum facinorum, quae in lamentabili illa ἀναβάσει Gallorum e Russia perpetrata fuerunt?

Solet tamen et instinctus coecus in hypocondriacis sibi quandoque rationem hactenus subdere, ut scelera committantur, quae imputari nequeunt (Hofbauers *Psycol. in Anwend. auf rechtspfl.* p. 350).

§. 153. *De furore examinando.*

Transimus ad *furorem* ejusque vehementissimum gradum, *rabiem*. Eum dicimus (*Path. spec.* §. 555) instinctum adeo perversum, ut impulsus et propensiones nullo modo a ratione regantur nec regi possint.

Est autem difficillima profecto quaestio, quae de hac animi aberratione saepe proponitur. Etenim, cum is furor tum intellectus infirmitate tum adfectuum ferocia nitatur, propinqua certe est cognatio iracundiae et furoris iracundi. Neque, nisi ad eam ipsam rationis imbecillitatem respexeris aut ad animi valetudinem adversam, ex aliis signis manifestam, vel denique ad corporis etiam aegritudinem, neutiquam amentiae veniam pro reo exposcere audebis. Oecisor ille Frisius (Klein's *Ann.* vol. 13, p. 89) tum praecipue ira excandescere solebat, cum tempestas turbida instaret: perpetua idem inquietudine agitabatur: quae laesam notabat sanitatem. Itaque, etiamsi consulto facinus patraverat, malitia tamen atque ipse dolus alienus ab eo putabatur (Klein's *Ann.* vol. 12, p. 187).

§. 154. *De surdorum, qui simul muti sunt, statu.*

Tandem de surdis, qui simul muti sunt, quaestio judiciaria nascitur, sintne rationis suae rite compotes. Et id quidem, nisi erudiantur, fere negandum esse existimamus. Etenim sine loquela et auditu, quanquam acutissimi alii sint sensus, in-

formationes tamen generales de honesto, bono et recto difficillime nascuntur. Nexus idearum rarus est, impeditus aut nullus: judicium fallitur aut labascit. Hinc adfectus et animi perturbationes vehementiores sunt, quam ut ratio imbecillis moderari ac gubernare eas possit. Accedit, leges ignorari in eo statu, unde triplici potissimum modo veniam delictorum impetrant (*Beytr. zur jurist. litter. in den pr. Staaten, samml.* 5. p. n. 53).

Finis voluminis undecimi.

INDEX

VOLUMINIS UNDECIMI.

INTRODUCTIO.

§. 1. *Doctrinae informatio* . . . . pag. 5
§. 2. *Ratio ad juris legumque disciplinam.* ,, ivi
§. 3. *Medici publici officium, continens se intra limites doctrinae medicae* . ,, 6
§. 4. *Collegiorum medicorum est, et hos transgredi limites* . . . . . ,, 7
§. 5. *Judex aut caussidicus an callere medicinam forensem debeat aut possit.* ,, 8
§. 6. *In foro, i. e. praesente judice et a medico publico actio judiciaria instituenda est* . . . . . ,, 9
§. 7. *Scientia, ingenio, virtutibus necesse est insignis sit medicus publicus* . . ,, 10
§. 8. *De libello componendo* . . . . ,, 11
§. 9. *De ejus libelli forma, ordine et scriptionis genere* . . . . . ,, 12
§. 10. *De emendatione legum, si principiis artis medicae contrariae sunt* . . ,, 13
§. 11. *De ordine rerum tractandarum* . ,, iv. 1

SECT. I. *DE JURE NATORUM.*

CAP. I. *DE MONSTRIS.*

§. 12. *Cur quaestio de monstris huc pertineat.* ,, 14

§. 13. *Monstra, ostenta quid sint* . . pag. 14
§. 14. *Quaenam formae vitia proprie huc numeranda sint* . . . . . „ 15
§. 15. *Series acephalorum* . . . . . „ 16
§. 16. *Acephali veri diu vivere nequeunt* . „ 17
§. 17. *Caussae ejus deformitatis* . . . „ ivi
§. 18. *Quaenam jura habeant* . . . . „ 18
§. 19. *Bicipites foetus aut bicorporei* . . „ ivi
§. 20. *Ortus probabilis* . . . . . „ 19
§. 21. *Quaestiones de iis forenses* . . . „ 20

CAP. II. *DE HERMAPHRODITIS.*

§. 22. *Veri qui sint* . . . . . „ 21
§. 23. *Plurimi alterutri sexui adscribendi.* „ 22
§. 24. *Quomodo oriantur* . . . . . „ 23
§. 25. *Androgyni frequentiores* . . . . „ ivi
§. 26. *Genometabole inde exponenda* . . „ 24
§. 27. *Gynandrae rariores* . . . . . „ 26
§. 28. *Neutri sexui quidam tribuendi* . „ 27

CAP. III. *DE ABORTIONE CRIMINOSA.*

§. 29. *De vita foetus probabilia* . . . „ 28
§. 30. *Abortus quid sit, quidque leges circa eum statuerint* . . . . . „ 29
§. 31. *Quid medici sit publici in abortione investiganda* . . . . . „ 31
§. 32. *Signa abortionis praegressae* . . „ 32
§. 33. *Quibusnam caussis ea tribuenda sit.* „ 33
§. 34. *Aetatis, qua foetus gaudet, exploratio.* „ ivi
§. 35. *De molis* . . . . . „ 34
§. 36. *Maturior partus enecatus* . . . „ 35

CAP. IV. *De partu legitimo.*

§. 37. *Quaestiones judiciariae quaenam sint* pag. 36
§. 38. *Maturitatis signa* . . . . . „ ivi
§. 39. *Tempus tamen simul graviditatis investigandum* . . . . . „ 37
§. 40. *Praecox partus an legitimus sit* . „ 38
§. 41. *Ultra terminum gestatus an legitimus sit.* „ ivi
§. 42. *De superfoetatione* . . . . . „ 40

CAP. V. *De infantis nece.*

I. De vita infantis dubia.

§. 43. *Quaenam quaestiones oriantur? Infanticidii definitio judiciaria* . . . „ 41
§. 44. *Vitalium duntaxat foetuum occisio mulctatur* . . . . . „ 42
§. 45. *Vestigium praegressae vitae in pulmonum functione perpetrata dubium.* „ ivi
§. 46. *De vagitu uterino* . . . . . „ 43
§. 47. *Debilis foetus paucis conatibus pulmones adeo mutare nequit, ut vestigia ejus functionis supersint* . . . „ 44
§. 48. *Quaenam sint vestigia* . . . . . „ 45
§. 49. *Docimasia pulmonum hydrostatica quonam modo instituenda* . . . „ 46
§. 50. *Putredinis effectus in pulmonibus* . „ 47
§. 51. *Inflatio pulmonum* . . . . . „ 48
§. 52. *Docimasia pulmonum Ploucquetiana.* „ 50
§. 53. *Mutationes aliae pulmonum vasorumque* . . . . . „ 51

§. 54. *Vesicae urinariae vacuitas aut plenitudo satis ambigua* . . . . . pag. 52
§. 55. *De sugillationibus, vitae praegressae signis* . . . . . „ 53
§. 56. *De foetus mortui signis* . . . . . „ 54

II. De mortis genere quo infans decesserit.

§. 57. *Dubium est judicium, culpa an dolo contigerit* . . . . . „ 55
§. 58. *Quaestiones forenses de ea re* . . „ 56
§. 59. *Inscitia graviditatis, ignoratio partus instantis, partus ipse inscia muliere an contingere possit* . . . . . „ ivi
§. 60. *De neglecta funiculi umbilicalis deligatione* . . . . . „ 58
§. 61. *De suffocatione infantis* . . . . . „ 59
§. 62. *Quomodo sine matris culpa contingere possit* . . . . . „ 60
§. 63. *Quanam ratione per alia suffocetur infans* . . . . . „ 62
§. 64. *Scelestiora occisionis genera* . . „ 63

SECT. II. *DE JURE VULNERATORUM ET OCCISORUM.*

CAP. I. *DE LAESIONUM LETALITATE.*

§. 65. *Laesionum definitio* . . . . . „ 64
§. 66. *Quaestiones forenses. Partitio letalitatis.* „ 65
§. 67. *Discrimen letalitatis ante et post mortem* . . . . . „ 66
§. 68. *Quaenam exigantur, ut minus ambiguum sit post obitum indicium* . . . „ ivi
§. 69. *Quomodo optimae leges sentiant de partitione laesionum* . . . . . „ 68

§. 70 *Differentia letalitatis, qualis vulgo exponitur* . . . . . pag. 70
§. 71. *Ploucquetiana divisio verior* . . „ 71
§. 72. *Quid medici sit pubblici, in hoc discrimine adhibendo* . . . . . „ 72
§. 73. *Continuatio* . . . . . „ ivi
§. 74. *Enumeratio vulnerum sanabilium aut immedicabilium huc non pertinet.* „ 73

CAP. II. *DE VENEFICIIS.*

§. 75. *Definitio* . . . . . „ 74
§. 76. *Atrocius est crimen alia occisionis specie.* „ ivi
§. 77. *Eventus discrimen* . . . . . „ 75
§. 78. *Difficultates examinis a medico instituendi* . . . . . „ 76
§. 79. *Circumspectissime agendum* . . . „ 77
§. 80. *Quomodo examen chemicum instituendum sit* . . . . . „ 78
§. 81. *Symptomata exploranda* . . . „ ivi
§. 82. *Partitiones venenorum vulgares* . „ 79
§. 83. *Venena vegetabilia narcotica* . . „ ivi
§. 84. *Venena animalia, arsenicum et alia.* „ 80
§. 85. *Examen chemicum arsenici* . . . „ 81
§. 86. *Examen plumbi, hydrargyri et cupri.* „ 83
§. 87. *De medicinis periculosis et poculis amoris* . . . . . „ 84

CAP. III. *DE AUTOCHIRIA*

§. 88. *Quaestio saepe difficillima* . . . „ ivi
§. 89. *Mortis arbitrariae genera. Suspensio.* „ 85

§. 90. *Mortis genus per globum e sclopeto elisum* . . . . . pag. 85
§. 91. *Alia mortis genera* . . . . . „ 86
§. 92. *Continuatio* . . . . . „ 87

CAP. IV. *DE ERUENDIS ALIIS MORTIS SPECIEBUS.*

§. 93. *Cautelae in eo examine necessariae.* „ 88
§. 94. *Continuatio* . . . . . „ ivi
§. 95. *De suffocatione* . . . . . „ 89
§. 96. *De fame alioque modo enecatis* . „ 90

SECT. III. *DE JURE SEXUUM.*

CAP. I. *DE JURE VIRGINUM.*

§. 97. *Quaestiones judiciariae* . . . . . „ 91
§. 98. *Virginitatis definitio* . . . . . „ ivi
§. 99. *De hymenis integritate* . . . . . „ 92
§. 100. *Alia pudicitiae signa* . . . . . „ 93
§. 101. *Obstetrices sufficiantne ad id examen.* „ 94
§. 102. *De stupri violenti et haud voluntarii discrimine* . . . . . „ 95
§. 103. *De stupri violenti idonea informatione.* „ 96
§. 104. *Vestigia ejus* . . . . . „ 97
§. 105. *Concipere possit, cui stuprum vi illatum sit* . . . . . „ ivi
§. 106. *De consummatione stupri* . . . „ 98

CAP. II. *DE JURE CONJUGUM.*

§. 107. *Matrimonii finis quomodo frustretur.* „ 99

A. Impotentia virilis.

§. 108. *Differentia ejus* . . . . . „ ivi

§. 109. *Castrati an vere impotentes? Crypsorchides?* . . . . . pag. 101
§. 110. *Caussae coitus haud efficacis* . . „ 102
§. 111—112. . . . . „ 102—104
§. 113. *Quid medici sit in hoc examine* . „ 104
§. 114. *Continuatio* . . . . . „ 105

B. Sterilitas feminarum.

§. 115. *Differentia ejus* . . . . . „ 106
§. 116. *Obstacula coitus* . . . . . „ ivi
§. 117—118. . . . . „ 107
§. 119. *Sterilitatis caussae altiores* . . . „ 108
§. 120. *Continuatio* . . . . . „ 109

CAP. III. *DE ERUENDA GRAVIDITATE.*

§. 121. *De occultatione graviditatis* . . . „ ivi
§. 122. *Examen signorum* . . . . . „ 110
§. 123—125. . . . . „ 111—113

CAP. IV. *DE PROBANDO PUERPERIO PRAEGRESSO.*

§. 126. *Signa recens praegressi puerperii* . „ 114
§. 127. *De eruendis signis diutius praegressi.* „ 115

SECT. IV. *DE JURE AEGROTORUM.*

CAP. I. *DE MORBIS SIMULATIS.*

§. 128. *Difficultas officii* . . . . . „ 116
§. 129. *Qui morbi facillime praetendantur.* „ 117
§. 130. *De doloribus simulatis* . . . . . „ ivi
§. 131. *De sensuum defectu ficto* . . . „ 118
§. 132. *De epilepsiae simulatione* . . . „ 119
§. 133. *De sanguinis profusionibus* . . . „ ivi

CAP. II. *De morbis dissimulatis.*

§. 134. *Quando morbi dissimulentur* . pag. 120
§. 135. *Syphilis frequentissime celatur* . . „ ivi
§. 136. *De blennorrhoea virili dignoscenda.* „ ivi
§. 137. *De blennorrhoea muliebri* . . . „ 122
§. 138. *De ulceribus venereis* . . . . . „ ivi
§. 139. *De exanthematibus syphiliticis* . . „ ivi
§. 140. *De aliis cutis turpitudinibus dissimulatis* . . . . . „ 123

CAP. III. *De mentis aegritudinibus.*

§. 141. *Quomodo id examen et cur medicis committatur* . . . . . „ ivi
§. 142. *Medii aut neutri status* . . . . „ 124
§. 143. *Quid leges sanxerint* . . . . . „ 125
§. 144. *Quid desideretur in iis legibus* . . „ ivi
§. 145. *Fatuitatis et stupiditatis discrimen.* „ 126
§. 146. *Quomodo examen instituendum* . „ 127
§. 147. *De insaniae specie prima* . . . „ 128
§. 148. *De lucidis intervallis* . . . . . „ 129
§. 149. *De expergyscentium statu* . . . „ ivi
§. 150. *De somnambulorum statu* . . . „ 130
§. 151. *De altera insaniae specie* . . . „ 131
§. 152. *De exanimatione adfectibus producta et instinctu coeco* . . . . . „ 132
§. 153. *De furore examinando* . . . . „ 133
§. 154. *De surdorum, qui simul muti sunt, statu* . . . . . „ ivi

Opere pubblicate dalla Tipografia di Gio. Silvestri, agli scalini del Duomo, num. 994

dal primo Gennajo al 22 Novembre 1817

Della BIBLIOTECA SCELTA.

Neri, Antonio. L'Arte Vetraria distinta in libri sette, ne' quali si scoprono effetti maravigliosi et insegnano segreti bellissimi del vetro nel fuoco ed altre cose curiose: ristampata sull'edizione citata dalla Crusca, corretta ed illustrata per cura di Giuseppe Donadelli. Un vol. in 16 grande, carta fine. *lir.* 2 00

Amoretti, Carlo. Viaggio da Milano ai tre Laghi, Maggiore, di Lugano e di Como, e ne' Monti che li circondano; quinta edizione, corretta ed accresciuta. Un vol. in 16 grande, carta fine, con tre rami. » 3 00

Plutarco. Le Vite degli Uomini Illustri volgarizzate da Girolamo Pompei, con varie note trascelte dal Comento di Dacier, e coll' indice generale delle materie, ommesso nelle antecedenti edizioni. Dieci volumi in grande 16. » 30 00

Giordani, Pietro. Alcune Prose, prima edizione milanese. Un vol. in grande 16, carta sopraffina. » 1 50

Palcani, Luigi. Le Prose Italiane, prima ediz. mil. Un vol. in grande 16, con figure, carta sopraffina. » 1 50

Pananti, Filippo. Il Poeta di Teatro; Romanzo poetico. Milano 1817, vol. 2 in 16 grande. » 6 00

Scinà, Domenico. Introduzione alla fisica sperimentale. Milano 1817, in 16 grande. » 1 25

Bertòla; Aurelio de' Giorgi. Viaggio sul Reno, colla carta del corso del fiume. Milano 1817, in 16 grande. *Seconda edizione.* » 3 00

Monti, Vincenzo, Tragedie, edizione con notabili correzioni dell'Autore. Milano 1817, in 16 grande, *col ritratto.* » 3 00

Filangieri. La Scienza della Legislazione, colle notizie scritte da *Ginguéné*, e l'Elogio composto da S. E. il sig. Ministro *Tommasi*, e gli opuscoli scelti ec. ec. Nuova edizione per associazione in sei volumi in 16 grande, *col ritratto.* Milano 1817, pubblicati i volumi I.° II.° » 5 55

ALCUNE ALTRE OPERE.

Gioja, Melchiorre. Problema: quali sono i mezzi più spediti, più efficaci, più economici per alleviare l'attuale miseria del popolo in Europa, discorso popolare dell'Autore del Nuovo Prospetto delle Scienze Economiche. — *La prima edizione comparsa nel p. p. gennajo essendosi trovata esausta nel marzo, l'Autore la riproduce con varie aggiunte — Per non alterare i raziocinj del testo, le aggiunte sono state collocate nelle note, in* 8. lir. 1 80

Say, G. B. Catechismo d'economia politica o istruzione famigliare che spiega in qual modo si producano, distribuiscano e consumino le ricchezze nella società; opera fondata sui fatti, ed utile a tutte le classi di persone, perciocchè indica i vantaggi che ciascheduno può ricavare dalla propria posizione ed abilità. Milano 1817, in 18. » 1 15

Re. Saggio storico sullo stato e sulle vicende dell'agricoltura antica dei paesi posti fra l'Adriatico, l'Alpe e l'Appennino sino al Tronto. Mil. 1817, in 8. » 3 00

Il Catalogo di tutte le opere di questo Autore si distribuisce gratis.

Argenti, Ferdinando. Il Militare in guerra o sia raccolta d'esempi e massime tolte dalla storia Romana e Greca per ben servire e comandare in un'armata. Un vol. in 16 grande, in carta sopraffina. » 2 00

Franklin, Beniamino. La maniera di farsi ricco, edizione centesimaprima. Milano 1817, in 8. » — 40

Guyton Morveau. Metodo per purgare le Arie infette e per preservarsi da tutte le malattie contagiose, ed estratto di notizie relative al metodo stesso di Cadet De Veaux, con Esperienze del sig. Paroletti, aggiuntovi il metodo di disinfettare gli edifizj ed i mobili appestati, usato a Napoli nello scorso anno, e tratto dall'opera del dottor Francesco Romani, pubblicata in occasione di quella pestilenza. Operetta in 8 con due tavole colorite. » 1 00

Metastasio, Pietro. Opere tutte. Volumi 12 in dodicesimo: con 38 rami, tirati in carta velina, a color nero, rosso e bleu. » 27 60

Parmentier. Dell'arte di fare il pane; seconda edizione *con rami*. Milano 1817, in 8 fig. » 1 25

Pozzi, Gio. La nuova chimica del gusto e dell'olfatto, o sia l'arte di comporre i Vini artificiali, le bevande spiritose, le acque odorifere ec. ec., secondo le regole della Chimica moderna. Milano 1817, vol. 2 in 12, *con rami*. » 4 50

(Mai 1824.)

LIBRAIRIE MÉDICO-CHIRURGICALE

DE

J.-B. BAILLIÈRE,

RUE DE L'ÉCOLE DE MÉDECINE, N° 14,

A PARIS.

Livres de fonds récemment publiés.

EXPOSITION DES PRINCIPES DE LA NOUVELLE DOCTRINE MEDICALE, avec un précis des thèses soutenues sur ces différentes parties; par J.-M.-A. Goupil, docteur en médecine de la faculté de Paris, démonstrateur à l'hôpital militaire de Toulouse, ancien élève de l'hôpital du Val-de-Grâce, membre de plusieurs sociétés savantes, etc. Paris, 1824, 1 vol. in-8 de 650 pages. 8 fr.

PYRÉTOLOGIE PHYSIOLOGIQUE, ou Traité des fièvres considérées dans l'esprit de la nouvelle doctrine médicale, par F.-G. Boisseau, docteur en médecine de la faculté de Paris, membre des académies royales de médecine de Paris, Madrid, de la société médicale d'émulation, etc. *Deuxième édition*, revue, corrigée et augmentée. *Paris*, 1824, 1 vol. de 650 pages. 8 fr.

La première édition de cet ouvrage a été épuisée en moins d'une année; le talent connu de l'auteur, le besoin généralement senti d'un ouvrage de ce genre, propre à faire connaître toutes les variations qu'a éprouvées la doctrine des fièvres, surtout depuis les travaux de M. Broussais, tels sont les élémens du succès de la Pyrétologie de M. Boisseau. L'auteur a fait subir de nombreuses améliorations à son travail, il a revu avec soin les principes de physiologie pathologique qui forment l'introduction de son livre, il a ajouté une foule de détails relatifs au siége, à l'intensité, au diagnostic et au traitement des maladies fébriles. Cet ouvrage, l'un des plus remarquables qui aient paru dans ces derniers temps, est devenu indispensable aux médecins qui s'occupent des progrès de la science et surtout à ceux qui veulent connaître les nouvelles idées sur la doctrine des fièvres. (*Archives générales de médecine*, février, 1824.)

RECHERCHES HISTORIQUES ET CONSIDÉRATIONS GÉNÉRALES SUR LES FIÈVRES, par F.-G. Boisseau. *Paris*, 1822, in-8°. 1 fr. 25 c.

SUR LA NATURE ET LE TRAITEMENT DE LA GOUTTE, par le même. *Paris*, 1823, in-8. 1 fr. 25 c.

DE L'INFLAMMATION, par le même, *Paris*, 1824, in-8. 2 fr. 50 c.

RAPPORTS DU PHYSIQUE ET DU MORAL DE L'HOMME, par P.-J.-G. Cabanis, membre du sénat, de l'institut, professeur de la faculté de médecine de Paris, etc; précédés d'une table analytique, par M. le

comte DESTUTT DE TRACY, et suivis d'une table alphabétique; nouvelle édition, *Paris*, 1824, 3 vol. in-12 de 1,100 pages. 8 fr.
Et franc de port par la poste. 10 fr.

Les *Rapports du physique et du moral de l'homme* sont regardés avec raison comme le plus beau titre de gloire de Cabanis : cet ouvrage est connu ; il a subi l'épreuve du temps ; attaqué et défendu avec talent, ce beau monument, élevé par la physiologie à la philosophie, est demeuré en possession de l'estime du public. *Cet écrit*, est-il dit dans la BIOGRAPHIE UNIVERSELLE, *est destiné à tenir sa place parmi les plus beaux morceaux de haute philosophie qui existent en notre langue.* Une édition de cet ouvrage classique, faite sur la dernière publiée par l'auteur, tout à la fois correcte et d'un prix modéré, ne peut manquer d'être bien accueillie.

Nous avons conservé l'extrait analytique fait avec un si grand talent par M. le comte Destutt de Tracy, et nous y avons joint une notice sur la vie de Cabanis.

L'ART DE PROLONGER LA VIE DE L'HOMME, par C.-G. HUFELAND, conseiller d'état, premier médecin du roi de Prusse, directeur de l'école de médecine de Berlin, etc., traduit de l'allemand, par A.-J.-L. JOURDAN, D. M. P., chevalier de la Légion d'honneur, membre de l'académie royale de médecine, de la société médicale d'émulation, correspondant de l'académie des sciences de Turin. *Paris*, 1824, in-8°. 6 fr.

OBSERVATIONS SUR LA NATURE ET LE TRAITEMENT DE L'HYDROPISIE, par M. PORTAL, premier médecin du Roi, chevalier de l'ordre de Saint-Michel, officier de l'ordre royal de la Légion d'honneur, membre de l'Institut (académie royale des sciences), président de l'académie royale de médecine, membre du conseil général des hospices, professeur d'anatomie au Jardin du Roi, de médecine au collége de France, membre d'un grand nombre de sociétés savantes, nationales et étrangères. *Paris*, 1824, 2 vol. in-8°. 11 fr.

Cet ouvrage, fruit de la longue pratique d'un médecin dont le grand âge n'a point interrompu les travaux, se recommande aux praticiens par les observations cliniques et les recherches qu'il contient sur les hydropisies en général et sur chaque espèce d'hydropisie en particulier. Il est inutile de consacrer de longues phrases à son éloge ; le nom de M. Portal est plus que suffisant pour fixer l'attention du public médical sur une production qui ne peut manquer de prendre une place distinguée parmi les nombreux ouvrages déjà publiés par ce savant médecin. (Gazette de Santé, n° XIII, mai 1824.)

RECHERCHES ANATOMIQUES ET PHYSIOLOGIQUES SUR LA STRUCTURE INTIME DES ANIMAUX ET DES VÉGÉTAUX ET SUR LEUR MOTILITÉ, par M. DUTROCHET, D. M. P., correspondant de l'Institut de France, (académie royale des sciences, etc.). *Paris*, 1824, in-8°, avec deux planches. 4 fr.

Ce travail contient une foule d'expériences ingénieuses, d'observations neuves, de résultats curieux. On lit surtout avec le plus grand intérêt l'analyse anatomique et physiologique des organes de la sensitive, etc. (*Archives générales de médecine*, janvier 1824.)

DES DIVERSES MÉTHODES D'EXPLORATION DE LA POITRINE ET DE LEUR APPLICATION AU DIAGNOSTIC DE SES MALADIES, par V. COLLIN, docteur en médecine de la faculté de médecine de Paris, interne des hôpitaux civils de la même ville. *Paris*, 1824, in-8. 2 fr. 50 c.

ANATOMIE DU CERVEAU, contenant l'histoire de son développement dans le fœtus, avec une exposition comparative de sa structure dans les animaux, par Fr. Tiedemann, professeur à l'université de Heidelberg, membre des académies des sciences de Munich et de Berlin, associé de l'Institut; traduite de l'allemand: avec un discours préliminaire sur l'étude de la physiologie en général, et sur celle de l'action du cerveau en particulier; par A.-J.-L. Jourdan, docteur en médecine de la faculté de Paris, chevalier de la Légion d'honneur, membre correspondant de l'académie des sciences de Turin. *Paris*, 1823, 1 vol. in-8, avec 14 planches, br. 7 fr.

« M. Tiedemann est, parmi les anatomistes de nos jours, un de ceux qui ont le mieux établi que l'anatomie comparée peut seule dévoiler le fait si curieux de la multiplication graduelle des organes, de leur développement, de leur complication successive, et du degré de leur importance relative pour l'entretien de la vie. Ces descriptions nous ont paru fort claires et les figures soignées en facilitent encore l'intelligence; nous pensons que ce travail est un des plus remarquables qui aient paru depuis long-temps. » (*Journal universel des sciences médicales*, juin, 1823.)

A. C. CELSI DE RE MEDICA LIBRI OCTO, editio nova, curantibus P. Fouquier, in salnberrima facultate parisiensi professore, et F.-S. Ratier, D. M. *Parisiis*, 1823, 1 vol. in-18, imprimé sur papier fin des Vosges par F. Didot. 4 fr. 50 c.

—Le même, papier vélin satiné. 8 fr.

A.-C. CELSE, TRAITÉ DE LA MÉDECINE en VIII livres, traduction nouvelle par MM. Fouquier, professeur de la faculté de médecine de Paris, médecin de l'hôpital de la Charité, etc., et Ratier D. M. P. *Paris*, 1824, 1 vol. in-18 de 550 pag., imprimé sur papier fin, par F. Didot. 4 f. 50 c.

Il n'est pas de médecin qui puisse se dispenser d'avoir dans sa bibliothèque l'ouvrage de Celse, l'un des auteurs de l'antiquité chez lequel on trouve le plus de connaissances positives sur l'art de guérir, jointes à un style aussi pur qu'élégant, qui l'a fait placer par les philologues au nombre des classiques latins. MM. Fouquier et Ratier, en donnant une nouvelle édition de Celse, ont mieux aimé donner séparément la traduction que la mettre en regard de l'édition latine, afin de laisser la faculté de choisir; toutefois ces deux volumes du même format joignent au mérite d'une correction parfaite celui d'une exécution typographique très soignée.

CODE PHARMACEUTIQUE, traduction de l'ouvrage rédigé en latin sous le titre de *Codex medicamentarius*, par MM. Leroux, Vauquelin, Deyeux, Jussieu, Richard, Percy, Hallé, Henry, Vallée, Bouillon-Lagrange, et Chéradame; et publié, conformément à l'ordonnance royale du 8 août 1816, par la faculté de médecine de Paris; avec deux tables par A.-J.-L. Jourdan, D. M. *Paris*, 1821, in-8. 8 fr.

COURS COMPLET DES MALADIES DES YEUX, suivi d'un précis d'hygiène oculaire; nouvelle édition, augmentée d'un mémoire sur le staphylôme de la cornée transparente; par M. Delarue, docteur en médecine de la faculté de Paris, etc. *Paris*, 1823, in-8. 6 fr.

DE LA PHYSIOLOGIE DU SYSTÈME NERVEUX, et spécialement

du cerveau. Recherches sur les maladies nerveuses en général, et en particulier sur le siége, la nature et le traitement de l'hystérie, de l'hypochondrie, de l'épilepsie et de l'asthme convulsif; par M. Georget, docteur en médecine de la faculté de Paris, membre de l'académie royale de médecine, ancien interne de première classe de la division des aliénées de l'hospice de la Salpêtrière, etc. *Paris*, 1821, 2 vol. in-8. 12 fr.

« L'ouvrage de M. Georget est destiné à prouver que de l'action cérébrale dérivent la sensibilité, les fonctions intellectuelles et affectives, les penchans, les passions, les névroses et les maladies mentales. C'est l'œuvre d'un homme instruit et qui sait beaucoup. Il mérite d'être médité avec attention par tous les médecins, qui ne peuvent manquer de le lire avec fruit. » (*Journal universel des Sciences médicales*, t. XXV, janvier 1822.)

DE LA GOUTTE ET DES MALADIES GOUTTEUSES, par M. Guilbert, professeur de la faculté de médecine de Paris; suivi de recherches pratiques sur la pathologie, le traitement du rhumatisme, et les moyens de prévenir cette maladie; trad. de l'anglais de James Johnson. *Paris*, 1820, in-8. 5 fr.

DICTIONNAIRE DES TERMES DE MÉDECINE, CHIRURGIE, ART VÉTÉRINAIRE, PHARMACIE, HISTOIRE NATURELLE, BOTANIQUE, PHYSIQUE, CHIMIE, etc., par MM. Bégin, Boisseau, Jourdan, Montgarny, Richard, Sanson, docteurs en médecine de la faculté de Paris, et Dupuy, professeur à l'Ecole vétérinaire d'Alfort; Paris, 1823. 1 vol. in-8 de 600 pages. 8 fr.

« Plus complet que celui de Nysten, ce dictionnaire présente les mots avec leur étymologie et leur signification; c'est un petit résumé de toutes les idées attachées à ces mots dans chaque science, et par ce moyen un court résumé de chacune des sciences dont on rapporte les termes; la doctrine physiologique y trouve une bonne explication de ces mots. Toutes les connaissances chimiques s'y rencontrent, les termes de l'art vétérinaire y sont au complet, enfin l'ouvrage est également enrichi des termes de physique, d'histoire naturelle et de botanique. » (*Annales de la médecine physiologique* par Broussais, octobre, 1823.)

DISSERTATION SUR LES ANÉVRISMES DE L'AORTE, par G. Noverre, docteur en médecine de la faculté de Paris. *Paris*, 1820, in-8. 1 fr. 50 c.

DE L'INFLAMMATION DES VAISSEAUX ABSORBANS, LYMPHATIQUES, DERMOIDES ET SOUS-CUTANÉS, etc.; par M. Alard, D. M. P., agrégé de la faculté de médecine de Paris, membre de l'académie royale de médecine, médecin de la maison royale de Saint-Denis, chevalier de la Légion d'honneur, etc., *deuxième édition*; revue, corrigée et augmentée, avec quatre planches en taille-douce. Paris, 1824, in-8. 6 fr.

DU SIÉGE ET DE LA NATURE DES MALADIES, ou Nouvelles considérations touchant la véritable action du système absorbant dans les phénomènes de l'économie animale; par M. Alard, professeur-agrégé de la faculté de médecine de Paris, membre de l'académie royale de

médecine, de la Légion d'honneur, médecin de la maison royale de Saint-Denys, etc. *Paris*, 1821; 2 vol. in-8. 12 fr.

ELEMENTA PHYSIOLOGIÆ, auctore L. MARTINI, physiologiæ professore. *Turin*, 1821, 1 vol. in-8. 6 fr.

Cet ouvrage n'est pas seulement remarquable par cette élégance de diction, cette pureté de style et par une teinte d'originalité qui caractérise tout ce qui sort de la plume du professeur Martini, mais il a de plus l'avantage de renfermer dans un très petit cadre les opinions de tous les auteurs les plus célèbres qui se sont occupés de physiologie. (*Archives générales de médecine*, juillet 1823.)

ESSAI SUR LA FIÈVRE JAUNE D'AMÉRIQUE, ou Considérations sur les symptômes, la nature et le traitement de cette maladie; avec l'histoire de l'épidémie de la Nouvelle-Orléans, en 1822, et le résultat de nouvelles recherches d'anatomie pathologique; par P.-F. THOMAS, secrétaire général de la société médicale de la Nouvelle-Orléans, médecin de l'hôpital de cette ville. Précédé de considérations hygiéniques sur la Nouvelle-Orléans, par J. PICORNEL, D. M. P. *Paris*, 1823, in-8. 3 fr.

ESSAI PHYSIOLOGICO-PATHOLOGIQUE SUR LA NATURE DE LA FIEVRE, DE L'INFLAMMATION, ET DES PRINCIPALES NEVROSES; appuyé d'observations pratiques; suivi de l'histoire des maladies observées à l'hôpital des enfans malades, pendant l'année 1818; mémoire couronné par la faculté de médecine de Paris, le 4 novembre 1821; par Ant. DUGÈS, D. M. P., agrégé et prosecteur de la faculté de médecine de Paris, etc. *Paris*, 1823, 2 vol. in-8. 13 fr.

« L'auteur de cet ouvrage semble avoir eu pour but de concilier les doctrines les plus opposées. Il annonce avoir mis également à contribution les idées d'Hippocrate sur les crises, de Cullen et de Darwin sur les oscillations nerveuses, de M. Pinel sur l'essentialité des fièvres; il reconnaît aussi devoir beaucoup à M. Broussais et à l'école des contre-stimulistes. M. Dugès est donc un auteur éclectique par excellence; il a cherché la vérité partout où il a espéré la rencontrer. Après avoir jeté dans une première partie des principes fondamentaux de pathologie, il a cherché dans une seconde partie à faire l'application de ces principes aux diverses maladies. Nous aurons donc à considérer M. Dugès et comme auteur d'un système et comme médecin observateur; mais, nous aimons à le proclamer d'avance, on ne peut s'empêcher de reconnaître en lui un homme doué d'une vaste instruction et d'une sagacité peu commune. En terminant l'analyse du premier volume de cet ouvrage, nous nous hâtons de donner au lecteur une idée des matières que contient le second volume. C'est un recueil d'excellentes observations sur différentes maladies, et spécialement sur les fièvres graves, l'hydrocéphale aiguë, la variole, la rougeole, l'angine, la diarrhée, le charbon, etc. Dire que ces observations ont été recueillies à l'hôpital des enfans malades et dans d'autres hôpitaux de Paris, que le plus grand nombre fait partie d'un mémoire couronné en 1821 par la faculté de médecine de Paris, c'est en faire suffisamment l'éloge. » (*Revue médicale*, t. XI, août 1823.)

SUNTNE INTER ASCITEM ET PERITONITIDEM CHRONICAM CERTA DISCRIMINA QUIBUS DIAGNOSCI QUEANT; auct. ANT. DUGES, D. M. P. *Parisiis*, 1824, in-4. 1 fr. 50 c.

ESSAI SUR LE POULS, par rapport aux affections des principaux organes; par FOUQUET, professeur à l'école de médecine de Montpel-

lier; nouvelle édition, augmentée d'un mémoire sur la sensibilité. *Montpellier*, 1818, in-8. 4 fr. 50 c.

ESSAI SUR LES VÉSICATOIRES, par le même. Montpellier, 1818, in-8. 1 fr. 25 c.

ESSAI SUR LES IRRITATIONS, par MARANDEL, docteur en médecine de la faculté de Paris. *Paris*, 1807, in-4. 3 fr.

ESSAI SUR L'ÉDUCATION PHYSIQUE DES ENFANS, mémoire couronné par la société de médecine de Bordeaux; par F. S. RATIER, docteur en médecine de la faculté de Paris. *Paris*, 1821, in-8. 1 fr. 50 c.

FORMULAIRE PRATIQUE DES HOPITAUX CIVILS DE PARIS, ou Recueil des prescriptions médicamenteuses employées par les médecins et chirurgiens de ces établissemens, avec des notes sur les doses, le mode d'administration, les applications particulières; et des considérations générales sur chaque hôpital, sur le genre d'affections auquel il est spécialement destiné, et sur la doctrine des praticiens qui le dirigent; par F. S. RATIER, docteur en médecine de la faculté de Paris; 1 vol. in-18. *Paris*, 1823. 3 fr. 50 c.

« L'auteur a su faire un choix judicieux parmi l'immense quantité de formules pharmaceutiques employées dans les hôpitaux. Un pareil recueil ne peut manquer d'être recherché par les nombreux élèves qui fréquentent ces établissemens. Ils y trouveront la composition des médicamens qu'ils entendent journellement prescrire par les professeurs de clinique. Les notes qui accompagnent chaque formule sont, en général, rédigées dans un bon esprit. Ce nouveau formulaire sera également utile aux élèves qui suivent les hôpitaux et aux médecins livrés à la pratique civile. Il offre en outre un avantage précieux: c'est de révéler, en quelque sorte, les méthodes curatives de plusieurs praticiens, et par conséquent de pouvoir servir de pièce de conviction relativement à leurs principes de pathologie. » (*Archives générales de médecine*, janvier, 1823.)

HISTOIRE DE LA MÉDECINE, depuis son origine jusqu'au dix-neuvième siècle, avec l'histoire des principales opérations chirurgicales et une table générale des matières; traduite de l'allemand de KURT SPRENGEL, par JOURDAN, D. M. P., et revue par BOSQUILLON. *Paris*, 1815-1820; 9 vol. in-8, br. 40 fr.

Les tomes 8 et 9 séparément, 2 vol. in-8. 18 fr.

« Dans ce vaste tableau des révolutions et des progrès de la médecine, Sprengel nous la montre tour à tour religieuse chez les Egyptiens, les Indous, les Israélites, les Grecs, les Romains, les Scythes et les Celtes; symptomatique sous Hippocrate; empirique, dogmatique, méthodique, pneumatique, électrique, sous ses successeurs; humorale sous Galien; grammaticale au seizième siècle, et spagyrique sous Paracelse; il retrace, d'un pinceau rapide, les grands travaux des fondateurs de l'anatomie, les ridicules idées des médecins mystiques, l'archéisme de Van-Helmont, les rêveries de Descartes, l'iatrochimie de Sylvius, les vains calculs des médecins mathématiciens, l'animisme de Stahl, le solidisme mécanique d'Hoffmann, l'irritabilité de Haller, les écoles empiriques des derniers siècles, le brownisme, les progrès de l'anatomie pathologique, l'inoculation et la thaumaturgie médicale; enfin l'exposé des travaux de tous les Européens sur l'anatomie, la physiologie, la pathologie, la thérapeutique et la matière médicale, la chirurgie et les accouchemens, la médecine publique et la médecine populaire jusqu'en 1800, ainsi que le résumé historique des tentatives faites jusqu'en 1819 pour perfectionner les procédés opératoires, complètent le tableau de

l'immense entreprise que Kurt Sprengel et Guillaume son fils sont parvenus à terminer, au grand avantage des médecins studieux qui manquaient d'un guide éclairé dans le cours de leurs études laborieuses. » (*Journal universel des Sciences méd.*, t. XXIII, août 1821.)

HISTOIRE DE L'ÉPIDÉMIE DE SUETTE MILIAIRE qui a régné en 1821 dans les départemens de l'Oise et de Seine-et-Oise; précédée d'un aperçu sur la statistique et l'état sanitaire du département de l'Oise, et suivie d'un tableau comparatif des épidémies analogues; avec une carte topographique du théâtre de l'épidémie; par P. RAYER, D. M. P., médecin du bureau central d'admission des hospices, membre de l'académie royale de médecine. *Paris*, 1822, in-8. 7 fr.

M. Rayer n'a rien négligé de ce qui pouvait répandre quelques lumières sur son sujet, et rendre l'histoire de l'épidémie qu'il avait à décrire, fidèle, complète et par conséquent utile. Je n'hésite pas à proposer tout l'ouvrage pour modèle à suivre par quiconque sera appelé dans la suite à écrire l'histoire d'une épidémie. (*Journal universel des sciences médicales*, janvier 1823, t. 29, p. 31.)

HISTOIRE DE QUELQUES DOCTRINES MÉDICALES COMPARÉES A CELLE DU DOCTEUR BROUSSAIS, suivie de considérations sur les études médicales considérées comme science et comme art, et d'un mémoire sur la thérapeutique; par M. FODÉRA, correspondant de l'institut de France, docteur en médecine et en philosophie de l'université de Catane, etc. *Paris*, 1821, in-8. 3 fr. 50 c.

EXAMEN DES OBSERVATIONS CRITIQUES DU DOCTEUR BROUSSAIS sur les doctrines médicales analogues à la sienne, par le même. *Paris*, 1822, in-8. 1 fr. 20 c.

RECHERCHES SUR LES SYMPATHIES et sur d'autres phénomènes qui sont ordinairement attribués comme exclusifs du système nerveux, par le même. *Paris*, 1824, in-8. 1 fr. 20 c.

RECHERCHES EXPÉRIMENTALES SUR L'ABSORPTION ET L'EXHALATION, mémoire couronné par l'Institut royal de France, par le même. *Paris*, 1824, in-8, avec une planche coloriée. 2 fr. 50 c.

JOURNAL UNIVERSEL DES SCIENCES MÉDICALES, rédigé par MM. ADELON, ALIBERT, BÉGIN, BOISSEAU, BRESCHET, BROUSSAIS, CHAUSSIER, COUTANCEAU, U. COSTE, DUPUYTREN, ITARD, HUZARD, KERAUDREN, LALLEMAND, PARISET, PORTAL, REGNAULT, rédacteur principal, ROCHE, SANSON, VIREY, etc.

— La collection complète de ce journal, depuis son origine en 1816 jusques et compris l'année 1823, 32 vol. in-8; plus la table alphabétique et analytique des matières. Prix. 120 fr.

— Chacune des années 1816-1821 séparée, composée de 12 cahiers, ou 4 vol. in-8, br. 15 fr.

— L'année 1822 seule, 4 vol. in-8, br. 24 fr.

— L'année 1823 seule, 4 vol. in-8. 24 fr.

— Un cahier séparé in-8°. 2 fr.

— La table in-8°. 2 fr.

— Le prix de l'abonnement pour l'année 1824 et suivantes est de 36 fr. pour Paris et les départemens.

Nous nous dispenserons de faire l'éloge de ce Journal, consacré dès son origine à l'exposition des principes de la doctrine physiologique; l'autorité du nom de ses rédacteurs, les excellens articles qui enrichissent chacun des cahiers qui le composent, en ont invariablement assuré le succès, et le recommandent assez aux médecins jaloux de connaître les progrès de l'art de guérir.

LITHOTOMIE, thèse présentée au concours pour la chaire de médecine opératoire, par G. Dupuytren, chirurgien en chef de l'Hôtel-Dieu de Paris, professeur de la faculté de médecine, etc. *Paris*, 1812, in-4. 7 fr.

Je ne possède que quelques exemplaires de cette excellente thèse, qui est devenue rare.

MÉDECINE LÉGALE. Considérations sur l'infanticide; sur la manière de procéder à l'ouverture des cadavres, spécialement dans le cas de visites judiciaires; sur les érosions et perforations de l'estomac, l'ecchymose, la sugillation, la contusion, la meurtrissure; par MM. Lecieux-Renard, Laisné, Rieux, docteurs en médecine de la faculté de Paris; 1819, in-8. 4 fr. 50 c.

Cet ouvrage nous a offert beaucoup d'intérêt; on y trouve d'excellens principes, exposés avec clarté et méthode; partout on y rencontre la doctrine, souvent les expressions même, de M. le professeur Chaussier. (*Bibliothèque médicale.*) Ces quatre dissertations manquent dans la bibliothèque de presque tous les gens de l'art; nous ne doutons pas qu'ils ne s'empressent de se les procurer, et ils doivent le faire puisqu'ils ne trouveront nulle part ailleurs les excellens documens qui y sont consignés. (*Journal complémentaire du Dictionnaire des sciences médicales.*)

MÉMOIRE SUR LE VOMISSEMENT, par Isidore Bourdon, docteur en médecine de la faculté de Paris, etc. *Paris*, 1819, in-8. 1 fr. 80 c.

RECHERCHES SUR LE MÉCANISME DE LA RESPIRATION ET SUR LA CIRCULATION DU SANG; essais qui ont obtenu une mention honorable au concours de l'Institut royal de France, par le même. *Paris*, 1820, in-8. 2 fr.

DE L'INFLUENCE DE LA PESANTEUR SUR QUELQUES PHÉNOMÈNES DE LA VIE, par le même. *Paris*, 1823, in-8. 75 c.

OBSERVATIONS MEDICO-CHIRURGICALES, recueillies à l'hôpital général de la charité de Lyon, par M. H. Cliet, docteur en médecine, chirurgien en chef dudit hôpital, professeur d'accouchemens, etc. *Lyon*, 1823, in-8. 4 f.

OEUVRES CHIRURGICALES D'ASTLEY, COOPER ET B. TRAVERS; contenant des mémoires sur les luxations, l'inflammation de l'iris, la ligature de l'aorte, le phimosis et le paraphimosis, l'exostose, les ouvertures contre nature de l'urètre, les blessures et les ligatures des veines, les fractures du col du fémur et les tumeurs enkystées; traduites de l'anglais par G. Bertrand, docteur en médecine; avec 21 planches. *Paris*, 1823, 2 vol. in-8. 14 fr.

«Personne n'ignore le nom d'Astley Cooper, et tous les chirurgiens français sont désireux de connaître la pratique de ce célèbre opérateur anglais; nous ne doutons donc point que cette traduction ne soit bien accueillie. Les personnes qui désirent rallier la doctrine physiologique à la chirurgie se réjouiront particulièrement de cette nouvelle acquisition, qui leur fournira de nouveaux moyens d'exécuter un rapprochement si nécessaire.» (*Annales de la médecine physiologique*, par BROUSSAIS, juin 1823.)

OEUVRES DE MÉDECINE PRATIQUE de PUJOL DE CASTRES, D. M., contenant : Essai sur les inflammations chroniques des viscères, les maladies lymphatiques, l'art d'exciter ou de modérer la fièvre pour la guérison des maladies chroniques, des maladies de la peau, les maladies héréditaires, le vice scrophuleux, le rachitisme, la fièvre puerpérale, la colique hépatique par cause calculeuse, etc., avec une notice sur la vie et les travaux de l'auteur, et des additions par F. G. BOISSEAU, D. M. P. *Paris*, 1823, 4 vol. in-8, br. 15 fr.

«Les ouvrages de Pujol sont peu connus; ils méritaient de l'être, car ce médecin est celui qui, parmi nos compatriotes, a le premier compris que l'inflammation jouait un rôle très important dans les affections chroniques. Ils sont précieux, et l'on doit de la reconnaissance à M. Boisseau de nous avoir facilité la lecture de cet auteur, dont l'édition était épuisée.» (*Annales de la médecine physiologique*, par BROUSSAIS, janvier 1823.)

PARIS ET MONTPELLIER, ou Tableau de la médecine dans ces deux écoles; traduit de l'anglais de JOHN CROSS par E. REVEL. *Paris*, 1820, in-8. 3 fr. 50.

PRATIQUE DES ACCOUCHEMENS, ou Mémoires et observations choisies sur les points les plus importans de l'art, par madame LACHAPELLE, sage-femme en chef de la maison d'accouchement de Paris; publié par A. DUGÈS, son neveu, D. M. P. *Paris*, 1821, 1 vol. in-8. 7 fr.

Les tomes deux et trois de cet ouvrage sont sous presse et paraîtront incessamment.

RAPPORT sur l'origine, les progrès, la propagation par voie de contagion, et la cessation DE LA FIÈVRE JAUNE qui a régné, en 1821, à Barcelone; présenté le 14 mars 1822 à Son Exc. le chef politique supérieur de la Catalogne, en exécution du décret des cortès extraordinaires, par l'ACADÉMIE NATIONALE DE MÉDECINE DE BARCELONE, trad. de l'espagnol par P. RAYER, docteur en médecine. *Paris*, 1822; in-8, br. 2 fr.

RECHERCHES ET CONSIDÉRATION CRITIQUE SUR LE MAGNÉTISME ANIMAL, par M. ROBERT, docteur en médecine, chevalier de la Légion d'honneur, médecin en chef des hôpitaux de Langres, etc. Paris, 1824; in-8. 6 fr.

RÉVISION DES NOUVELLES DOCTRINES CHIMICO-PHYSIOLOGIQUES, suivie d'expériences relatives à la respiration; par M. COUTANCEAU, D. M. P., médecin et professeur à l'hôpital militaire d'instruction du Val-de-Grâce, membre de l'académie royale de médecine, de la Légion d'honneur, etc. *Paris*, 1821; in-8. br. 5 fr.

RUDIMENTA HYGIENES PATHOLOGIÆ THERAPEUTIÆ, epitome nosologiæ ad instituendos chirurgiæ studiosos in regio taurinensi atheneo; professoris H. Garneri, chirurgi primari in regio ptochotrophio. *Turin*, 1821; in-8. 6 fr.

THEORIE NOUVELLE DE LA PHTHISIE PULMONAIRE, augmentée de la méthode préservative, par M. Lanthois, docteur en médecine, etc. Deuxième édition, Paris, 1818, in-8. 6 fr.

TORTI (F.) THERAPEUTICE SPECIALIS AD FEBRES PERIODICAS PERNICIOSAS; nova editio edentibus et curantibus C. C. F. Tombeur et O. Brixhe D. M. Leodii et Parisiis, 1821, 2 vol. in-8., fig. 16 fr.

TOPOGRAPHIE MÉDICALE DE PARIS, ou Examen général des causes qui peuvent avoir une influence marquée sur la santé des habitans de cette ville, le caractère de leurs maladies et le choix des précautions hygiéniques qui leur sont applicables; dédié à M. le comte de Chabrol de Volvic, préfet du département de la Seine, par C. Lachaise, docteur en médecine de la faculté de Paris, etc. *Paris*, 1822, in-8. 5 fr. 50 c.

«Cet ouvrage est divisé en cinq chapitres, dans lesquels l'auteur traite successivement de la position relative et directe de la ville, sa figure, son étendue, sa température, de l'histoire naturelle de Paris et de ses environs. Il passe en revue les causes qui peuvent avoir une influence sur la salubrité de Paris. A cette occasion, il fait, à l'égard des douze arrondissemens municipaux qui composent la ville, des observations très importantes. Il recherche, dans la disposition des divers quartiers et dans le genre d'ateliers qu'ils renferment, les causes qui décident de leur salubrité comparative, et propose, d'une part, des moyens d'assainissement, de l'autre, des précautions hygiéniques propres à soustraire les habitans à l'action des causes insalubres. Il examine l'habitant de Paris tant au physique qu'au moral, et termine par le tableau des constitutions médicales.» (*Journal général de Médecine*, t. LXXXI, octobre 1822.)

TRAITÉ DES FIÈVRES REMITTENTES, et des indications qu'elles fournissent pour l'usage du quinquina, par J.-B.-Th. Baumes, professeur de la faculté de médecine de Montpellier, etc. *Montpellier*, 1821, 2 vol. in-8. 12 fr.

TRAITÉ DES MALADIES DES ARTISANS et de celles qui résultent de diverses professions, d'après Ramazzini; ouvrage dans lequel on indique les précautions que doivent prendre, sous le rapport de la salubrité publique et particulière, les administrateurs, manufacturiers, fabricans, chefs d'ateliers, artistes, et toutes les personnes qui exercent des professions insalubres, par Ph. Patissier, docteur en médecine de la faculté de Paris, etc. *Paris*, 1822; in-8. 7 f.

«M. Patissier se montre, dans cet ouvrage, l'heureux émule du médecin de Padoue; il lui emprunte les observations et les conseils dont l'utilité est de tous les temps. Les précautions hygiéniques, si imparfaites à l'époque où Ramazzini écrivait, sont aujourd'hui d'une efficacité reconnue. L'auteur ne se contente pas de les indiquer, il entre dans tous les détails qui concernent ces moyens préservatifs, et descend, sur les traces de Ramazzini, dans ceux qui se rapportent aux opérations de l'industrie, pour chercher, dans une parfaite connaissance du danger, les armes avec lesquelles il le

combat. M. Patissier a profité des travaux de Ramazzini avec un rare bonheur, et il a beaucoup ajouté à ses travaux. Le style de Ramazzini est un modèle d'élégance et de bon goût; celui de son heureux imitateur a moins d'éclat, mais il n'est que mieux approprié à son sujet.» (*Journal universel des Sciences médicales*, t. XXVI, avril 1822.)

TRAITÉ DE LA GRAVELLE, DU CALCUL VÉSICAL et des autres maladies qui se rattachent à un dérangement des fonctions des organes urinaires, par William Prout, membre de la société royale de Londres; trad. de l'anglais avec des notes par Ch. Mourgué, docteur en médecine, médecin des bains de Dieppe, etc. *Paris*, 1823; in-8, fig. coloriée. 5 fr.

«L'ouvrage de M. Prout est à coup sûr un des meilleurs traités que nous ayons sur les urines et les concrétions urinaires. Il faut savoir gré aux hommes habiles qui ne sont pas arrêtés par les dégoûts qui accompagnent ces sortes de recherches. Je ne terminerai point cet article sans rendre de nouveau justice à M. Mourgué; sa traduction est partout écrite purement, dans un style clair et souvent élégant. Les notes dont il a enrichi ce ouvrage annoncent un médecin instruit et un bon observateur. Nous recommandons à nos lecteurs le Traité de la gravelle. (*Journal général de médecine*, octobre, 1823, t. 85.)

TRAITÉ DE L'APOPLEXIE, ou Hémorrhagie cérébrale; considérations nouvelles sur les hydrocéphales; description d'une hydropisie cérébrale particulière aux vieillards, récemment observée, par Et. Moulin, docteur en médecine de la faculté de Paris, ancien interne des hôpitaux de cette ville, etc. *Paris*, 1819; in-8. 3 fr. 50 c.

TRAITÉ DE LA MALADIE SCROPHULEUSE, ouvrage couronné par l'académie impériale des curieux de la nature; par C. G. Hufeland, médecin du roi de Prusse; traduit de l'allemand sur la troisième édition (1819); accompagné de notes par J. B. Bousquet, D. M., et suivi d'un Mémoire sur les scrophules, accompagné de quelques réflexions sur le traitement du cancer par M. le baron Larrey. *Paris*, 1821; in-8. fig. 6 fr.

TRAITÉ, OU OBSERVATIONS PRATIQUES ET PATHOLOGIQUES SUR LE TRAITEMENT DES MALADIES DE LA GLANDE PROSTATE; par Everard Home, chirurgien en chef de l'hôpital Saint-Georges, vice-président de la société royale de Londres, etc.; trad. de l'anglais, avec quatre planches, par Léon Marchant, D. M. *Paris*, 1820; in-8. 6 fr.

TRAITÉ DES MALADIES DES ARTICULATIONS, ou Observations pathologiques et chirurgicales sur ces maladies; par B. C. Brodie, chirurgien de l'hôpital Saint-Georges, professeur de chirurgie à Londres, traduit de l'anglais par Léon Marchant, docteur en médecine. *Paris*, 1819; in-8. 4 f.

BAUDELOCQUE neveu, nouveau moyen pour délivrer les femmes contrefaites, à terme et en travail, substitué à l'opération césarienne. Paris, 1824; in-8. 1 fr. 50 c.

COSTER. Manuel des opérations chirurgicales, contenant les nouveaux procédés opératoires de M. Lisfranc, Paris, 1824; in-18. 4 fr. 50 c.

FLOURENS. Recherches expérimentales sur les propriétés et les fonctions du système nerveux dans les animaux vertébrés. Paris, 1824; in-8. 6 f.

GEORGET. De la Folie. Considérations sur cette maladie, son siége et ses symptômes, suivies de recherches cadavériques. Paris, 1820, in-8, br. 6 fr.

KERAUDREN. De la fièvre jaune observée aux Antilles et sur les vaisseaux du roi, considérée principalement sous le rapport de sa transmission. Paris, 1823, in-8. 2 f. 50 c.

OLLIVIER. De la moelle épinière et de ses maladies; Paris, 1824, in-8, fig. 6 fr.

TACHERON. Recherches anatomico-pathologiques sur la médecine pratique, ou Recueil d'observations sur les maladies aiguës et chroniques, faites à l'hospice de clinique interne de la faculté de médecine et dans les autres hôpitaux de Paris, sous les yeux de MM. Boyer, Corvisart, Leroux, etc. Paris, 1823, 3 vol. in-8, br. 18 fr.

SOEMMERING. Traité des maladies de la vessie et de l'urètre, considérées principalement chez les vieillards, trad. de l'allemand, par H. Hollard. Paris, 1824, in-8. 3 f. 50 c.

Sous presse, pour paraître incessamment.

NOUVEAU TRAITÉ DE THÉRAPEUTIQUE, coordonné dans l'esprit de la nouvelle doctrine médicale, par L.-J. Bégin, docteur en médecine, membre de l'académie royale de médecine et de la société médicale d'émulation. 1 vol. in-8.

TRAITÉ THÉORIQUE ET PRATIQUE DU CROUP, d'après les principes de la doctrine physiologique, précédé de réflexions sur l'organisation des enfants, par H.-M.-J. Desruelles, docteur en médecine de la faculté de Paris, membre de la société médicale d'émulation; *deuxième édition*, entièrement refondue. 1 vol. in-8.

NOUVEAUX ÉLÉMENS DE PATHOLOGIE MÉDICO-CHIRURGICALE, ou Précis théorique et pratique de médecine et de chirurgie, rédigés d'après les principes de la médecine physiologique, par MM. Roche, docteur en médecine de la faculté de Paris, et Sanson, docteur en chirurgie de la faculté de Paris, chirurgien du bureau central d'admission des hôpitaux, etc.; 2 vol. in-8.

PRINCIPES DE PHYSIOLOGIE MÉDICALE, par Isidore Bourdon, docteur en médecine de la faculté de Paris; 1 vol. in-8.
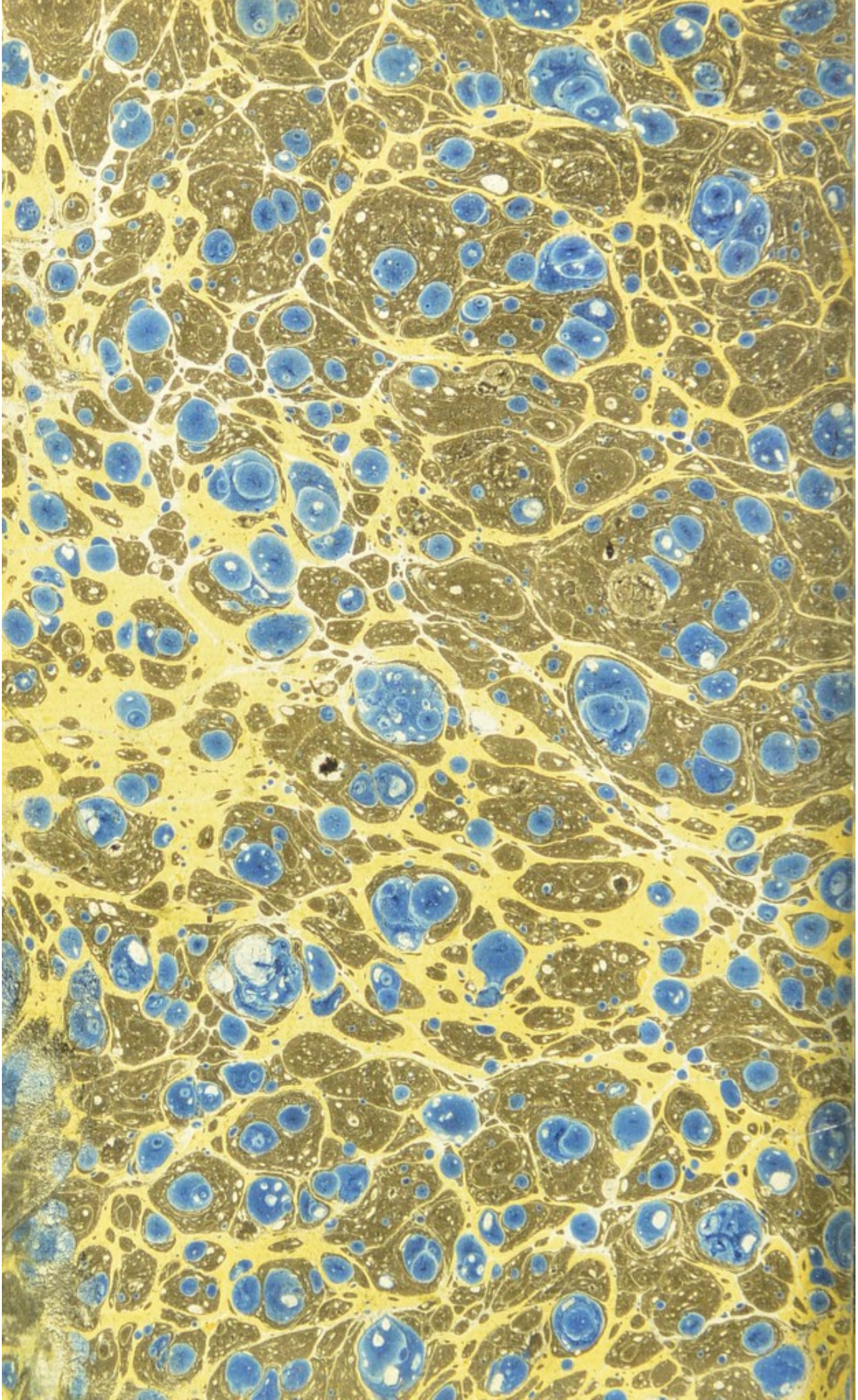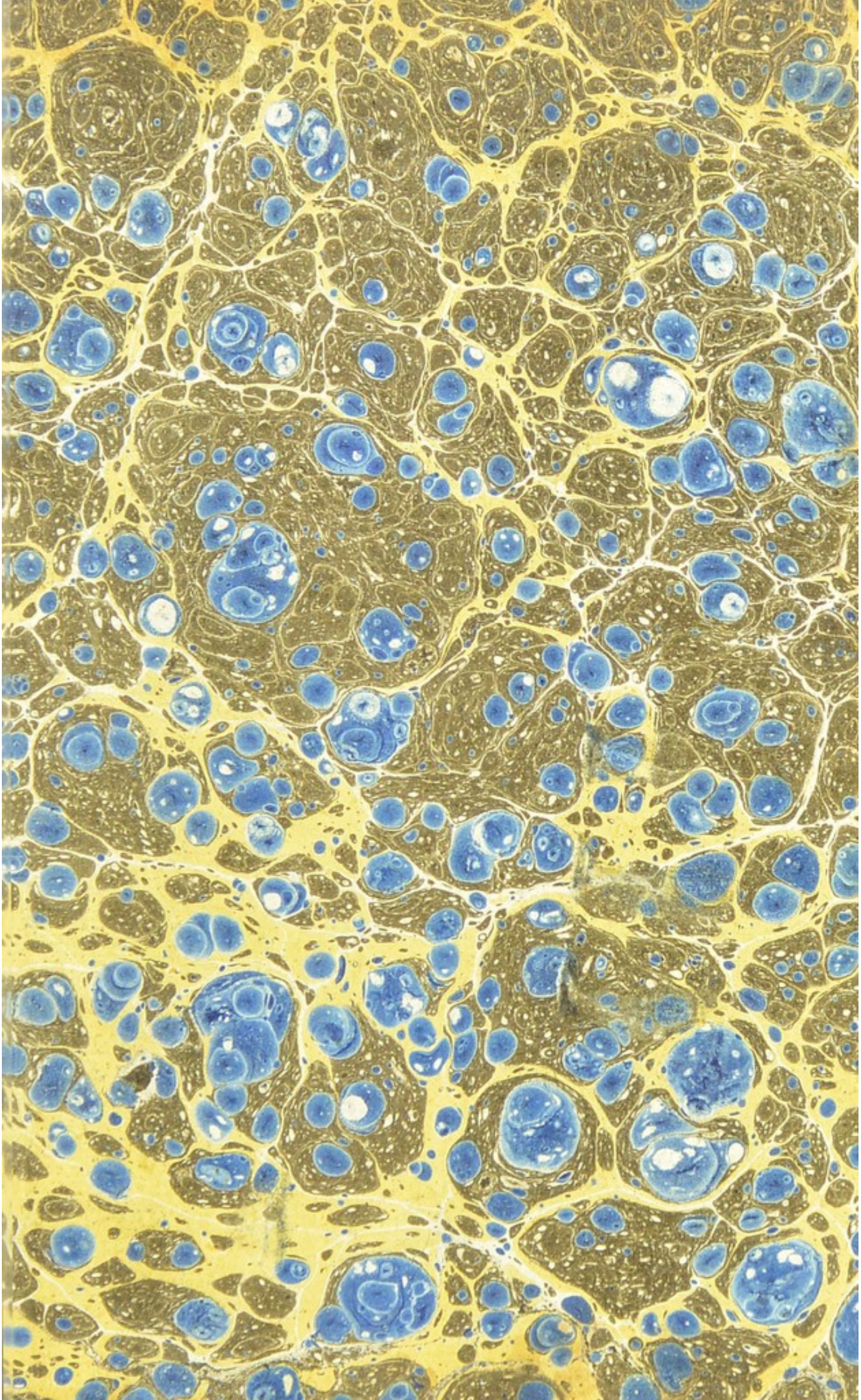
DE L'IMPRIMERIE DE LACHEVARDIERE, fils,
successeur de Cellot, rue du Colombier, n° 30.